

**İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi Dergisi**

The Journal Of Faculty of
Economics and Administrative Sciences

Cilt/Volume **22** Yıl/Year **2017**

Göç Özel Sayısı
Special Issue on Migration

ISSN 1301-0603

ISSN 1301-0603

"GÖÇ"

Özel Sayısı

Süleyman Demirel Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Göç Özel Sayısı

Özel Sayı Editorü

Yard. Doç. Dr. Özge ÇOPUROĞLU

SDÜ
İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi

Detaylı bilgi için: <http://iibfdergi.sdu.edu.tr>

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
DERGİSİ

Editor / Editor-in-Chief

Prof. Dr.

Mustafa Zihni TUNCA

Editor Yardımcıları / Associate Editors

Prof. Dr.
Adem EFE

Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr.
Mehmet Hakan KİRİŞ

Yrd. Doç. Dr./Assist. Prof. Dr.
Çiğdem AKMAN

Danışmanlar Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Adem KORKMAZ
Prof. Dr. Bekir GÖVDERE
Prof. Dr. Can Deniz KÖKSAL
Prof. Dr. Durmuş ACAR
Prof. Dr. Hayrettin USUL
Prof. Dr. Hüseyin GÜL
Prof. Dr. İbrahim Atilla ACAR
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Nuri ÖMÜRBEK

Prof. Dr. İlker Hüseyin ÇARIKÇI
Prof. Dr. İsa İPÇİOĞLU
Prof. Dr. Murat Ali DULUPÇU
Prof. Dr. Murat OKCU
Prof. Dr. Mustafa GÜLMEZ
Prof. Dr. Ramazan ERDEM
Prof. Dr. Şeref KALAYCI
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Hakan DEMİRGİL

Bilim Kurulu / Scientific Board

Prof. Dr./Prof. Dr. A. Argun AKDOĞAN (TODAİE)
Prof. Dr./Prof. Dr. Abdullah Mesud KÜÇÜKKALAY (Osmangazi University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU (Medeniyet University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Ayşe ŞAHİN (Mersin University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Birdoğan BAKI (Karadeniz Technical University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Cem SAATÇIOĞLU (İstanbul University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Falah F. ALSUBAIE (Al-Imam Mohammad Ibn Saud Islamic University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Fatma Bahar ŞANLI GÜLBAHAR (İstanbul University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ (Adnan Menderes University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Fuat SEKMEN (Sakarya University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Gökhan ORHAN (Bandırma 17 Eylül University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Hasan BÜLBÜL (Ömer Halisdemir University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜR (Pamukkale University)
Prof. Dr./Prof. Dr. İdil KAYA (Galatasaray University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Kamil Ufuk BİLGİN (TODAİE)
Prof. Dr./Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU (Süleyman Demirel University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Mahmut GÜLER (Trakya University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Mete YILDIZ (Hacettepe University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Mohamed Gamal ABOELMAGED (University of Sharjah)
Prof. Dr./Prof. Dr. Muammer ZERENLER (Selçuk University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Murat YILDIZ (Cumhuriyet University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Nurhan PAPATYA (Süleyman Demirel University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Selma KARATEPE (İnönü University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Semih BİLGE (Anadolu University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Şaban UZAY (Erciyes University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Tuncay ÇELİK (Erciyes University)
Prof. Dr./Prof. Dr. Walailak ATTHIRAWONG (King Mongkut's Institute of Technology)
Prof. Dr./Prof. Dr. Zerrin Toprak KARAMAN (Dokuz Eylül University)

SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY

THE JOURNAL OF

FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

- Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Abdulaziz H. ALGAEED (Riyadh Imam University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Abed Al-Nasser ABDALLAH (American University of Sharjah)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Ahmet MUTLU (On Dokuz Mayıs University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Barış ÖVGÜN (Ankara University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Can Umut ÇİNER (Ankara University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Erbay ARIKBOĞA (Marmara University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Ferruh TUZCUOĞLU (Sakarya University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Gökhan AKYÜZ (Akdeniz University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Hacı KURT (Mersin University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Hakan AY (Dokuz Eylül University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Hasan Engin ŞENER (Yıldırım Beyazıt University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. İbrahim Güray YONTAR (Dokuz Eylül University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. İhsan KAMALAK (Mersin University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. İlker Murat AR (Karadeniz Technical University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Khodakaram SALIMIFARD (Persian Gulf University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Kürşat ÖZDAŞLI (Mehmet Akif Ersoy University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Menaf TURAN (Yüzüncü Yıl University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Murat ÇUHADAR (Süleyman Demirel University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Murat KAYALAR (İzmir Katip Çelebi University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK (Süleyman Demirel University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Naci KARKIN (Pamukkale University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Nasser ALOMAIM (Riyadh College of Technology)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Savaş Zafer ŞAHİN (Atılım University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK (Nevşehir Hacı Bektaş Veli University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Şenol BABUŞCU (Başkent University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Vesile ÖMÜRBEK (Süleyman Demirel University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Vural ÇAĞLIYAN (Selçuk University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Yunus Emre ÖZER (Dokuz Eylül University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Zahid SOBACI (Uludağ University)
Yrd. Doç. Dr./Assist. Prof. Dr. Dilek MEMİŞOĞLU (Kâtip Çelebi University)
Yrd. Doç. Dr./Assist. Prof. Dr. İbrahim ARAP (Dokuz Eylül University)
Yrd. Doç. Dr./Assist. Prof. Dr. Mahmut SÖNMEZ (The University of Texas at San Antonio)
Yrd. Doç. Dr./Assist. Prof. Dr. Ozan ZENGİN (Ankara University)
Yrd. Doç. Dr./Assist. Prof. Dr. Sibel BİLGİN (Gazi University)
Dr./Dr. Neriman HANAHMEDOV (Azerbaijan State University of Economics)

Yayın Ofisi / Editorial Office

Arş. Gör./Res. Assist. Ahmet Kuntay DEMİRAL | **Dergi Sekreteri / Secretary of the Journal**
Arş. Gör./Res. Assist. Murat KARA | **Kapak Tasarım / Cover Design**
Bil. İşl./Computer Op. Ramazan DAĞ | **Dizgi / Type Setting**

Baskı / Printing

SDÜ Basımevi Isparta / SDU Publication House Isparta

© SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Isparta – 2017 / Faculty of Economics and Administrative Sciences of SDU Isparta – 2017

Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi ISSN 1301-0603 Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim aylarında olmak üzere yılda dört sayı olarak yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler derginin görüşleri değildir. Tüm sorumluluk yazarlarına aittir. Dergide yayınlanan yazıların her hakkı saklıdır. Yazarlara nakit olarak telif ücreti ödenmez. Telif ücreti olarak yazının yayımlandığı dergi gönderilir. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi; EBSCO, Türkiye Makaleler Bibliyografyası, ASOS ve SOBİAD İndeks tarafından taranan dergiler arasında yer almaktadır.

Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences (ISSN 1301-0603) is an international refereed publication of Süleyman Demirel University, published every January, April, July and October. Editorial board claims no responsibility for the opinions, expressed in the published papers. The authors are responsible for the content of their papers. All rights are reserved. No parts of this publication may be reproduced, or transmitted in any forms or by any means without appropriate citation. No royalty will be paid for the published papers. Instead, a complimentary copy of the issue will be sent to the authors. The journal is indexed by EBSCO, Türkiye Makaleler Bibliyografyası, ASOS and SOBİAD index databases.

İletişim Adresi / Contact Info

Süleyman Demirel Üniversitesi / Süleyman Demirel University
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / Faculty of Economics and Administrative Sciences
Dergi Yayın Komisyonu Başkanlığı / Head of Journal Publication Office
Doğu Kampüsü, 32260, Çünür / East Campus, 32260, Çünür
İSPARTA / İSPARTA, TURKEY

☎ : 0 246 211 04 01
Fax : 0 246 237 09 20
E-mail : iibfdergi@sdu.edu.tr
Web : http://iibfdergi.sdu.edu.tr

SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY

THE JOURNAL OF

FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

BU SAYININ HAKEMLERİ / LIST OF THE REFEREES OF THE CURRENT ISSUE

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Barış ÖVGÜN (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Hacı KURT (Mersin Üniversitesi)
Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Hakan Mehmet KİRİŞ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. İhsan KAMALAK (Mersin Üniversitesi)
Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Mustafa Murat YÜCEŞAHİN (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. / Prof. Dr. Emin GÜRSES (Yeditepe Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. / Assist. Prof. Dr. Barış Gençer BAYKAN (Yeditepe Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. / Assist. Prof. Dr. Çiğdem AKMAN (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. / Assist. Prof. Dr. Elvettin AKMAN (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. / Assist. Prof. Dr. Gökçe BAYINDIR GOULARAS (Yeditepe Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. / Assist. Prof. Dr. Hande TEK TURAN (Yeditepe Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. / Assist. Prof. Dr. Işıl Zeynep TÜRKAN-İPEK (Yeditepe Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. / Assist. Prof. Dr. Özge ÇOPUROĞLU (Yeditepe Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. / Assist. Prof. Dr. Özlem DEMİRKIRAN (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. / Assist. Prof. Dr. Selim KANAT (Süleyman Demirel Üniversitesi)

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
DERGİSİ

İ ç i n d e k i l e r / C o n t e n t s

Prof. Dr. Nermin Abadan-Unat ile Röportaj
Interview with Prof. Dr. Nermin Abadan-Unat
Yrd. Doç. Dr. Özge ÇOPUROĞLU
1279-1285

(G)Öçmen (Ö)Tekileştirme ve (Ç)Ok Kültürlülük
Immigrant Othering And Multiculturalism
Prof. Dr. Hamza ATEŞ
Öznur YAVUZ
1287-1301

Uluslararası Göç, Kimlik ve Mekânsal Kümelenme-Ayrışma
International Migration, Identity And Spatial Clustering-Segregation
Doç. Dr. M. Murat YÜCEŞAHİN
1303-1315

Küreselleşme Sürecinde Göçmen İlişkileri Ağının Önemi
The Importance Of Migrant Social Networks In The Process Of Globalization
Yrd. Doç. Dr. Melih GÖRGÜN
1317-1327

Konar-Göçerlikten Yerleşikliğe, Yüzer-Gezerlikten Yerelliğe Göç...
Migration From Migrant Settlers To Situatedness, From Floatingness To Locality...
Prof. Dr. Erkan POLAT
Uzman Müge SUCU POLAT
1329-1341

21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomi Politığı
Migration Fact In The 21st Century: The Political Economy Of International Migration
Theories
Uzman Erdem Selman DEVELİ
1343-1353

Metropollerde Yaşayan Suriyelilerin Yaşamlarında Sivil
Toplum Kuruluşlarının Rolü: İzmir Örneği
The Role Of Civil Society Institutions In The Life Of
Syria Living In The Metropolis: İzmir Sample
Doç. Dr. Rasim AKPINAR
1355-1367

Mülteci Sorununun Çözümüne İlişkin Yeni Bir Yapılanma: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
A New Structuring Related To Solve The Problem Of Refugee:
The General Directorate Of Immigration Authority
Doç. Dr. İ. Ethem TAŞ
Öğr. Gör. Hatike KOÇAR
Arş. Gör. Yeter ÇİÇEK

SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY
 THE JOURNAL OF
 FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Türkiye’de Mültecilere Yönelik Yerleşim Politikaları ve Uydu Kentler:
 Güvenlik Kısılcığında Yaşamlar
*Settlement Policies For Refugees In Turkey And Satellite Cities:
 Lives In The Grip Of Security*
Özlem KAHYA NİZAM
Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL
1385-1410

Türkiye, Mısır, Irak, Ürdün ve Lübnan’da Bulunan Suriyeli Mülteciler:
 Rakamlarla Gerçekler
Syrian Refugees In Turkey, Egypt, Iraq, Jordan And Lebanon: Facts And Figures
Yrd. Doç. Dr. Cansu ÜNVER ERBAŞ
1411-1425

Göç Krizinin, Brexit Kararına ve Avrupa Birliği’nin Geleceğine Muhtemel Etkileri
*Possible Effects Of The Migration Crisis, The Brexit
 Decision And The Future Of The European Union*
Dr. Engin ÇENBERCİ
Prof. Dr. Bekir GÖVDERE
1427-1442

Avrupa Birliği’nde İstenen Göçmen Profili Analizi:
 Ekonomik Göçmen Mi, Politik Göçmen Mi?
*Analysis Of The Desired Immigrant Profile In The European Union:
 Economic Immigrant Or Political Immigrant?*
Yrd. Doç. Dr. Mehlika Özlem ULTAN
1443-1456

AB - Türkiye İlişkilerinde Göç: İlerleme Raporları Üzerine İçerik İncelemesi
İngilizce Başlık
Yrd. Doç. Dr. Nermin AYDEMİR
Gökberk KESKİN
1457-1472

Avrupa’da Yaşayan Türkiyelilere Dair Gurbetçi ve
 Almancı Söylemlerinin Yeniden Düşünülmesi
*Rethinking Gurbetçi And Almancı Discourses Towards
 Turkish Origin People Living In Europe*
Yrd. Doç. Dr. Gaye GÖKALP YILMAZ
1473-1490

Editör`den..

2017 yılını geride bırakmaya hazırlandığımız son günlerde, bu yılın Avrupa'da ve Amerika'da artan göç dalgasıyla ilişkili olarak siyasal kutuplaşmayı arttırdığına ve belli başlı ülkelerdeki seçim yarışına doğrudan etki ettiğine tanık olduk. Türkiye de bu göç dalgasından doğrudan etkilenen ülkeler arasında yerini alarak, geride bırakmakta olduğumuz yılı oldukça hassas dengeler üzerinde geçirdi. Konunun önemine vurgu yapan siyasal aktörler, yerel ve ulusal düzeyde alınması gereken önlemler ve hayata geçirilmesi gereken siyasal mekanizmaların gerekliliğine dikkat çekerken, göç olgusu gitgide artan bir önem ve aciliyetle her kesimden olduğu kadar, akademisyenlerin de öncelikli çalışma konuları arasında yerini aldı.

Göç olgusunun giderek artan öneminin getirdiği farkındalıkla Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisinin Aralık 2017 sayısı, **Göç Özel Sayısı** olarak seçildi. Göçmen olgusu ve entegrasyonla ilgili sorunların çeşitli toplumsal ve akademik tartışmalara konu olması münasebetiyle yaptığımız planlama kapsamında, elinizde bulunan bu kolektif çalışmada yer alan yazarların, Türkiye ve dünyanın her yerindeki göçmen olgusunu, sosyal bilimlerin araştırma alanları kapsamında ele almalarını hedefledik. Dergimizin bu sayısında yurtiçi ve yurtdışından değerli araştırmacılarımızın İngilizce veya Türkçe olarak yazdıkları makaleleri ve araştırmalarının sonuçlarını yayınlamaları sizlerin beğenisine sunmaktan mutluluk duyuyoruz.

İlk olarak Prof. Dr. Hamza Ateş ve Öznur Yavuz göç olgusunda yerel halk ve göçmenler seviyesinde uyum boyutunu incelediler. Doç. Dr. Murat Yücesahin, uluslararası göçmenlerin yerleştikleri ülkelerdeki kümelenmelerini ve ayrışmalarını sosyo-mekansal boyutta anlatan bir makaleyi kaleme aldı. Yrd. Doç. Dr. Melih Görgün, küreselleşme sürecinde göçmen ilişkileri ağına ele alırken göç olgusunda sosyal ağların belirleyici unsurlarına açıklık getirmeyi hedefledi. Prof. Dr. Erkan Polat ve Uzman Müge Sucu Polat yerin aidiyeti ve zaman-mekân sarmallığı bakımından göç eden insan ve göç edilen yer arasındaki yüzer-gezer ilişkinin boyutlarını sorguladılar. Elbette göç olgusunun ekonomik boyutları da bu özel sayıda yerini almalıydı. Bu kapsamda, Uzman Erdem Selman Develi 21. Yüzyılda göç olgusunun ve uluslararası göç teorilerinin ekonomi politikasını inceleyen bir makale ile dergide yerini aldı. Konuyu ülkemiz ölçeğinde ele alan yazarlarımızdan Doç. Dr. Rasim Akpınar metropollerde yaşayan Suriyelilerin yaşamlarında sivil toplum kuruluşlarının rolünü incelerken; Doç. Dr. İ.Ethem Taş, Öğr. Gör. Hatike Koçer ve Arş. Gör. Yeter Çiçek, mülteci sorununun çözümüne ilişkin yeni bir yapılanma olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün strateji ve politikalarını ele aldılar. Türkiye'de mültecilere yönelik yerleşim politikaları ve uydu kentler konusunu güvenlik kısıncında ele alan Prof. Dr. Songül Sallan Gül ve Özlem Kahya Nizam'dan sonra, Yrd. Doç. Dr. Cansu Ünver Erbaş Suriyeli mültecilerin Türkiye, Mısır, Irak, Ürdün ve Lübnan'da yerel ekonomiye olan etkilerini sayısal olarak inceleyen bir çalışma ortaya koydu. Konunun Türkiye ve Ortadoğu ülkelerindeki boyutunun ele alınmasından sonar Batı'daki siyasal kutuplaşmaya olan etkilerini tartıştığımız bölümde, Prof. Dr. Bekir Gövdere ve Dr. Engin Çenberci göç krizinin Brexit kararına ve Avrupa Birliği'nin geleceğine muhtemel etkilerini tartışmaya açarken; Yrd. Doç. Dr. Mehlika Özlem Ultan Avrupa Birliği'nde istenen göçmen profilini analiz etti. Göçün bir bağımlı değişken olarak Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkilere olan etkisinin raporlar üzerinden analiz edildiği Yrd. Doç. Dr. Nermin Aydemir ve Gökberk Keskin'in makalesinde konunun bu ilişkiyi ne kadar farklı bir boyuta ulaştırdığını gördük. Elbette göç konusuyla ilgili olarak Avrupa'da, özellikle de Almanya'da yaşayan göçmenlerden bahsetmeden özel sayı tamamlanmış olmazdı. Bu açıdan Yrd. Doç. Dr. Gaye Gökbalp Yılmaz'ın ele aldığı makalenin Euro-Türklerin ait olma ve bütünleşme süreçlerine

farklı bir bakış ortaya koyduğunu belirtmek isterim. Tüm bu değerli katkılarla birlikte Göç Özel Sayısının okuyucularımıza sürprizi, engin deneyimiyle sadece ülkemizde değil tüm dünyada göç konusunda bilime büyük katkı sağlamış olan Prof. Dr. Nermin Abadan-Unat ile yapmış olduğum röportaj olacaktır.

Göç Özel Sayısı fikrinin ilk kez ortaya çıktığı andan itibaren değerli desteğini esirgemeyen Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Editörü sayın Prof. Dr. Mustafa Zihni Tunca'ya teşekkür etmek isterim. Göç Özel Sayısının editörlüğünü yürütmem hususunda beni teşvik eden Danışma Kurulu üyelerimiz Doç. Dr. Hakan Mehmet Kiriş ve Yrd. Doç. Dr. Çiğdem Akman'a sonsuz teşekkürler. Göç Özel Sayısı ile ilgili makalelerin hakem sürecinden geçmesinde desteğini esirgemeyen Ahmet Kuntay Demiral'in özverili çalışmalarını ifade etmeden geçemeyeceğim. Hakemlik yapmayı gönüllü olarak kabul eden ve değerli zamanlarını ayırıp bu özel sayının çıkmasında hızlıca değerlendirme yapan hakem kurulu üyelerine ve makalelerin toplanarak yayına hazır hale gelmesinde kişisel asistanlığımı yürüten sevgili öğrencim Asude Hazan Kurtdemir'e özel olarak teşekkür etmek isterim.

En önemli teşekkürüm ise Göç Özel Sayısı'nın editörlüğünü yürütmemde kıymetli desteğini esirgemeyen ve tecrübeleriyle yoluma ışık tutan sayın Prof.Dr. Nermin Abadan-Unat hanımefendiye ve kendisine ulaşma imkanını bana veren Dr. Melis Aydemir'e olacaktır.

Göç olgusunun tüm dünyada sarsıcı etkilerini hissettirdiği 2017 yılını geride bırakırken, önümüzdeki yılların daha barışçıl ve yaşanır bir dünya getirmesi en büyük dileğimizdir.

Yrd. Doç. Dr. Özge Çopuroğlu

Göç Özel Sayısı Editörü

Göç Özel Sayı Editörü Özge Çopuroğlu'nun Prof. Dr. Nermin Abadan-Unat ile mülakatı

Prof. Dr. Nermin Abadan Unat, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 1944'te mezun olduktan sonra, 1953 yılında lisansüstü eğitimini Minnesota Üniversitesi'nde tamamlayan, sonrasında siyaset bilimini ve kadın çalışmalarını disiplin olarak Ankara Üniversitesi'ne getiren akademisyendir. Çalışmalarını kamuoyu, seçim ve seçmen çalışmaları, kadın hakları konuları üzerine yoğunlaşmıştır. 1963'ten itibaren çalışmalarının ana odağını Türk işgücünün Avrupa'ya göç etmesi konusuna yönlendirip, göçmen kadınların sorunları ve entegrasyon üzerinde çalışmalar yürütmüştür. 1989'dan sonra İstanbul'a dönüş yaparak Boğaziçi Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası ilişkiler bölümünde ders vermeye başlamıştır. Berlin, New York City, Denver,

Georgetown ve Los Angeles'taki seçkin üniversitelere misafir öğretim üyesi olarak davet edilmiştir. Yabancı dillerde en bilinen yayınları arasında Women in Turkish Society (E.J. Brill, 1981), Migration and Development(N. Abadan-Unat et al.,SBF/Nuffic, 1976), Migration Ohne Ende, Vom Gastarbeiter zum Eurotürken (Parabolis, Berlin, 2005), Turks in Europe- From Guestworker to Transnational Citizen (New York/Oxford, Berghahn Books,2011) gösterilebilir. 1966-70 yılları arasında Uluslararası Siyaset Bilimi Derneği'nin (IPSA) başkan yardımcılığı görevini üstlenen Prof.Dr. Nermin Abadan Unat, 1978-93 yıllarında Avrupa Konseyi Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu'nda Türkiye'yi temsil etmiştir. 1978-80 yılları arasında kontenjan senatörü olarak meclise giren Prof. Abadan-Unat, 1979 senesinde Federal Almanya Cumhurbaşkanlığı tarafından Yüksek Liyakat Nişanı'na layık görülmüştür.

Özge Çopuroğlu: Cumhuriyetin bütün dalgalanmalarını yaşamış bir bilim insanı olarak göç konusuna ilişkin siyasal gelişmeleri nasıl yorumluyorsunuz?

Nermin Abadan Unat: Bunu cevaplamak için bir kitap bile yazılabilir. Siyasal kültür, sorgulayıcı ve iktidarı denetleyici bir nitelik taşımadığı için, çoklu etnik yapıyı bir imparatorluktan Türklüğü esas alan bir millet sistemine (uluslaşma sürecine) geçiş otoriter bir çizgi dâhilinde gelişti. Bu geçiş esnasında, demokratik sistemin inşası yasal değişiklikler yapılmadan gerçekleştirildi. 1946'dan bu yana da ülkenin değişik kriterlere göre ayrılması azalmadı. Bu da demektir ki; milli birlik yerine din, etnik, yaşam tarzı, mezhep ve tarikat eksenli çok sayıda ayrılıklar oluştu. Bütün bu zorlukların başında, siyasal kültür (devlete hesap sorma) bir feodal dönem yaşamamış olan birçok etnikli topluluğun karşılaştığı büyük güçlüklerden biri olarak sayılabilir.

ÖÇ: Avrupa'nın seçilmiş göçmenleri kabul ederken dezavantajlı grupları dışarıda bırakmasını insan hakları açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

NAU: Büyük göç dalgası esnasında kadınların da çocukların da sınır ötesine yürüdüğünü gördük. Bu sebepten ötürü, ben Avrupa Birliği'nin (AB) böyle bir filtre yaptığını düşünmüyorum. Çünkü Avrupa Birliği'nin istediği şey genç kuşakları alıp eğitip kendi ihtiyacı olan alanlarda istihdam edebilmektir. İspatlaması zor olmakla beraber, bu mantıkla AB'nin yaşlı göçmenlerini hoşgörülle karşılamadığını iddia edebiliriz. Avrupa'daki göç dalgasında en fazla insan kabul eden Almanya, Avusturya ve İsveç kendi nüfuslarına oranla çok yüksek sayıda mülteci kabul ettiler. Öbür taraftan, Orta Doğu'da da Lübnan ve Ürdün kendi nüfuslarına kıyasla çok fazla mülteci kabul etti. Türkiye 3 milyondan fazla mülteci

kabul etti. Bu sayı bizim nüfusumuza göre çok aşırı değil oysaki Lübnan ve Ürdün'de bu durum genel nüfusun çok önemli bir kısmını ciddi bir yük altında bırakıyor.

Avrupa'da iki zıt akım çarpışıyor; bir tarafta İslamofobi ve aşırı sağcı akımlar olmakla birlikte, karşı tarafta insan hakları, merhamet duygusu ve zorlukları başkalarıyla paylaşma arzusu bulunuyor. Bu hisleri Hıristiyan değerleri diye tanımlayamayız, çünkü bu değerler İslam'da ve Hinduizm'de var. Madalyonun öteki yüzünde ise, bir dine mensup olana karşı istemli gaddar bir davranış ve bunu ırkçı bir Nazizm ideolojisini ve İslamofobi ile birleştiren bir kesim var.

ÖÇ: Türkiye ve AB arasındaki masadaki önemli başlıklardan biri olan vize muafiyetinin geldiği noktayı nasıl yorumluyorsunuz?

NAU: Türkiye ve AB arasında, masadaki önemli başlıklardan biri de vize muafiyetinin geldiği noktadır. Söz konusu vize muafiyeti, geri kabul anlaşmasının bir parçası ve onun birtakım şartları var. O şartların bir kısmını Türkiye yerine getirdi ama önemli bir kısmını da getirmede; bunların içinde Kıbrıs meselesi de var. Kıbrıs meselesinin şu sırada ciddi bir şekilde ele alınarak bir çözüme ulaştırılması gerekmektedir. Ben Kıbrıs meselesinin çözümünün ve vize muafiyeti konusunun paralel gittiğini düşünüyorum. Türkiye'nin göçmenleri masraflarını karşılaması için 3 milyar Euro kredi açılacak ve aynı zamanda vize muafiyeti sağlanacak hem de Kıbrıs meselesi ele alınacak. Eğer Kıbrıs anlaşması gerçekleşirse, bu hem Türkiye mevcut hükümeti için çok büyük saygınlık sağlayacak. Fakat Kıbrıs Rum ve Türk tarafları birçok koşulu istemiyor ve kabul etmiyor. Bu sebepten ben çok iyimser değilim, eğer anlaşma gerçekleşirse bu dış aktörlerin baskısıyla olacak. Zaten, her şey Rusya ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasındaki tahterevalli siyasetinin sonucu olarak gerçekleşiyor, yani Türkiye bu oyunda başrolü oynasa bile en nihayetinde figüran konumunda bulunuyor çünkü Türkiye tek başına hareket

edebilecek durumda değil. Ayrıca, bu denklemde Brexit'ten ötürü zayıflayan bir İngiltere de var ve İngiltere bu anlaşmadan kendi milli çıkarlarına uygun bir sonuç çıkarmaya çalışacaktır. Bunun dışında, vize muafiyetinin büyük ihtimalle sporcu, iş adamları ve öğrenci gibi nitelikli göçü teşvik edecek şekilde sağlanacağını düşünüyorum.

ÖÇ: Sizce geçici koruma statüsüyle Suriye'den gelen kitlesel göç ve gelen bu kitlenin entegrasyonuna ilişkin yerel ve ulusal düzeyde ne gibi tedbirler alınmalıdır?

NAU: Benim takip ettiğim kadarıyla, göstermelik kent gibi bir göçmen yerleşim bölgesi kurulmuş ve dış denetim mekanizmaları geldiği zaman burayı gösterip koşulların çok iyi olduğunu kanıtlamaya çalışıyorlar. Fakat Suriyeli göçmenlerin çok büyük bir kısmı Türkiye'deki akrabalarına ve hemşerilerinin yanına gittiler ve kendiliğinden oluşan yeni yerleşim bölgeleri buralarda oluşuyor.

Bir başka taraftan da mevsimlik işçi olarak ya da inşaatlarda çalışan ciddi sayıda Suriyeli göçmen var ve bu kişilerin çocukları herhangi bir yerde kayıtlı değil, okula gidemiyorlar. Bu hususta hiçbir şey yapılmıyor; hiçbir devlet girişi yok, sivil toplum örgütleri belli bölgelerde sınırlı teşebbüslerde bulunuyorlar. Ancak, bu konunun bir ulusal politika olarak ele alınması gerekir; çocuklar ve gençler için ulusal eğitim politikası yok. Ayrıca, geçici koruma kanunu göçmenlere bir hukuki statü vermiyor. Aksine, Avrupa'da bu kişilere ya göçmen işçi statüsü tanınmıyor yahut geri gönderilemeyecek durumda olan kişilere sığınmacı statüsü tanınmıyor.

ÖÇ: Dış basında özellikle de Arap basınında yer alan Türkiye'nin Suriyelilere vatandaşlık verme ihtimaline ilişkin tartışmaları özellikle genç kuşakların akıbeti bakımından nasıl yorumlayabiliriz?

NAU: Örneğin, dün ve bugünün gazetelerinde belirtildiği üzere 1 milyon dolar değerinde gayrimenkul alanlara ve 2 milyon dolar değerinde yatırım yapanlara vatandaşlığa dair vaat veriliyor. Yapılan

kamuoyu yoklamalarında Türk kamuoyu %80’ni Suriyelilere vatandaşlık verilmesinin şiddetle aleyhinde olduğu gözüküyor. Buna rağmen, hükümet politikasının çatıştığını görüyoruz.

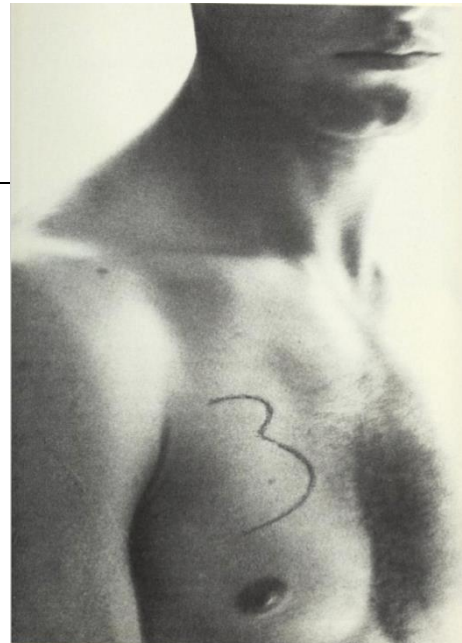
Genç kuşağa gelecek olursak, hükümet genç kuşağı düşünmüyor; yatırımı ve gelen parayı düşünüyor. Bu sorunuzun tam karşılığı Avrupa’nın entegrasyon politikasında da var; gençleri çoğunlukla eğitim amaçlı kabul ediyorlar.

ÖÇ: Çalışmalarınızın Avrupa’da göç konusunu kapsadığını biliyoruz. Türklerin yurtdışındaki entegrasyonuna ilişkin bir değerlendirmede bulunabilir misiniz?

Ben “entegrasyon” terimine şiddetle itiraz ediyorum burada gerçekten kastedilen başarılı ya da başarısız bir “asimilasyon” ama o kelimeyi kullanmaktan kaçınmak için entegrasyon olarak adlandırılıyor. Bu kapsamda başarılı bulduğum ve size göstermek istediğim iki kitap var, birincisi yakınlarda ölmüş olan John Berger’in Yedinci Adam isimli eseri; kapitalizmin bu insanların nasıl istismar ettiğinin adımlarını çok ayrıntılı ve eleştirel bir şekilde tasvir etmiştir. Batı sermayesi ülkeye girmiş ve kapitalizm öncesi var olan kırsal ekonomi çökmüş; ham maddeler de zirai ürünler de yabancı sermaye tarafından yetiştirilmeye başlanıyor ve endüstrileşme dalları geliştiriliyor. Bunun sonucu olarak, yerel endüstri gelişimini duruyor, toprak reformunu donuyor ve modern ziraatçılığı bloke oluyor. Bunun devamında, malların dolaşımı başlıyor ve metropol kültürü yayılıyor. Yaygınlaşan ve gelişen tıp sağlık hizmetlerinin sonucunda nüfus artıyor, zengin ve fakir arasındaki makas açılıyor. Her türlü toplumsal değişiklik bir tehdit olarak algılanıyor, bunun sonucunda da modern eğitim yaşamının laikleşmesi ve siyasal demokrasi yine bloke ediliyor.

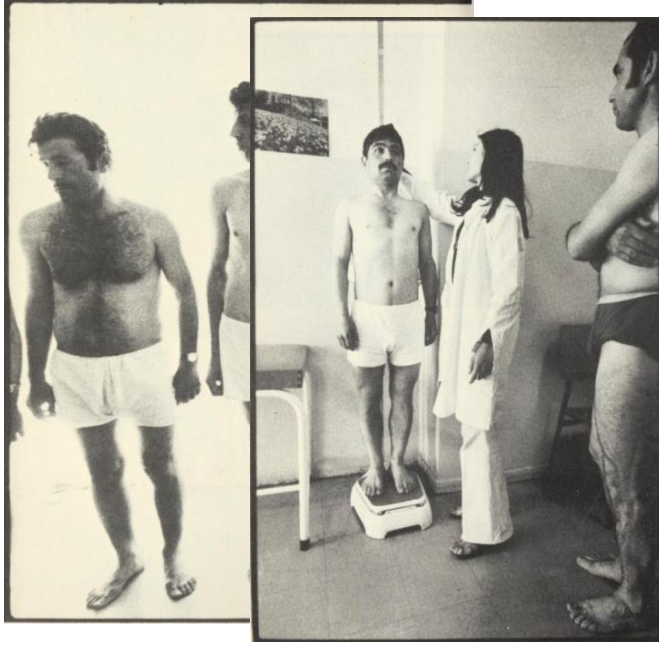
Bu kitaptaki¹ resimler (bkz. Resim 1,2 ve 3) bana Almanya’da yaptığım bir araştırmayı

hatırlatıyor. 1972-1973 yılları arasında yüksek sayıda Türk kadın işçinin göçtüğünü görüyoruz. Eskiden erkek yoğunluklu olan göç nüfusunda, elektronik endüstride çalışabilmek için ince parmaklı işçiye ihtiyaç olduğundan öncelikle İspanya, İtalya, Yugoslavya ve Yunanistan’dan ince parmak sahibi kadın işçi alınıyordu fakat bu göç dalgasından sonra o ülkelerde göçe müsait sadece kırsal kesimden kadınlar kaldı ve kadınların elleri şişti ve ince değildi. O zaman sıra Türkiye’deki büyük şehirli kadınlara geldi. Bu pozisyona işçi almak için ölçüm yüzükleri vardı ve beş parmağına da yüzüklerine geçirebilen alınıyordu. Burada (bkz. Resim 4) da erkeklerin parmaklarını görüyorsunuz; erkeğin bu uzun parmak ve bu küt parmak, aynı şey erkeklerde belli bazı işler için şey ediliyor. Kapitalizmin bir ürünü olarak entegrasyon, mümkün olduğu kadar uygun kriterlerdeki kişileri celp etmeyi sonra da kullanmayı amaçlıyor. Göstereceğim ikinci kitabın² arka kısmında “Yabancılar nasıl Almanlaştırılır?” diye bir soru sorarak bir entegrasyon politikası öngörmüş.

¹ Nermin Abadan-Unat, John Berger’in Yedinci Adam kitabından bir resim gösteriyor. Gösterilen resimde Alman yetkililer, Türk göçmen adaylarını sağlık muayenesinden geçiriyor.

Resim 1: Berger, J. (1975). *A Seventh Man*.
New York: Viking Press, p.51.

Resim 2: Berger, J. (1975).

Resim 3: Berger, J. (1975).

Resim 4: Berger, J. (1975).

Türkiye’de şu an itibariyle “paralel topluluk” terimi her ne kadar terör örgütü mensubu olan FETÖ`cüler için kullanılsa da bu terim esasen daha evvel Alman sosyolojisi tarafından geliştirilmişti. Bude³ paralel toplulukları, kendi içinde kapalı bir düzen kuran göçmen işçilerin oluşturduğu toplumsal bir yapı olarak tanımlamıştı. Paralel toplulukların olduğu toplumlarda entegrasyon için birinci şart⁴ böyle bir cemaatin ya da topluluğun ortaya çıkmamasıdır. Bunu önlemek için de gençleri çalışma piyasasına sokmak ve orda tutmak gerekir.

Benim de şahsen tanıdığım antropolog/sosyolog Werner Schiffauer, aslında bu paralel toplulukları zararlı topluluklar olarak değerlendirmiyor zira göç alan her yerde böyle topluluklar oluyor. 19. yüzyıldan başlayarak, Polonyalılar Almanya’da Ruhr bölgesine geldiler, İrlandalılar Amerika’ya gittiler. Buradaki mesele paralel topluluğun oluşması değil, paralel topluluğun kendi bünyesindeki insanları egemen topluma sokmaya çalışıp çalışmadığıdır. Örneğin benim araştırma yaptığım dönemde Süleymancı tarikat anne

babalara, çocuklarına okuldaki dersleri dinlememeyi tembihlemelerini ve eve Kuran’dan başka hiçbir kitap sokulmamasını salık veriyordu. Çünkü Almanya gibi Avrupa ülkelerinde okula devam zorunluluğu vardı ve tarikat, okula gitseler bile çocukların kendilerinden başka bir kaynaktan bilgi öğrenmelerini istemiyordu. Bu durum, dışlayıcı politikaya sahip bir paralel topluluk örneğidir. Ancak bir taraftan da öyle paralel topluluklar var ki, tam aksine okula devamı hatta düz liseye (Hauptschule) değil yükseköğrenime yönelik liselere (Gymnasium) gitmeyi teşvik ediyorlar. Dolayısıyla, Bude paralel topluluk derken engelleyici bir kavram kastederken, Schiffauer olumlu ya da olumsuz olmak üzere iki tarafa da gidebilecek bir yapıdan bahsediyor. Bu yüzden, paralel topluluğu bir sosyal alan olarak algılamak gerekir. Schiffauer’in konuyla ilgili şöyle bir örneği bulunuyor: Almanya’da İtalyanlara “spagetti tükunanlar” adı takılmış fakat zamanla herkes pizzayı sevmeye başlamış. Aynı şey Türkler için de gerçekleşmiş; günümüzde “döner” kelimesi Alman resmi sözlüğüne kabul edildi. Burada önemli olan, çoğunluk topluluğunun azınlık topluluğunu nasıl değerlendirdiğidir.

Almanlar insan hakları politikası nedeniyle, işçilerin ailelerini⁵ getirmelerini

³ Bude, H. (2016). *Gesellschaft der Angst*. Hamburg: Hamburger Edition, p.241.

⁴ ibid. Heinz Bude kitabında paralel toplulukların başarılı entegrasyonu için 10 adet şart öngörüyor. Bu şartlardan birincisi Nermin Abadan-Unat’ın söyleşide de belirttiği üzere bu toplulukların oluşmasına sebep olan koşulların ve ortamın oluşmamasıdır.

⁵ op.cit. p.249 Bude’nin başarılı entegrasyon için ikinci şartı, iç savaş mağduru ya da göçmen

engelleyemediler ama gelen aileyi dört yıl çalışmama mecburiyetinde bıraktılar. Kadınları istihdam edecek ve çocukları da eğitime sokacak bir entegrasyon politikası yapmaktansa bu insanları 4 yıl eve hapsedmeyi tercih ettiler.

Bude'ye göre, iç savaş dolayısıyla Halep'ten ya da Musul'dan kaçmış olan bir aileyle, kırsaldan gelmiş bir Afgan göçmeni de aynı şekilde değerlendirmemek gerekir; birincisinin nispeten gelişmiş bir kentten geliyor olması ve ötekinin kırsal bir kesimden geliyor olması gibi farklılıklar da gözetilmelidir.⁶ Başörtüsü meselesine gelirsek, şimdi Almanya'daki Müslüman kadınların yalnız %28'i; İranlıların %2'si, Güney Avrupa'dan gelen Müslüman kadınların %4,5'i, Türk kadınların %31,4'ü ve Kuzey Afrikalı kadınların da %31,9'u başörtüsü takıyor. Bu oransal farklılıklar paralel topluluklarda yaşayan kadınlar üzerinde çok yoğun bir baskı olmasından ileri geliyor ve başörtüsü böylece ayırıcı bir kıstas oluyor. Evde kalması gereken kadınlar ile dışarıda çalışabilecek olan kadınlar arası bir ayırım oluşuyor. Fakat bu ayırım bir din meselesi olarak değil sosyal statü meselesi olarak tanımlanabilir.

Dördüncü şart⁷ okullarda *segregation*⁸ olmamasıyla ilgili fakat buna pek riayet edilmedi. 1985 ve 2006 arasında Türk göçmenlerin çocuklarının %78'i ilkokuldan ortaokula geçebilmiş ama yalnızca %5,7 si Gymnasium'a geçebilmiştir. Buna mukabil, Yugoslavlarda da benzer bir durum var %63 ortaokula geçebilmiş. Türklerden farklı değil, onlar için de üniversiteye giden yol Almanlar lehine iyice tıkanmış. Bu döngü böyle devam ettikçe, ihtisas bilgisi sahibi yeni kuşak yeni yabancı kuşak olamaz ve bu yüzden de entegrasyon

politikasının beşinci şartını⁹ mümkün kılmak için üniversiteye gidebilmeleri gerekir çünkü gençler ancak üniversiteye giderse hayatını şekillendirecek bir plana kavuşurlar.

6. şart¹⁰ dini kimlik entegrasyonunu ilgilendiriyor ama dini kimlikten kasıt sadece İslam'a dayanarak, çoğunluk toplumuna karşı savaş ilan eden gurupları mümkün olduğu kadar izole etmektir. Çünkü bu gruplar Alman topluluğuyla hiç temas kurmuyorlar ve hiçbir ilişkileri olmuyor.

Bazı şehirlerde göçmen çocuklarını Almanca öğretmek için otobüslerle taşıyorlar, bu da bir çeşit *apartheid*¹¹ rejimi oluşturuyor. Bunu yanı sıra, bir de devlet politikası meselesi var; Fransa ve Almanya çok farklı vatandaşlık sistemlerine (*jus soli*¹² ve *jus sanguinis*¹³) sahiptirler. Fransa'da anne ya da babadan bir tanesi Fransız tabiiyetindeyse, çocuk da Fransız oluyor. Yabancılar Fransa'da 5 sene yaşarsa o kişi de Fransız oluyor. Lakin, Almanya böyle yapmıyor; Almanya'da anne ya da babadan birisi yabancı olursa, kanun değişikliğinden önce 18 yaşına gelince tercihini belli etmesi gerekirdi; Türk kalması veya Alman olması gerekiyordu.¹⁴

erkeklerin eşlerinin de istihdam yoluyla entegre edilmesidir.

⁶ op.cit. p.250 Üçüncü şart, entegrasyon politikasındaki farklı yaklaşımların dini ayırımlar üzerine değil kültürel ve hayat tarzına bağlı farklılıklar üzerine inşa edilmesidir.

⁷ op.cit. p.255. Dördüncü şart, okulları entegrasyon ve Almanlarla iletişimi çoğaltmaya yönelik dizayn etmeyi gerektirir. Okullardaki sosyal ortam, ayırıştırma değil birleştirme odaklı olmalıdır.

⁸ Segregation (fr.): toplumsal ayırıştırma

⁹ op.cit. p.257. Beşinci şart, entegrasyon politikası için gençlerin uzun soluklu bir yaşam planı yapabilmelerini öngörür.

¹⁰ op.cit. p.259. Altıncı şart, dini kimliğe belli bir kısıtlama getirilmesini gerektiriyor. Dini kimlikten ötürü toplumsal entegrasyonun engellenmesinin önüne geçmek üzere bir entegrasyon politikası oluşturulmalıdır.

¹¹ Apartheid (Afrikaans): Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 1984-94 yılları arasında ırkçı yasalar çıkarılmasını sağlayan yasal sistem.

¹² Jus soli (Latince hukuk terimi): toprak esasına dayalı vatandaşlık: Vatandaşlığın o ülkede ya da eyalette doğmak ile kazanılması durumudur.

¹³ Jus sanguinis (Latince hukuk terimi): kan esasına dayalı vatandaşlık: Vatandaşlığın anne ya da babanın vatandaşlığı üzerinden kazanılan vatandaşlık tipidir.

¹⁴ Almanya 2000 senesinde yapılan bir kanun değişikliği ile Alman bir anne ya da babadan doğan çocuğun çifte vatandaşlığını 23 yaşına kadar mümkün kılıp, çifte vatandaşa en geç bu yaşta sonra seçim yaptırma yoluna gitti. (ed. notu)

Sekizinci şartın¹⁵ yerine getirilmemesi, adaletsizlik duygusunu büsbütün artırıyor ve bunun önlenmesi lazımdır, en azından bir itiraz hakkı tanımak suretiyle ve bu haksız politikayı mümkün olduğu kadar önlemek gerekir.

Onuncu şart¹⁶ sivil toplum örgütlerinde *dépassivation*¹⁷ demektir. Avrupa’da bu çok farklı işler; örneğin İsveç’te esneklik var. Kişi, önceden bir sığınmacı olarak kabul edilmişse ve bir iş bulabilirse, o sıfatı kolaylıkla kaldırılıyor. Ayrıca, İsveç’te bir sığınmacı mutlaka sığınmacı kampında yaşamak zorunda değil; eğer tanıdıkları ya da dostları kendisini kabul ediyorsa onlarla da yaşayabilir. Fakat Hollanda’da bunun tam tersine bir sütun sistemi¹⁸ vardır; şimdi çok ağır şartlar koyuyor.

Sonuç olarak, entegrasyon kişisel motivasyon ondan sonra anne baba desteği gibi tesadüfi bir sürü faktörler var. Almanya’da çok parlak Türkler var ama bunlar böyle devlet tarafından yönlendirilmiş değil yani kişisel şanslarla orada bulunuyorlar. Netice itibariyle, Almanya gelen yabancıları devlet ve sivil toplum yardımıyla ile entegre etmeye çalışıyor. Bana sorunuza dönecek olursak - Almanya’nın entegrasyon politikasının başarılı olup olmadığına- ben hayır diyeceğim.

ÖÇ: Günümüzde ülkemizden yurtdışına doğru beyin göçünün Türkiye’nin geleceği için olası sonuçları sizce ne olur?

NAU: Beyin göçü durumunu gerçekten vahim buluyorum. Bir ülkede ne kadar yetişmiş genç veya göreceli olarak daha az genç ve belli bir eğitim seviyesindeki insan varsa, o ülkenin kaybı o büyük olacaktır. Örneğin, Nazi Almanya’sının çöküşünden

¹⁵ op.cit. p.269. Sekizinci şart, entegrasyon politikası için çalışma piyasasında, eskilerle yeniler arasında, yenilerin aleyhine tercih yapılmasını öngörmektedir.

¹⁶ op.cit. p.272. Onuncu şart, sivil toplum örgütlerinin teşvik etmek ve onları bu iş politikalarıyla ilgilenecek yönlendirmektir.

¹⁷ Dépassivation: Prof. Dr. Nermin Abadan Unat terimi bu noktada tekrar aktifleştirme bağlamında kullanıyor (ed. notu).

¹⁸ Geçişken olmayan bir milli sistem (ed. notu).

sonra da Almanya’da beyin göçü çağrısı duyuldu ve bütün bir kuşak yok oldu Amerika’ya ya da İngiltere’ye gittiler. Türkiye de bunu sıkıntısını duyuyor ve ileride daha çok duyacağı kanaatindeyim.

(G)ÖÇMEN (Ö)TEKİLEŞTİRME VE (Ç)OK KÜLTÜRLÜLÜK

IMMIGRANT OTHERING AND MULTICULTURALISM

Hamza ATEŞ*, Öznur YAVUZ**

* Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hamza.ates@medeniyet.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, oznur.yavuz@medeniyet.edu.tr

ÖZ

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç, bireylerin yalnızca bir bölgeden diğer bir bölgeye yer değiştirme hareketi değil aynı zamanda toplumların fiziksel, demografik, sosyal, kültürel, ekonomik yapısını da değiştiren sosyal ve dinamik bir süreçtir. Bu süreç içerisinde göçmenler kültürlerinin taşıyıcısı görevini üstlenen din, dil, kültür gibi unsurları da göç ettikleri yerlere beraberinde götürmektedirler. Bu noktada göçmenlerin en önemli sorunu daha önce tecrübe etmedikleri kendilerinden farklı geçmişe sahip olan farklılıklarla yaşama, başa çıkma ve kültürel uyum sürecidir. Bu uyum süreci sadece göçmenleri değil aynı zamanda yerel halkı da yakından ilgilendirmektedir. Çünkü hem yerel halkın hem de göçmenlerin öteki ile karşılaşma, ötekini algılama biçimleri bütünleşme veya ayrışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, göç olgusu ve göçmenler, çok kültürlülük, ötekileştirme ve uyum boyutuyla ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Bütünleşme, Ayrışma, Öteki.

Jel Kodu: F22.

ABSTRACT

Migration, which is as old as human history, is not only a movement of individuals from one region to another, but also a social and dynamic process that changes the physical, demographic, social, cultural and economic structure of societies. In this process, immigrants bring elements such as religion, language and culture, which undertake the carrier duty of their cultures, with the places where they migrate. At this point, the immigrants' most important problem is the process of living, coping and cultural harmonization with differences that have a different background than they have never experienced before. This harmonization process is closely related not only to immigrants but also to local people. Because both the local people and the immigrants are confronted by the encounter with the other, the way they perceive the other as integration or separation. In this study, immigration and immigrants will be dealt with in terms of multiculturalism, otherization and adaptation.

Keywords: Migration, Immigrant, Integration, Separation, The Other.

Jel Code: F22.

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski ve evrensel bir olgu olan göç geçmişten günümüze kadar devam etmektedir.

Sözlük anlamı ile göç; “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya

toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” (Türk Dil Kurumu, 2017) olarak tanımlanmaktadır.

Bir yerleşim birimi olumsuz koşulları ile bireyi bir başka yerleşim birimine iten yani “itici” konumdayken, bir başka yerleşim birimi ise içinde barındırdığı olumlu koşullar ile bireyi çekerek “çekici” konumda olabilmektedir (Es ve Ateş, 2004: 218, İçduygu vd., 1998: 216-217). Dolayısıyla birey göç sürecinde “itici” ve “çekici” faktörlerden etkilenmektedir.

Bu bağlamda bir olgu olarak göçü itici ve çekici unsurları da içine alan şekilde tanımlarsak göç; siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel sebepleri içeren (Bülbül ve Köse, 2010: 79, Koçak ve Terzi, 2012: 164); siyasi istikrarsızlık, devletlerarası savaş, etnik grup/bölge çatışmaları, dinsel, dilsel, ırksal sivil çatışmalar ya da ileride savaş veya çatışma çıkma olasılığı, sosyal/politik ayaklanmalar, devrim denemeleri, baskıcı rejimler, sürgün, siyasal baskı, doğal afetler, çevre sorunları, insan hakları ihlalleri ve bunların bir sonucu olarak yaşanan güvenlik sorunları (Türkoğlu, 2011: 105-109), artık bölge şartlarının insanların yaşam koşullarının gerektirdiği standartları karşılayamaması, yaşama dair asgari gereksinimlerin buldukları yerleşim alanında yetersiz olması veya hiç olmaması, sağlık problemleri, ayrımcılık, yüksek gelir elde etme isteği, kendine ve ailesine daha iyi bir yaşam standardı sağlama düşüncesi, ekonomik fırsatlar gibi çeşitli sebeplerden ötürü bireylerin ya da toplulukların kendi yerleşim alanından ayrılarak yaşamlarının bütününe ya da bir bölümünü geçirmek üzere başka bir yere yerleşmeleri olarak tanımlanmaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1347).

Görüldüğü üzere göç kavramının ortak özelliği topluluklar arasında bir yerden başka bir yere yerleşme amaçlı gerçekleşen coğrafi yer değiştirme hareketidir (Bogue, 1969, Es ve Ateş, 2004: 211, İçduygu vd., 1998: 215).

Göç bugüne özgü bir olgu değildir. Göç ve göçün beraberinde getirdiği değişimler insanlık tarihinden günümüze kadar süregelen bir süreçtir.

İnsanlık tarihiyle birlikte toplumlar baskı, zulüm, afet, sürgün, savaş gibi sebepler

yüzünden zorunlu, daha iyi yaşam standartları elde etmek için ise gönüllü olarak göç etmişlerdir (Ünal, 2014: 66; Yılmaz, 2014: 1685). Gönüllü olarak yapılan göçlerde göçmenlerin göç ettikleri yerleşim birimlerine uyumları daha kolay olurken, zorunlu yapılan göçlerde kültürel farklılıklar da göz önüne alındığında göçmenlerin yeni yaşam alanındaki toplum ile uyum ve entegrasyon konusunda zorluklar yaşadıkları görülmektedir (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1348).

Zorunlu ya da gönüllü olarak sayısı 15 milyonu aşan köleler işgücü olarak 15. ve 18. yüzyıllar arasında Afrika’dan Güney ve Kuzey Amerika’ya gönderilerek çalıştırılmışlardır. 19. yüzyılda ise bazı Avrupa ülkelerinden Almanya, İtalya, Polonya ve Rusya’ya insan gücü olarak göçmenler gitmişlerdir. 1914’te Alman sanayisinin hızlı bir şekilde büyümesinde sayıları 2 milyona yaklaşan yabancı işçilerin rolü büyüktür (Keskin, 1988’den akt. Şahin, 2001: 58). Sonrasında ise II. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan Almanya’nın tekrar eski gücünü toplamak ve rekabet gücüne sahip olmak adına 1954 yılında İspanya, Portekiz, Tunus, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan’dan ucuz işgücü temin etmesi göç tarihinde önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır (Şahin, 2001: 58).

Türkiye’nin tarihindeki somut göç örneklerini; on binlerce Yahudi’nin 1492’de İspanya’dan gemiler ile kurtarılarak Osmanlı topraklarına getirilmesi, 1709 yılında İsveç Kralı Şarl’ın Ruslara yenilerek Osmanlı’ya sığınması, Prens Lajos Kossuth ve 3 bin Macar’ın Macar Özgürlük Savaşını kaybederek 1849’da Osmanlı İmparatorluğu’na gelmeleri, Bolşevik İhtilali’nden sonra Vrangeli’nin beraberindeki yaklaşık 135 bin kişiyle birlikte 1917’de Osmanlı İmparatorluğundan koruma talep etmesi, 1922-1945 yılları arasında Yunanistan, Balkanlar ve Almanya’dan yaklaşık 1 milyon 185 bin kişinin, 1988-2000 yılları arasında ise Irak, Bulgaristan, Bosna ve Kosova’dan yaklaşık 900 bin kişinin Türkiye’ye gelmesi şeklinde özetleyebiliriz

(T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017: 23).

Wimmer ve Glick Schiller (2003: 586-594) ise ulus devlet ve göç ilişkisini dört dönemde değerlendirmektedir. Bu dönemler: 1870-1918, 1919-1945, 1946-1989, 1990 ve sonrasıdır. 1870-1918 döneminde ulus-devlet inşası fikri artarak gelişmiş, küreselleşme ve işgücü göçü ilk kez ciddi ve yoğun bir şekilde görülmüştür. Ulusal çıkar kavramlarına bağlı gelişen ticari rekabet yeni bir sömürge dönemi başlatmıştır. Bu dönemde göç kısıtlamaları yoğun bir şekilde görülmemiştir. Hatta bazı ülkelerde göçmenlerin vatandaşlık kazanmaları bile kolay olmuştur. Ancak sonrasında göçmenler ulusal egemenlik ve güvenlik açısından tehdit, vatandaşlık, egemenlik ve devlet arasındaki izomorfizmi tehlikeye sokan ulusal veya ırksal temelde farklı ve siyasi olarak tehlikeli kişiler olarak görülmeye başlanmıştır. Seçmenler de dâhil ulus devlet kurucuları, devlet görevlileri ve entelektüeller, siyasi liderler, Avrupa ve Amerika'nın sanayileşme halindeki tüm devletlerinde var olan ulusal çeşitliliği silmek, inkâr etmek, homojenize etmek için sistemli çalışmalar başlatmışlardır. 1919 - 1945 döneminde göçmenlerin serbest dolaşım hakları kısıtlanmış, "etnik kıyım" hareketleri artmış, sınır kontrolleri, göçmenlerin asimilasyonu, sınırlama, kontrol etme ve göçü denetleme konuları ön plana çıkmıştır. Bazı kişiler toplumsal müdahale planlarını formüle etmek yerine, göçmenlerin kültürel entegrasyon ve asimile olma süreçlerinin birkaç nesil boyunca normal ve doğal olarak gerçekleştiği bir "ırk-ilişki döngüsü" önererek asimilasyonu savunmuşlardır. Bu dönemde göç ve göçmenler ulus-devlet inşası karşısında birer tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Soğuk Savaş yılları olarak görülen 1946-1989 döneminde "ulus-devlet", "devlet sınırları" ve "milliyet" kavramları belirginleşerek temel kavramlar haline gelmişlerdir. Özellikle Batı ve Kuzey ülkelerinde işgücü ihtiyacının diğer ülkelerden göçmen kabul edilerek karşılandığı görülmüştür. Fabrikalar, tarlalar ve madenlerde çalışan

milyarlarca emek göçmeninin yardımıyla İsviçre, Fransa, İngiltere, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Brezilya ve Arjantin'de sanayileşmiş ekonomiler kurulmuştur. Kalıcı ve geçici göç hareketleri daha planlı hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde yaşanan en önemli gelişme ise asimilasyon politikaları yerine entegrasyon ve çok kültürlü toplumsal yapılar geliştirmek istenmesidir. Soğuk Savaş sonrası 1990 ve sonraki yıllarda "küreselleşme" ve "ulus-aşırı" bir döneme girilmesi, toplumsal yapılarda çok kültürlü değerlerin artışı, göç ve sığınma hareketlerinin yoğunlaşması, ulusallaştırma korkuları, toprak sınırlamaları, göç karşıtlığı, göçe ihtiyaç gibi başlıkların tartışılır hale gelmesine sebep olmuştur.

Tarih boyunca devam eden göçler, devletlerin bugünkü yapısını, nüfus dağılımını, toplumların siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel dinamiklerini değiştirerek onu yeniden biçimlendirmiştir (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1347, Ünal, 2014: 66). Göç, bu bağlamda basit bir coğrafi yer değiştirme hareketi ve sosyal bir olgu değil, nedenleri ve sonuçları ile ekonomik, sosyal, siyasi alanları da etkisi altına alarak toplumsal yapıyı etkileyen, onu değiştiren ve dönüştüren, bireyler üzerinde önemli etkileri olan bir süreçtir (Bülbül ve Köse, 2010: 76, Taşkesen, 2017: 21).

Göç konusu yalnızca göç alan devletlerde değil, küreselleşmenin yoğun olarak yaşandığı tüm dünya devletlerinde gündem konusu olmuştur. Dünya genelinde neredeyse her ülke göçten etkilenmiştir. Göç, II. Dünya Savaşı'ndan itibaren günümüzde en yoğun şeklini yaşamaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısında toplu nüfus hareketleri yaşanmış, göçmen nüfusunda hızlı bir artış görülmüştür (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017: 23).

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun 2015 verilerine göre, 244 milyon kişi, başka bir deyişle dünya nüfusunun yüzde 3,3'ü kendi doğduğu ülkenin (menşe) dışında başka bir ülkede yaşamaktadır (UNFPA, 2015). Uluslararası Göçmen Teşkilatı (IOM)'nın

yıllık raporunda, göçmen sayısındaki artış bu hızla devam ederse 2050 yılına gelindiğinde dünyadaki göçmen sayısının 400 milyonu aşabileceği öngörülmektedir (BBC, 2010). Rakamlar Castles ve Miller'in (2008) günümüzü "göçler çağı" olarak adlandırmasını doğrular niteliktedir.

"Göçler çağı"ndan sonra günümüz çağı "bilgi çağı" kavramını da ortaya çıkarmış, bilgi çağı küreselleşmenin de etkisi ile iletişim ve ulaşım kaynaklarının gelişmesini sağlamıştır. Bununla birlikte sınırlar daha kolay erişebilir ve hatta aşılabilir bir yapıya bürünmüştür. Bu durum bölgeler ve kıtalar arası insan hareketliliğine yol açarak göç hareketlerinin yoğunlaşması ve göçmen sayısının artmasına sebep olmuştur (Nakhoul, 2014: 1). Yoğun göçün diğer bir sebebi de gelişmiş ülke ekonomilerinin sunduğu istihdam olanakları ve ekonomik fırsatlardır (Erbaş Çuhadar, 2014).

Ancak uluslararası göç, mülteci ve sığınmacı sorunsalı, yoğun ve kontrolsüz olarak gerçekleştiğinde göç alan ülkelerde siyasi, sosyal ve kültürel yapı değişmekte, yabancı korkusu, yabancı düşmanlığı, etnik şiddet gibi tehditler yaşanabilmektedir (Deniz, 2014: 177). Bu tehditlerin görülmesinin başlıca nedenleri; göçmenlerin işgücü piyasasında ücretleri düşürerek yerli nüfus içerisinde işsizliği artırmaları, doğurgan olmaları sebebiyle sosyal sistemi olumsuz şekilde etkilemeleri, ulusal kimlik üzerinde tehdit olarak algılanmaları (Özekmekçi, 2010: 44) ve göç edenlerin çoğunun üreme çağındaki kadınlardan oluşması sebebiyle (UNFPA, 2015) nüfus artışının gerek göçmenler gerekse göç edilen ülke açısından getireceği zorluklardır. Göçmenleri ekonomik ve kültürel anlamda bir zenginlik olarak gören ülkelerin ise sınırlı olduğu görülmektedir.

Öte yandan göç sırasında sadece insanlar değil kültürler de taşınmış, böylelikle hem göç eden hem de göç alan ülkelerin insanları karşılıklı olarak birbirlerinin yaşamlarını etkilemişlerdir.

Kültürleşme; toplum içerisindeki birey ve grupların taşınan bu kültürlerin özünde olan maddi ve manevi öğeler ile kültürel

iletişimi ve etkileşimi sonucunda her iki grubun da değişmesiyle ortaya çıkmıştır (Güvenç, 1999: 122). Bu bağlamda kültürleşme; eski ile yenin, yerli ile yabancıların birlikte rol alarak inşa edildiği bir süreçtir (Güllü, 2015).

Bu süreç sonucunda göçmenler ve yerli halk ya birbirlerinin karşısında yer alarak ötekileşmekte ya da birbirlerine uyum sağlayarak çok kültürlülüğü yakalayabilmektedirler.

Bu çalışmada göçmen sorunu; toplumda yarattığı algı, çok kültürlülük, ötekileştirme, uyum kavramları çerçevesinde çeşitli indeksler ve raporlardan yararlanılan istatistikî veriler eşliğinde değerlendirilecektir. Beş bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde göç kavramının çeşitli tanımları üzerinde durularak "itici", "çekici", "zorunlu", "gönüllü" göç örnekleri üzerinden tarihte yaşanan göçlere dönemsel olarak değinilmiştir. İkinci bölümde göç ve göç sürecine ilişkin kavramlar açıklanmış, üçüncü bölümde göç; çok kültürlülük ve ötekileştirme bağlamında incelenmiş, dördüncü bölümde ise entegrasyon kavramı irdelenmiştir. Sonuç bölümünde ise göç süreci ve göçmenlere ilişkin önerilere yer verilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bireylerin bir ülke, bölge, kıtadan başka bir ülke, bölge, kıtaya yerleşmelerini ifade eden göç her çağda süregelen, önemini yitirmeyen bir süreç olarak günümüzde de artarak devam etmektedir.

Dünya var oldukça da bu süreç devam edecektir. Göç kimi zaman bir ülkenin doğuşu (ABD) olarak karşımıza çıkarken kimi zaman Kavimler Göçü örneğinde olduğu gibi dünyayı değiştiren bir olay, kimi zaman da Filistin'e Yahudilerin göçü örneğindeki gibi çatışmaların kaynağı olabilmektedir. Aynı zamanda göç insanın insan üzerinden (kaçakçılar-insan tacirleri) bir geçim kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır (Deniz ve Etlan, 2009: 474).

Göç hareketleri hem nicel hem de nitel olarak öngörülemeyen bir biçimde değişim ve farklılık göstermiştir. Küreselleşme unsuru ile birlikte göç hareketleri eskiye nazaran çeşitlenmiş, yoğunlaşmış, çok sayıda insan ve ülke göç süreçlerinde yer almıştır. Bu da göç süreçlerinde yer alan hedef, kaynak ve transit ülkelerin çeşitlilik göstermesine sebep olmuştur. Bu durum aynı zamanda göçün türleri, nedenleri ve sonuçlarında da değişimler yaşanmasına sebep olmuştur (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 3). Dolayısıyla göç; karmaşık, uzun süreli, kendi içerisinde farklılaşan tiplerden oluşan bir olgudur (İçduygu vd., 1998: 216).

Castles ve Miller'a (2009: 10) göre beş adet göç biçimi bulunmaktadır. Bunlar, göçe dâhil olan birey sayısının artması neticesinde "göçün hızlanması", göç süreçlerinde farklı göçmen sınıflarının ortaya çıkması sonucu "göçün farklılaşması", uluslararası göç hareketleri içinde yer alan göçmenlerin yarısını kadınların oluşturmasıyla birlikte "göçün kadınlaşması", göçün uluslararası gündeme girmesi sonucu "göçün politikleşmesi", göç veren ülkelerin göç alan transit ülke pozisyonuna geçmesi ile beraber "göçün dönüşmesi"dir.

Eskiden sosyo – ekonomik ve siyasi nedenlerden dolayı önem verilen göç, son zamanlarda küresel siyasetin başlıca konuları arasında yer almış ve "ulusal güvenlik", "küresel çatışma", "bölgesel ve uluslararası ilişkileri" de içine alan bir mesele haline dönüşmüştür (Karaca, 2013: 70). Castles ve Miller (2008: 405) bu konuyu şu şekilde açıklamaktadırlar: "Kitlesele göçler, son beş yüz yıl boyunca sömürgecilik, sanayileşme, ulus devletlerin ortaya çıkışı ve kapitalist Dünya pazarının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bununla birlikte, uluslararası göç, hiçbir zaman bugünkü kadar yaygın ya da sosyo-ekonomik ve siyasal açıdan belirgin olmamıştır. Siyasetçiler daha önce hiçbir zaman göç konularına bu şekilde öncelik vermemişlerdir. Uluslararası göç, hiçbir zaman ne ulusal güvenlikle ne de küresel

anlamda çatışma ve düzensizlikle bu derece ilişkilendirilmemiştir".

Dünyada göç ve uluslararası göç olgusunun önem kazanması ile birlikte bu süreci açıklayan farklı tanımlamalar kullanılmaya başlanmıştır.

Göçmen, genel olarak ülkesinden zulüm, baskı gibi sebeplerden değil yani ülkesinde zulme uğrama endişesi taşımayan, çoğu zaman daha iyi bir yaşam standardına erişmek için ekonomik nedenlerle kendi isteği ile ülkesinden ayrılan kişi olarak tanımlanmaktadır.

Ancak, sadece az gelişmişliğin, yoksulluğun, ekonomik nedenlerin tek başına göç için önemli bir itici unsur olduğu da düşünülmemelidir. Göç teorisinde ekonomik göçmenlerin birçoğunun en düşük gelir düzeyindeki ülkelerdeki fakir tabakalara ait olmadıkları bilinmektedir (Castles vd., 2003: 23). Dolayısıyla ekonomik zorluklar, siyasi karşılıklar, baskı gibi etkenler yoksulluk ile birleştiğinde bireylerin yer değiştirmesine sebep olmaktadır.

Yer değiştirme eylemi her zaman yasal yollarla gerçekleşmemektedir. Göç ettiği ülkede kalmak için yasal hakka sahip olmayan bu kişilere belgesiz – düzensiz göçmen adı verilmektedir. Belgesiz-düzensiz göçmen olmak iki şarta bağlanmıştır. Birincisi, sınır kontrollerinden kaçarak ya da sahte belge ile ülkeye yasa dışı yollardan gelen göçmenlerdir. İkincisi ise yasal yollardan ülkeye girmekle birlikte sonrasında yasa dışı nitelik kazanan göçmenlerdir. Bu tür göçmenlere, ülkeye mülteci olarak giriş yaptıktan sonra başvuruları reddedilmesine rağmen tekrar ülkelerine geri dönmeyenler, yasal olarak ülkeye giriş yapmalarına rağmen kaçak olarak çalışanlar, üçüncü ülkeye geçmek için ilk göç edilen ülkeyi kullananları, gerekli belgelere sahip olmadan ülkede kalan kişiler ile turist olarak gelip süresi içerisinde dönmeyenleri örnek olarak verebiliriz. Günümüzde her yıl milyonlarca insan ekonomik, sosyal, yoksulluk gibi nedenlerle göç etmekte ve bu insanların birçoğu göç sürecinde belgesiz göçmen

haline dönüşmektedir. Devletler yasa dışı girişleri engellemek için çeşitli önlemler alsa da her yıl düzensiz göçlerin artarak devam ettiği görülmektedir. Düzensiz göçün öznesi olarak değerlendirilen bir başka göç türü de dögüsel-dairesel ve çalışma amaçlı göçtür. Bu göç türünde yer değiştirme eylemi ekonomik sebeplerle yapılmaktadır. Bu göçmenler ülkeye sıklıkla yasal yollardan girmelerine rağmen ülkede kalış şartlarını ihlal etmekte ya da vize sürelerini aşmaktadırlar (Dündar ve Özer, 2015: 13).

3. ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK VE ÖTEKİLEŞTİRME DAVRANIŞLARI

Uluslararası göçün ve iletişim kanallarının artması, ulaşımın kolaylaşması, sınırların daha ulaşılabilir olması ile birlikte insanlar ve dolayısıyla kültürler de birbirine yaklaşmıştır. Kültürlerin bir arada bulunması “çok kültürlülük” veya “kültürel çeşitlilik” olarak adlandırılmaktadır (Rodoplu, 2014). Göçlerin yoğun olarak yaşanması ile birlikte çok kültürlülük, öteki ve ötekileştirme kavramları sorgulanır hale gelmiştir.

Göçün uluslararası niteliği arttıkça, ekonomik konularla beraber “kimlik”, “uyum”, “birlikte yaşama”, “öteki”, “asimilasyon”, “çok kültürlülük” gibi konuların da ön plana çıktığı görülmektedir (Erdoğan vd., 2013: 424-423).

Çok kültürlülük; farklılıkların kendilerine has özellikleri ile var olabilmesidir. “Öteki”ni farklılıkları ile kabul etmek demek onun farklı olmasına devam etmesini sağlamak anlamına gelmektedir (Ceceli Köse, 2012’den akt. Şeker vd., 2015: 55). Başkaları ile kıyaslama yapmadan, toplumun sahip olduğu değerin başlı başına bir değer kabul edilmesi çok kültürlülüğün en önemli dayanağıdır (Özensel, 2012: 59). Dolayısıyla çok kültürlülük kavramının iki boyutu olduğunu söyleyebiliriz. Birinci boyutu, farklılıkları tanımlayan, ikinci boyutu ise farklılıklara değer veren yapısıdır (Özbudun, 2003: 32).

Öteki kavramını ise Tekinalp (2005: 83), “çoğulculuğu yok eden, kültürleri bir

potada eritip tarihin kültürel zenginliğinin hoyratça harcanmasına zemin hazırlayan uygulamaları sadece kâr ve güç adına dünyaya pazarlayan, demokrasi ve insan haklarını bütün dünyanın gözleri önünde hiçe sayan zihniyetlerin temsilcisi” olarak tanımlamaktadır. Frankenberg’e (1993: 47) göre öteki “başka bir ülkede doğan, bir ülkeye sonradan gelen, devlete yabancı, vatani olmayan, konuk, bir yere ait olmayan, mülteci ya da turist”tir.

Göç sürecinin sonucunda birbirinden farklı kültüre, dile, dine, geçmişe sahip bireyler birlikte yaşamı deneyimlemektedirler.

Farklılıkların birlikte yaşaması çok kolay olmamaktadır. Birçok kültürün birlikteliği zaman zaman birbirlerinin inanç ve değerlerini yargılama, baskılama davranışına dönüşebilmektedir. Çok kültürlü toplum yapısının birey açısından olumlu ve olumsuz yanları bulunmaktadır. Çok kültürlü bir ortamda yaşama deneyimine sahip olan kişiler, farklı inanç, değer ve kültürlerle birlikte yaşama, farklılıklarla büyüme, daha açık görüşlü ve kozmopolit olma imkanına sahip olmaktadır. Çok kültürlülüğün olumsuz yanı ise, bireylerin göç ettikleri topluma alışamamaları, toplumun kültürünü benimseyememeleri, bir kimliği seçmek zorunda kalmaları ya da ne kendi toplumlari ne de göç ettikleri toplumların kimliklerini benimseyememe dolayısıyla kimlik karmaşası yaşamalarıdır (Rodoplu, 2014).

Canatan (2002: 331)’e göre çok kültürlülüğün olumsuz yanları ise;

Çok kültürlü toplumda farklı etnik gruplardan dolayı uzlaşma mümkün olamamakta, çatışmalar yaşanabilmektedir.

Göçmenlerin kendi kültürlerinden kopamamaları sebebiyle göçmenler göç ettikleri toplum tarafından dışlanmakta ve yerleşik topluma entegre olamamaktadırlar.

Batı kültürü üstün bir kültür olarak görüldüğünden Batı dışındaki kültürlerin Batı toplumuna katkısı olmamakta, hem yerel halka hem de göçmenlere sorun çıkarmaktadırlar.

- Entegrasyon problemi ise tam veya sınırlı asimile etme ile çözülebilmektedir.

Parekh (2000: 6) çok kültürlü toplumlarda kültürel çeşitliliğe iki biçimde tepki verildiğini belirtmektedir. Birincisi; halk kültürel farklılıkları olumlu karşılar, ona saygı duyar ve onu anlamaya çalışır. Göç kökenlilerin varlıklarını sürdürme konusundaki taleplerinin değerlendirilmesi noktasında onlara karşı çıkmaz. İkincisinde ise; topluluklar çok kültürlülük içerisinde asimile edilmektedirler.

Bu sebeple devletler göçmen kabul edecekken kolay asimile olabileceklerini düşündüklerini tercih etmektedirler. Örneğin, ABD ve Kanada'ya Çinlilerin göç etmeleri engellenirken, Avustralya sadece beyazları kabul etmektedir (Kymlicka, 1998: 42-43).

“Çoğunluk toplumu”nun kendisinden farklı ve yabancı olana önyargılı, öteki yaklaşımını önceleyen biçimde davranması, “azınlık vurgusunu belirginleştirme” çabası toplumsal kültürel gelişmeleri olumsuz yönde etkileyerek birlikte yaşamayı zorlaştırmaktadır (Güllü, 2015). Bir başka deyişle asimilasyon kaygısı ve ayrımcılık içeren bilgisizlik göçmenlerin entegrasyonuna katkı sağlamamaktadır (Pöttker, 2015: 9). Bu durum ekonomiden istihdama, sosyal ilişkilere kadar sorunları da beraberinde getirmektedir.

1990'lı yılların başlarında ABD'nin bazı bölgelerine iş bulmak amacıyla belgeleri olmadan gelen göçmenler yerli halkta göçmen karşıtı duyguların yaşanmasına sebep olmuştur. 1985'te ABD'ye sığınma başvurusu yapanların sayısı 20,000 iken bu sayı 1990'da 148,000'i bulmuştur (BMMYK, 2001: 178). 1990'da Doğu Avrupa ve Afrika'dan Avrupa ülkelerine olan göç, “yoksulların işgali”, “Avrupa'nın saldırıya uğraması” şeklinde değerlendirilmiştir (Özekmekçi, 2010: 44). Göç karşı olan sağ siyasetçiler de göçmenleri ekonomik ve sosyal çıkmazlar yaratmakla suçlayarak kamuoyunun korkularını arttırmışlardır (BMMYK, 2001: 178).

İrkçı şiddetin görülmesi ve göçmen karşıtı sağcı hareketlerin artması, bazı politika yapıcılarını göçü kamu düzeni ve sosyal uyum açısından bir tehdit olarak görmeye yöneltmiş, ulusal hükümetler sınır kontrollerini güçlendirme önlemleri almışlardır (Castles vd., 2003: 3). Bu dönemde “biz” ve “öteki” kavramları ön plana çıkmıştır.

Transatlantik Eğilimler'in yaptığı araştırmada Avrupa'nın yüzde 57'si göçün kendileri için sorun olduğunu belirtmişlerdir (Transatlantic Trends, 2013: 7).

Barem Research, WIN/ Gallup International Association ile birlikte 2012 yılında kamuoyunun göçmenlere bakışını saptamak için gerçekleştirdiği “Göçmenliğe Destek İndeksi” araştırmasında ise dünyanın yüzde 38'i göçmenliği “kötü bir şey”, yüzde 34'ü ise “iyi bir şey” olarak değerlendirmektedir. Araştırma 59 ülkede yapılmış olup, göçmenlere sadece 21 ülke olumlu yaklaşmaktadır. 38 ülke ise göçmenlere olumsuz bakmaktadır. Tarihinde pek çok kez göç veren Türkiye ise araştırmaya göre göçmenlere sıcak bakmamaktadır. Türk halkının yüzde 61'i göçmenlerin gelmesine olumsuz bakarken sadece yüzde 15'i olumlu bakmaktadır. “Araştırmanın sonuçlarına göre teknolojik olarak “sınırsız” denilen dünya, sınırlararası göçler söz konusu olduğunda ciddi biçimde ayrışıyor” (Barem Research, 2012: 1-3).

Transatlantik Eğilimler 2013 Raporuna göre Türk halkının yüzde 60'ı yasal göçten endişe duymaktadır. Yasa dışı göçmen için değerlendirildiğinde bu oran yüzde 69'a çıkmaktadır (Transatlantic Trends, 2013: 6).

Karaca (2013: 71) her 33 kişiden birinin göçmen olduğunu ancak her 10 göçmenden 9'unun da sığınma talebinin geri çevrildiğini belirtmektedir. Karaca'ya göre; “Dünya üzerinde sığınma başvurusuna olumlu yanıt almış insan sayısı ise uluslararası göçmen nüfusun ancak onda biri, yani herhangi bir göçmen için ikinci bir ülkede hem fiziken hem de sosyo-psikolojik bakımdan “yerleşik” olabilmek, resmi bir aidiyet kurabilmenin zorlukları yüzünden pek de olası değil.”

Birbirinden farklı kültür, tarih ve coğrafyaya sahip bireylerin karşılaşmasında bazı kırılmaların ve sorunların yaşanması muhtemel bir durumdur (Güllü, 2015).

Bu sorunları genel anlamda; güvenlik, istikrarsızlık, göçmenlerin pazarlık etme şanslarının olmamasından dolayı kendilerinden (yerel halk) daha düşük ücretle çalıştırılmayı kabul etmeleri ve bunun sonucunda kendilerinin işsiz kalacakları düşüncesi, göçmenlerin devlete yük olacağı düşüncesi ve bunun sonucunda ekonomik sorunların ortaya çıkmasına neden olacakları inancı, ekonomik kaynakların paylaşılmasındaki isteksizlik, sosyal hizmetlerdeki yükün artacağı düşüncesi, ülkenin ekonomik gücünde zayıflıkların görüleceği, konut ihtiyacından dolayı kiraların artması, göçmenlerin kentteki ekonomik getiriden pay almaları gibi başlıklar altında toplayabiliriz.

UNDP'nin 2016 yılı İnsani Gelişme Raporu'nda sıklıkla azınlıklar, mülteciler ve göçmenlerden oluşan yoksul, ötekileştirilmiş, korunmasız grupların insani gelişmelerinin en geride olduğu belirtilmektedir.¹

Özellikle sağlık hizmetlerine dezavantajlı ve azınlık grupları erişememektedir (Stanley, 1977: 616). Ancak Amerika'nın yüzde 57'si Avrupa'nın yüzde 50'si göçmenlerin sosyal hizmetler için yük olduğunu belirtmektedirler (Transatlantic Trends, 2013: 7).

2004 yılı Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporu'nda; bireylerin kendi dil, din, etnik kimliklerini devam ettirme hakları olduğu ve ekonomik küreselleşmenin başarısının kültürel özgürlüklerin korunması şartına bağlı olduğu belirtilmektedir (Ataman, 2007).

Göçmenler yerleştikleri ülkede kendilerinden farklı olan bir toplumda kendi kültürleri ile var olmaya çalışmaktadırlar. Her ne kadar göçmenlerin bazıları Avrupa'da büyümüş te olsalar

fiziksel ve toplumsal kimliklerinden dolayı iletişim, dışlanma, mesafe ve ön yargı gibi çeşitli olumsuz yaklaşımlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu yaklaşımlar sosyo-kültürel birleşmeyi de engellemektedir (Güllü, 2015).

Göçmenler “kültüre”, “etnik saflığa” bir tehdit olarak görülmektedir (Friedman, 2002: 178).

Londra merkezli Chatham House'un 10 Avrupa ülkesinde gerçekleştirdiği ankete göre katılımcıların yüzde 55'i Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelerden göçmen kabul edilmesine karşı çıkmaktadırlar. Ankete göre Müslüman göçmenlere en çok karşı çıkanlar yüzde 71 ile Polonyalılar olmuştur. Polonyalıları yüzde 65 ile Avusturyalılar, yüzde 64 ile Belçikalılar ve Macarlar, yüzde 61 ile Fransızlar, yüzde 53 ile Almanlar, yüzde 51 ile İtalyanlar takip etmektedir. Bu oran İngiltere'de yüzde 47, İspanya'da ise yüzde 41'dir (Hürriyet Gazetesi, 2017).

Bu ötekileştirmeye ek olarak 2011 yılında Danimarka Maliye Bakanı Claus Hjört Frederiksen tarafından Müslüman göçmenlerin Danimarkalılardan daha düşük ücretle çalıştırılması ve hatta sosyal haklardan da yararlanmaları için puan toplamaları gerekeceğinin gündeme getirilmesi göçmenler arasında da alt ayrışmaların yaşandığı gerçeğini göstermektedir (Radikal, 2011). Batı kendi coğrafyası dışındaki coğrafyalardan göç eden insanları “öteki” olarak konumlandırmaktadır (Tekinalp, 2005: 75).

Göçmenlerin kültürel uyumunun sağlanması için eğitim, sağlık hizmetleri, kamu politikalarına erişim, işgücüne katılım konularında diğer ülkenin vatandaşları ile eşit şekilde yararlandırılmaları gerekmektedir.

Göç ve Entegrasyonu Politika İndeksi (Migrant Integration Policy Index- MIPEX)'in 2015 yılı raporunda içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu 38 ülkenin göçmenlerle ilgili politikaları değerlendirilmiştir. İndekse göre Türkiye son sırada yer almaktadır. Türkiye'nin

¹ Detaylı bilgi için Bkz. UNDP, 2016 İnsani Gelişme Raporu, Herkes İçin İnsani Gelişme, 2016.

göçmenlere yönelik işgücüne katılım, eğitim, sağlık politikalarının yetersiz kaldığı, göçmenlerin siyasi hakları konusunda yeterli düzeyde iyileşmenin sağlanmadığı belirtilmiştir. Ayrımcılık konusunda gelişmeler yaşansa da uygulamada göçmen karşıtlığının devam ettiği vurgulanmıştır. MIPEX, Türkiye'ye mültecilere ayrımcılık yasasının ve ayrımcılık kontrol makamının kurulmasını önermektedir (Habertürk, 2015; Mipex, 2015).

Göçmen ve yerli halkın bir diğer sorunu da işgücünün paylaşımı ile ilgilidir. Toplum kendileri işsizken bir göçmenin iş sahibi olmasına karşı çıkmaktadır. Ne iş olursa olsun yapmaya hazır bekleyen bir işsiz işgücü piyasasında rakip olarak görülmektedir. Göçmen işgücü piyasasında kendisine gelecek sırayı beklemelidir. Onlara göre toplumdan artan işlerde çalışmalıdır (Politeknik, 2015: 3).

Birleşmiş Milletler'in 2017 yılında yapmış olduğu çalışmaya göre göçmen işçi sayısının 150 milyon olduğu belirtilmektedir. Göçmen çalışanların yarısına yakını iki bölgede yoğunlaşmıştır. Bu bölgeler Kuzey Amerika, Güney ve Batı Avrupa'dır (Un News Centre, 2017). Özellikle yaşlı nüfusun yoğun olduğu ve doğum oranlarının düşük olduğu Batı Avrupa ülkelerinde pek çok hizmet alanında göçmenler çalışmaktadır (BBC, 2010). Göçmen işçilerden 106,8 milyonu yüzde 71,1'i hizmet sektöründe, 26,7 milyon yüzde 17,8'i imalat sanayi ve inşaat sektörünü içeren endüstride, 16,7 milyon yüzde 11,1'i ise tarım sektöründe çalışmaktadır (Un News Centre, 2017).

MIPEX İndeksine göre işgücü piyasası hareketliliğinde İsveç yüzde 98 ile ilk sırada yer almaktadır. İsveç'i yüzde 91 ile Portekiz, yüzde 90 ile Norveç takip etmektedir. Türkiye yüzde 15 ile 38 ülke arasında son sırada yer almaktadır.² Eğitim alanında politikaların en iyi uygulandığı ülke ise yüzde 77 ile İsveç'tir. Gelişmiş ülkeler olarak sayabileceğimiz Avusturya,

Almanya, İspanya ve Fransa sırasıyla 16, 16, 20, 21. sırada yer almaktadır. Türkiye ise yüzde 5 ile 37. sırada yer almaktadır.³

Göçmenler kendilerine hak talebinde bulduklarında ise milli miras, milli ruh için tehdit olarak algılanmaktadırlar (Friedman, 2002: 178). Göçmenlerin hiç şüphesiz siyasi katılım ve vatandaşlık haklarından yararlanma konusunda talepleri bulunmaktadır. Bu taleplerin gerçekleştirilmesi ise ülkelere göre farklılık göstermektedir.

Siyasi katılımı ilk sırayı Norveç alırken, İsveç, 7. sırada yer almaktadır. Aynı kategoride Almanya 11, Fransa 17, İngiltere 19, ABD 22 ve Türkiye 36. sıradadır. Son sırada ise Romanya yer almaktadır.⁴ Vatandaşlık haklarına erişim konusunda ise yüzde 86 ile Portekiz ilk sırada, İsveç yüzde 73 ile 2. sırada, Almanya ise 3. sırada yer almaktadır. Türkiye yüzde 34 ile 27. sırada bulunmaktadır (Mipex, 2015).⁵ İsveç'in Avrupa ülkeleri arasında en etkili entegrasyon politikasına sahip ülke olduğu görülmektedir.

Farklılıkların karşılaşması bazı sorunları beraberinde getirmekle birlikte, karşılıklı "beslenme ve zenginlik kaynağı işlevini" de görmektedir. Dünün misafiri işçileri bugün yaşadıkları yerde toplumsal hayatın önemli bir unsuru haline gelmişlerdir. Bugünün akademisyeni, sporcusu, siyasetçisi olarak toplumsal hayatın bütün alanlarında güçlü bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Güllü, 2015).

4. GÖÇMEN ENTEGRASYONU

Göçün evreleri yer değiştirme, konma, konaklama, yerleşme, uyum ve bütünleşmedir (Çakır, 2011: 131).

Uyum; toplumsal çevreye ve sisteme entegrasyon anlamına gelmektedir.

² Bkz., MIPEX, Labour Market Mobility, <http://www.mipex.eu/labour-market-mobility>

³ Bkz., MIPEX, Education, <http://www.mipex.eu/education>

⁴ Bkz., MIPEX, Political Participation, <http://www.mipex.eu/political-participation>

⁵ Bkz., MIPEX, Access Nationality, <http://www.mipex.eu/access-nationality>

Göç, her zaman insanlar için uyum sürecinin başlamasına sebep olan toplumsal bir olgudur. Bu süreçte göçmenlerin çoğu daha önce deneyimlemediği sorun, karmaşıklık ve farklılıklarla karşılaşmaktadırlar. Uyum sorunu, göç eden birey ve yerel halkın kültürel farklılıkları arttığında daha da belirgin hale gelmektedir. Çevreye uyum, ekonomik zorluklar, barınma, giyim kuşam, gelenek ve kültürel farklılıklar göç sürecinin başlıca sorunlarını oluşturmaktadır. Bu sorunlar ise uzun vadede çözülebilmektedirler. Sürecin uzun veya kısa olmasını ise, göçmenler ve yerlilerin ilişkileri belirlemektedir. Aynı dil, din, kültüre ait benzer çevrelerin oluşturduğu alanlarda uyum konusunda sorunlar azalırken, farklı kültür ve değere sahip olan bireyler çeşitli ciddi sorunlar ile karşılaşabilmektedirler (Deniz ve Etlan, 2009: 482). Bu sebeple göçün nereye yapılmasını şekillendiren iki etmen bulunmaktadır. Bunlar; göç alan ve göç veren yerleşim yerlerinde konuşulan dil veya din birliğidir (Karaca, 2013: 71).

Elbette ki yüzyıllardan beri kazanılan gelenek, yaşam tarzı ve alışkanlıklardan kopmaları göçmenler için hiç te kolay olmamaktadır. Göçmenlerin, toplumsal ve komşuluk ilişkilerinin yoğun yaşandığı, toplumun çoğunun birbirine sıcak davrandığı, sorunlarına kulak tıkamadığı bir çevreden ayrılıp, ilişkilerin son derece sınırlı olduğu, komşuluk ilişkilerinin hiç başlamadığı yeni bir yerleşim alanına gelmeleri onların çıkmaza girmesine sebep olmaktadır (Deniz ve Etlan, 2009: 483). Göçle birlikte yeni bir mekana yerleşen göçmenler bir taraftan bu mekanda kendilerine yer edinmeye çalışırken diğer taraftan da hayatta kalma ve sahip oldukları kimliklerini kaybetmeme çabasına girmektedirler (Cengiz, 2010: 188). Göçün sonucunda farklı kültürel, sosyal, etnik kökene sahip bireyler bir arada yaşama deneyimi ile karşılaşmaktadırlar.

Göçmenler yaşı, göç etme nedenleri, cinsiyetleri, eğitim düzeyleri, sınıfları ne olursa olsun göç olgusu ile karşılaştıklarında çeşitli duygular yaşamaktadırlar. Bunlar; yabancılık

duygusu, yalnızlık duygusu, boşluk duygusu, özlem duygusu, kişilik sorunu, köksüzlük, anavatandaki değer yargılarının aşağılanması, aşağılık duygusu, kırgınlık, kuşguculuk, ön yargı ve suçluluk duygularıdır (Göhler, 1990'dan akt. Şahin, 2001: 64).

Bazen göçmen ne kendisi ne de başkası olabilmektedir. Chambers'ın (2005:16) dediği gibi; "başka yerlerden gelmek, "buralı" değil de "oralı" olmak ve dolayısıyla da aynı anda hem "içeride" hem de "dışarıda" olmak, tarihlerin ve hafızaların kesiştiği yerlerde yaşamaktır." Onlar artık ne geçmişe ne de bugüne aittirler. Yeğenoğlu (1995: 80)'dan alınan bir ifade ile "göçmen kimliği ne arkaik ne moderndir, ne geçmişe ne de şimdiye aittir. Bu kimlik ne o'dur, ne de bu'dur, aynı anda her ikisidir".

Öte yandan ilk kuşak göçmenler kültürlerine karşı daha duyarlı davranış sergilerlerken ikinci kuşak göçmenler ev sahibi ülkenin kültürüne daha kolay entegre olabilmektedirler (Adıgüzel, 2016: 184). Yapılan araştırmalarda ikinci kuşak göçmenlerin ilk kuşak göçmenlere göre daha iyi entegre oldukları, değişime daha iyi ayak uydurdukları belirtilmektedir. İlk kuşak göçmenlerin entegre olmaları konusunda Birleşik devletlerde yüzde 61, Avrupa'da yüzde 52 çoğunluk entegre oldukları yönünde görüş bildirirken Türkiye'de yüzde 74, İsveç'te yüzde 61, Fransa'da yüzde 53, Almanya'da yüzde 48 çoğunluk göçmenlerin entegre olamadıklarını belirtmişlerdir. İkinci kuşak göçmenlerin entegre olmalarına ise Amerikalıların yüzde 68'i, Avrupalıların yüzde 59'u olumlu cevap vermiştir (Transatlantic Trends, 2013: 7).

Göçmenlerin entegrasyonunda sadece sisteme entegrasyon değil aynı zamanda sosyal entegrasyon da sağlanmalıdır.

Esser'e (2000: 56-66) göre sistem entegrasyonu, göç alan ülkede, göçmenler, yerel halk ve gruplar arasında çok fazla gerilim yaşanmadan göçmenlerin topluma dâhil edilmesi sürecidir. Bilindiği gibi göçmenler işgücüne katkı sağladıkları ve

vergi ödemelerinden dolayı ekonomik yapıda yer almaktadırlar. Esser'e göre göçmenler, ekonomiye katkıda buldukları, vergilerini ödedikleri ve yasalara uygun davrandıkları zaman sisteme entegre olmuşlardır. Fakat sosyal entegrasyon, göçmenlerin topluma entegre olmasını salt vergi vermesi, yasal sorumluluklarını yerine getirmesi, ekonomiye katılması bakımından değil, göç ettikleri ülkenin dilini çok iyi bilmeleri, yerel hak ile iletişim halinde olmaları, toplumun kültürüne uyum sağlamaları gerekliliklerini dikkate alarak ele almaktadır.

Kısacası entegrasyon bir madalyonun iki yüzü gibi çift taraflıdır. Bir yüzünde topluma entegre olmaya çalışan küçük bir grup, diğer tarafta ise bu küçük grubu kabul edecek büyük bir grup yer almaktadır (Çetin, 2013).

5. SONUÇ

Göç fiziksel bir yer değiştirme eylemi olmasının yanı sıra aynı zamanda toplumsal bir olgudur (Ela Özcan, 185).

Tarihsel süreç içerisinde göç ve göçmen hareketleri dört dönemden geçmiştir. Yirminci yüzyılın başından İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan ilk dönemde asimilasyon kavramı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ülkelerin kendi etnik ve dini yapısına uygun olan göçleri cesaretlendirdiği diğerlerinin ise kısa sürede asimile olmalarını savunan bir görüş hâkimdi. İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'lerin ortasına kadar olan ikinci dönemde farklılıkların asimilasyonunun zorluğu kavranarak farklılıkların kabullenilmesi, en azından göçmenlerin farklı özelliklerini kaybetmeden de uyumlarının sağlanabileceği fikri ve entegrasyon kavramı ön plana çıkmıştır. Üçüncü dönemde (1970 ortası-1990 sonları) göçmenlerin kendi kimlik özelliklerini koruma, geliştirme ve birlikte yaşama kültürünü içeren çok kültürlülük önem kazanmıştır. 1990'lardan günümüze kadarki olan dönemde ise iki farklı eğilim görülmektedir. Birincisi asimile etmeye geri

dönüş, ikincisi göçün ve göçmenlerin "kültürlerarası iletişim"i de kapsayacak özgürlükçü düşünceyi öneren bakış açısının var olması eğilimidir (İçduygu vd., 2014: 66-67).

Hollifield (2000: 137-138) göç ile ilgili yapılacak politikaların "kontrol", "uluslararası ilişkiler", "göçmenlerin uyumu" olmak üzere üç kategoride değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Çok kültürlü bir toplum için devletlerin göçmen politikalarını "eşitlik", "kendisine benzemeyene/farklılıklara saygı" gibi kavramlar üzerine temellendirmesi gerekmektedir.

Göçmen kökenlilerin fiziksel, toplumsal, yapısal olarak tek bir biçime dönüştürülmeye çalışılması yerine kültürel, sosyal, dinsel ve dilsel isteklerin ev sahibi ülke vatandaşları ile eşit statüde değerlendirilmesi gerekmektedir (Güllü, 2015).

Göçmenlerin yerleştikleri yerlerde sömürülmelerinin yasal tedbirler alınarak engellenmesi gerekmektedir. Göçmenlere kendi kültürlerini koruyabilme imkânının tanınması ülkeye uyum sağlamalarını kolaylaştıracaktır (Yılmaz, 2014: 1699).

Farklılıkların bir arada yaşaması sonucundan kaynaklanan diğer bir unsur da "öteki"dir. Göç edilen toplumlarda sıklıkla etnosentrik davranış biçimleri görülmektedir.

Öteki algısını besleyen tarihsel, kültürel, yapısal, fiziksel önyargıların eleştirel bir bakış açısı ile tekrar değerlendirilip, kendi kültürünü "en iyi", "en üstün", ötekinin kültürünü ise "değersiz", "işe yaramaz" gören, şiddet hareketlerini, işkenceleri, zorbalığı içeren etnosentrik davranışların engellenmesi gerekmektedir (Güllü, 2015).

Göçmenler göç ettikleri ülkede yabancı kültüre uyum sağlamada çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadırlar.

Göçmenlerin yeni çevrelerinde yeni insanlar, yeni sosyo-kültürel yapılanmalar, yeni yeme – içme, giyinme, gündelik yaşam

alışkanlıkları kazanmak zorunda olmaları göçmenleri zorlayan unsurlardır (Deniz ve Etlan, 2009: 483).

Göçmenler ev sahibi ülkelerde genellikle düşmanlık taciz ve şiddetle karşılaşmaktadırlar (UNDP, 2016: 5). Göçmen kadınlar diğerlerine göre daha düşük ücretlerde çalıştırılmaktadır. Bu sebeple göç sürecinde cinsel ve işgücü yönüyle sömürülen kadın ve çocuklar için destekleyici ve koruyucu önlemler alınmalı, bu iki savunmasız grup ayrı kategoride değerlendirilmelidir (Yılmaz, 2014: 1699).

Göç ve göçmenlerle ilgili diğer bir sorun da devletlerin kimi zaman göçe sınırlandırma getirmeye çalışırken kimi zaman da ucuz işgücünü sağlamak için göçe göz yummalarıdır (Canbay Tatar, 2012: 72).

Özellikle Avrupa’da, göçmenler yerli halkın yapmak istemediği ikincil sektör iş grubunda olan işler için talep

edilmektedirler. Göçmenler sadece ekonomiye getirisi olan bir unsur olarak görülmemelidir.

Göçmenleri azınlık, işgücü, salt bir ekonomik unsur olarak değerlendirmek yerine aşırılıkları eriterek kültürlerin etkileşim halinde olduğu bir anlayış paradigması geliştirerek farklılıkların bir arada yaşaması sağlanmalıdır. Unutulmamalıdır ki Batı’nın bugünkü refah seviyesine ulaşmasında göçmenlerin kültürel, ekonomik, sosyal çok boyutlu katkısını yok saymak mümkün değildir (Güllü, 2015).

Göç çok boyutlu ve dinamik bir süreçtir. Dolayısıyla göç sürecinin yönetimi de siyaset, sosyoloji, ekonomi, sağlık, sosyal güvenlik, çevre, farklılıkların yönetimi gibi konuları içeren çok yönlü sistematik bir yapıyı gerektirmektedir (Erdoğan vd., 2013: 424-423).

KAYNAKÇA

- ADIGÜZEL, Y. (2016). “Göçmenlerin Kültürel Entegrasyonu”, Wald Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı, 171-194.
- ATAMAN, S. (2007). “Türkiye’de Sığınmacıların Yaşadıkları Sorunlar: Van İli Örneği”, http://www.multeci.net/tr/makale/T%C3%BCrkiye_de_S%C4%B1nmac%C4%B1lar%C4%B1n_Ya%C5%9Fad%C4%B1klar%C4%B1_Sorunlar_Van_ili_%C3%96rne%C4%9Fi, 17.04.2017.
- BAREM RESEARCH. (2012). “Türk Halkının Yüzde 61’i Yabancı Göçmene Sıcak Bakmıyor”, [http://smtp.barem.com.tr:8080/map.nsf/0/C79B63E53D20F543C2257A7600542B10/\\$FILE/Bar em_Research_Gocmenlik_Basin_Bulteni.pdf](http://smtp.barem.com.tr:8080/map.nsf/0/C79B63E53D20F543C2257A7600542B10/$FILE/Bar em_Research_Gocmenlik_Basin_Bulteni.pdf), 05.05.2017.
- BBC. (2010). “Dünyada Göçmen Sayısı 2050’de 400 Milyonu Aşacak”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/11/101129_migrants, 17.09.2017.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ. (2001). Dünya Mültecilerinin Durumu İnsani Yardımın Elli Yılı 2000. Cenevre: Oxford University Press.
- BOGUE, D. J. (1969). Principles of Demography, John Wiley and Sons Ltd, New York, United States.
- BÜLBÜL, S., ve KÖSE, A. (2010). Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi ile İncelenmesi. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 39(1): 75-94.
- CANATAN, K. (2002). “Hollanda’da Çokkültürlü Toplum Tartışmaları ve Karşı-Çokkültürcü Söylemin Analizi”, Avrupa Günlüğü, (2): 317-332.
- CANBAY TATAR, H. (2012). “Sürgünler Mekanı Dünya: Göç, Çokkültürlülük Ve Ötekileştirme”, E-Journal Of New World Sciences Academy, 72-81.
- CASTLES, S., LOUGHNA, S., ve CRAWLEY, H. (2003). States of Conflict: The Causes Of Forced

- Migration To The EU, Institute For Public Policy Research, London.
11. CASTLES, S., ve MILLER, M. J. (2008). *Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
 12. CASTLES, S., ve MILLER, M. J. (2009). *The Age Of Migration: International Population Movements In The Modern World*, The Guilford, London.
 13. CENGİZ, S. (2010). “Göç, Kimlik ve Edebiyat”, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 2(3): 185-193.
 14. CHAMBERS, L. (2005). *Göç, Kültür, Kimlik*, (Çev.) TÜRKMEN, İ., ve BEŞİKÇİ, M., Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
 15. ÇAKIR, S. (2011). “Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24): 129-142.
 16. ÇETİN, İ. (2013). “Türkiye’de Suriyeli Göçmenler ve Müstakbel Entegrasyon Meselesi”, *Birikim*, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/516/turkiye-de-suriyeli-gocmenler-ve-mustakbel-entegrasyon-meselesi#.WcgDMbJJbIU>, 27.09.2017.
 17. DENİZ, O., ve ETLAN, E. (2009). “Kırdan Kente Göç Ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2): 472-498.
 18. DENİZ, T. (2014). “Uluslar Arası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”, *Tsa Dergisi*, 18(1): 175-204.
 19. DÜNDAR, T., ve ÖZER, E. (2015). *Türkiye’de Göçmen Olmak, Göçmen İşçiler Araştırması, Aşama Matbaacılık Ltd. Şti.*, İstanbul.
 20. ELA ÖZCAN, E. (tarih yok). “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *İş ve Hayat*, 184-215.
 21. ERBAŞI ÇUHADAR, A. (2014). “İnsanoğlunun Bitmeyen Çilesi: Göç ve Mültecilik”, <http://www.lacivertdergi.com/dosya/2014/10/30/insanoglunun-bitmeyen-cilesi-goc-ve-multecilik>, 18.09.2017.
 22. ERDOĞAN, M., DEVLET KARAPINAR, Y., ve AYDINLI, D. (2013). “Türkiye’nin Göç Politikası”, s. 422-465, (Ed). YILDIZ, M., ve SOBACI, M. Z., *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama*, Adres Yayınları, Ankara.
 23. ES, M., ve ATEŞ, H. (2004). *Kent Yönetimi, Kentlileşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (48): 206-248.
 24. ESSER, H. (2000). *Integration and Ethnic Stratification” Towards Emerging Ethnic Classes in Europe? Volume 1 Workshop Proceedings, Project Conclusions, Integration and Ethnic Stratification, Ethnic Economy and Social Exclusion*. *Freudenberg Stiftung GmbH, Weinheim*.
 25. FRANKENBERG, G. (1993). *Zur Alchemie Von Recht Und Fremdheit. Die Fremden Als Juridische Konstruktion*. (Ed.) BALKE, F., *Schwierige Fremdheit, Über Integration und Ausgrenzung In Einwanderungsländern*, Frankfurt a.M.
 26. FRIEDMAN, L. (2002). *Yatay Toplum*, (Ed.) FETHİ, A., İş Bankası Yayınları, İstanbul.
 27. GÜLLÜ, İ. (2015). “Fayda Odaklı Göç Algısı ve Çok Kültürlü Toplum”, <http://www.perspektif.eu/2015/02/01/fayda-odakli-goc-algisi-ve-cok-kulturlu-toplum/>, 17.05.2017.
 28. GÜVENÇ, B. (1999). *İnsan ve Kültür. Remzi Kitabevi*, Ankara.
 29. HABERTÜRK. (2015). “Türkiye, Göç Endeksinde 38.inci”, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1094626-turkiye-goc-endeksinde-38inci>, 30.05.2017.
 30. HOLLIFIED, J. F. (2000). *The Politics of International Migration: How Can We “Bring the State Back In” Migration Theory Talking Across Discipline*, (Ed.) BRETTEL, C. B., ve

- HOLLIFIELD, J. F., Routledge, Newyork & London.
31. HÜRRİYET GAZETESİ. (2017). “Avrupalıların Çoğu Müslüman Göçmen İstemiyor”, Hürriyet: <http://www.hurriyet.com.tr/avrupalilari-n-cogu-musulman-gocmen-istemiyor-40361605>, 16.09.2017.
32. İÇDUYGU, A., SİRKECİ, İ., ve AYDINGÜN, İ. (1998). Türkiye'de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi. Migration Letters: http://www.migrationletters.com/sirkeci/Icduygu_Sirkeci_Aydingun_1998_turkiyede_icgoc.pdf, 16.12.2017.
33. İÇDUYGU, A., ERDER, S., ve GENÇKAYA, Ö. F. (2014). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere. MireKoç, Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi.
34. KARACA, S. (2013). “Savaş Coğrafyasında Daimi Mültecilik Döngüsü”, Analist, 27.
35. KYMLICKA, W. (1998). Çokkültürlü Yurttaşlık, Azınlık Haklarının Liberal Teorisi, (Çev.) YILMAZ, A., Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
36. KOÇAK, Y., ve TERZİ, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(3): 163-184.
37. MIPEX. (2015). “Access Nationality”, <http://www.mipex.eu/access-nationality>, 30.06.2017.
38. MIPEX. (2015). “Countries – Sweden”, <http://www.mipex.eu/sweden>, 30.06.2017.
39. MIPEX. (2015). “Countries – Turkey”, <http://www.mipex.eu/turkey>, 30.06.2017.
40. MIPEX. (2015). “Education”, <http://www.mipex.eu/education>, 30.06.2017.
41. MIPEX. (2015). “Labour Market Mobility”, <http://www.mipex.eu/labour-market-mobility>, 30.06.2017.
42. MIPEX. (2015). “Political Participation”, <http://www.mipex.eu/political-participation>, 30.06.2017.
43. NAKHOUL, T. E. (2014). Uluslararası İşgücü Göçü ve Türkiye, Uzmanlık Tezi, T.C.Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
44. ÖZBUDUN, S. (2003). Kültür Halleri; Geçmişte, Ötelerde, Günümüzde. Ütopya Yayınevi, İstanbul.
45. ÖZEKMEKÇİ, M. (2010). “Tehdit Sınırını Geçemeyen Göçmen”, Hayat Sağlık Dergisi, (2): 44-48.
46. ÖZENSEL, E. (2012). “Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü”, Akademik İncelemeler Dergisi, 7(1): 55-70.
47. PAREKH, B. (2000). Rethinking Multiculturalism, Cultural Diversity and Political Theory, Macmillan Press Ltd. Palgrave, London.
48. POLİTEKNİK. (2015). “İyi Bir Göçmen Nasıl Olmalı?”, Politeknik, (5): 1-16, http://politeknik.de/wp-content/uploads/2015/03/PoTe_Sayi_05.pdf, 04.05.2017.
49. PÖTTKER, H. (2015). Başarılı Bir Entegrasyon Modeli mi? Ruhr Polonyalıları Almanya'yı Haklı Nedenlerle Terketti”, Politeknik, (5): 1-16, http://politeknik.de/wp-content/uploads/2015/03/PoTe_Sayi_05.pdf, 05.05.2017.
50. RADİKAL. (2011). “Danimarka'da 'Müslüman Göçmene Az Maaş' Teklifi”, <http://www.radikal.com.tr/dunya/danimarkada-musulman-gocmene-az-maas-teklifi-1039357/>, 09.09.2017.
51. RODOPLU, U. (2014). “Olumlu ve Olumsuz Yönleriyle Çokkültürlülük”, <http://akademikperspektif.com/2014/12/16/olumlu-ve-olumsuz-yonleriyle-cokkulturluluk/>, 21.09.2017.
52. STANLEY, S. (1977). “Community Mental Health Services To Minority groups: Some Optimism, Some

- Pessimism”, *American Psychologist*, 616-624.
53. ŞAHİN, C. (2001). “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2): 57-67.
54. ŞEKER, B., SİRKEÇİ, İ., ve YÜCEŞAHİN, M. (2015). *Göç ve Uyum*, Transnational Press London, London.
55. T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. (2017). 2016 Türkiye Göç Raporu, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara.
56. T.C. KALKINMA BAKANLIĞI. (2014). “Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/15961/oik_goc.pdf, 30.04.2017.
57. TAŞKESEN, M. Ö. (2017). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de İç Göç ve Çalışma Hayatı. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1): 20-35.
58. TEKİNALP, Ş. (2005). “Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük”, *Journal Of Istanbul Kültür University*, (1): 75-87.
59. TRANSATLANTIC TRENDS. (2013). “Transatlantik Eğilimler Temel Bulgular 2013”, <http://trends.gmfus.org/files/2013/09/T2013-Key-Findings-Report-in-Turkish.pdf>, 06.06.2017.
60. TÜMTAŞ, M. S., ve ERGUN, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekansal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4): 1347-1359.
61. TÜRK DİL KURUMU. (2017). “Online Sözlük”, www.tdk.gov.tr, 18.06.2017.
62. TÜRKOĞLU, O. (2011). Mülteciler ve Ulusal/Uluslararası Güvenlik. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(2): 101- 118.
63. UN NEWS CENTRE. (2017). “UN Agency Data On Labour Migration Shows 150 Million Migrants In Global Workforce”, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=55914#.Wb5x7LJbIX>, 17.09.2017.
64. UNDP. (2016). 2016 İnsani Gelişme Raporu Herkes İçin İnsani Gelişme, (Ed.) UYANIK, F. ve CİHAN, C., (Çev.) BIÇAKSIZ, A., United Nations Development Programme, New York.
65. UNFPA. (2015). “Migration”, <http://www.unfpa.org/migration>, 30.06.2017.
66. ÜNAL, S. (2014). “Türkiye’nin Beklenmedik Konukları: “Öteki” Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi”, *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 6(3): 65-89.
67. WIMMER, A., ve GLICK SCHILLER, N. (2003). *Methodological Nationalism, the Social Sciences, and the Study of Migration: An Essay In Historical Epistemology*. *International Migration Review*, 37(3): 576-610.
68. YEĞENOĞLU, M. (1995). *Sömürge Sonrası Dünyada Göçmen Kimliği*. *Mürekkep*, 78-82 .
69. YILMAZ, A. (2014). “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, *Turkish Studies - International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2): 1685-1704.

ULUSLARARASI GÖÇ, KİMLİK VE MEKÂNSAL KÜMELENME-AYRIŞMA

INTERNATIONAL MIGRATION, IDENTITY AND SPATIAL CLUSTERING-SEGREGATION

M. Murat YÜCEŞAHİN*

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, yucesahin@ankara.edu.tr

ÖZ

Bu yazı, kimlikleri ve kültürel pratikleri yönünde uluslararası göçmenlerin yerleştikleri ülkelerdeki hem çeşitli pratiklerini ve deneyimlerini hem de teorik bağlamda sosyo-mekânsal kümelenmelerini ve ayrışmalarını konu edinmektedir. Yazıda, sosyal grupların kümelenmesini azınlık gruplarının mekânsal ayrışmasını dikkate alan alan yazındaki çeşitli terminolojiyi kullanarak açıklamaya çalışıyorum. Batı dünyasında uluslararası göçmenlerin hareketliliğine maruz kalan özellikle metropollerdeki deneyimden yola çıkarak sosyo-mekânsal ayrışma süreçlerindeki teorik düzeyli mekanizmaları tartıştıktan sonra göçmen kimliği ile azınlık gruplarının mekânsal kümelenme sürecindeki yapısal faktörlerine değiniyorum. Daha sonra dışsal faktörler çerçevesinde azınlık grubu göçmenlerin karakteristiklerini değerlendirip yerleşim oluşturmadaki ayrımcılığa ve yapısal faktörlerine değiniyorum. Öte yandan, gruplardaki dayanışma ve uyum süreçlerini kümelenme çatısı altında inceliyorum. Böylece, dünyanın çeşitli kentlerindeki örnekleri dikkate alarak ve eklektik bir yaklaşımı benimseyerek çeşitli toplumsal gruplar ve uluslararası göçmenlerin koloni oluşturma, içe kapanma ve gettolaşma gibi pratiklerine mekânsal bir bakış açısı ve açıklama getirmeye çalışıyorum.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Göçmenler, Kimlik, Mekânsal Kümelenme-Ayrışma.

Jel Kodları: F22, J68, R23.

ABSTRACT

This paper explores international immigrants – in the axis of their identities and cultural practices – and their socio-spatial clustering and segregation in the context of both theory and in various actual cases and experience in the cities of the countries that they settle in. I primarily attempt to address social groups clustering by explaining various terminologies used in the literature of minority groups' spatial segregation. After discussing theoretical-level mechanisms relating to the socio-spatial segregation processes taken especially from cases experienced in metropolises of the Western world receiving international immigrants' movements, I continue to address immigrant identity and minority groups' spatial gathering process in terms of structural factors. Then I touch on discrimination and structural factors that occur in social dwellings, and evaluate the characteristics of minority immigrant groups in the framework of external factors. Conversely, I examine the processes of solidarity within groups and harmonization under the context of clustering. Thus, by making use of cases from various cities of the world and with an eclectic approach, I attempt to bring spatial perspective-based explanations into practices undertaken by various social groups and international immigrants such as forming a colony, social closure, and ghettoization.

Keywords: International Migration, Immigrants, Identity, Spatial Clustering-Segregation.

Jel Codes: F22, J68, R23.

1. GİRİŞ

Dünyada uluslararası göçmenlerin sayısı 1980 ve 2010 yılları arasında 103 milyondan 220 milyona yükseldi ve bu sayı sadece geçmiş otuz yılda iki kattan daha fazla arttı. Nüfus Referans Bürosu (PRB, 2015) ile Birleşmiş Milletler'in (UN, 2015) yakın zamanlı verileri, sırasıyla, dünyada uluslararası göçmen sayısının 2013 yılı sonu itibariyle 232 milyona; dünya nüfusunun ise bu tarih itibariyle yedi milyarı aşan bir büyüklüğe eriştiğini gösteriyor. Böylece dünya nüfustaki payı uzun yıllar %2-2,5 civarında seyreden uluslararası göçmen büyüklüğünün yirmi birinci yüzyıla girişle birlikte %3 civarında seyretmeye başladığını; 2013 yılı itibariyle bu payın daha da arttığını (%3,23) belirtmek mümkün. Uluslararası göç akımlarının yakın geçmişteki ve günümüzdeki eğilimini dikkate alarak gelecekte uluslararası göçlerin daha da artacağını tahmin etmek zor değil. Nitekim Nüfus Referans Bürosu, bu büyüklüğün 2050 yılında 400 milyonu aşacağını belirtiyor (PRB, 2015).

Uluslararası göçmenlerin yoğunluğu dünyanın çeşitli bölgelerine göre önemli farklılıklar gösterse de bu tür göç hareketlerine ev sahipliği yapan belli başlı ülkeler uluslararası göç konusundaki deneyimleri ve barındırdıkları göçmen nüfusları bakımından ön planda yer alıyor. Bu nedenle, örneğin, tarihsel geçmişlerinde yoğun uluslararası göç akımlarının yöneldiği ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Birleşik Krallık gibi ülkeler alan yazında ve kamuoyunda "ulus ötesi ülkeler" veya "göçmen ülkeleri" unvanıyla anılıyorlar (Bounds, 2004: 177-178; Newbold, 2010: 125; Habermas, 2015: 27).

Pek çok göç teorisi bireylerin ya da hane halklarının ekonomik, sosyal ve çevresel durumlarını iyileştirmek amacıyla göç etmekte oldukları konusunda ortak bir çerçeveye sahip. Az gelişmiş ve gelişmekte olan dünyanın ülkelerinden gelişmiş dünyaya doğru gerçekleşen yoğun göçmen hareketliliğine rağmen herkes göç etmemekte. Göçün "seçici" olması

özelliğiyle sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik karakteristiklere göre değişken yoğunluklarla bireyler ve/veya hane halkları uluslararası göç hareketlerine iştirak etmekte. Böylelikle göç hızları, yaş, eğitim, medeni durum, ekonomik durum, etnik köken, uyruk, din-mezhep, toplumsal cinsiyet kimliği ve yaşam tarzı gibi bireysel karakteristiklere ve ülkelere göre belirgin farklılıklar gösteriyor (Newbold, 2010: 138-139).

Uluslararası göçmenlerin, nüfuslarında belirgin bir ağırlık teşkil ettiği bugünün dünyasının büyük kentlerinde belki de en başat araştırma konularından biri, çeşitli avantajlı ve dezavantajlı toplumsal grupların mekânda belirgin yoğunluklarla bir araya gelişleridir. Önemli düzeyde göç hedefi olan kentlerin sosyal coğrafyasını şekillendiren bu toplumsal ve mekânsal pratikler, kent toplumlarında -mekâna özgü yansımalarla birlikte- farklılıkları, kümelenmeleri ve ayrışmayı beraberinde getiriyor. Böylece çeşitli sosyal grupların ve bu gruplar içerisinde de özellikle uluslararası göçmenlerin kentlerde yaşamak ve toplumsal ilişkileri sürdürmek adına gerçekleştirdikleri eylemlere özgü mekânsal örüntüler, "sosyo-mekânsal farklılaşma-kümelenme-ayırışma" çatısında altında ele alınıyor.

Kentler, neo-liberal yeniden yapılanmanın konuşlandığı yerler olmakla kalmayıp, bilakis son otuz-kırk yıldır neo-liberalizmin ardı arkası kesilmeyen yeniden yapılanma ve mutasyona uğrama biçimiyle yeniden üretildiği merkezler haline dönüşmekte. Bunu belirgin kentleşme süreci geçiren neo-liberalizmin kentlerdeki kurumsal yenilikleri, politik-ideolojik projeleri ve bir dizi politika deneylerinden (Brenner ve Theodore, 2002: 375) anlamak mümkündür. Böyle olunca da; kentlerdeki sosyo-mekânsal yapıların açıklanması ile kentlerin neo-liberal yeniden yapılanmaları üzerine sürdürülen tartışmalara odaklanan pek çok akademisyen, göçmenlerin yerleşimi ve ulus-ötesileşmesini çalışan etnograflarla etkin bir işbirliğine yöneldi (Çağlar ve Schiller, 2011: 1). Son yıllarda, özellikle Batı sosyal bilim pratiğinde,

sosyal grupların kentsel mekânda ayrışmasını konu edinen araştırmalara akademik bir ilginin olduğu gözlerden kaçmıyor (Nightingale, 2012: 6; Johnston vd., 2014: 13). Bu odakta özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'ın kentlerinde ortaya çıkan mekânsal ayrışmanın (Bounds, 2004: 182) dinamiklerinin ve yapısının açıklanması ve sosyo-mekânsal ayrışmanın derecesinin ölçülmesi konusunda bir araştırma ağırlığının bulunduğu da açıktır (Johnston vd., 2014: 13). Bu tür akademik uğraşlardaki yoğunlaşmanın arkasında kentlerdeki sosyo-mekânsal ayrıntıların, uluslararası hareketliliğin gittikçe artmasının, sosyo-demografik ve ekonomik koşullardaki değişmelerin önemi bulunuyor (French, 2014: 389). Uluslararası göçmen yoğunluğunun fazla olduğu kentlerde çeşitli ulus ötesi ve sosyal grupların bir araya gelerek ama başka gruplardan ayrılarak oluşturduğu köklü ve yeniden mekânsal yapılanmalar kentlerin sosyo-mekânsal farklılıklarında (sosyal coğrafyalarında) önemli bir dinamik olarak yer alıyor (Knox ve Marston, 2014: 414). Kentlerdeki bu tür yapılanmaların arkasında duran dinamikleri gün yüzüne çıkarmayı amaçlayan araştırmaların son zamanlarda çoğalmasının asıl nedeni ise, bu tür konularla ilgili alanyazına -özellikle teorik- katkı sağlayacak bulguların keşfine yönelik artan motivasyondur (Hatz, 2009: 486). Öte yandan dünya nüfusunun % 60'a yaklaşan; gelişmiş ülkelerin toplumlarının ise % 75'i aşan düzeylerde yaşamak için daha çok kentsel yerleşim birimlerini tercih etmesi, artan nüfus hareketliliğinin ve uluslararası göçmen hareketlerinin kentsel alanlara yönelimini doğal olarak tetikliyor. Dünyanın değişik yerlerinde çeşitli toplumların gittikçe daha fazla bir araya geldiği mekânsal kümelenmeler, pek çok kentin sosyo-mekânsal yapısına özgü yeniden yapılanmalardan ve bu yapılara dair özgün çıktılardan sorumlu oluyor. Aslında göçmen-etnik azınlıkları kimi zaman avantajlı kimi zaman da dezavantajlı konuma sürükleyen bu yapılanma, sosyo-mekânsal farklılaşmanın-ayrışmanın kentsel yerel yönetimlerce için doğasında var olan

bir süreçmiş gibi algılanmasını pek de değiştirmiyor.

Sosyo-mekânsal ayrışmanın / kümelenmenin kökleri -tarihsel bakımdan avantajlı grupların güç ve zenginliği karşısında diğer grupları hiyerarşik olarak alt basamaklara konumlandıran sınıfsal-mekânsal farklılaşma ölçeğinde-Mezopotamya'nın antik kentlerine dayandırılabilir kadar geriye gidiyor (Nightingale, 2012: 2). Tarihsel kökenleriyle, kentlerin mekânına yansıyan sınıfsal ayrılmalarla, sosyo-demografik ve kültürel özelliklerin iç içe geçtiği bu yapılanma biçimi çoğu kez sanki işin doğasıymış gibi algılanma haliyle sıradanlaşıyor. Oysa kentsel mekânda hizmetlere erişim ve ayrımcılık, çeşitli grupları ve özellikle de göçmenleri daha da dezavantajlı hale büründürüp eşitsiz kılarken, kimilerini daha avantajlı / ayrıcalıklı hale getiriyor. Gerçekte, kentlere yerleşen uluslararası göçmenlere uygulanmaya çalışılan uyum politikaları sürecinin bir parçası / boyutu olarak planlanması gereken sosyo-mekânsal yapılanma çoğu kez göz ardı ediliyor. Böyle olunca da göçmen grupların uyum süreçlerinde karşılaştıkları dezavantajlar onların kendi için mekânsal kümelenme eylemleriyle grup içi dayanışmanın bir parçası olarak çözüme kavuşturulmaya çalışılıyor. Ama kimi zaman bu tür kümelenmeler kentlere, buralarda yaşayan gruplara ve yerel yönetimlere bazı başa çıkılması güç sorunlar da getirebiliyor.

Bir tarama-değerlendirme çalışması olan bu makale, uluslararası göçmenlerin yerleştikleri ülkelerin kentlerinde deneyimledikleri sosyo-mekânsal kümelenme ve ayrışmayı hem teorik bağlamda hem de çeşitli örnekler üzerinden ve göçmenlerin kimlikleri ve kültürel pratikleri ekseninde tartışmakta. Çalışmada, öncelikle sosyal (özellikle de göçmen) grupların bir araya gelişleri (kümelenmeleri) ve azınlık grupların mekânsal ayrışması alanyazında kullanılan çeşitli terimlerin açıklaması yapılarak incelenmektedir. Özellikle Batı dünyasının yoğun uluslararası göçmen hareketlerine ev

sahipliği yapan büyük kentlerinin deneyimlerinden derlenen sosyo-mekânsal ayrışma süreçlerine ilişkin mekanizmalar teorik düzlemde tartışıldıktan sonra, göçmen kimliği, azınlık gruplarının mekânda bir araya geliş süreçleri ve yapısal faktörler açısından ele alınmaktadır. Daha sonra sosyal mekânda ortaya çıkan “ayrımcılığa ve yapısal etkenlere” değinilerek “dışsal faktörler” çatısı altında azınlık-göçmen grupların karakteristik özellikleri değerlendirilmektedir. Buna karşılık, grup içi dayanışma ve uyum süreçleri “kümelenme” çatısı altında incelenmektedir. Böylece çeşitli sosyal grupların ve uluslararası göçmenlerin koloni oluşturma, içe kapanma ve gettolaşma pratiklerine çeşitli ülkelerin kentlerinden örneklerle ve eklektik bir yaklaşımla mekânsal bakımdan açıklama getirilmektedir. Çalışmanın tartışma ve sonuç bölümünde ise, uluslararası göçün küreselleşme ve yerelleşme kaskacında yer edimi çabasına dair eleştirel bir değerlendirme yapılmaktadır.

2. KAVRAMSAL ALTYAPI VE MEKANİZMALARIN AÇIKLANMASI

Yoğun uluslararası göçmen nüfusu barındıran kent toplumlarında gözlemlenen mekânsal ayrışma ve / veya kümelenmenin teorik olarak pek çok nedeni bulunsa da, grup kimliğinin oluşumunda ilk adım, ayrımcı-statik algılar ve kalıp yargılar yoluyla “ötekiler”in kimler olduğunun belirlenmesi veya tanımlanmasıyla (“biz”e karşılık “onlar” ifadesine dayalı toplumsal temsille) gerçekleşir (Knox ve Marston, 2014: 414; Van Dijk vd., 2015: 91). Böylece sosyo-mekânsal diyalektikte “toplanma” (*congregation*), bir göçmen-azınlık grubunun kent içinde bölgesel ve ikamete dayalı kümelenmesini anlatır. Çeşitli toplulukların kentsel mekânda bir araya geliş biçimi, grup dışında kalan halklara ve mekânsal komşuluk birimlerine (mahalle) karşıt olarak birleşmede ve grup kimliğinin oluşumunda rol oynar. Kentsel mekânda çeşitli toplulukların kümelenmesini sağlayan şeylerin ortak

çıkması, kent toplumu içinde özel bir grubun ayrışmasıyla (*segregation*) sonuçlanmaktadır. Mekânsal ayrışma, kimi zaman, toplumsal gruplar arasındaki çatışmanın asgari düzeye gerilemesine yardım etse de; kümelenme, grup içi sosyal kontrolü, dayanışmayı ve birtakım grupların ya da sadece bir grubun kimliğiyle ilgili siyasi sesin ön safa geçmesini sağlamakta ve toplumsal kontrolün derecesinin artışıyla pekişmektedir. Her koşulda gönüllü olarak gerçekleşme de kentsel mekânda çeşitli göçmen grupların kümelenmesi, çoğu kez grup üyelerinin kendi grup kimlikleri ile yaşam tarzlarını korumak istemeleriyle alakalıdır (Knox ve Pinch, 2010: 165; Knox ve Marston, 2014: 414).

Sosyal mekânda grup normlarıyla ortaya çıkan ayrışmanın temel mekanizmalarından birini toplumsal, dinsel, etnik veya ırksal bakımlardan gruplar arası evliliği destekleyen değerler, ama kimi zaman da bu tür evlilik örüntülerine karşı olan grup normları oluşturmaktadır (Knox ve Pinch, 2010: 165). Farklı mekânsal alanlara yerleşmeyi ve buralarda yaşamayı amaç edinen sosyal grupların ve özellikle göçmenlerin yerleşim organizasyonu, “dışarı / öteki” olarak nitelendirilen toplumsal etkileşimi sınırlandırmayı kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle bireyler, kendi sosyal grupları ve / veya komşuları içerisinde toplumsal statü bakımından kendilerinininkiyle denk olduğunu düşündükleri bireylerle evlenmeye ve başka türden toplumsallaşma pratiklerini kendi kimliklerine yakın gördükleri bireylerle icra etmeye eğilimli oluyorlar. Hiç kuşkusuz mekânsal ayrışmanın getirdiği olumsuz sonuçlar da söz konusudur. Grup üyelerini temsili kimliklerle bir araya getiren (kümelenme) ama diğerlerinden ayrık hale (ayrışma) dönüştüren bu yapı, “ötekiler” olarak nitelendirilen diğer sosyal gruplarla olabilecek teması ilişkin çekinceleri; kaygıları ve bazen de korkuları; sınıf, kültür, toplumsal cinsiyet, etnik ve ırksal özellikler bakımından bireysel ve kurumsallaşmış ayrımcılıkları da barındırmaktadır (Nightingale, 2012: 4; Knox ve Marston, 2014: 414; French, 2014:

389). Toplumsal grup olmayı mekânla bağdaşık hale dönüştüren süreçler ise üyelik ölçütlerine (köken, göçmenlik, dil, din, dış görüntü); özel amaçlara (çıkarlar, yabancı bir ülkede dayanışma gibi); her tür kültürel pratikleri içeren kurallara, grup ilişkilerine ve kaynak paylaşımına dayanmaktadır (Van Dijk vd., 2015: 43).

Sosyo-mekânsal kümelenme ve ayrışma konusunda göçmenlerin ve çeşitli grupların yerleştikleri kentlerdeki sosyo-demografik özellikleri ve sosyo-ekonomik statüleri, “kentsel sosyal coğrafya” alanında “azınlık grubu”, “yerli / ev sahibi toplum” ve “asimilasyon-uyum” terimleriyle de ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. “Azınlık grubu” (*minority group*) terimi yaygınlıkla ırk veya etnik köken, din, dil, uyruk ve kültürel özelliklerle örtüştürülen dezavantajlı bir grubu nitelendirmek için kullanılır (Flanagan, 2002: 125; Knox ve Pinch: 2010: 167). Bu tür grupların kentlerdeki varlığı geçmişte veya halen sürmekte olan göç hareketleriyle bağlantılıdır. Amerikan kentlerindeki Afro-Amerikalılar, Porto-Rikalılar (genel olarak siyahi Latinler), İtalyanlar, Yahudiler, Meksikalılar, Vietnamlılar ve Asyalı-Hintliler; Birleşik Krallığın kentlerindeki Afro-Karayipliler, Asyalılar ve İrlandalılar; Fransız kentlerindeki Cezayirli ve İspanyollar; Alman kentlerindeki Türkler ve Hırvatlar yoğun uluslararası göçmen alan ülkelerin kentlerindeki en bilindik azınlık grupları arasındadır (Knox ve Pinch, 2010: 167; Nightingale, 2012: 427). Ev sahibi / yerli / yaygın toplumun (*charter group*) da homojen olamayacağı gibi, bu grubun arasına katılan yeni grupların varlığı ve kimliğiyle azınlık grubu ve kültürü oluşmaktadır.

Bir azınlık grubunun yerli halktan mekânsal ayrışmasının derecesi elbette bir kentten diğerine değişiklik arz eder. Mekânsal ayrışma, azınlık grubunun kent nüfusunun geri kalanına göre kentteki yerleşim alanına homojen bir biçimde (veya eşit oranda) dağılıma sahip olmadığını; belli bir alanda yoğunlaştığını anlatır. Bu ayrışmanın derecesi ise geniş bir aralığa (ranj) sahiptir. Kentsel mekânda çeşitli göçmen gruplara

ilişkin ayrışmanın ölçülmesi ise çeşitli endekslerle / ölçütlerle belirlense de bunlar arasında en yaygın kullanım alanı olan ve “Gini” eşitsizlik endeksini andıran “ayrıklık endeksi”dir (*dissimilarity / segregation index*). Teorik olarak bu endeks, “0” (ayrışmanın olmayışı) ilâ “100” (tam ayrışma varlığı) aralığında değerleri üretebilen bir algoritmayla oluşturulmaktadır. Örneğin, ABD kentlerinde mahalle nüfusları arasındaki etnik-göçmen nüfusların dağılımları esas alınarak yapılan araştırmalar, Afro-Amerikalıların 80 endeks değeriyle mekânsal bakımdan en fazla ayrılmış grup olarak yaşadıklarını göstermektedir (Knox ve Pinch, 2010: 167). Benzer şekilde Porto-Rikolular, Kübalılar ve bunlara göre daha yeni bir göçmen grubu olarak kentlerde belirginleşen Meksikalı ve Asyalılar için bu değer 60’ı aşmaktadır. Avrupa kentlerinde azınlık / göçmen grupların mekânsal ayrışma derecesi çoğu kez daha düşüktür. Örneğin, Birleşik Krallık’da Afro-Karayipliler, Pakistanlılar, Hintliler ve Afrikalıların ayrışma dereceleri -mahalle ve ilçe düzeyine göre değişmekle birlikte- 40 ilâ 70 arasındadır. Buradaki en önemli istisna, Bangladeşlilere aittir ki, bu grubun ayrışma derecesi Amerikan kentlerindeki Afro-Amerikalılarla hemen hemen aynı düzeydedir (Knox ve Pinch, 2010: 167). Kıta Avrupası’nda ise işgücü göçmen hareketinin yoğunlaştığı ülkelerin kentlerinde ayrışma derecesi azdır. Ancak ayrışma endeksi mekânsal ölçüğe çok bağımlı olduğundan bu konuda kentler arası karşılaştırma yapmak kolay değildir. Örneğin, Knox ve Pinch (2010: 167), Türklerin, Yunanlıların, İspanyolların ve Pakistanlıların Alman ve İsviçre kentlerindeki ayrışma derecesinin 35 ilâ 50 aralığında olduğunu belirtmektedir. Hiç kuşkusuz kentsel mekânda ölçek değerinin daha küçük seçildiği mekânsal birimlerde azınlık / göçmen grupların mekânsal yoğunluğu ve ayrıklık endeksi daha yüksek çıkabilir. Nitekim Asyalıların, Karayiplilerin, Türklerin ve Kuzey Afrikalıların Avrupa kentlerinde bir cadde ya da sokak gibi daha küçük mekânsal birimler özelinde ayrışma endeksinin 80-90

civarında çok yüksek değerler gösterdiği örneklerle rastlanabilmektedir (Knox ve Pinch, 2010: 167).

Mekânsal ayrışmanın bir endeks değeriyle açıklanmasının bir başka zorluğu da aynı bölgede yaşasalar bile azınlık gruplarının kendi içlerindeki mekânsal bölünmeye bağlı dağılım farklılıkları barındırmasıyla ilgilidir. Örneğin, Birleşik Krallığın kentlerinde Asyalıların ayrışması Hintliler, Pakistanlılar ve Bangladeşlilerin dağılım örüntülerinde olduğu gibi uyuğa göre de farklılıklar sunar. Fakat çoğu kez, azınlık / göçmen grupların sosyo-ekonomik statülerine (sınıfsal veya hanehalkı özellikleri) göre ayrışmalarından ziyade yer seçimi tercihlerine göre olan mekânsal ayrışma kentlerde daha belirgin tezahür eder.

Böylece yerli gruplarla karşılaştırıldığında azınlık / göçmen gruplar için düşük sosyo-ekonomik statü, mekânsal ayrışmanın sadece bir boyutunu oluşturur. Ancak ayrışma yapısının belki de en önemli taraflarından birini azınlık grubunun uyum düzeyi belirler. Bu ise mekânsal özelliklerin ötesine geçen bir toplumsallaşma pratiği derecesine bağlı kalır ki uyum düzeyi, gruplara özel bir şekilde sürecin ilerleme hızına, gerçekleşme biçimine ve yerli halk ile azınlık grubu arasındaki toplumsal temas ve mesafe dereceleriyle ilişkilidir. Ve ayrıca, yerli nüfusa ortak kültürel yaşamın icrasını nitelendiren davranışsal uyum, yerli nüfusun sosyal ve mesleki tabakalaşma yapısında azınlık grubunun yer edimi sürecinden daha hızlı da olabilir. Bu noktada uyum sürecinde bir kültürün diğerine olan geçişkenliği yeni melez kimliklerin oluşumuyla sonuçlanabilir. Ancak bir azınlık grubunun uyum derecesi ve hızı iki etken setiyle ilişkilidir. İlki, yerli halkın tutumu, kurumsal ayrımcılık olup olmadığı ve yapısal etmenleri içeren dışsal faktörler setidir. İkincisi, grup içi dayanışma / tutunumun derecesidir. Bütün bu etkenler sadece azınlık grupları ile yerli halk arasındaki çatışma / uyumun doğasını ve derecesini belirlemekle kalmayıp, kümelenme ve ayrışmanın mekânsal örüntüsü ve yapısını da tayin etmektedir.

3. DIŞSAL FAKTÖRLER: AYRIMCILIK VE YAPISAL ETKENLER SETİ

Azınlık grupları / göçmenler göç etme sürecini takiben yerleşirken yerli halkın onları istemedikleri algısıyla ve çeşitli mekanizmalar aracılığıyla kendilerini mekânsal bakımdan izole olmuş bir halde bulurlar (Knox ve Pinch, 2010: 169). Ama öbür yandan kentin yerli sakinleri ile daha önceden gelen azınlık gruplarının kentin mahallelerinin istila edilmesine gösterdikleri direnç biçimleri bir tür baş etme stratejisi olarak yeni göçmenlerin yerleşiminde önemli mekanizmalardan biri olur. Böylece hem toplumsal hem de mekânsal kapanımı sıkı olan kümelenme dokusu, azınlık / yerli / öteki olarak algılanan grupların kendi yaşam alanlarında toplumsal muhalefeti sağlama ve evlerini kiraya vermeme veya satmama gibi eylemlere dönüşen tepkileri barındırır.

Böylece toplumsal kapanım derecesi yüksek olan kümelenme, kente yeni gelen sakinler karşısında, yerleşik gruplar için çeşitli yollarla mülkîliklerini (*territoriality*)¹ (ve mahallelerini) savunma ve ötekilerin zorla girişine karşı bir tür koruma sistemi olarak iş görür. Örneğin, 1950-60'larda Batı Hint adaları, Hindistan ve Pakistan'dan gelenler Birleşik Krallığı pek çok yönden konuk sevmez bulmuşlardı. O yıllarda açık ırksal ayrımcılık yasaldı ve iş-ev reklamları çoğu zaman başka ırklara "hayır" diyordu (Bilton vd., 2009: 165).

Yerleşik grupların yoğun yaşadığı alanlara diğer azınlık grubu üyelerinin yerleşimi (sözde istilası) belli bir düzeye ulaştığında önceki sakinlerin bu alanlardan kaçış süreci başlamakta ya da hızlanmaktadır. Azınlık grubu hane halklarının oranı belli bir yoğunluğa ulaştığında önceki mahalle sakinlerinin bu alanlardan kaçışı ikametgâh değiştirme biçiminde kent içi toplu göç eylemlerine dönüşür ki alan yazında bahsi geçen çoğunluk oranı "taşma noktası" (*tipping point*) olarak kavramsallaştırılır

¹ Bu terim, mekânsal sahiplenme, bölgecilik veya mahallecilik anlamında kullanılmıştır.

(Knox ve Pinch, 2010: 169). Bu eşik değer ile ilgili belli bir oran sunmak mümkün olmasa da Knox ve Pinch (2010: 169), ABD örneğinde Afro-Amerikalıların beyazlardan kazandıkları kent içi alanlarda bu azınlık grubuna ilişkin hanehalkı oranının %30'u bulunduğunda beyazların toplu göçlere başladığını belirtmektedir. Yerli halkın başka mahallelere doğru geri çekilişi, aslında her iki grup arasında yer kazanımına özgü bir çekişme sürecidir. Diğer bir ifadeyle, kent içi yer değiştirme mekanizması, hem azınlık gruplarının bir yerde alan kaybederken başka bir yerde alan kazanma stratejisiyle, hem de toplumsal gruplar arasındaki mekânsal ayrışmayı var eden hareketin yönelimiyle ilgilidir.

Azınlık gruplarının mekânsal izolasyonunda konut piyasasının ayrımcı uygulamaları da rol sahibidir ki bu uygulamalar kentsel dokuda çoğu kez azınlık gruplarını daha küçük bölgelerle sınırlandırma eğilimindedir (Hatz, 2009: 488; Knox ve Pinch, 2010: 169-170). Ancak, azınlık ya da uluslararası göçmen grupların bu tür bir mekânsal dezavantaja sahip olmaları, konut piyasası şartlarının ille de kasti bir ayrımcılığa sahip olduğunu göstermez (Knox ve Pinch, 2010: 169-170). Bu yapının yaratımı ve sürdürülmesi kendi içinde -sözde- bir "doğallığa" dayandırılır. Bu anlamda uluslararası göçmenlerin ve azınlık gruplarının kamusal sektörde ayrımcı müdahalelerle nasıl da ayrıştırıldıklarına dair derin bir alan yazın söz konusu olduğu söylenebilir. Örneğin Birleşik Krallık'da ırksal grupların kamu sektöründe kendilerini dezavantajlı olarak bulmalarına yönelik üç önemli husus tespit edilmiştir. İlki, bu grupların öncelikle yerel yönetimin sorumluluğundaki alanlarda geçirdikleri sınırlı süreyle ilintili olarak herhangi bir kamu konutuna yeniden yerleşmek için çoğu kez kısıtlayıcı kurullarla ve zorluklarla yüzleşmeleridir. İkincisi, bu grupların çoğunlukla eskimiş dairelerden oluşan düşük kaliteli konutlara yerleşmeleridir. Üçüncüsü ise, bu grupların genellikle kentlerin pek de yaşamak için popüler olmayan bölgelerinde kendilerine

yaşam alanı bulmak zorunda kalmalarıdır (Knox ve Pinch, 2010: 169-170). Böylece pek çok gelişmiş ülkenin kentinde kent merkezi ve civarında beyaz olmayanların yoğunluğunun yüksek olmasından anlaşılacağı gibi, bu üç madde azınlık ya da göçmen grupların yer seçimini önceleyen hazır bir sınırlık olarak sunulmaktadır.

4. KÜMELENME: GRUP İÇİ DAYANIŞMA, TUTUNUM VE MÜLKİLİK

Başka coğrafi ölçeklerde olduğu üzere, kentlerde "mülkîlik", topluluklar için grup üyeliğini inşa etmeye yardım eden ve onlara bir tür korunma sağlayan tampon (*buffer*) bir mekanizma şeklinde olmaktadır (Knox ve Marston, 2014: 414). Yerleşik nüfus grubunun tutumları ve yapısal etkenler, mekânsal ayrışmayı belirleyici rollere sahip olsa da azınlık gruplarının ayrık halde kalmasını ve onların homojen mekânlarda kümelenmelerini bütünüyle açıklayamaz. Bu kümeler aynı zamanda dışsal etkenlere karşı savunmacı ve tutucu bir toplumsal örgütlenme biçimidir. Özellikle uluslararası göçmenlerle ülke içi göçmenler kendi aralarında inşa ettikleri grup içi dayanışmayla ve köktencilikle öteki olarak gördükleri gruplara ilişkin geliştirdikleri yabancı algısıyla ve toplumsal karşıtlıkla (Tümtaş, 2012: 65) kimi zaman tehditler de hissederler. Aslında grup içi dayanışmayı başlatan ve kimi zaman daha da güçlendiren bu durum, azınlık gruplarının toplumsal ve kültürel bakımlardan birbirlerine tutunmaları ve grup kimliği inşa etmeleri bakımından önemlidir. Bu bağlamda azınlık gruplarının kentsel mekânda bir araya gelmelerini sağlayan dört temel mekanizma söz konusudur. Knox ve Pinch (2010: 172), kimi zaman azınlık / göçmen grubu üyelerinin kendi aralarında inşa ettikleri dayanışmanın derecesini belirleyecek kadar önemli olabilen bu mekanizmaları "savunma", "destek-yardımlaşma", "korunma" ve "aksiyon" olarak kavramsallaştırır.

4.1. Savunma Amacıyla Kümelenme

Hem yerli nüfusun hem de yerleşik azınlık gruplarının yoğun, çok görünür ve mekânsal kutuplaşmanın da keskin olduğu hallerde azınlık kümelerinin savunmacı rolü öteki olarak gördükleri gruplardan onlara yönelebilecek hasımlık ve husumetin bir karşılığı olarak var olur. Örneğin, Rönesans döneminde Venedik'te Yahudi nüfusun zorunlu olarak yerleştirildiği ayrışik bölgeyi tanımlamak adına "getto" terimi geliştirilmiştir (Erder, 2006: 3; Knox ve Pinch, 2010: 172). Bu dönemde Yahudiler tefecilikle inşa ettikleri ticari yapıyla Venedik'in statüsüne önemli katkıda bulunmuşlardı. Ancak onların bu başarısı yerli halkın ve aktivistlerin husumetiyle sonuçlanmış ve Yahudiler kent içinde küçük bir bölgeye zorunlu olarak yeniden iskân edilmişti. Hatta mahalleleri büyük kapılarla donatılmıştı (Knox ve Pinch, 2010: 172). Böylece Ortaçağ Avrupası'nın kentlerinde Yahudi gettoları savunmacı kümeler şeklinde rol kazanmıştı. Tarihsel olarak bu duruma benzer pek çok örnekle karşılaşılsa da; bugünün kentlerinde bir araya gelişlerin bir tür savunma güdüsüne dayandırıldığı ve bunun eş zamanlı olarak mekânsal kümelenme-ayrışmanın önemli bir mekanizması olarak işlediği belirtilebilir. Aslında azınlık gruplarının kendi aralarında inşa ettikleri dayanışma ve kültürel kapanım, kendiliğinden, başka gruplar için bir tür tampon mekanizma görevi görmektedir. Özellikle kentlerin toplumsal bölgelerini meydana getiren bu kümelerin geçişkenliğinin zayıf olduğu durumlarda bir mahalleden ötekine hareket etmek kültürel bakımdan başka bir dünyaya doğru yer değiştirmeyi anlatabilecek kadar keskin olabilir. İşte bu bölgeler, aşağıda çeşitli boyutlarıyla incelenen kümelenmelerde azınlıklara özgü kültürlerin korunup sürdürülmesi ve savunulması sürecinde de işe yarar gözükmektedir.

4.2. Yardımlaşma Amacıyla Kümelenme

"Azınlık kümeleri"nin (*minority clusters*) savunma işleviyle ilintili bir biçimde grup üyelerinin çeşitli yollarla birbirini

desteklemesi de söz konusudur. Bu tür destek mekanizmaları formel azınlık kurumları, sivil toplum kuruluşları, dernekler ve birlikte iş yapmaktan; enformel şekilde geliştirilen arkadaşlıklara, hemşericiliklere ve akrabalık bağlarına kadar uzanan bir yelpazede gerçekleşir (Knox ve Pinch, 2010: 172-173; Knox ve Marston, 2014: 414). Mekânda bir araya geliş ve grup kimliğini inşa etme, ayrıcalık grubundan gelebilecek tehditler, ayrımcılıklar ve husumetler karşısında grup içinde dayanışmayı artıracak ama üyelerin kendilerini güvensiz hissetmelerinin derecesini azaltacaktır. Dolayısıyla bu türden bir araya geliş (kümelenme) aslında bir tür tampon mekanizmadır. Örneğin, Birleşik Krallığın kentlerindeki Sih tapınakları ve Müslüman camileri ilgili azınlık gruplara özgü bir sosyal yardımlaşma sistemi olarak yemek, barınma, eğlence, eğitim ve dinsel-kültürel ihtiyaçlar konusunda dayanışma ve hizmet aracı olarak iş görür. Bu yüzden kentlerde göçmenler ve pek çok azınlık grubu, kendi etnik kökenleri ve ulusal bağları üzerinden enformel yardımlaşma ağları ve bu ağların bağlantı noktalarını oluşturan yerler-binalar (kiliseler, camiler, barlar, restoranlar vb.) tesis eder. İşte bu tür sosyal yardımlaşma mekânları grup üyeleri için hem maddi hem de toplumsal-kültürel bir destek mekanizması olarak önemlidir (Bounds, 2004: 178-179).

Öte yandan, kümelere dışarıdan gelebilecek etkilere karşı ayrıışmış azınlık nüfuslarının içe kapanımı, kültürel bakımdan etnik bir teşebbüs (*ethnic enterprise*) olma bağlamında onlara hem meşru hem de gayri meşru koruma sağlamaktadır. Azınlık teşebbüsü, hitap ettiği topluluğun iç uyumu bakımından kümelenmenin önemli bir bileşenidir. Bu sistem, grup içi dayanışmanın derecesini artırırken, azınlık grubu üyelerinin toplumsal ve ekonomik bakımdan ötekilerce ve yerli halkça kontrol altında tutulan piyasa koşullarının da istenildiğinde pas geçilmesinde işe yaramakta veya çalışma çağındaki nüfusa iş bulma konusunda kapı aralamaktadır. Almanya'da ve Birleşik Krallık'da

uluslararası göçmenlerin sahip olduğu bankalar, kasaplar, marketler, fırınlar, seyahat acenteleri, sinemalar, giyim mağazaları vb. kuruluşlar çoğu kez Asyalı toplulukların giyim ve yemek kültürlerini tanıtan, sürdüren, grup içi üyelere bu tür hizmetlere erişim sağlayan sosyo-ekonomik sistemler olarak dayanışma ve koruma amacını da gütmektedir (Knox ve Pinch, 2010: 172-173).

4.3. Kültürel Korunma Amacıyla Kümelenme

Kültürel pratiklerin korunması ve sürdürülmesini esas alan bir mekanizma da azınlık kümeleri üyelerinin kendilerine özgü ve yaygın grubun özelliklerine göre ayırık kalan, kültürel miraslarını koruma ve gelecek kuşakları bu pratikleri sürdürmeye teşvik etme amacıyla var olur. Azınlık grubunun bu tür bir mekanizmayı kullanma ihtiyacı kimi zaman onlara yönelen dışsal baskıların da sonucu olabilir. Dünyanın çeşitli kentlerinde özellikle siyahilere ve Afrikalılara beyazlarca yöneltilen baskılar ve ayrımcılıklar ilgili alan yazında geniş bir yer sahibidir. Fakat pek çok göçmen ve azınlık grubu üyesi için ev sahibi toplumun veya ayrıcalıklı grubun bütünüyle asimilasyonuna maruz kalma tehlikesine karşılık kendi kültürel kimliklerinin görünürlüğüne artırılarak sürdürülmesi kümelenmenin kendi içinde nasıl da meşruiyet edindiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Mekânsal kümelenme, etnik kurumlaşmanın oluşumuna yardım etmekte kalmayıp, hısımlığa / kökene / hemşeriliğe dayalı evlilik örüntüsünün de mekânsal organizasyonunu açık eder. Gelişmiş dünyanın pek çok kentinde özellikle de Asyalı nüfusa ve Yahudilere özgü mekânsal kümelerde bu tür sosyalleşme organizasyonlarının izlerine rastlamak pek olasıdır. Bazı azınlık / göçmen grupların mekânsal kümelenmesi bizatihi dinsel ve yemek kültürü pratiklerinin ve ritüellerin sürdürülmesi amacıyla dayalıdır (Knox ve Pinch, 2010: 173; Knox ve Marston, 2014: 414). Bu pratikler bir yandan grup içi dayanışmanın derecesini artırırken diğer

yandan da grup kimliğinin gelişimini, kültürün pekiştirilmesini ve bütün bunların gelecek kuşaklara aktarımını sağlar. Fakat bunların icra edilmesi sürecinde mekânsal ayrıklık durumu ve gruplara özgü inşa edilmiş yapılar kilit derecede öneme sahiptir. Aksi halde, bu tür pratiklerin seyrek ve grup içi dayanışmanın ve bilinçliliğin zayıf olduğu durum ve yerlerde grup üyeleri arasındaki bağlar yüzeysel kalmakta; grup kimliği oluşturmaya dönük mekanizmalar işlevsel olamamaktadır. Ve bütün bunlar bir süre sonra grup kimliğiyle beraber mekânsal kümelenmeyi erozyona uğratabilmektedir.

4.4. Direnç Mekânları: Aksiyonu Kolaylaştırmak Amacıyla Kümelenme

Azınlığın mekânsal yoğunluğunun önemli işlevlerinden bir diğeri, grup üyelerinin varlıklarını sürdürme ve yaşamalarını koruma altına alma amacıyla teşkil ettikleri aksiyon ve güce dayalı direnç mekânları (*spaces of resistance*) oluşturmalarıyla ilintilidir. Ancak "aksiyon" ("karşı hamle", bkz. Tümtaş, 2012: 74) işlevinin genellikle hem barışçıl hem de meşru olduğuna dikkat çekmek gerekir. Grup üyelerinin mekânsal yoğunluğu siyasi bağlamda dikkat çekici bir seçmen gücünü de temsil eder. Bu yapı, sıklıkla azınlık gruplarının kentsel politikada resmi temsiliyetini ve söz sahibi olmalarını sağlar. Örneğin, ABD'de Afro-Amerikalıların kentsel politikada ve ülke siyasetinde etkin rol alabilmelerinin böylesine bir mekanizmayla doğrudan ilgisi bulunur. Keza bu tür gruplardan bazılarının etnik-seçmen kimliğiyle siyasal bakımdan güç mekânları (*spaces of power*) oluşturmaları da söz konusudur (Knox ve Pinch, 2010: 173; Knox ve Marston, 2014: 414).

Kimi zaman keskin mekânsal ayrışmayı içeren azınlık kümeleri ayrıcalıklı gruplardan gelebilecek tehditlere / saldırılara karşı bir koruma sağlar. Azınlık gruplarının arasında kimi zaman gayri meşru yollarla da olsa barınabilen isyancı gruplar ve kent gerillaları gerektiğinde kendi bölgelerinde kolaylıkla görünmez hale gelebilmektedir. Böylece isyancıları

kısa süre de olsa görünmez kılan, sessizlik içinde kamufle olabilmelerini sağlayan sosyo-mekânsal bileşenler, onların grup kimliklerine dayalı olarak inşa ettikleri kümelerdeki etkin kültürel-politik ağları; akrabalık, arkadaşlık, memleketlilik bağlarını, göçmen kimliği ağını ve kimi zaman marjinal ağları içerebilir. Nitekim Knox ve Pinch (2010: 173-174), İrlanda Kurtuluş Ordusu (IRA) ve loyalist (kralcı) milis organizasyonunun 1980'ler ve 1990'lardaki eylemlerinde Birmingham, Londra, Liverpool ve Southampton'da gerçekleştirilen terörist saldırılarda IRA'nın kentlerdeki İrlandalıların ayrışık kümelerindeki sosyo-mekânsal kümelenme-ayrışma yapısının avantajını kullanmalarını bu hususa örnek olarak sunarlar.

ABD'de getto; Fransa'da banliyö (*banlieue*); İtalya'da dış mahalleler veya yoksul mahalleler (*quartieri periferici / quartieri degradati*); İsveç'te sorunlu bölgeler (*problem mområde*); Brezilya'da teneke mahalleler (*favela*); Arjantin'de sefalet mahalleleri (*villa miseria*) gibi metropolü meydana getiren mekânların hiyerarşisinde en altta yer alan, adı kötüye çıkmış bu kent içi bölgeleri isimlendirmek için Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Güney Amerika'nın kentlerinde toplumların geliştirdiği pek çok terim söz konusudur (Wacquant, 2011: 11). Bu tür mahalleler medyanın, siyasetçilerin, resmi idarecilerin ilgisini fazlasıyla çekse de; onlara gösterilen ilginin haddinden fazla olumsuz olması bir başka gerçekliktir. Böylece şiddetin, ahlaksızlığın, mahrumiyetin, terk edilmişliğin egemenlik kurduğu ama öbür yandan bu mekânlara özgü meselenin karşı taraftan nasıl algılandığı da sorunun diğer boyutunu oluşturur. Ve bu tür mahalleler sosyo-mekânsal ayrışmanın had safhaya ulaşmış olduğu "marjinalite" kisvesi altında, karamsar ve tek renkli bir ses tonuyla yeniden tanımlanır. Böylece bu tür mekânları bir tehlike ve korku halesi örerken, mahalle sakinleri çoğu kez hor görülür ki; bu küçümseme biçimi mülksüzleştirilmiş hane halklarının, ailelerin, aşağılanmış azınlıkların, haklarından mahrum bırakılmış

göçmenlerin hayatlarını olumsuz etkiler (Wacquant, 2011: 11).

5. TARTIŞMA VE SONUÇ: ULUSLARARASI GÖÇÜN KÜRESELLEŞME VE YERELLEŞME KISKACINDA YER EDİMİ ÇABASINA BAKMAK

Çalışmanın bu son bölümünde uluslararası göçmenlerin daha iyi yaşam olanaklarına sahip olmak amacıyla göç ettikleri ülkelerin kentlerinde neden kümelenmekte ve dolayısıyla ayrışmakta oldukları makro-toplumsal dönüşümler üzerinden tartışılmaktadır. Bu tartışmanın geliştirilmesinde ise yerele ve küreselle ait özgümlükler arasındaki gerilimlerin daha görünür hale geldiği ve önceki bölümlerde konu edinilen uluslararası göçmenlerin yerleştikleri yerlerde ortaya çıkan sosyo-mekânsal pratikler ile onlara özgü stratejilerden faydalanılmıştır.

Uzun tarihsel geçmiş ve en azından on dokuzuncu yüzyıldan bu yana ulus-devletlerin kendi uluslarını yaratma çabaları bugün neredeyse dünyanın her yerinde öyle ya da böyle bir sonuç vermiştir. Bu sonucun altında daha önceki yüzyıllarda toplumsal farklılıkların kökünde yatan ırksal ve sınıfsal ayrışmalar, zenginliğin her zaman yeniden bölüşümünde üst sınıfların daha fazla avantaj edimi ve daha birçok husus toplumların dil, din, ırk, toplumsal cinsiyet, kültürel pratikler vb. gibi pek çok özelliğe göre bölünmesine de yol açmaktadır. Geçmişin ve bugünün toplumlarında neredeyse hiç değişmeden kalan bu tür toplumsal ikilikler (*binaries*), siyasi kültürde de olduğu üzere sosyal grupların yaşam pratiklerini ve kentlerin sosyal coğrafyalarını tayin edici başat faktör olarak yerini korumaktadır.

Fransa, Birleşik Krallık, İspanya gibi pek çok gelişmiş ülkenin uzun yıllardır sürdürdüğü yayılcı politikaları dünyanın çeşitli yerlerinde kültürleri yıkıma uğrattırken eşitsizliğin kalıplarını yeniden üretip çoğaltmıştır (Bilton vd, 2009: 25). Modern devlet yapısı ve onun milliyetçiliği,

Batı Avrupa ile sınırlı kalmadı elbette. Genişlenmeye odaklanmış olarak Avrupalılar, Latin Amerika'yı, Asya'yı ve Afrika'yı etkileri altına aldılar. Avrupalı emperyalistler, milliyetçiliği kendine bağlı halklara tanıttılar. Tam bütünleşmeleri ve daha önceden parçalanmış olan bölgeleri yönetmeleri sayesinde, örneğin, Hindistan'da İngilizler, Çinhindi'nde Fransızlar, Endonezya'da Hollandalılar ve Afrika'yı bütünsel bir şekilde kontrol altına alan Avrupalılar bir hak sahibi olarak bağımsız olmayı ve düşünmeyi yerli halklara tanıtıp öğrettiler. Sonunda, Batı'nın dünya bütününde yayılması, modern toplumların oluşumunda hayati bir etmen oldu (Bilton vd., 2009: 25-26). Ve bugün; Roskin'in (2009: 4) belirttiği gibi, neredeyse dünyanın her tarafı kendi egemen bağımsızlığına düşkün ve pek çoğu da milliyetçiliğin hareketlendirdiği ulusal devletlerle doludur.

Öte yandan bugünün dünyasında toplumlar kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, erişim ve ulaşımın kolaylaşmasıyla geçmişte olduğundan çok daha fazla küreselin içine çekilip yönlendirilirken, yerelde toplumsal cinsiyet-sınıf-iktidar biçimleri üçgeninde yeniden yapılanan devletler Orta Doğu, Afrika, Asya ve Latin Amerika'da olduğu üzere eşitsizliğin kalıplarını çoğu kez veya öncelikle kendi toplumlarını haksızlığa uğratacak şekilde yeniden yapılandırıyorlar. Sonuç, ortaya çıkan siyasi ve ekonomik krizlerle binlerce uluslararası göçmenin kendilerine yeni yaşam alanları belirlemek üzere yer arayışlarında ve nüfusların küresel hareketlilik örüntülerinde kendini gösteriyor.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gelişmişlerin ekonomik güçlerinden ve sorun çözücü politikalarından ithal-ikameci modellerle faydalanmaya çalışırken, gelişmiş dünya yirminci yüzyılın başından bu yana yaşanan demografik dönüşümün bir sonucu olarak belirgin bir biçimde demografik dinamizmini kaybediyor. Gelişmiş dünyanın özellikle de başat ülkeleri yaşlanmış nüfuslarının bir karşılığı olarak istihdam sektöründe ortaya çıkan

işgücü açıklarıyla karşılaşp dünyanın değişik yerlerinden gelen göçmenler için kapılarını aralamaya mecbur kalıyor. Bu, ironik bir biçimde, özellikle gelişmiş dünyanın kentlerinde neredeyse hayatın doğal akışı içerisinde birbiriyle karşılaşma olasılığı hiç olmayan dünya halklarının bile bir araya gelmesine istemeden de olsa göz yummak anlamına gelmiyor mu? Gelişmiş dünyanın kentlerinin etnik farklılıklara dayalı ayrışmadaki başat ve öğretici rolleri (Wright vd., 2014; French, 2014: 389) ile ulus ötesi göçlerin gelişmiş ülkelerdeki ve özellikle Avrupa'daki ayrımcılığa yol açan tarihsel-toplumsal süreçleri tetikleyen temel bir unsur (Çayır, 2013: 8) olarak yer edimi de ironik değil mi?

Özellikle on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı ile yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde ulus-devlet biçimlerinin kendi uluslarını yaratma çabasına dayalı olarak kitlesel üretimin ve sistemlerin her alanda ürettiği tek tipleşmeye yönelen tepkiler bir araya gelince 1970'lerden sonra "farklılık" yüceltilen bir değer olarak var oldu (Türkün ve Kurtuluş, 2005: 14). Toplumsal yapılarda sınıfsal tabakalaşmanın çeşitlenmesi ve bu tabakalara özgü yeni üretim işlevleri ile tüketim kalıplarının ortaya çıkışı azınlık ve göçmen grupların etnik köken, kültür, ideoloji, değer sistemleri, toplumsal normlar ve yaşam stillerine dayalı özgümlükleriyle iç içe geçti. Bütün bunlar, sonuçta, kentlerde azınlık / göçmen grupların görünürlüğünü artırıp ve farklı olmanın güç elde edimini sağlayarak ayrışmanın kentsel yapılanmayı yeniden belirlemede etken oldu.

Böylece toplumsal gruplara özgü yerel değerlerin ve normların iç içe geçtiği siyasi kültürler bir yandan ülkelerin toplumlarını bölerken dil, din, etnik köken, toplumsal cinsiyet rejimleri, ağır patriyarkal yapılar vb. özellikleri de bünyesine alan milliyetçilikle bütün bu rejimlerin gruplar-kültürler arası etkileşimde korunma altına alınmak istenmesi göçmenlerin ve yerli nüfusların fazlaca olduğu yerlerde çeşitli türden karşıtlıkları ve gerilimleri üretiyor. Bu zıtlıkların keskinleşmesiyle kutuplaşmanın derecesi artarken grupların

farklılıklara yönelik tahammülü zorlaşıyor. Bu nedenle bünyesinde farklı etnik nüfusları barındıran devletlerin / ülkelerin ulusunu bölünmelerden kurtarma koşullarını arayışı, ülkelerin gündemlerinde gittikçe öncelikli bir konu haline geliyor (Habermas, 2015: 26-27). Üstelik dünya çapında kolaylaşan ve gelişen teknolojiler, ulaşım olanaklarının artışı zıtlıkların bu türden karşılaşma olasılığını daha da artırıyor. Ulus-devletlerin ortak bir dünya toplumu yaratma gibi bir gayesi de olmayınca göçmenler gittikleri yerlerde bir yandan kendi kültürlerinin savunuculuğunu yapmaya koyulurken, diğer yandan oralara toplumsal ve ekonomik bağlamlarda tutunmayı "göçmen" olarak etiketlenip indirgendikleri yeni kimliklerle icra etmeye çalışıyorlar. Aslında göçmenlerin yerleştikleri ülkelerin yerel donanım ve yapılanmaları da mekânsal kutuplaşmalarda rol üstleniyor. Bu nedenle göçmenlerin ve etnik grupların yerleşim örüntüleri, kentlerin sunduğu konut, istihdam ve kültürel olanaklara ilişkin mekânsal yapılanmadan açık bir biçimde etkileniyor (Bounds, 2004: 178).

Öyle ya da böyle, göçmenlerin yoğun olduğu coğrafyalar, ulusalcı grupların yaygın ve baskın olduğu nispeten homojen coğrafyalarda yaşayan toplumlardan farklı -melez (*hybrid*)- bir toplumsallaşma süreci geliştiriyor. Uyum süreci, yerli nüfuslar ile azınlıklar arasında etnik-kültürel bağların olduğu kimi yerlerde daha kolay ve hızlı gerçekleşirken, kültürel farklılığın keskin olduğu yerlerde göçmen kimliğiyle ayrılmak neredeyse zorunlu bir hal alıp mekânsal kutuplaşmayı da beraberinde getiriyor. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda nüfusun ülke içi hareketliliği, kentlerin hem sınıfsal hem de sosyal yönlerden yeniden mekânsal yapılanmasında önemli mekanizmalardan biri olarak sorumlu oldu. Ama son yıllarda Türkiye, Suriyelilerin kitlesel akınıyla uluslararası göç ağlarında belirginleşen bir hedef ülke konumuna da geldi. Bu yeni eğilim, en azından büyük kentlerin bilindik sosyo-ekonomik farklılıklara dayalı olan ağırlıklı sosyo-mekânsal farklılaşma

biçiminin uluslararası göçmenler / yeni azınlık gruplarıyla değişime uğrama olasılığını artırıyor. Böylece Türkiye kentlerinin yakın gelecekteki yeniden yapılanma biçimlerinde sosyo-mekânsal ayrışmanın yeni belirleyicilerinden biri olmaya aday gözükken "uluslararası göçmen statüsü"nü yer edinme olasılığı gittikçe güçleniyor. Son yıllarda Türkiye nüfusunda önemli paylar elde etmeye başlayan Suriyeli, Afgan, Afrikalı vd. ulus ötesi göçmenlerin Türkiye kentlerinde yerleşme süreçlerinin özellikle büyük kentlerdeki sosyo-mekânsal yapıları nasıl etkileyeceği önemli bir araştırma konusu olarak belirginleşiyor.

KAYNAKÇA

1. BILTON, T., BONNETT, K., JONES, P., LAWSON, T., SKINNER, D., STANWORTH, M. ve WEBSTER, A. (2009). Sosyoloji, (Çev.) İNAL, K., KARTAL, Y., ÖZKALE, N., TORAMAN, K., ÖZKAN, Y. ve GÜNGEN, A. R., Siyasal Kitabevi, Ankara.
2. BOUNDS, M. (2004). Urban Social Theory: City, Self, and Society, Oxford University Press, Oxford.
3. BRENNER N. ve THEODORE N. (2002). "Cities and the Geographies of Actually Existing Neoliberalism", Antipode, 34(3): 349-379.
4. ÇAYIR, K. (2013). Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar, (Der.) ÇAYIR, K. ve AYAN CEYHAN, M., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
5. ÇAĞLAR, A. ve SCHILLER, N. G. (2011). "Introduction: Migrants and Cities", s. 1-22, (Ed.) SCHILLER, N. G. ve ÇAĞLAR, A., Locating Migration: Rescaling Cities and Migrants, Cornell University Press, New York.
6. ERDER, S. (2006). Refah Toplumunda Getto, Birinci Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

7. FLANAGAN, W. G. (2002). *Urban Sociology: Images and Structure*, Allyn and Bacon Press, Boston.
8. FRENCH, K. N. (2014). "Exploring socioeconomic characteristics of ethnically divided neighbourhoods", s. 389-412, (Ed.) LLOYD, D., SHUTTLEWORTH, I. G. ve WONG, D. W. S., *Social-Spatial Segregation: Concepts, Processes and Outcomes*, Policy Press, Bristol.
9. HABERMAS, J. (2015). "Öteki" Olmak "Öteki"yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları, (Çev.) AKA, İ., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
10. HATZ, G. (2009). "Features and Dynamics of Socio-Spatial Differentiation in Vienna and the Vienna Metropolitan Region", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie / Journal of Economic and Social Geography*, 100(4): 485-501.
11. JOHNSTON, R., POULSEN, M. ve FORREST, J. (2014). "Segregation Matters, Measurement Matters", s. 13-44, (Ed.) LLOYD, D., SHUTTLEWORTH, I. G. ve WONG, D. W. S., *Social-Spatial Segregation: Concepts, Processes and Outcomes*, Policy Press, Bristol.
12. KNOX, P. L. ve MARSTON, S. A. (2014). *Human Geography: Places and Regions in Global Context*, Pearson, Essex.
13. KNOX, P. ve PINCH, S. (2010). *Urban Social Geography: An Introduction*, Sixth edition, Prentice Hall, London.
14. NEWBOLD, K. B. (2010). *Population Geography: Tools and Issues*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Lanham.
15. NIGHTINGALE, C. H. (2012). *Segregation: A Global History of Divided Cities*, The University of Chicago Press, Chicago.
16. PRB (Population Reference Bureau). (2015). "The Global Challenge of Managing Migration", <http://www.prb.org/Publications/Reports/2013/global-migration.aspx>, 2.12.2015.
17. ROSKIN, M. G. (2004). *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*, (Çev.) SEÇİLMİŞOĞLU, B., Adres Yayınları, Ankara.
18. TÜMTAŞ, M. S. (2012). *Kent, Mekân ve Ayrışma: Kentsel Mekânda Ayrışma Dinamikleri*, Detay Yayıncılık, Ankara.
19. TÜRKÜN, A. ve KURTULUŞ, H. (2005). "Giriş", s. 9-24, (Haz.) KURTULUŞ, H., *İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
20. UN (United Nations). (2015). "World Population Prospects, the 2015 Revision Data Base", <http://esa.un.org/unpd/wpp/DataQuery/>, 12.12.2015.
21. VAN DIJK, T., WILSON, J., FAIRCLOUGH, N., GRAHAM, P., ÇOBAN, B., ATAMAN, B., SPRINGER, S., NAIL, T. ve KÖSE, D. (2015). *Söylem ve İdeoloji*, İkinci Baskı, Su Yayınları, İstanbul.
22. WACQUANT, L. (2011). *Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi*. (Çev.) DOĞAN, M., Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
23. WRIGHT, R., ELLIS, M. ve HOLLOWAY, S. R. (2014). "Neighbourhood Racial Diversity and White Residential Segregation in the United States", s. 111-134, (Ed.) LLOYD, D., SHUTTLEWORTH, I. G. ve WONG, D. W. S., *Social-Spatial Segregation: Concepts, Processes and Outcomes*, Policy Press, Bristol.

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE GÖÇMEN İLİŞKİLERİ AĞININ ÖNEMİ

THE IMPORTANCE OF MIGRANT SOCIAL NETWORKS IN THE PROCESS OF GLOBALIZATION

Melih GÖRGÜN*

* Yrd. Doç. Dr., Yeditepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, melihgorgun@yeditepe.edu.tr

ÖZ

Tarihi, insanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu, beraberinde birçok karmaşayı da barındırır. Göç olgusunu açıklamak ve sürecin tüm dinamiklerini anlamak için tek bir yaklaşım geliştirilmesi olanaksız görünmekle beraber, böylesine geniş bir olgu, ulus boyutunda olsun ya da uluslararası boyutta olsun sosyal, kültürel ve ekonomik alanlar ile sürekli etkileşim halindedir. Küreselleşmenin yaygınlaşan, derinleşen ve hızlanan doğası da gözönüne alındığında göç konusu anlaşılması daha da zor bir sürece dönüşür. Küreselleşme, teknolojiden iletişime, ulaşımdan sağlığa birçok alanda büyük dönüşümler sağlarken bir yandan da küresel adalet sorunsalını gündeme getirir. Yoksul ve zengin ülkeler, az gelişmiş, çok gelişmiş coğrafyalar ya da iklimsel farklılıklar dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan insanları huzursuz ederken, toplumların daha iyi hayat standartlarına kavuşma özlemi giderek artar. Bir başka söylem ile göç olgusu da tüm bu gelişmelerle çok yakından ilişkilidir. Sistem içindeki tüm değişkenler ele alındığında, göçmen ilişkileri ağı yaklaşımı, içinde bulundurduğu çeşitli dinamikler sebebiyle diğer yaklaşımlardan farklı özellikler sergiler. Bu çalışmada göç olgusunda sosyal ağların belirleyici unsurları incelenerek konunun dinamiklerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Uluslararası Göç, Göçmen İlişkileri Ağı, Küreselleşme

Jel Kodları: F22, K37.

ABSTRACT

The history of migration, which dates as far back as that of humankind, brings with it many complexities. Although it is improbable to define this notion and comprehend all the dynamics of the process from a single point of view, such wide notion has to be in constant interaction with the social, cultural and economic realities both nationally and internationally. Considering the spread of globalization, its acceleration and depth, migration becomes an even more difficult process to comprehend. Globalization – whilst providing countless benefits from technology to communication, transportation to health – brings along the problem of global justice. While the poor and rich countries, the developed and underdeveloped regions, or climatic/environmental differences bother people who live in different parts of the world, the societies' longing for better living standards continue to increase. In other words, the notion of immigration is closely related to these developments. When all the variables within the system are considered, the approach to network of migrants relations display different intrinsic properties as a result of the various dynamics within, than other approaches. The aim of this article is to analyse the defining properties of the social networks within the notion of migration, thus identify the dynamics of the subject.

Keywords: Migration, International Migration, Migration Networks, Globalization

Jel Codes: F22, K37.

1. KÜRESELLEŞME

Endüstri devriminden itibaren giderek yoğunlaşan karşılıklı ilişkiler sistemleri en kapsamlı tanımını küreselleşme ifadesi ile bulmuştur. Bu kavram aralarında ticaret, iletişim, işbirliği, kültürel etkileşimler başta olmak üzere birçok uluslararası aktör arasında oluşan eğilimlerle alakalı bir süreçtir. Eric Hobsbawm, Devrim Çağı isimli kitabında onsekizinci yüzyılın dünyasını çok büyük olarak tasvir ederken, haberleşme, ekonomik ilişkiler, seyahat ve bilgi paylaşımı gibi konulara atıfta bulunarak, insanlığın henüz emekleme dönemini yaşadığını belirtmiştir. (Hobsbawm, 2008:17) Aslında tasvirde bahsedilen dünya, küreselleşme deneyimini henüz içinde bulunduğumuz yüzyılın gelişmeleri ile yaşamamış olan düzendir.

Küreselleşmenin ne olduğunu ifade etmenin bir yolu da bu kavramın ne olmadığını anlamakla ilintilidir. Bir başka ifade ile küreselleşme süreci ile anlatılan ilişkiler ağı bir topyekün bütünleşme süreci değildir. Kavramın farklı perspektiflerini aşağıdaki satırlarda ele almadan önce sürecin ne olmadığı şu önemli saptama ile desteklenebilir:

“... Bütünleşme, küreselleşmenin berisinde yer alan bir kavramdır. Diyalektiğin terimleriyle konuşacak olursak, bütünleşme içeriktir, küreselleşme biçim. Küreselleşme teorisi bu içeriğin mutlaka bu biçimi alması gerektiğini savunan, içerik ile biçimi ayrılmaz biçimde birbirine bağlayan, hatta özdeşleştiren bir teoridir. Bu yüzden teorinin ileri sürdüğü biçimin doğruluğuşna inanmayan ama arı anlamında bütünleşmeyi vurgulamak isteyen biri küreselleşme kavramına başvurmamalıdır. Bütünleşme olgusuna küreselleşme adını verebilmek için ek özgül belirlenimler gerekir...” (Savran, 2008:22)

Castells, küreselleşmenin en çarpıcı özellikleri yatırım, ticaret, kültürel ürünler,

fikirler ve insanlar gibi farklı unsurların artan bir biçimde sınırlar arası dolaşımı ve çok farklı konumlardan kontrol edilen ulusaşırı ağların yaygınlaşması olarak ifade eder. (Castells, 2010: 1) Küreselleşen dünyanın karşılıklı bağımlılık ilişkileri arttıkça, küreselleşme sürecinin yaygınlaşma, derinleşme ve hızlanma¹ özellikleri de giderek yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan gerek ekonomik, toplumsal, teknolojik ya da kültürel gelişmelerin sadece o bölge ile sınırlı kalması ve dünyanın geri kalanını etkilememesi olanaklar dahilinde değildir.

Karşılıklı bağımlılık özellikle ekonomik ilişkilerde zaman zaman olumlu gelişmeler göstermişse de bilhassa uluslararası kriz dönemlerinde devletler için bir tehdit de oluşturmuştur. Örneğin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yaklaşık kırk yıllık dönem boyunca dünya gayrisafı milli hasılası üçe katlanmıştır ve liberaller devletlerin hızlı bir biçimde birbirlerine ekleneneceğini düşünmüşlerdir. (Gilpin, 2015:413) Yine bu bağlamda 1950 ve 1980 arası dönemde dünya çapında yoksulluk oranı² yaklaşık yüzde elli azalmıştır. (Bourguignon & Morrison, 2002:732-738) Ancak seksenli yılların ortalarına doğru az gelişmiş ekonomilerin borçlarını ödeyememesi ve bu sürecin küresel ekonomik sistemin çarklarını yavaşlatması da ekonomik bağımlılığın önemli olumsuzlukları arasında gösterilebilir.

Küreselleşme sürecinin olumlu sonuçları olduğu kadar, olumsuz izdüşümleri de

¹ Burada sözü edilen yaygınlaşma kavramı, dünyanın herhangi bir yerinde olan bir hadisenin geriye kalan bölgelerde de ciddi sonuçlara sebep olabileceğidir. Örneğin bir ekonomik kriz ya da yeni bir teknolojik gelişme gibi. Derinleşme ise, yaygınlaşma sürecinin sebep olduğu etkilerin yoğun ve güçlü bir şekilde hissedilmesini ifade eder. Küreselleşmenin hızlanma özelliği ile vurgulanmak istenen de, yaygınlaşma ve derinleşme sürecinin yarattığı gelişmelerin çok hızlı bir şekilde yaşanması gerçeğidir.

² Yoksulluk oranı ile ifade edilen ekonomik gösterge, günlük 1 Dolar'dan az kazanan insanların dünya çapındaki toplam sayısıdır.

vardır. Bir başka ifade ile tüm uluslararası aktörler, ekonomik kriz, istikrarsızlık ya da göç sorunları ile bir anda yüzleşebilir. Bu büyük denklemin tüm bilinmeyenleri düşünüldüğünde, süreci anlamak ve analiz etmek farklı yaklaşımların geliştirilmesini gerekli hale getirmiştir.

1.1. Küreselleşme Sürecine Farklı Yaklaşımlar

Etkilediği ve etkilendiği dinamikler ne olursa olsun, küreselleşen ilişki ağının ekonomik faktörlerle oldukça yoğun bir ilişkisi vardır. Bir yaklaşıma göre küresel düzen ve değişen ilişki biçimleri liberal ekonomi ile yakından ilintilidir ve Ekonominin küreselleşmesi en yalın ifadesi ile artan ekonomik bağımlılıklar ve sınırları aşan boyutta para, servis, hizmet, mal ve işçi akışının yoğunlaşmasıdır. (Fischer, 2003:3)

Bir başka ifade ile liberal ekonomi, serbest piyasa koşulları ve devlet müdahalesinin minimum seviyede olması gerektiği görüşü ile, küreselleşme sürecini hızlandırmıştır. Robert Gilpin'in liberal ekonominin doğası ile ilgili yaptığı şu saptama oldukça önemlidir:

"... Esasında Liberaller ticari ve ekonomik bağlantıların ülkeler arasındaki barışın kaynağı olduğuna inanırlar, çünkü ticaretin karşılıklı faydaları ve ulusal ekonomilerin genişleyen bağımlılıkları işbirliği ilişkilerini besleyecektir. Siyaset insanları bölerken, ekonomi birleştirecektir. Uluslararası liberal ekonomi, karşılıklı çıkar ilişkileri ve hali hazırdaki duruma bağlılık oluşturacağından uluslararası siyaset üzerinde olumlu bir etki bırakacaktır..." (Gilpin, 2015:46)

Küreselleşme uluslararası ekonomik sistem ile entegre olabilmiş ekonomilere şüphesiz önemli fırsatlar sunmuştur. Yine bu bağlamda uluslararası aktörlerin önem sıralaması da sürekli güncellenmektedir. Çok uluslu şirketler, bölgesel işbirlikleri ve uluslararası örgütler hem uluslararası siyasette hem de uluslararası ekonomide her geçen gün etkisini arttırmaktadır. Ayrıca

sürecin dinamik³ doğası incelendiğinde, uluslararası para akışının hızlanması küreselleşmenin ekonomik etkilerini giderek arttıracaktır.

Bir başka yaklaşıma göre küreselleşme, o kadar da olumlu etkileri olan bir süreç değildir. Bu bağlamda her her uluslararası aktör bir diğeri simetrik olarak (eşit şekilde) entegre olamayabilir. Yani güçlü ve zayıf ekonomiler arasındaki uçurum, küreselleşen ekonomik ilişkiler bağlamında daha da artabilir. Bu görüş aynı zamanda politik ekonominin milliyetçi söylemlerinden de izler taşımaktadır. Daha korumacı ve bir başka söylem ile daha devletçi bir ekonomik sistemde öncelikli hedef sanayileşme ve milli güvenlik olmakla beraber, kendine yeterli bir sistem büyük önem taşımaktadır. Yine bu görüşe ek olarak ekonomik milliyetçiliği savunan görüş, uluslararası ekonomide karşılıklı bağımlılıkların simetrik olmamasından şikayet ederken, bu yapının da uzun vadede bir çatışma unsuru olabileceğini vurgularlar. (Gilpin, 2015:50-51) Ayrıca bölgesel ekonomik entegrasyonlar sonucunda, dışlayıcı bir mekanizma oluşabileceği de bu yaklaşımın öngördüğü esaslardandır.

Küreselleşme ile ilgili bir diğer görüş ise dönüşümcüler olarak adlandırılan gruba aittir. Bu görüş çerçevesinde uluslararası örgütler⁴ devlet egemenliğini kırabilecek güce sahiptir ve uluslararası örgütler güçlendikçe devlet otoritesi giderek

³ Dinamik ifadesi ile vurgulanmak istenen husus, zamanla değişen yapıdır. Herhangi bir sistemdeki dinamik değişkenlerin incelenmesi sonucunda, sistemin geçmiş ve şimdiki yapısı ele alınarak değişimin hangi yöne doğru olduğu belirlenebilir. Gerek fen bilimlerinde gerek sosyal bilimlerde herhangi bir sistemin dinamik olarak irdelenmesi oldukça önemlidir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. KIM, D. (1999), Introduction to System Thinking, Pegasus Communications, Willston.

⁴ Uluslararası örgütlerin küresel ekonomik ilişkilerdeki ağırlığı giderek artmaktadır. Örneğin Avrupa Birliği genel ekonomik gücü bağlamında ele alındığında bugün dünyanın en büyük ekonomik gücüne sahiptir. Yine bazı çok uluslu şirketler piyasa değerleri bakımından incelendiğinde birçok ülkenin ekonomisinden daha büyük bir ekonomik güze sahiptirler.

azalacaktır. Ve bu sayede küresel bağımlılıklar devletlerin tekelinden çıkarak uluslararası örgütlerin küresel siyaset ve ekonomideki önemi giderek artacaktır.

Küreselleşme, ekonomi, siyaset, uluslararası yaşam standartları, iklim, terör ve benzer konuları yakından etkilerken, küresel göç olgusu da yaşanan bu değişim süreci ile yakından alakalıdır. İnsanların neden göç ettiği birçok sebep ile açıklanabilir. Ekonomik sebepler, yaşam standartları, mesafeler, imkanlar, refah ve bu bağlamda daha iyi bir seviyeye gelebilecek her kriter olasılıklar dahilinde değerlendirilebilir. Küreselleşme sürecinde tüm bu kriterler dinamik bir yapı sergilediğinden, küreselleşme ve göç kavramları modern dünyada iç içe geçmiştir. Küresel göç günümüzde sadece düzenli göçmenleri ve yeni bir coğrafyaya transfer olan işgücünü değil aynı zamanda birçok düzensiz göçmeni, sığınmacı ya da mülteciyi de kapsayan karmaşık bir olgu haline gelmiştir. (Yıldız, 2017:42)

2. GÖÇ KAVRAMI

Göç süreci en yalın ifadesi ile insanların geçici ya da kalıcı olarak buldukları coğrafyadan başka bir coğrafyaya hareketi olarak tanımlanabilir. Bununla beraber göç kavramı siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik dinamiklerle yoğun bir ilişki ağı içindedir. Ayrıca göç kavramı tanımlanırken zaman, mesafe ya da kalıcılık gibi unsurlar da dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda mesafe ve zaman boyutu da önemli bir kriterdir. (İnan, 2016:15)

Ülkelerin siyasi, sosyal ya da ekonomik yapılarına bağlı olarak ifade edilebilecek göç tipleri iç göç ya da dış göç olarak da gruplandırılabilir. Genellikle kırsal alandan kent yaşamına ülke içi bir coğrafya değişimi olara adlandırılan göç tipi iç göç olarak ifade edilir. Uzun mesafeli ve ülkeler arası olan coğrafya değişimi ise dış göç ya da uluslararası göç olarak adlandırılır.

Göç süreci ister ulus sınırları içinde, ister uluslararası olsun, bir bakıma değiştirilen coğrafyalar arasındaki farklılıklara cevap

niteliği de taşır. Bu yolculuğun dinamiklerini anlamak, göç sürecinin başlangıç ve bitiş noktalarındaki farklılıkları anlamakla oldukça ilintilidir. Bir başka söylem ile göçün nedenlerini büyük ölçüde bu farklılıklar oluşturur.

Bu denli karmaşık ve etkileri hem kısa vadede hem de uzun vadede çok derin olan bu süreç için, “tüm toplumlar göç olgusunun ürünüdür” tanımı yerinde olur.⁵ (Moses, 2006:11) Sosyal bilimlerde uluslararası göç kavramı özellikle endüstri devrimi ile başlamış olmakla beraber, yirminci yüzyılda yaşanan iki büyük dünya savaşı, göç sürecini büyük ölçüde etkilemiştir. Sanayi ülkelerinin yoğunlaşan işgücü talebi, kırdan kente ve az gelişmiş endüstrilerden çok gelişmiş endüstrilere doğru hareketi de arttırmış olup, yaşanan tüm bu gelişmelerin gerek toplumsal, gerek kültürel gerek ekonomik birçok alanda farklı yansımaları ve sonuçları olmuştur.

Küreselleşen uluslararası sistem çerçevesinde uluslararası göçmen sayıları incelendiğinde, göç sürecinin artan önemini Birleşmiş Milletler’in 2015 Göç Raporu’nda beş senelik periyodlar halindeki değişimden de anlamak mümkündür:

⁵ Burada yeralan ifadede, tarihsel süreç incelendiğinde dünyadaki tüm toplumların aslında yaşadığı coğrafyayı terkettikten sonra yeni yaşam alanlarına yerleşip, bu yaşam alanları ile olan etkileşimleri sonucunda geçirdikleri değişimden söz edilir. Atıfta bulunulan yazar eserinde bir bakıma insanoğlunun sıklıkla bu tarihsel dönüşümü gözardı edip göç olgusuna kısa vadeli ve dönensel değişimler süreci olarak bakmasını eleştirir. Bir başka ifade ile “göç tarihi insanlık tarihi kadar eskidir” ifadesini vurgular.

Tablo 1: 2000-2015 Yılları Arasında Küresel Göç Rakamları

2000	2005	2010	2015
173.000.000	191.000.000	222.000.000	244.000.000

Kaynak: (UN-International Migration Report, 2015:5)

Castles ve Miller uluslararası göç olgusunu şu açıklamayla ifade eder:

“... Soğuk Savaş sonrası dönemi tanımlayan özelliklerden bir diğeri ise uluslararası göçün dünyanın dört bir tarafında belirgin bir şekilde artmasıydı. Uluslararası göç, 1970’li yılların ortalarından bu yana karmaşık bir süreç olarak giderek ivme kazanan küreselleşme hareketi içerisinde kilit bir dinamik olarak yerini aldı...” (Castles & Miller, 2008:3)

2.1. Göç Olgusunda Genel Yaklaşımlar

Bugüne kadar göç olgusu ile ilgili tüm değişkenlerin ve dinamiklerin dahil olduğu ve kapsayıcı genel bir göç teorisi geliştirilemedi. Ancak farklı disiplinlerin de yardımıyla konuya çeşitli kriterler bağlamında önemli yaklaşımlar sergilenirken göç konusunun karmaşık doğası biraz daha aydınlandı. Brettel ve Hollifield yaptıkları araştırmalar bağlamında göç olgusunu aşağıdaki disiplinlerle ilişkilendirmiş ve araştırma konularını şu şekilde sıralamıştır:

1. Antropoloji : Göç olgusu, kültürel değişim ve kimlik arasındaki bağlantılar
2. Demografi : Yerleşik toplum ve o topluma göç eden bireyler arası ilişkiler
3. Ekonomi : Ekonomik etkenlerin göç sürecindeki rolü
4. Coğrafya : Sosyo-Mekansal kalıplar ve göç ilişkisi
5. Tarih : Göç olgusu ve dinamiklerinin zamana bağlı değişimi
6. Hukuk : Hukukun göç olgusu üzerindeki etkileri
7. Siyaset Bilimi : Devletlerin göç olgusuna yaklaşımları

8. Sosyoloji : Toplumsal dinamikler ve göç olgusu arasındaki ilişkiler (Brettel & Hollifield, 2015:4)

Göçmenlerin içinde bulunduğu göç sürecinin salt bir yer değiştirme ya da taşınma süreci olarak değerlendirilmesi kesinlikle eksik kalır çünkü bu mobilizasyon çok daha derin anlamlar ve etkiler taşır. Göç ve yerleşme, göçmenin geriye kalan hayatını kuşatabilecek ve sonraki kuşakları da etkileyecek uzun soluklu bir süreçtir. (Castles & Miller, 2008: 28) Göçmenler bu süre zarfında sadece kendilerini, yakınlarını ya da fiziksel eşyalarını değil, yaşam tecrübelerini, yeteneklerini, kültürlerini ve hayallerini de beraberinde götürür. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, göç edenin hem ayrıldığı hem de yolculuk ettiği düzeni etkileyecek unsurları beraberinde barındırdığı bir değişim süreci söz konusudur.

Ravenstein’in ilk olarak 1885 yılında yayımladığı Göç Kanunları⁶ adlı makalesinden bu yana göç olgusu farklı biçimlerde sınıflandırıldı ve yaşanan süreç farklı kriterler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Örneğin Everett Lee, süreci itici ve çekici etkenler olarak iki gruba ayırırken⁷, göç kararının nasıl verildiğine dair, yaşanan yer ile ilgili faktörler, gidilmesi düşünülen yer ile ilgili faktörler, işe karışan engeller ve bireysel faktörler başlıkları altında çeşitli sınıflandırmalar yapmıştır. (Lee, 1966:50)

İtici ve çekici unsurlar biraz daha derinlemesine incelendiğinde, bu unsurların

⁶ Konu ile ilgili detaylı bilgi E.G Ravenstein’in 1885 yılında Journal of the Statistical Society of London dergisinin 48. sayısında yayınlanan “The Laws of Migration” isimli makalesinden elde edilebilir.

⁷ Düşük gelir, kötü hayat standartları, siyasi baskılar ya da ekonomik açıdan gerekli fırsatların olmayışı itici faktörler olarak tanımlanırken, işgücü talebi, yeni çalışma alanları ve fırsatları ya da daha geniş siyasi özgürlükler çekici unsurlar olarak tanımlanır.

altında yatan asıl sebeplerin ne olduğu sorusu gündeme gelir. Bu sebepleri inceleyen William Petersen göç çeşitlerini, ilkel göçler, zorunlu göçler, yönlendirilen göçler, serbest göçler ve kitlesel göçler olarak beş kategoride ele almıştır. (Petersen, 1958: 259-263) Bu bağlamda oluşturulan göç tipleri, bir bakıma bireysel ve toplumsal dinamikleri de hesaba katıp göç sosyolojisi için önemli bir analiz de içerir.

Konunun bir başka önemli boyutu da iklimsel/çevresel faktörlerin göç olgusu üzerindeki etkileridir. Öyle ki iklim değişiklikleri ve doğal afetler, insanların ülke içinde yer değiştirmesine hatta ülkelerini terk etmelerine sebep olabilmektedir. (Ekşi, 2016:13) Hatta iklim göçmenleri (çevresel göçmenler) konusu uluslararası ilişkiler bakımından o denli önemlidir ki, Ekşi'nin de belirttiği gibi, bu konuda işbirliği sağlamak adına milletlerarası birtakım anlaşmalar yapılmıştır. (Ekşi, 2016:14)

Boyd'un da belirttiği gibi uluslararası ekonomik sistem küreselleşen ortamda hızla etki alanını artırır ve bu sayede ulusal ekonomiler, ulusal iş gücü ve uygulanan siyasalar göç alan ya da göç veren ülkeler için daha da önemli hale gelir. (Boyd, 1989:645) 1990 ve 2016 yılları arasında, gelişmekte olan ülkelere yapılan yabancı yatırımın %1800 oranında arttığı ve gelişmiş ülkelere yapılan yabancı yatırımın da %488 arttığı gözönüne alınırsa, küreselleşen uluslararası sistemin ekonomik açıdan ne kadar fazla karmaşık ilişkiler ağı içerdiği daha da netlik kazanmış olur. (unctadstat.unctad.org, 2017)

Göç olgusunu ekonomik dinamiklerle ele alan yaklaşımlar temelde emek ve sermayenin coğrafi açıdan eşitsiz bir şekilde dağılmış olmasına vurgu yaparken, modernleşme sürecine girmiş ya da modernleşmiş endüstri toplumlarının istihdam ihtiyacını da ele alır. (Massey vd., 1993:433) Bu bağlamda ülkeler arası çalışan ücretleri, yetenekli/yeteneksiz işgücü, işgücü piyasasının dinamikleri ve ülkeler bazında her hükümet tarafından

uygulanan işçi/işveren siyasetleri de gözönüne alınmalıdır.

Konunun bir başka önemli boyutu da yurt dışına gidecek olan işçi nüfusunun ileride yaratabileceği olası sorunlarını barındırır. Bu noktada Nermin Abadan Unat'ın incelemesi oldukça önemlidir:

“... Yurt dışına işçi gönderilmesinin, işçi gönderen ülkeler için yarattığı dezavantajların gelecekte de ihmal edilemeyecek boyutlara varacağı anlaşılmaktadır. Akdeniz ülkeleri genellikle nüfusun dağınık yerleşme birimlerinde yaşamakta olduğu ülkelerdir: dağınık tarzda yerleşmiş köylerin bir altyapıya kavuşturulması ancak büyük masraflarla olabilecek ve köylerin tecrit edilmiş bir tarzda yerleşmiş topluluklar olması, gelişme için ciddi bir engel teşkil edecektir. Köylerden uluslararası nitelikte bir demografik erozyonun işlerlikte olması da yolların yapılmasına, elektrikleştirilmesinin gelmesine ve bazı kaynakların getirilmiş bulunmasına rağmen, bu ülkelerdeki köy topluluklarının nüfusca artmasını ve kalabalık merkezler haline gelmesini önlemekte, gelişimlerini engellemektedir.” (Abadan-Unat vd., 1975:4)

Yine ekonomi perspektifi ile ele alındığında, genç ve eğitimli nüfusun göç konusuna –uzun vadeli beklentiler ve ekonomik getirilerin önemini düşünerek- yaşı ilerlemiş nüfustan daha meyilli oldukları birçok çalışmada incelenmiştir. Parrado ve Cerrutti bu yaklaşımı “yeteneklerin transferi”adı altında ele alır. (Parrado & Cerrutti, 2003:104)

2.2. Sosyo-Kültürel Yaklaşımlar

Yukarda ele alınan farklı perspektiflerin çoğu birbirleriyle bağlantılı olup, göç sürecini ele alan bir başka yaklaşım da sosyo-kültürel kuramlardır. Bu bakış açısı, Denge Kuramı, Merkez-Çevre Kuramı, Göç Sistemleri Kuramı ve Göçmen Ağı Kuramı olarak farklı alt gruplarda sınıflandırılır.

Denge Kuramı daha çok modernleşme düşünürleri tarafından geliştirilmiş olup, dünyanın az gelişmiş ve çok gelişmiş bölgeleri arasındaki göç hareketinin etkileri

üzerine yapılandırılmış bir yaklaşım biçimidir. Bu bağlamda yaşanacak mobilizasyon sürecinde endüstrileşme açısından zayıf ve güçlü ülkeler arasında zaman içerisinde bir dengenin söz konusu olacağını ve göçün modernleştirici bir etkisinin olacağını savunulmuştur.

Merkez-Çevre Kuramı'nda ise gelişmiş ülkelerin merkez unsurları, az gelişmiş ülkelerin çevre ülkeler olarak düşünüleceği ve bu bağlamda göç hareketinin genellikle çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru olacağı savunulmuştur. Böylesine tek taraflı bir akış süreci ele alındığında ülkeler arası dengesizliklerin uzun vadede artacağı öngörülmüştür. Bu bakış açısının önemli savunucuları, göç olgusunun göç veren coğrafyayı sürekli kayıplara uğrattırırken kaynakları (insan gücü ve emek açısından) da sürekli tükettiğini savunmaktadırlar. (Çakır, 2011:136)

Bir başka yaklaşım olan Göç Sistemleri Kuramı en yalın ifadesi ile ülkelerin karşılıklı göçmen değişimleri üzerinden kurduğu sistem etrafında şekillenen, ekonomik ve siyasi boyutları ağırlıklı olan yaklaşımdır. Bu okulun mensupları, kurulan bu ilişki ağında ülkelerin ticari yakınlıklarını göç sürecinin önemli bir bağlantı mekanizması olarak düşünürler. (Bean & Brown, 2015:142) Yine bu çerçevede göç sistemleri kuramı göç eden bireyler arası bağlardan ziyade, tarihsel perspektifte ülkeler arası kurulmuş bağlara yoğunlaşır ve uzun vadede göç sürecinin ülkeler arası bağları daha da güçlendireceğini öngörür.

2.2.1. Göçmen İlişkileri Ağı

Sözü edilen diğer yaklaşımlar, temelinde çoğunlukla bir kıyaslama ve tercih seçenekleri süreci oluştururken, göçmen ağları yaklaşımı bu bağlamda diğer yaklaşımlardan daha farklı bir yapı sergiler. Öncü göçmenler yoluyla temeli atılan bu bağ sonraki süreçte göç konusuna muhattap olacak bireyler için bir ön model ya da "kullanıcının el kitabı" şeklinde de anlamlandırılabilir. Abadan-Unat'a göre göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkede, eski göçmenler-yeni

göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlantılarından oluşan kişiler arası bağlantılar bütünü olarak ifade eder. (Abadan-Unat, 2002: 18) Massey, oluşturulmuş bu ağın avantajlarını irdelerken sıklıkla "azalan masraflar ve azalan riskler" kavramlarına atıfta bulunur. (Massey vd., 1993: 449)

Nasıl ki her birey sosyal ağlara sahipse (aile bağları, komşuluk ilişkileri, iş arkadaşlıkları vs.) göçmenler de bu bağlamda diğer bireylerden farklı değildir ve ağlar, grupları, toplulukları ve diğer sosyal oluşumları kapsayan açık ilişki şekilleri olarak karşımıza çıkar. (Bartram vd., 2017: 206) O halde bireyin içinde olduğu ve erişim sağlayabildiği tüm sosyal ağlar, hayatını etkileyecek yeni süreçte adaptasyon ve yeni koşullara uyum açısından ona avantaj sağlayacaktır.

Uluslararası göçler ile iç göçler arasında bir kıyaslama söz konusu olduğunda, göçmen ağları olgusunun önemi daha da artar. Başka bir ifade ile uluslararası göçlerde göçmen ağları çok daha kritik bir öneme sahiptir. Uluslararası düzeyde göçmenlerin yüzleşeceği problemler daha da karmaşık olduğu için (izin belgeleri, yasal prosedürler, göçmen statüleri vs.) uluslararası göçmenlerin daha fazla desteğe ve bilgiye ihtiyacı vardır. (Faist, 2002:121) Ayrıca göç serüveni çok karmaşık ve farklı dinamikler etrafında şekillenirken göçmenler, içine dahil olacakları toplumun mevcut düzeni ve adaptasyon süreci büyük önem taşır. Göç süreçleri sonucunda farklı toplumsal grupların karşılaşması ile gerçekleşen etkileşim hem göç eden hem de göç alan toplum için uyum, uyumsuzluk, çatışma ortamı ya da barış ortamı gibi farklı gelişmelere de sebep olabilir. (Erçin & Adıgüzel, 2017: 172)

İnsanlar doğdukları andan itibaren, aileleri, akrabaları, eğitim hayatları, medya ve benzeri kurumlar ile zaman içerisinde kendi davranış kalıplarını oluştururlar. Bu sayede sırası ile değerler, inançlar ve davranışlar yapısı da şekillenmiş olur. Bir başka ifade ile insanlar davranış kalıplarını bir şekil

toplumsallaşma ile öğrenirler. Göç, göçmenlerin doğal toplumsallaşma sürecini kesintiye uğratar ve göç edenlerin eski toplumsal normlara göre bildiği neredeyse her şey geçerliliğini yitirir. (Adıgüzel, 2016:173) Sonuç olarak göçmenlerin yüz yüze geleceği yeni bir toplumsallaşma süreci başlar ki bu da göçmenlerin başa çıkması gereken önemli sorunlardan biri olarak ifade edilebilir.

Göç hareketleri sürecinde göç alan ülkeler de ulusal göç siyasetlerinde yeni stratejiler geliştirmek durumunda kalırlar. Hükümetler, toplumsal barışı ve entegrasyon sürecini zaman zaman çokkültürlülük tarzı siyasi çözümler ile şekillendirirken zaman zaman da asimilasyon (eritme potası/akültürasyon) gibi olumsuz yaklaşımlar sergileyebilirler. Demek ki hem göç eden bireyler hem de göç alan toplumlar açısından sosyo-kültürel bir boyut da ortaya çıkmaktadır.

Göçmenler açısından aşılması zor bir engel olan uyum süreci sorunu, hedef ülke/toplum açısından da, doğru bir altyapı ile sağlıklı bir entegrasyon süreci yönetimi gerçeği vardır. Genel olarak ifade edilirse entegrasyon göçmenlerin hedef ülkeye vardıklarında yaşadıkları değişim sürecini ifade eden bir tanımlamadır. (Bartram vd., 2017:181) Aksi durumlarda, yani hem uyum sürecinin hem de entegrasyon süreci yönetiminin rasyonel olarak sağlanamadığı bir durumda hem göçmenler hem de ev sahipleri açısından sorunlu bir süreç başlayacaktır. Karmaşık toplumlardaki farklılıklar nasıl çözümlenmelidir?

Uzlaşma da çatışma da olası cevaplar arasındadır. Bu alternatifler gerek göçmenler, gerek ev sahibi toplum açısından merak uyandıran durumlardır. Göçmen ilişkileri ağırları yine bu bağlamda göçmenlerin sağlıklı bir uyum süreci geçirmesine olanak sağlayacak bir yol gösterici unsur olarak karşımıza çıkar.

Göçmenlerin sağlık durumları da göç süreci bakımından ele alınması gereken bir başka önemli konudur. Hedef ülkenin beslenme alışkanlıkları, bu alışkanlıkların sağlık üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkileri,

hedef ülkenin çevresel/iklimsel şartlarına uyum gibi önemli konular göçmenlerin sağlığını doğrudan etkileyebilecek hususlardır. Bu denli hassas ve sorun teşkil edebilecek konularla da ilgili göçmen dayanışma ağları yol gösterici bir unsur olarak hesaba katılabilir. Göçmen ağırları, göçmenlerin sağlıklarını, bazen sağlık hizmetlerini almak için ziyaret ettikleri, köken ülkeleride olduğu gibi, sağlık hizmetlerine ulaşımını destekleyerek koruyabilir. (Bartram vd., 2017:211-212) Ayrıca, göçmenlerin hedef toplumun ve yeni coğrafyanın beslenme biçimlerine uyum sürecini kolaylaştırması bakımından, köken ülkenin beslenme alışkanlıkları ve biçimlerine, bir başka ifade ile göçmenler için geleneksel sayılabilecek olan beslenme tarzını en azından bir süreliğine devam edebilmesini sağlayabilecek koşulların oluşturulmasında, yine göçmen ağlarının yardımları ve yol göstericiliği önemlidir.

Eğitim ve dil konuları da göçmenlerin yaşayacağı potansiyel sorunlardan biridir. Şüphesiz bu iki konu, uyum sürecini de yakından etkileyecektir. Özellikle genç göçmen nüfusun hedef ülkeye entegrasyonu açısından eğitim konusu büyük hassasiyet taşır. (Akıncı vd., 2015:71) Göçmenlerin yaşayacağı yeni coğrafyanın dilini öğrenirken, eğitim sistemine de katılıp kendilerini ya da çocuklarını yetiştirmeleri ve sisteme adapte olmaları oldukça önemlidir.

Ortak bir göç tecrübesine sahip olmak ve bu süreç boyunca yaşanan benzer sorunlar, sonrasında da yeni gidilen ülkedeki sosyo-kültürel çevrede varoluş çabası göçmenler arasındaki ilişki ve dayanışma sürecini güçlendirir. Siyasi, dini ya da kültürel amaçlı kurulan dernekleri bir birleştirici unsur olarak göstermek yanlış olmaz. Guilmo ve Sandron'un da altını çizdikleri gibi, göç eden bireyler, geride bıraktıkları çevreye ve düzene benzer yapıda bir mikro düzeni yeni göç ettikleri coğrafyada kurma eğiliminde oldukları gibi bu tecrübeyi daha önce yaşamış olanlar sonradan gelenlere yardımcı olma eğilimindedirler. (Guilmo & Sandron, 2001:146)

Göçmen ağları yaklaşımı altında göç akımı nisbi anlamda seçici bir niteliğe sahiptir. Ve bu özellik ağ yaklaşımının bir başka önemli gerçeğidir. İşte bu seçim aşamasında, göçmen ağları seçimi yapacak olan birey ya da gruplara önemli bir model oluşturur. Bu bağlamda Bartram ve arkadaşlarının yaptığı saptama önemlidir:

“... İnsanlar basitçe dünyanın etrafına bakıp, nereyi seçip gitmek istediklerine soyut olarak karar veremezler. Göç riskli olabilir ve çoğu potansiyel göçmenler göç edecekleri zaman riskleri azaltma arayışındadırlar ve o nedenle onlara yardım edebilecek bireylerin ve kuruluşların var olduklarını bildikleri yerlere gitmeyi tercih ederler...” (Bartram vd., 2017:207-208)

Böylece sosyal ağlar göç sürecini daha kolay ve olanaklı hale getirmek için insanların ihtiyaç duyduğu bağlantı türlerini sağlar ve bu sayede daha önce göç edenlerle potansiyel göç ediciler birbirlerine bağlanmış olurlar. Bir başka ifade ile göçmen ilişkileri ağlarının bir başka önemli ayırt edici özelliği ise göçe sebep olabilecek unsurlarla beraber, göç sürecinin devamına etki eden ve sürece muhattap tüm bireyleri ve coğrafyaları birbirine bağlayan bir yapısı olmasıdır. Ayrıca sosyal ağların alternatif kurulum biçimleri ile ilgili köken ülke ve hedef ülke arası evlilikler ve akraba ziyaretleri de önemli bir yere sahiptir. (Boyd, 1989:650-651)

Göçmen ağlarının bir başka önemli boyutu da konunun ekonomik yansımalarıdır. Göçmenler ekonomik açıdan da bir birliktelik ve ilişki ağı içinde olabilir. Yani göçmenler, oluşturulmuş sosyal ağlar sayesinde yeni iş imkanları bulabilirler. Örneğin Amerika ve Birleşik Krallık'ta sıklıkla rastlanan “Çin Mahallesi, Küçük İtalya, Kore Mahallesi” ya da Almanya'da Türklerin yoğunlukta olduğu bölgelerde “Türk Mahallesi” olarak adlandırılan bölgeler oluşturması, bu bölgelerde etnik ve kültürel anlamda benzer koşulların ve iş imkanlarının sağlanması ile göçmenler arası ekonomik bir destek mekanizması da kurulmuş olur. Bu tarz oluşumlar uzun

vadede köken ülke ve hedef ülke arasında sağlanan para transferlerine de dönüşüp sınırlar ötesi ekonomik boyutlara da olanak sağlayabilir.⁸

SONUÇ

Küreselleşme süreci özellikle ekonomi, teknoloji ve bilişim alanlarında insanoğluna çığır açan fırsatlar sağlarken farklı boyutlarıyla da çeşitli problemleri beraberinde getirmiştir. Çevresel problemler, küresel adalet, terör ve göç bunlardan sadece bazılarıdır. Göç olgusu, ister düzenli ya da planlanmış olsun ister düzensiz olsun (sığınmacılar, mülteciler, yasa dışı göçmenler vs.) küreselleşen ilişki ağı içimde birçok sorunu beraberinde getirir. Bu bağlamda küreselleşme ve göç olguları birbirini etkileyen sürekli bir döngü, bir başka ifade ile bir çeşit neden sonuç sarmalını andırır.

Çeşitli sebeplerden dolayı mevcut durumlarından rahatsız olan insanlar için göç konusu bir çıkış yolu alternatifi olarak değerlendirilirken, karar alma süreci ve sonrasında izlenecek süreçte, olası birçok problemden söz etmek mümkündür.

Ele alınan perspektiflerde belirtildiği üzere, göçmen ağlarının göç sürecine birçok önemli etkisi vardır. Gerek kişiler arası olsun gerek kurumlar arası olsun oluşturulan bu ağlar sayesinde göç edecek insanların karar alma süreçleri derinden etkilenir. Ortak ya da benzer bir göç tecrübesine sahip olan bireyler, oluşabilecek potansiyel sorunlarla ilgili birbirlerine yardımcı olabilir ve süreç boyunca doğabilecek risklerin minimum düzeyde tutulmasına katkıda bulunabilirler.

⁸ Örneğin Almanya'nın Köln kentinde bulunan Türk Mahallesi'nde açılmış olan gıda, giyim ya da süs eşyaları mağazalarında gerek beslenme gerek giyim gerekse eşya bazında olsun, geleneksel motifler ve ürün yelpazeleri de sıklıkla yer alır. Bu sektörlerde genellikle aynı kökene mensup insanlara iş olanakları sağlanırken, genel tedarik ve taşıma süreci düşünüldüğünde, ülkeler arası ekonomik bir boyuttan da söz etmek gerekir.

Göç edilecek yer ile ilgili resmi prosedürler, izinler ve yeni düzene uyum sağlayabilme göç edecek olan birey ya da bireylerin karşılaşabileceği olası problemlerin başında gelir. Sürecin ekonomik boyutu da düşünüldüğünde, göç olgusu daha da karmaşık ve hesaplanabilmesi zor bir denkleme dönüşür. Ayrıca göç süreci ele alındığında iki farklı toplumun birbiri ile karşılaşmasında ortaya çıkabilecek yeni etkileşim ve ilişki kurma biçimlerinin farklı bir kültürleşme sürecine de sebep olacağı unutulmamalıdır. Bu bağlamda hemşehrilik, akrabalık ya da göçmenlerin oluşturduğu ve dahil olduğu ağlar, genel sürecin sorunlarını en aza indirme kaygısı ile oluşturulmuştur.

Hedef ülke/toplum ve göç eden bireyler düşünüldüğü zaman gerek hedef ülkedeki siyasi mekanizma gerek ev sahibi toplum gerek göç edenler, sağlıklı bir uyum süreci yaşanması ve sosyo-kültürel sorunların yaşanmaması için gerekli stratejileri izlemelidir.

Göç sürecinin başlamasıyla, göçmenlerin karşılaşabileceği ve göçmen ilişki ağları yardımıyla çözülebilecek sorunlar özetle şu şekilde sıralanabilir:

1. Karar Alma Süreci
2. Yasal Prosedürler ve İzinler

KAYNAKÇA

1. ABADAN-UNAT, N. (2002), *Bitmeyen Göç*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
2. ABADAN-UNAT, N. & Keleş, R. & Penninx, R. & Renselaar, H. & Velzen, L. & Yenisey, L. (1975), *Uluslararası İşçi Göçünün Boğazlıyan İlçesindeki Etkileri Üzerine Bir İnceleme: Göç ve Gelişme* (Çev. Ünsal Oskay), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskan ve Şehircilik Enstitüsü, Ankara.
3. ADIGÜZEL, Y., (2016), "Göçmenlerin Kültürel Entegrasyonu", Esen, A., Duman, M. (Ed.), *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*, WALD Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 171-194.
4. AKINCI, B., NERGİZ, A., GEDİK., E., (2015), "Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul", *Göç Araştırmaları Dergisi*, No.2, s. 58-83.
5. BARTRAM, D. & POROS, M. & MONFORTE, P. (2017), *Göç Meselesinde Temel Kavramlar* (Çev. İtir Ağabeyoğlu Tuncay), Hece Yayınları, Ankara.
6. BEAN, F. D., BROWN, S. K. (2015), "Demographic Analyses of Migration", Brettel, C. B., Hollifield, J. F. (Ed.), *Migration Theory: Talking Across Disciplines*, Routledge, New York.

3. Hedef Ülkenin Kanunları, Göçmen Siyaseti
4. Göçmenlerin Sahip Olduğu Haklar
5. Sağlık
6. Eğitim
7. Ekonomik Sıkıntılar ve İş İmkanları
8. Uyum Süreci (Toplumsal ve Kültürel Süreç, Adaptasyon)
9. Dil

Göçmen dayanışma ağları ve sosyal ağlar, göçe sebep verecek ve bireylerin karar alma mekanizmasını etkileyen önemli unsurlar oldukları gibi göçün devamlılığını sağlayabilecek etkili mekanizmalar olarak da karşımıza çıkar. Bu yapılar özellikle olası risk unsurlarını en alt seviyede tutabileceği gibi sürece dahil olacak yeni göçmenler için de bir yol haritası işlevi görürler.

Göçmen ilişki ağları yaklaşımı, sürekliliği ve organik yapısı bakımı ile diğer yaklaşımlardan daha farklı bir konuma sahiptir. Bu yaklaşım, göç olgusunun neden-sonuç ilişkilerinden çok, göç sürecini ayakta tutmaya yarayan ve göç edecek birey ya da bireylerin bağlı olacakları yeni yaşam alanlarında daha kolay ayakta durmalarını sağlayacak dinamiklere sahiptir.

7. BOYD, M. (1989), "Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas", *The International Migration Review*, No. 3, s. 638-670.
8. BOURGUIGNON F., MORRISON, C. (2002), "Inequality among World Citizens: 1820-1992", *The American Economic Review*, No. 4, s. 727-744.
9. BRETTEL, C. B., HOLLIFIELD, J. F., (2015), *Migration Theory: Talking Across Disciplines*, Routledge, New York.
10. CASTELLS, M. (2010), *The Rise of the Network Society*, Wiley-Blackwell Publications, Oxford.
11. CASTLES, S. & MILLER, M. J. (2008), *Göçler Çağı. Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (Çev. B. Uğur Bal ve İbrahim Akbulut), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
12. ÇAKIR, S. (2011), "Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, N.24, s. 129-142.
13. EKŞİ, N. (2016), "İklim Mültecileri", *Göç Araştırmaları Dergisi*, No. 2, s. 10-58.
14. ERÇİN, Ö., ADIGÜZEL, Y. (2017), "Fransız Kamusal Alanında Bütünleşme Stratejisi", *Göç Araştırmaları Dergisi*, No.1, s. 170-188.
15. GILPIN, R. (2015), *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği* (Çev. Murat Duran, Selçuk Oktay, Kadir Ceyhan, Gürkan Polat), Kripto Yayınları, Ankara.
16. GUILMOTO, C. & SANDRON, F. (2001), "The Internal Dynamics of Migration in Developing Countries", *Population: An English Selection*, No.2, s. 135-164.
17. HOBBSAWM, E. (2008), *Devrim Çağı:1789-1848* (Çev. Bahadır Sina Şener), Dost Kitabevi Yayınlar, Ankara
18. FAIST, T. (2002), *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*, Oxford University Press, New York.
19. FISCHER, S. (2003), "Globalization and Its Challenges", *The American Economic Review*, No. 2, s. 1-30.
20. İNAN, C.E. (2016), "Türkiye'de Göç Politikaları: İskan Kanunları Üzerinden Bir İnceleme", *Göç Araştırmaları Dergisi*, No:3, s. 10-33.
21. LEE, E. (1966), "A Theory of Migration", *Demography*, No.1, s. 47-57.
22. MASSET, D. & ARANGO, J. & HUGO, G. & KOUAOUCI, A. & PELLEGRINO, A. & TAYLOR, E. (1993), "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review*, No. 3, s 431-466.
23. MOSES, J. W. (2006), *International Migration: Globalization's Last Frontier*, Zed Books Ltd., New York.
24. PETERSEN, W. (1958), "A General Typology of Migration", *American Sociological Review*, No.3, s. 256-266.
25. PARRADO, E., CERUTTI, M. (2003), "Labor Migration between Developing Countries: The Case of Paraguay and Argentina", *The International Migration Review*, No.1, s. 101-132.
26. SAVRAN, S. (2008), *Kod Adı Küreselleşme: 21. Yüzyılda Emperyalizm*, Yordam Kitap Basım ve Yayın Ltd. Şti., İstanbul.
27. UNITED NATIONS, (2016), *International Migration Report-2015*, Department of Economic and Social Affairs, New York.
28. YILDIZ, A. (2017), "Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık", *Göç Araştırmaları Dergisi*, No.1, s. 36-68
29. (<http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96740>, 03.11.2017)

KONAR-GÖÇERLİKTEN YERLEŞİKLİĞE, YÜZER-GEZERLİKTEN YERELLİĞE GÖÇ...

MIGRATION FROM MIGRANT SETTLER TO SITUATEDNESS, FROM FLOATINGNESS TO LOCALITY...

Erkan POLAT*, **Müge SUCU POLAT****

* Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, erkanpolat@sdu.edu.tr

** Uzman, Süleyman Demirel Üniversitesi Kurumsal İletişim Araştırma ve Uygulama Merkezi, mugepolat@sdu.edu.tr

ÖZ

İnsanların bir yere yerleşme ve yer değiştirme kapasiteleri bir taraftan köklerinin güçlendirilmesine bir taraftan ise köksüzlüğüne referans verir. İnsan için yaşadığı yerde “mesken tutmak” varoluşunun en doğal şeklidir. İnsan yapısı gereği çevresi ve kent kültürü arasında düzenli ve uyumlu bir ilişki sağlamak arzusuyla ‘yüzer-gezer’ bir zihin ya da ‘konar-göçer’ bir canlı olarak varlığını sürdürülemez, belli bir ‘yer’e ait olmalıdır. Bu aidiyetin tabanını oluşturan mekân zamanla birlikte ‘yoğunlaştıkça’ - zamanla bir kültür ona kök saldııkça- bir ‘yer’e dönüşür, tanım ve anlam kazanır. Bu bir kendiliğinden ‘özdeşleşme’ durumudur, yersizlik (placeness) ya da olmayan yer (non-place) karştı bu durum, bireyin bir “varoluş noktası” na sahip olması yani bir yerde “mesken tutması”, kendisini orasıyla özdeşleştirmesi anlamına da gelir. Geçmişteki izleri taşıyan ve anlatan ‘Zeitgeist’ diye ifade edilen zamanın ruhu ile ‘genius loci’ olarak tanımlanan mekânın ruhu bu özdeşleşmenin sacayaklarıdır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Zaman-Mekân, Özdeşleşme, Varoluş, Yer.

Jel Kodları: O15, F22, J15, K37, R23.

ABSTRACT

The settlement and displacement capacities of people once refer to the strengthening of their roots on one side and the rootlessness on the other. Where we live for human beings, “to stay” is the most natural form of existence. Human structure must belong to a certain ‘place’, which can not sustain its existence as a ‘floating-minded’ mind or ‘situatedness’ living creature in order to maintain a regular and harmonious relationship between the environment and the city culture. The place that forms the basis of this belonging turns into a ‘place’, a definition and a meaning, as time goes ‘together’ (with time a culture rooting on it). This is a spontaneous ‘identification’ and this means that the individual has an “existence point”, that is to say, a place to “keep a residence” and to identify itself with it and it is also the opposite of placeness or non-place. The soul of this space identified as ‘genius loci’ with the spirit of time, which is expressed as ‘Zeitgeist’, bearing and describing the traces of the past, is the fallacy of this identification.

Keywords: Migration, Time-Space, Identification, Existence, Place.

Jel Codes: O15, F22, J15, K37, R23.

1. GİRİŞ

İnsanlar tarih boyunca durmaksızın bir yerlere hareket etmekte. Dünya nüfusunun

bugün 1/33’ü göçmendir. 214 milyon insan, gelişmemiş olandan gelişmiş olana göçmektedir; üstelik 2050’ye kadar da bu

sayının 405 Milyon olacağı tahmin edilmektedir. (IOM, 2012).

Tüm küredeki göçmenler bir araya toplanıp bir “**göçmenler ülkesi**” kursalar, günümüz dünyasının en fazla 4. nüfusuna sahip Endonezya ile 5. nüfusuna sahip Brezilya arasında bir yerde olacak kadar fazla nüfusa sahipler; Rusya’dan, Japonya’dan, Almanya’dan ve Türkiye’den daha fazla bir nüfustur bahsedilen. Bugün durum çok açıktır; küresel dünyada göç, oldukça gerçek “**bir ikon**” dur.

Kentleşmeyle ilgili tahminler 2014-2050 arasında kentsel nüfusun tüm kürede 3,8 ile 6,3 milyar kişi arasında olacağı üzerine (UN, 2014: 20). Bunların 2,5 milyarının kentsel alanlara göçeceği, informal ve plansız alanlarda ya da planlı bölgelerde yaşayacağı tahmin edilmektedir (Werthmann and Bridger, 2015).

Göç ister ülke içinde; kırdan kente, küçük kentten büyük kente, ister ülkeden ülkeye olsun, maruz kalanlar açısından ciddi sorunlar ve travmalar oluşturabilmektedir. Göçün gerekçeleri değişse de sonucu pek fazla değişmez. Ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin göç olgusu aslında bireylerde ve toplumlarda bir kayba yol açar. Öyle ki, doğulan ve kök alınan ya da kopup geline yerle, köklerinin salındığı yeni ikamet coğrafyası arasında bir “**kimlik ve yer bunalımı**” ortaya çıkabilmektedir.

Yerleşilen kente bağlanma, aidiyet hissinin oluşması ve kent kültürüne olumlu bir katkıda bulunma hali ya çok az olmakta ya da hiç olamamaktadır. Aksine bu durum kentsel yapıya, yaşama, dokuya ve kent kültürüne türlü çelişkiler de yaşatmaktadır. Toplumsal gerçekçi ünlü şairimiz Dağlarca (1977) “Almanya’da Çöpçülerimiz” isimli şiirinde, yaralayan ve derin izler bırakan göç olgusunu, Ülkemizden Almanya’ya toplu göçlerin yaşandığı dönemlerde şu dizelerle ifade eder:

“Ne duruyoruz be kardeş, aylık bin yeşil mark
Varalım dağılım kartal Anadolu’dan yeryüzüne
Beyler altın uykularından uyanmak üzere, haydi
yollarını temizleyelim
Al güneşten bile utanmadan; pis el, pis yürek

Sığmazken atalarımız güne, yarına,
Düşmüşüm vay, düşmüşüm ben el kaplarına”

Göçmenlerin, yerleşilen yerin yerleşik sakinleriyle ırki veya etnik bağlarının olup olmaması, aynı ya da farklı dillere sahip olup olmaması kentleşme aşamasında önemli etkenler olarak ortaya çıkmaktadır. Farklı etnisiteye ve farklı lisana sahip yüzer-gezer nüfusun mekânsal, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan uyum sağlaması ve kent kültürüyle donanmaları konar-göçerlik anlamında da bir zorunluluktur; gelir-geçer bir durum değildir.

Bu çalışmada, yerin aidiyeti ve zaman-mekân sarmallığı bakımından göç eden insan ve göç edilen yer arasındaki yüzer-gezer ilişkinin gücü, köklerinin alındığı memleketten köklerin salındığı yeni yere doğru oluşan yeni konar-göçer yaşamsal süreçler tartışılarak, mesken tutmanın ya da orasıyla özdeşleşmenin “**oralı olabilme**” nin bağlamsal boyutları üzerinden tartışma yapıp öneriler getirilecektir.

2. GÖÇME(N), GÖÇEN, GÖÇER

İbn-i Haldun, kendi yaşadığı çağda ve coğrafyada meydana gelen önemli toplumsal değişimleri açıklarken, eski ve yeni yaşam biçimini anlatan “**bedevilik (göçebelik)**” ve “**hadarilik (yerleşiklik)**” kavramlarını kullanmış. O, insanların toplumsal bir yaşam kurmak zorunda olduklarını, insanlık için göçebe ve yerleşik yaşam tarzlarının birbirlerini takip eden doğal ve zorunlu iki aşama olduğunu belirtmiştir.

O’na göre ister göçebe ister yerleşik olsun toplumsal yaşamın temeli ekonomik etkinliklere bağlıdır. Ne zaman ki, insanlar kendi ihtiyaçlarından fazla (artı(k) ürün) bir zenginlik ve büyüme elde ederler, işte o zaman yerleşik yaşama geçmeye başlarlar.

Yerleşik yaşama geçtikten sonra önce köyler ve kasabalar kurmaya çalışan insanlık, daha sonra daha kalabalık nüfusları barındıran kentler kurmaya yönelmiştir. Böylece avcılık-toplayıcılıktan

göçebeliğe oradan da yerleşikliğe geçişin “**uçuş rotası (line of flight)**” bugün, kentleşmeden aşırı büyümeye, azmanlaşmaya oradan da kent-bölgelere, ekümenopolislere hatta küreselleşmeye kadar giden bir bilinmez yöne doğru kaymıştır.

İnsanlar artık kendi ihtiyaçlarından fazla olanı elde edince -tam tersi biçimde- yerleşik hayattan ya da sedantif yaşamdan “**konar-göçer**” bir yaşam tarzına yönelmiştir. Küreselleşmenin ve kentleşmenin baskısının bir sonucu olarak, sadece para değil insanlık da bu “**yüzer-gezer**” yolculuğunu daha fazla arttırmıştır.

2.1. Mesken Tutmak ve Aidiyet

Bugünün yerelden küresele kadar uzanan dünya politikasında, insanların bir yere yerleşme kapasitelerinden (konar-göçerlik) çok, yer değiştirme kapasiteleri (yüzer-gezerlik) geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu sosyo-politik dalgalanmada insanların köklerinin güçlendirilmesinden ziyade “**köksüzlüğüne**” daha fazla önem verilmektedir (Tekeli, 2009).

Her ne kadar köksüzlüğe bir yönelme izlense de insan için “**kök salmak**” en önemli yaşamsal durumlardan biridir; yaşadığı yerde oturmak¹, ikamet etmek ya da “**mesken tutmak**” varoluşunun en doğal oluş biçimidir. İnsan, yapısı gereği, çevresi ve kent kültürü arasında düzenli ve uyumlu bir ilişki sağlamak arzusuyla ‘**yüzer-gezer**’ bir bilinç ya da ‘**konar-göçer**’ bir canlı olarak varlığını çok fazla süre sürdüremez, belli bir ‘**yer**’e ‘**ait olmak**’ ister ve olmalıdır da.

Bu durumda, ait olduğu mekândan ayrılan insan, sadece sıldada değil, “**inceliksiz ilişkiler ağıyla çevrilen yaban şehirde**” de unutulur, varlığının silikleşmesine ve zamanla da kendine ait olan izlerin silinmesine maruz kalır. Bunun sonucu

¹ İlginç biçimde insanın dinlenmek için oturma eylemine referans veren oturmak kelimesi, bir yerde sürekli olarak kalmak, ikamet etmek anlamına gelir. Kelime, bir süre sonra kalıcılık ifade etmeye başlar (temelin oturması, yörüngeye oturmak, yemeğin oturması gibi).

olarak, kendi içerisine kapanarak, yalnızlığıyla baş başa kalır; hafızasında tuttuğu anılar ve nesnelere intibak kurmadığı kent yaşamından uzaklaşır.

Şair Gülten Akın, yoğun olarak yaşanan kırdan kente göçün sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel boyutunu sonuçlarıyla birlikte sorunsallaştırır ve dizelerine şöyle yansıtır:

“Ağıtla başlarız yaşamaya
Konuşmadan önce sövmeyi biliriz
Yarısı alkışsa sözlüğümüzün
Gerisi ilenç
Bizim kadar çabuk hangi desti dolar
Akar hangi böğet
En gergin tel biziz
Amma
Kaç Eyüp şaşkına döner sabrımızdan
Dağları tutmuşuz boylarımızla
Ayakta bir halkız
Kentlerde simgemiz kondularımız
Bin duran uygarlık eskittik
‘Göçtür göç’ü vuran davulumuz
Eskimemiştir.
Kente son kapıdan giriyoruz.
Karanlığın usul ustaları
Keskin dişli bir köpeği
Üç kişinin yedeğiyle gezdiriyorlar
Bize kimliğimizi soruyorlar
Mayısların hesabını soruyorlar
Söylüyoruz
Okusunlar!”
(Gülten Akın, Seyran Destanı)

Agnew (1987), analitik olarak fiziksel bir yerin bir birini tamamlayan üç boyutu olduğuna dikkat çeker: Mahal, mevki ve yer hissi. Mahal, bir yerin yapılanmış mikro-sosyolojik içeriğine karşılık gelir. Bu anlamda mahal günlük yaşamın geçtiği fiziksel alandır. Mevki, coğrafik mekân üzerindeki makro düzenin etkisini temsil eder ve ‘yerler arasındaki ilişkiden doğan pratiklerin ve fikirlerin yerel toplumsal etkileşimdeki temsiline karşılık gelir’; yer hissi ise orada yaşamaktan doğan öznel kimliktir (Agnew, 1987: 5).

Bu, bir yere ‘**aidiyet**’ in tabanını oluşturan mekân zamanla birlikte ‘yoğunlaştıkça’ –ya da zamanla bir kültür ona kök saldıkça- ve yoğruldukça bir ‘yer’e dönüşür, tanım ve anlam kazanır. Bu bir ‘**kendiliğinden özdeşleşme (self-identification)**’ durumudur, yersizlik (placeness) ya da olmayan yer (non-place) karşılığı bu durum, bireyin bir “**varoluş noktası**” na sahip olması yani bir yerde mesken tutması, kendisini orasıyla özdeşleştirilmesi anlamına da gelir. Geçmişteki izleri taşıyan ve anlatan ‘**zeitgeist**’ diye ifade edilen zamanın ruhu kavramı ile ‘**genius loci**’ olarak tanımlanan mekânın ruhu kavramı bu özdeşleşmenin sacayaklarıdır.

Başka yerlerdeki başka insanların adetleri ve hayat biçimleri ile bir “**volksgeist (halk ruhu)**”² oluşması insanların özü, kültürleri ve dillerine yansıyan asal kimliklerinin mutlaka o zamanın ve mekânın ruhuyla örtüşmesini gerekli kılar.

Özgün yerellikler (memleket/anavatan/baba toprağı)³ kültürel zamanının bir mekânsal uzantısı ve yansımasıdır. Bu yüzden de oluşan göçe dayalı kimliğin bir tarafında, uzantısı olarak ‘**memleket**’ kavramı ve diğer tarafında da yeni bir yaratım olarak ‘**yerellik**’ yer alır. İnsanın doğduğu ve köklerini aldığı yerden köklerini saldığı, yaşadığı yere uzanan, etkileri oradan da tersine yönelen bir etkilenme durumu oluşturur.

Bu karmaşıklığın ortasında çok-kültürlülük göç edilen yer için pozitif bir güç ve insan deneyimini geliştiren “**bir varoluş modu**” gibi görünse de, göçülen yer için bir ‘**zaman-mekân sıkışması (time-space compression)**’ ya da ‘**zaman-mekân**

uzaklaşması (time-space distanciation)’ da yaratır; bu aslında tam da bir “**yöresizleşme ya da yerelliğin bozulması/delokalizasyonu**” anlamına gelecektir.

2.2. Tersine Kentleşme; Göçebelikten Yerleşik Hayata Geçiş

Göç, bir sosyo-mekânsal ya da kültürel birimin sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel ve mekânsal anlamda değişmesine sebep olan bir nüfus hareketidir. Göç bir mekânsal yer değiştirme durumudur. Bu mekânsal değişiklik, hem arkada bırakılan sosyo-mekânsal birim –memleket– için hem de yeni gelinen sosyo-mekânsal birim için sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel ve mekânsal etkiler yaratır.

Aslında ne kadar insanların göç ettiği düşünülse de sadece insanlar göçmez, birçok şey de birlikte taşınır; kültür, yaşam, hastalık, başka türden bir kentsellik ve bunlara dayalı alan kullanım biçimlenmeleri (kültürel, dini vb).

Gittiği yerin yabancı olması, oraya yabancılaşmak aslında sadece fiziken değil daha çok zihnen gerçekleşir; artık eski yaşantılar ve yaşamlar hükümsüzdür. Böylece, geçmiş denilen durum da korunamaz hale gelir (Adorno’dan akt. Said, 2006: 21).

Memleket denen yerde ise bu çatışma yoktur. Doğduğu yer insanın yaşamsal tecrübelerini ilk kazandığı yerlerdir. İnsanın doğduğu yerdeki nesnelere ve bütün dış dünya sanki kendi kişiliğinin bir uzantısı gibidir, zaten rahatlık/kendindenlik hissi de buradan gelir (Eliot’dan akt. Said, 2006:28).

Bu durumu eserlerinde göçü anlatan sanatçılarımız ortak bir cümle ile şöyle özetlerler: “**Göçmenin iki yükünden biri bavulu; diğeri de anlarıdır.**”

Kent ve göç iç içe geçmiş kavramlar; nitekim kentler, sahip oldukları nüfusun doğal artışının yanında, diğer yerleşim alanlarından gerçekleşen göçlerle de nüfusu artan mekânsal birimlerdir. Göç, etnik ve kültürel çeşitliliğe katkı yaptığı gibi

² Halkın ruhu ya da milli ruh; bir halkın, kültüründe ve özellikle lisanında ifadesini bulan organik kimlik.

³ “Anavatan” olarak memleket kavramının “baba/ata toprağı” olarak memleketten daha siyasi olduğu ve ulus fikriyle anlam kazandığı, baba toprağı anlamında memleketin ise daha eskiye referans vererek, daha fazla kültürel içeriği olduğu ve bir coğrafik mekânla tanımlandığı ileri sürülebilir. Çalışmada göçmenlik açısından memleket kavramının her ikisine birden referans verilmesiyle daha anlamlı olacağı düşünülmektedir.

demografik, ekonomik ve sosyal dinamiklerin biçimlenmesine de yardımcıdır (Giddens and Sutton, 2013).

3. TÜRKİYE VE GÖÇ

Türkiye, bir geçiş/transit ülkesi olarak tarihte her zaman dış göçün yoğun yaşandığı bir ülke olmasına rağmen son dönem ortaya çıkan Suriye iç savaşı sonucu, ekonomik, politik, sosyal, kültürel yaşamını derinden etkilemekte olan mülteci krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durum Türkiye'nin artık bir **“hedef ülke”** konumuna geldiği şeklinde yorumlanabilir.

Farklı sebeplerle ülkemize göçle ya da savaş ve zulüm korkusu nedeniyle gelenlerin ağırlıklı kısmı, yaşam alanı olarak kentsel mekânları tercih etmektedir.

Özellikle büyük kentlerimizde toplanan bu nüfusun, kentsel alanlarda ihtiyaç duydukları kentsel kamusal hizmetleri alabilmeleri ve kente uyum sağlayabilmeleri için kent yönetimleri kısa ve uzun vadeli kentsel politikalar geliştirmek zorundadır.

3.1. Türkiye Açısından Mevcut Durum

TÜİK'in 2007-2016 dönemi için yıllık olarak yayınladığı ADNKS göç istatistiklerine göre, ülke toplam nüfusunun yaklaşık olarak %3,1 ila %3,5'inin bir önceki yıla göre ikamet ettikleri illeri değiştirdiği görülmektedir. 2015-2016 dönemi için iller arası göç eden nüfus toplamının 2.619.403 kişi olduğu dikkate alındığında, bu kişilerin göç ettikleri iller açısından yeni ihtiyaçlara yol açacağı açıktır (Tablo 1).

Tablo 1: Yıllara Göre İller Arası Göç Eden Nüfus, 2008-2016

Yıl	Toplam nüfus	İller arası göç eden nüfus	Oran (%)
2008	71.517.100	2.273.492	3,2
2009	72.561.312	2.236.981	3,1
2010	73.722.988	2.360.079	3,2
2011	74.724.269	2.420.181	3,2
2012	75.627.384	2.317.814	3,1
2013	76.667.864	2.534.279	3,3
2014	77.695.904	2.681.275	3,5
2015	78.741.053	2.720.438	3,5
2016	79.814.871	2.619.403	3,3

Kaynak: ADNKS, TÜİK, 2016

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) kayıtlarına göre ikamet izni Türkiye'de bulunan yabancıların sayısının 2005-2016 döneminde 178.964'den 461.217'ye yükseldiği görülmektedir. Buna göre, söz konusu dönemde ikamet izinleri %150'nin

üzerindeki bir artışla yaklaşık 2,5 katına çıkmıştır. Nitekim 2015 yılında yaklaşık 650 bin kişi olan yabancıların sayısı %25,5'lik bir artışla 2016 yılında yaklaşık 816 bin kişiye ulaşmıştır (Tablo 2).

Tablo 2: Yıllara Göre Yabancı Nüfus, 2013-2016

Yıl	Yabancı nüfus	Yıllık değişim oranı (%)
2013	456.506	-
2014	518.279	13,5
2015	650.308	25,5
2016	816.410	25,5

Kaynak: ADNKS, TÜİK, 2016

Ülkemizde yasal olarak ikamet eden yabancı nüfus tabiiyet açısından değerlendirildiğinde, 2016 yılında en yüksek orana sahip ülkelerin Irak (%18,3), Suriye (%9,2), Almanya (%9,2) ve Afganistan (%7,3) olduğu görülmektedir.

4. NERESİ SILA, NERESİ GURBET?

Anderson'a (1991) göre, coğrafik mekânla doğrudan bağ kuran toplumsal ilişkiler herkesin herkesi yüz yüze temas ilişkisi içinde bilmenin ötesine geçmesinden itibaren, toplumsal ve siyasi olarak muhayyeldir. Brah (1996) ise bir yerden ayrıldığımızda, ayrıldığımız yer ve oranın insanları hakkında geliştirdiğimiz hayali durumdan bahseder.

Brah'ın kavramlaştırması bağlamında belirtmek gerekirse, bir yere ilişkin **“oraya ait olma hissi”** ve bunun öznel anlamları bir yerden başka bir yere göç etmenin arzu edilmeyen/beklenilmeyen bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu durumda coğrafik mekân, kişisel olarak hayali/sanal bir olgu olur. İnsan, ayrı/ayrılmış olduğu mekânla düşünsel ve ilişkisel olarak bağ kurar. Yüzer-gezerlik tam da burada anlam kazanır. Sila gurbet olur; daüssıla.

Cemal Süreya'nın: “gurbet yavrum, garba düşmektir gurbet” dediği ya da Yüksel Pazarkaya'nın: “incindiğin yerdir gurbet” dediği yerdir gurbet...

Murathan Mungan'ın “Dönmek” şiiri yüzer-gezerliği en iyi anlatan dizelerle örülmüştür:

“Dönmek mümkün mü artık dönmek
Onca yollardan sonra yeniden yollara düşmek
Neresi sila bize neresi gurbet
Al bizi koynuna ipek yolları
Üstümüzden geçiyor gökkuşağı
Olmamış yaşamlar eksik yarınlar
Hatırlatır her şey eski aşkları
Neresi sila bize neresi gurbet
Yollar bize memleket”

4.1. Memleket ve Yerellik

‘Memleket’ bir taraftan ulusun toprağı, ulusun yerleştiği ve/veya kök saldığı coğrafyayı yani anavatanı tanımlar. Diğer taraftan, ailenin toprağıdır orası (baba/ata toprağı), ailenin yerleşip kök saldığı coğrafyadır. Bu türden memleket anavatanın içinde veya dışında olabilir, ama anavatan imgeleminden daha dar bir coğrafik mekâna gönderme yapar.

Bu bakımdan memleket imgelemi, Anderson ve Brah'ın kavramlaştırmalarının kesişiminde bir yerdedir. Ayrıca, retorik olarak hemşehrilik ilişkisine kaynak olan ‘memleket’ ve dolayısıyla baba/ata toprağı, anavatan kavramıyla birlikte ve yan yanadır. Biri diğerinin yerini almaz.

Mekânsallık devreye girince fiziksel mekân kendiliğinden sorgulanır olur; insan kavramlaştırmasının ötesinde ve iktidar ilişkileri dışında kendiliğinden anlamlı değildir. Tam da tersine, bir fiziksel mekânın varlığı ve imgelemleri inşa edilmiş olur (Allen, 2003; Massey, 1995). Memleket kavramı da sosyo-kültürel ve mekânsal olan, göreceli, melez ve inşa edilmiş daha çok siyasi bir olgu olarak tartışılır olur.

Böylece, hemşehrilğe dayalı kimlikler, mikro-sosyolojik hayatın yanı sıra ve ötesinde, doğrudan ve dolaylı olarak makro siyasal düzen ve yapılanmalarla ilişkilidir.

Yerellik (locality) her zaman kırlılaşıma (ruralization)-kentleşme (urbanization) ile küreselleşme-yerelleşme karşıtlıkları arasında bir yerlerde kalan önemli bir kavram. Arada kalmışlığın bir sonucu olarak da, baskı altında; buna rağmen hala ilişkisel, hibrit ve dinamik.

Bir yerin özgün karakteri olarak tanımlanabilecek yerellik kavramı, bir yerin küreselliğine ve jenerik karakterine referans veren ancak evrensel olanın karşıtı olarak da anlaşılabilir. Yerellik, belki de en çok refere edilen Christian Norberg-Schulz'un (1980) “Genius Loci” adlı kitabında **“herhangi bir yerde herhangi bir oluş”** tur. “Mekânın ruhu” olarak dilimizde

kullanılan kavram “o yere özgü olmak” ı da anlatır.

Diğer taraftan bakıldığında, Edward Relph’in (1976) “Place and Placelessness (Yer ve Yersizlik)” i fenomenolojik bir bakışla, yeri coğrafyanın bir fenomeni olarak tarifler. O’na göre modernlik süreçleriyle birlikte yersizlik baskın bir güç haline gelse de, aslında yer, insan yaşamı için bir vazgeçilmezdir.

Augé (2008) yerin ne karakterinin, ne ruhunun ne de yerelliğinin olmadığını savunarak buraları “**olmayan yerler (non-places)**” olarak tarifler. O’na göre, daha nötral/tarafsız bir pozisyon alarak olmayan-yer: “Bir mekân ilişkisel, tarihi ve kimlikle ilişkili olarak tariflenebiliyorsa, aslında o mekân ilişkisel ya da tarihi ya da kimlikle ilişkili olarak tariflenmiyorsa bir olmayan-yer olacaktır” (s. 63).

Buraya kadar özetlemek gerekirse:

- Yerellik önemlidir: İnsan yaşamının önemli bir tümleyenidir ve yarın da olacaktır (Relph, 1976: 1). Yerellik insanın yabancılaşmasının ve çevrenin bozulmasının önleyicisidir (Norberg-Schulz, 1980: 23).
- Yerellik baskı altındadır: Modern çağda evrenselliğe doğru giden üstsel bir eğilim vardır. Olmayan-yerlerin kendi raison d’être’leri ve önemli işlevleri vardır; bu yüzden de yerellik hep olacaktır. Augé’ye (2008: 86) göre, yerler ve olmayan-yerler birbirlerine geçmiştir ve çift taraflı ilişkileri vardır.
- Yerellik ilişkiseldir: Her yerin içsel ve dışsal ilişkileri vardır, bu sistemik yapıda yerle yerel olan sürekli ilişkidir.
- Yerellik hibrittir: Yerelliğin sağlanmasında birçok etmen kaynaşmıştır; topoğrafya, bitki örtüsü, su, kültür, sosyallik ya da semboller gibi.
- Yerellik dinamiktir: Augé’ye (2008: 64) göre, bir yer yeniden yazılmış bir parşömandır (palimpsest) ve sürekli yeniden yeniden yazılır. Buz yüzden de yerellik, hem geçmişi, bugünü hem de yarını içerir.

4.2. Memleket ve Hemşehrilik

Hemşehri sözcüğü toplumsal yapı içerisindeki bir kişiyi tanımlar; aile kökeni aynı coğrafik mekândır ve hemşehrilik bağıyla tanımlanır.

Aynı yerde yüz yüze temasa dayalı ilişkiler içinde bulunan insanlar, Dubetsky’nin (1976) belirttiği gibi, birbirlerini hemşehri olarak değil, akraba, okul arkadaşı, komşu, iş arkadaşı gibi bağlarla göre tanımlarlar. Eğer bir komşu hemşehri olarak tanımlanıyorsa, bu komşuluk ilişkisi ancak göç ettikten sonra göç edilen yerde ve göç etmeden önce aralarında bağ olmayan kişilerin ilişkisini tanımlar. Bu durumda hemşehri, memleketi aynı yer olan kişidir ve birbirlerini hemşehri olarak tanımlayan kişiler memleket dışındadırlar. Kısacası, göç edilmiş olan yerde memleket, soyut bir coğrafya; hemşehri ise oradan gelen kişidir.

Hemşehrilik ise hemşehri arasındaki bir durumsal ilişkidir; ortak paydaları aynı coğrafik mekâna kök salmış olan iki kişiden birinin diğerine göre durumunu niteler. Hemşehrilik aynı zamanda, memleketleri aynı coğrafik mekân olan veya aynı yere ait olma hissini taşıyan kişiler arasındaki ilişkileri ve bağlar ile bu bağlardan doğan farklı kimlikleri de tanımlar. Birbirlerini tanımayan kişiler, birbirlerinin fiziksel görünüşüne, konuşmasına vs. bakarak bir birlerini coğrafi mekâna referansla kategorileştirirler ve birbirlerini ‘biz’ ve ‘onlar’ kategorilerinde değerlendirirler. Aynı coğrafik mekâna ait olma hissini taşıyan kişiler arasındaki bağlar kimi zaman kişisel kimliğin de konusu olur: **Hemşerim memleket nire?**

Kişisel kimlik anlamında özdeşleşme bireyin sembolik olarak bir yer ve oraya ilişkin toplumla ya da toplulukla kendi arasında özdeşlik kurması veya toplumsal ilişki ağlarına dâhil olmak yoluyla gerçekleşebilir.

Hemşehrilik özellikle göçen açısından kendisini öznel olarak ‘biz’ ve ‘onlar’ ayrımında coğrafik mekânla ve oraya ait olan diğer insanlarla, oranın kültürü ve çevresiyle özdeşleştirir. Yani, düşünsel

olarak bir kişi kendisini o memlekete ait hissedebilir. Bu durumda tanımlanacak olan kimlik hemşehrilik değil, memleket bağlantılı olacaktır. Ancak, memleket bağlantısının ötesine geçildiğinde ve hemşehrilik ile ilişkilendiğinde, yeni kimlik hemşehrilikle kurulan ilişkilerden doğar. Yani, ilişkiseldir.

Kısacası, gerek anavatan anlamında memleket aracılığıyla ifade edilen ve kök salınan yere ait öznel kimlik ilişkisini tanımladığında, gerek ata toprağı anlamında memleketleri aynı yer olan kişilerin bir birlerine göre durumlarını tanımladığında, gerekse bir toplumsal ilişkinin konusu olduğunda hemşehrilik bir coğrafik mekândan ve ona ilişkin imgelemden doğan bir olgudur.

Dolayısıyla hem sosyo- kültürel yapıyla ve coğrafik mekânla hem de hemşehrilik ağlarına katılmayınca göçmenlik kimliği ayrılmaya, yabancılaşmaya, dışlanmaya ve kopuşa yönelir. Artık ‘biz’ ve ‘onlar’ ayrımında coğrafik mekânla ve oraya ait olan diğer insanlarla, oranın kültürü ve çevresiyle özdeşleşememe durumu tartışılır olur.

4.3. Yerleşilen Yer ile Özdeşleşme ve Yerleşiklik

Doğduğu yerden yaşadığı yere giden insan bu yeni yerle özdeşleşmek için ilkin orada mesken tutmak durumundadır (Heidegger, 1996). Bu ilişki, kentsellik bakımından ise mekânla özdeşleşmek için yeni bir kimlik yaratmak durumunu anlatır (Norberg-Schulz, 1980). Heidegger için, mesken tutmak insan varoluşunun en doğal biçimidir. İnsan, çevresi ve kent kültürü ile düzenli ve uyumlu bir ilişki kurmak ister. Kaosa karşı düzeni amaç edinme, aslında orasıyla özdeşleşmenin gerçekleşme koşulu gibidir.

İnsan hayatta kalmak için mağaralardan çıkmış avcılık-toplayıcılıktan yerleşik düzene geçmeye zorlanmıştır. **“Dişi kuş yapar yuvayı, sıvayı sıvayı”** atasözü insanın dünyada ‘yüzer-gezer’ bir yaşam olarak varlığını sürdürmeyeceği için, mesken edinmesinin gereğini gösterir.

Ancak insan o zaman belli bir ‘yer’e ait olur.

Heidegger’e göre **“dünyada-olmak”**, yani aidiyet vurgusu ancak dünyada “evde olmak” yani mesken tutmakla mümkündür. ‘Yer’ kavram olarak, herhangi bir lokasyon ya da konum belirtmez, sınırları daha belirsiz ve esnekler. Mekân ise zamanla birlikte yoğruldukça ya da ‘yoğunlaştıkça’ ve zaman içinde bir kültür ona kök saldıkça, ‘yer’e dönüşür. Yani ‘yer’, sabit değerlerin -geleneklerin, davranış ve düşünce alışkanlıklarının- taşıyıcısıdır, insanları kendine ve kültür aracılığıyla birbirlerine bağlar (Tümer, 2009). İşte “mesken tutmak” da; böyle bir bütünsel yapının parçası olmakla mümkündür. Bir kültür, bir ‘yer’, bir insan topluluğu arasındaki armonik bütünselliğe dayanır. İşte bu noktada, bir yerin anlamlı kavranması onunla ‘özdeşleşme’ ve orada ‘oryantasyon’dur (Tümer, 2009).

Norberg-Schulz’a göre bireyin bir “varoluş noktasına” sahip olması yani “mesken tutması” için, önce kendisini çevreyle özdeşleştirmesi gerekir. Norberg-Schulz, “insanın kimliği, öncelikle bir yerin kimliğini gerektirir.” diye devam eder. Birey belli bir kimliğe sahip olmaya ihtiyaç duyar; ama bu kimlik, bir mekânla özdeşleşmeli ve oryante etmeli yani nerede olduğunu bilmelidir. İşte “bu iki psikolojik fonksiyon” sayesinde birey tam anlamıyla kimliğine kavuşur (Norberg-Schulz’dan akt. Tümer, 2009).

Mekân değiştiğinde ya da yer değiştirildiğinde gerçekleşen değişim sadece fiziksel, kimlik veya zihinsel alanda olmaz. “Yeni yaşam alanı” aslında sürekli hareket halindeki bir mekâna gönderme yapar. Kent hareketin nesnesi haline gelir. Hiçbir şey değişmese sokağın adı değişir (Sunay, 2010).

4.4. Orası Neresi?

Kişiler, milliyet bağımlı devletlerin hukuk sistemlerine göre farklı şekillerde elde ederler. Özellikle Avrupa ülkelerinin çoğunda vatandaşlık 19. Yüzyılın bir kalıtı olan klasik doğum yerini esas alan hak olan

jus soli (toprak hakkı ‘right of the soil’ ya da toprak hukuku) ile doğumla kazanılan hak olan *jus sanguinis* (kan hakkı ‘right of blood’ ya da kan hukuku) (Brubakers, 2009) bölünmeleri arasında sıkışmıştır. İlki yani toprak hakkı zorunlu bir bölünmeyken, kan hakkı (kan bağına bağlı vatandaşlık) zorunlu değildir. Birincisi, ulusallık ya da hemşeriliğe ait bir devlet teritoryasındaki her bireysel doğum olarak ele alınabilirken (örn. Fransa’da), ikincisinde bireyin bir devletin hemşerisi ya da bir ulusa bağlı ailede doğmuş olması gerekir (örn. Almanya’da) (Polat, 2014).

Daha sonraları ise Avrupa ülkelerinin çoğu bir araziye/toprağa/teritoryaya ait olma temelli bir ‘özel ulusallık’ yerine ‘kan, ırk ya da dil temelli’ bir Alman konsepti olan ‘nesnel ulusallık’ ı tercih etmiştir. Özel ya da nesnel ulusallık ekseninde tartışılabilecek bir çok-kültürlülük, çeşitlilik ve farklılaşma bağlamında ‘kültürlerarası kent’ kavramı tam da bu noktada sahneye çıkar. İngiltere, Almanya, Avustralya ve Kanada gibi ülke örneklerinin de gösterdiği gibi, bu kültürlerarasılık tam da politik alternatif bir yaklaşım olarak kentin yapısındaki kültürel çeşitliliğin ve farklılaşmanın değişimini anlatır.

Bu değişim sonucunda neredeyse tüm gelişmiş ülkelerde çeşitlilik, farklılaşma ya da kültürlerarası etkileşimi kentsel karşılaşma (urban encounter) bağlamında ele alan farklı örnekler de görmek mümkündür: Fransa’da deneyimlenen ‘sivil kültürel uyum’ yaklaşımları; Almanya (ve Avusturya) örneğindeki ‘etnik ulusalılık’ ya da ‘gurbetçilik (gasterbeiter)’ sistemi; İtalya, İspanya ve Portekiz gibi Güney Avrupa yaklaşımı; ABD’nin ‘eritme potası (melting pot)’ anolojisi; Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda’da denenilen ‘kültürel mozaik’ yaklaşımı; Hollanda ve İngiltere’deki ‘kurumsal çokkültürlülük’ yaklaşımı gibi (Polat, 2014).

Bu kadar farklı eksenlerde olsa da çok-kültürlülük kavramı kendi içerisinde bir etkileşim, farklılaşma ve çeşitlilik olmasını da barındırır; mekânsal, din, dil, ırk, ya da zamansal ayrışma, kültürel özgünlük adına

birbirinden ayırt edilebilir olan etnik grupların homojenliğini ve yerel toplumun sivil kimliğini ifade etmek üzerine temellenen bir etnik etkileşimi kabul etme de dâhildir (Goldberg, 1994; Willett, 1998). Bundan başka, bu etkileşim, farklılaşma ve çeşitlilik kültürel yapıdaki ilişkileri şekillendirmede yaygın bir mekanizma olup, belli bir gücü olan baskın hâkim gruplar arasında hiyerarşik bir eksen yerine yatay bir düzlemde eşit biçimde gerçekleştirilir olduğunu varsayar (Polat, 2014).

5. YERLEŞİKLİKTEN YERELLİĞE KENT VE MEKÂN

Büyük kentlerin çoğu (buna İstanbul da dâhildir) sadece nüfus büyüklükleri ya da küresel ekonomik konumlanmaları ile değil içerisindeki çeşitlilik, çok-kültürlülük ve farklılaşmalar nedeniyle de, bugün ‘dünya kentleri’ olarak anılacak bir düzeye gelmiştir (Polat, 2014). Örneğin Londra’da 300’den fazla dil konuşulmaktadır, 600.000’den fazla Müslüman yaşamaktadır ve ‘Beyaz İngilizler’ sadece yüzde 59.8’lik bir orana sahiptir (Kyambi, 2005).

Kentte yer alan farklılıkların bazen aynı potada erimesi bazen de birbirinin gözeneklerine geçmemesinin sağlanması, doğru yönetilmesiyle ve planlanmasıyla mümkündür. Kentte sosyal yapının ve kültürün izleri arandığında ‘kozmopolitan’ terimi doğru başlangıç noktasıdır. Yunanca dünya anlamına gelen *cosmos* ve kent, halk ve kentlilik anlamına gelen *polis* ten türeyen kozmopolitan kelimesi genelde literatürde ‘dünya vatandaşlığı’ anlamında kullanılmıştır. Bugün İstanbul, Roma, Paris, Londra ve Tokyo gibi kentler dinamik kozmopoller olarak dikkat çeker (Polat, 2014).

Çoğunluğun ayrıcalığıyla sınırlanmış olan azınlıkların dağınık gereksinimlerinin tekdüzeliğini zorlayan bir yapıya sahip bu kentler kültürel yanlış anlaşılmalara ya da hatta düşmanlıklar ağırlaştığı zaman, sorunlarını çözmenin daha da zorlaştığı yerlere dönüşürler. Bu durumda, pazar

mekanizmaları ‘çok-kültürlü kozmopol kentler’ de mekânsal yapıda doğrudan ve farklılaşan etkilere yol açar ve karmaşıklık giderek artar.

Sandercock (2003, 2004), çok-kültürlülüğü kent üzerinden yeniden kuramsallaştırarak buna ‘kültürlerarasılık (interculturalism)’ diyerek kentsel planlama ve yönetim sistemlerinde reform sağlayacak şu önerilerde bulunur:

- İnsanların kültürel gömülülüğü (cultural embeddedness) kaçınılmazdır. Ancak bazı farklı kültürel kimlik biçimlerinin olması ve ait olma kaçınılmaz bir durumdur.
- Kültür durağan, zorunlu ve sonsuz bir şey olarak anlaşılmamalıdır. O daima gelişen, dinamik ve melez bir gerekliliktir.
- Pozitif ve kültürlerarası bir diyalog olarak kültürel çeşitlilik kültürel açıdan farklılaşan toplumların gerekli bir elementidir.
- Çoklu kimliklerin erdemlerini ya da farklı hak taleplerini tartışan farklı kamusal yapılar olarak kültürlerarasılığın politik mücadelesi kaçınılmazdır.
- Gündelik bir politik pratik olarak kültürlerarasılığın merkezinde iki hak vardır: Farklı olma hakkı ve kent hakkı.
- Kültürlerarasılığın merkezindeki ‘**farklı olma hakkı**’ sürekli olarak diğer haklarla (insan hakları gibi) rekabet etmek zorundadır ve yeni formülasyonlara ve yeniden gözde bulundurmalarına uygun olarak yeniden tanımlanmalıdır.
- Kültürlerarasılığın ebedi tartışması agonistik/kavgacı demokratik bir politika anlamına gelir.
- Kültürlerarası bir topluma ait olma duygusu ırka, dine ya da etnisiteye bağlanamaz.
- Hoşgörüsüzlüğü ve korkuyu azaltmak ‘tanınma’nın kültürel boyutları kadar maddi boyutlara da bağlıdır.

5.1. Yerin Yerelliğe Dönüşümü

Hem kent plancıları hem de kentbilimciler arasında yaygın bir bakış açısı vardır:

Çeşitlilik ya da çok-kültürlülük küresel bir toplumda pozitif bir güçtür ve insan deneyimini geliştiren “**bir varoluş modu**” dur (Talen, 2008). Kent, farklılıkların ve çeşitliliğin odağında olduğu için tam saygıyı hak eder; Lefebvre (1991) ve Harvey’in (2000) bu konudaki titiz çalışmaları bu noktada entelektüel bir döngü yaratır. Kentsel kültürel çeşitlilik ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak pazarlanan ve satılan yerlerde bile (Lang et al., 1997), kronopol kentlerde çeşitli kentsel yaşam biçimlerinin oluşturulması temel bir varlık olarak kabul edilir (Zukin, 1998).

Kentsel planlama ve tasarım alanında temel fikir şudur: Faaliyetlerin karışımının kombinasyonları, -ayrı kullanımları değil- başarılı kentsel yerlerin anahtarındır (Montgomery, 1998: 98).

Appadurai (1998: 182), göçmenlerin ‘**yer kurma**’ ve ‘**yerellik üretimi**’ (**production of locality**) pratikleri üzerine ve aynı bağlamda göçmenin belleği üzerine düşünürken, maddi kültür unsurları ile törensellik ve kimlik ilişkisini, sadece performatif kültürel pratikler değil, imgeler ve imgelemler düzleminde de birbirine sıkıca bağlar.

Kimliğin, mekânsal ve zamansal, aidiyet ve iyelik ilintilerinin sürekli inşa edilemeyen dinamiğini izlemeye çalışırken, Raymond Williams’dan ödünç aldığı ‘duygu yapısı’ kavramını öne çıkarır. Göç etmiş toplulukları değerlendirirken, yerellik ve yurt üretiminin ne tür bir ‘duygu yapısı’na (structure of feeling) yaslandığını sorgulamak gerektiğini vurgular. Nitekim yaşamımızın ayrılmaz bir parçası olan görsel nesnelere ve içeriklere, zamana ve mekâna demirleyen kültürel belleği görünür kılmada, duygu yapısına temas eden nitelikleriyle açıkça aktördürler. Appadurai’dan özetlenen bu çerçeve, çalışma boyunca ‘yurt olarak ev’ ve ‘yuva olarak ev’ bağlarıyla birlikte düşünülmelidir.

Kuhn’un (1995: 2) tanımı bize kılavuzluk edebilir. Yazara göre aile basit ama yoğun bir ifadeyle “**zengin bir aidiyetler bütünü**” olarak görülmelidir. Nitekim

ailenin mitik gücü ile ulusun mitik gücü arasındaki bağlantı bu katmanlı aidiyetler yelpazesini boydan boya kat etmektedir. Fakat ulus, aile, bellek etrafında genişleyen konunun detayları bu çalışmanın konusu olamayacak kadar kapsamlıdır.

6. SONUÇ

Tarde (1999), bir farklılıktan ötekine geçmek için gerekli olan köprünün kimlik yerine “sahiplik” olduğunu iddia eder. Aidiyet hali bu noktada önemlidir ve edinim “ait olma” yı gerektirmektedir. Bu karşılıklı bir etkileşimdir: **Sen bir şeye sahipsen o sana aittir.**

İnsanların bir yere yerleşme kapasitelerinden (konar-göçerlik) çok, yer değiştirme kapasitelerinin (yüzer-gezerlik) geliştirilmeye çalışıldığı günümüz dünyasında, yerin aidiyeti ve zaman-mekân sarmallığı bakımından, göç eden insan ve göç edilen yer arasındaki yüzer-gezer ilişkisinin gücü köklerinin alındığı memleketten köklerin salındığı yeni yere doğru oluşan yeni konar-göçer yaşamsal süreçler oluşturmaktadır. Göçen insan yeni mekânda mesken tutma ya da orasıyla özdeşleşme yani “**oralı olabilme**” çelişkisi yaşar; sahiplenme olmayınca da “**ait olmama/aidiyetsizlik**” durumu ortaya çıkar.

Yeni mekân artık farklılaşmıştır, çok-katmanlıdır, çok-kültürlüdür (/kültürlerarasıdır), çeşitlenmiştir ve melezdır. Bu mekâna eklenmeye çalışan kişi (göçmen) oralı olamaz, ait olamaz, arada/arafta kalır:

- Üstüste örtüşmeyen yüzer-gezer kapasiteleri konar-geçer mesken tutmaya ya da yer edinmeye dönüştüremez; arada kalır.
- Doğduğu yerden getirdiği gömülü kültür, alışkanlıklar, sosyo-kültürel yapılar, etnisite, dil vb. olguları, yeni mekânla örtüştüremez ya da çakıştıramaz; arada kalır.

- Artık ne geçmişini kapsayan bir memleketi ne de geleceğini yöneten bir yaşamsallığa sahip olamaz; arada kalır.
- Tüm kültürler diğerlerinden bir şey öğrenir ve diğerine katkı sağlar ve kültürler sosyal etkileşimlerin gündelik pratikleriyle gelişirse, kültürler örtüşmezse; arada kalır.
- Çoklu kimliklerin erdemleri ya da farklı hak talepleri açısından farklı kamusal yapılar olarak kültürlerarasılığın politik mücadelesindeyse; arada kalır.
- Farklı olma hakkı ve kent hakkı açısından meşruluğunun farkına varmak ile kamusal mekâna sahip olmak ve burada var olmak arasında sıkışıyorsa; arada kalır.
- Kültürlerarasılığın merkezindeki ‘farklı olma hakkı’ sürekli olarak diğer haklarla (insan hakları gibi) rekabet ettiriliyorsa; arada kalır.
- Kültürlerarası bir topluma ait olma duygusu ırka, dine ya da etnisiteye bağlanamazsa da politik bir topluluğa bağlı gereksinimler varsa; arada kalır.
- Hoşgörüsüzlüğe maruzsa ve korkusunu azaltamıyorsa; arada kalır.
- Politik ve ekonomik güç eşitsizliklerine maruzsa; arada kalır.
- Ulusal ve yerel kimliğin ve ait olmanın sembollerini geliştiremiyorsa; arada kalır.

...

Arada kalınmayan bir toplum ve kent, sadece göçmenler için değil herkes için evrensel bir haktır.

Kökünü reddetmek mümkün mü? Yanıt ne kadar “hayır” ise, yere sağlam basmak da o kadar “evet” ister. Köksüz kalınca kaybolacağını düşünerek sarılıyorsun yılan da olsa tutunacağın şey. Dalgaların vuruşuna kendini bırakıp her salınımında bir başka bilinmeyene doğru yelken açmak belki büyük hazların kaynağıdır. Ama batmamak, boğulmamak için tutunmak önemli bu deryada; çevreyle ilişki kurarak bir kimlik oluşturmak için.

Güven ve güvenlik ortamı her canlı için bir temel gereksinim ise, anlaşılır bir olgudur tutunma isteği de. Çevresini korumak ister insan, kendini koruyabilmek için. Ama göç topraklarının kendi gerçekliğini de unutmadan. Göç topraklarının duygularını incitmeden; göç topraklarının huzurunu ürkütmeden; göç topraklarında yaşayan halklarla uyumu hep gözeterek. Göç topraklarında özgürlüğü geliştirerek. Göç topraklarında göçmenliği aşarak.

Gurbet! Göçmen için yüklü bir bohça kadar hafif, biber oyalı bir mendil gibi ağır. Gurbete “çıkılır” da, “düşülür” de. Refik Durbaş “Çırak Aranıyor” adlı şiirinde “Gurbet ne yana düşer usta/ Sıla ne yana/ Hasret hep bana/ Bana mı düşer usta?” diye sorar.

Bir yiğit gurbete gitse, gör başına neler gelir...

Kendisini bir “yeryüzü sürgünü” olarak tanımlayan ünlü İspanyol edebiyatçı Juan Goytisolo’ nun da dediği gibi:

“İnsan ağaç değildir. Kökü olmaz, kalkar yürür, gider!”

KAYNAKÇA

1. AGNEW, J. (1987). Place and Politics: The Geographical Mediation of State and Society, Boston, Allen & Unwin.
2. ALLEN, J. (2003). ‘Power’ in Agnew, John; Mitchell, Katharyne; Toal, Gerard (eds.), A Companion to Political Geography, Blackwell, Malden.
3. ANDERSON, B. (1991). Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism, London, Verso.
4. APPADURAI, A. (1998). Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization, University of Minnesota Press, London.
5. AUGÉ, M. (2008). Non-sites, An Introduction to Supermodernity, Verso, London.
6. BRAH, A. (1996). Cartographies of Diaspora: Contested Identities, Routledge, London.
7. BRUBAKERS, R. (2009). Citizenship and Nationhood in France and Germany, Harvard University Press, Cambridge.
8. DUBETSKY, A. (1976). ‘Kinship, Primordial Ties, and Factory Organisation in Turkey: An Anthropological Approach’, International Journal of Middle East Studies, 7 (3), pp. 433-51.
9. GIDDENS, A., SUTTON, P. W. (2013). Sociology, Seventh Edition, Polity Press, Cambridge.
10. GOLDBERG, D. T. (1994). Multiculturalism: A Critical Reader, Blackwell, Oxford.
11. HARVEY, D. (2000). Spaces of Hope, University of California Press, Berkeley.
12. HEIDEGGER, M. (1996) Being and Time, Trans. Joan Stambaugh, State U of New York, Albany.
13. INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION (IOM), (2012). World Migration Report 2012, International Organization for Migration, Geneva.
14. KUHN, A. (1995). Family Secrets: Acts of Memory and Imagination, Verso, London, New York.
15. KYAMBI, S. (2005). Beyond Black and White: Mapping New Immigrant Communities, Institute for Public Policy Research, London.
16. LANG, R. E., HUGHES J. W., DANIELSEN, K. A. (1997). “Targeting the Suburban Urbanites: Marketing Central-city Housing”, Housing Policy Debate, 8, 437-470.
17. LEFEBVRE, H. (1991). The Production of Space, Blackwell Publishers, Oxford.

18. MONTGOMERY, J. (1998). “Making a City: Urbanity, Vitality and Urban Design”, *Journal of Urban Design*, 3(1),93-116.
19. NORBERG-SCHULZ, C. (1980). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*, Rizzoli, New York.
20. MASSEY, D. (1995). ‘Imagining the World’ in Allen, John; Massey, Doreen (eds.), *Geographical Worlds*, Oxford University Press, Oxford.
21. POLAT, E. (2014). Çeşitlilik, Çok-kültürlülük ve Farklılaşma Lensleri ile Kente Bakmak içinde: Toplumsal Çeşitlilik Yeni Söylem, Politikalar, Mekânsal Planlama ve Uygulamalar, *Bildiriler Kitabı*, KBAM, Ankara.
22. RELPH, E. (1976). *Place and Placelessness*, Pion Limited, London.
23. SAID, E. (2006). *Kış Ruhü: Edward W. Said’den Seçme Yazılar*, Çev. Tuncay Birkan, Metis Seçkileri, Ankara.
24. SANDERCOCK, L. (2003). *Cosmopolis 2: Mongrel Cities of the 21st Century*, Continuum, NY.
25. SANDERCOCK, L. (2004). “Reconsidering Multiculturalism: Towards an Intercultural Project”, In Wood, P. (ed) *The Intercultural City Reader*, Comedia, Stroud.
26. SUNAY, S. (2010) Dosya: Küreselleşen İstanbul, İstanbul, Yarım Olmayan Bir Mümkün. *Mimarlık*, 356.
27. TALEN, E. (2008). *Design for Diversity, Exploring Socially Mixed Neighborhoods*, Elsevier, Oxford.
28. TARDE, G. (1999). *Monadologie et Sociologie, Les Empecheurs Depenseren Rond*, Paris.
29. TEKELİ, İ. (2009). Sosyal Sermaye Kavramına Verilen Önemin Bölgesel Gelişme Sorununa Yaklaşmakta Getirebileceği Yeni Mantık Üzerine, 4. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, TEPAV, Ankara.
30. TÜİK (2017). “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları”, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, 15.05.2017.
31. TÜMER, G. (2009) “Mea Achitectura Mea Culpa. Pipoyu, Elmayı, Ayasofya’yı, Le Corbusier’yi Yadsımak”, *Mimarlık* 348(Çevrimiçi), <http://www.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=362&RecID=2155>.
32. UNITED NATIONS (UN). (2014). *World Urbanization Prospects: The 2014 Revision*, United Nations, New York.
33. WERTHMANN, C., BRIDGER J. (2015). *Metropolis Nonformal*, Applied Research and Design Publishing, Novato.
34. WILLETT, C. (1998). *Theorizing Multiculturalism: A Guide to the Current Debate*, Blackwell, Oxford.
35. ZUKIN, S. (1998). “Urban Lifestyles: Diversity and Standardization in Spaces of Consumption”, *Urban Studies*, 35(5), 825-839.

21. YÜZYILDA GÖÇ OLGUSU: ULUSLARARASI GÖÇ TEORİLERİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ MIGRATION FACT IN THE 21ST CENTURY: THE POLITICAL ECONOMY OF INTERNATIONAL MIGRATION THEORIES

Erdem Selman DEVELİ*

* Uzman, İller Bankası A.Ş. Adana Bölge Müdürlüğü. sdeveli@ilbank.gov.tr

Doktora Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi İİBF, İktisat Ana Bilim Dalı. esdeveli@hotmail.com

ÖZ

Göç kavramı; kişilerin ekonomik, kültürel, politik ve/veya doğal afetler gibi toplumsal birtakım nedenlerle yaşadıkları yeri değiştirme eylemi olarak tanımlanabilir. Bireysel ya da toplumsal faktörler tarafından ortaya çıkan göç olgusunu açıklamak için özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren farklı teoriler geliştirilmiştir. Bu teorilerden bazıları; Neoklasik iktisadın mikro ve makro göç teorisi, dünya sistemleri teorisi, ikiye bölünmüş emek piyasası teorisi, yeni ekonomi teorisi, network kuramı ve göç sistemleri teorisidir. Günümüzde ise göç dalgası, özellikle 2010 yılında Arap Baharı ile başlayan ve domino etkisi göstererek şuan başta Suriye olmak üzere Arap dünyasında ortaya çıkan savaşlar sebebiyle insanların doğup büyüdüğü topraklardan ayrılmak zorunda kalmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönemden sonra daha çok üstünde durulan ve artık sadece ekonomik faktörlerle açıklanamayan göç olgusunun, 21. yüzyılın en önemli sorunlarından biri olduğu görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, uluslararası göç teorilerinin küresel birtakım nedenlerle özellikle Arap dünyasında (Müslüman coğrafyada) ortaya çıkan 21. yüzyıldaki göç dalgasını ne kadar açıklayabildiğini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, tarihsel inceleme ve karşılaştırmalı analiz yöntemi tercih edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda uluslararası göç teorilerinin günümüz şartlarında yenilenmesinin ya da alternatif teorilerin geliştirilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Uluslararası Göç Teorileri, Arap Baharı, Suriye, Ekonomi-politik.

Jel Kodları: F22, P16.

ABSTRACT

Migration concept, can be defined as the act of changing the place where people live for economic, cultural, political and/or social reasons as a natural disasters. Different theories have been developed since the second half of the 20th century in order to explain the phenomenon of migration, which is caused by individual or social factors. Some of these theories are; the theory of micro and macro migration of Neoclassical economics, world systems theory, dual labor market theory, new economics theory of migration, network theory and migration systems theory. Today, the immigration wave has emerged, especially since the Arab Spring started in 2010 and the domino effect led to the emergence of people from the lands that originated in the Arab World, especially in Syria. After this period, it is seen that immigration, which has been emphasized more and can not be explained by economic factors anymore, is one of the most important problems of the 21st century.

The purpose of this study is to examine how international theories of migration can explain the emergence of migration in the 21st century, especially in Arab World (Muslim geography) for some global reasons. For this purpose, historical review and comparative analysis method have been preferred. As a result of the examinations carried out, it is considered that the renewal of international migration theories in today's conditions or the development of alternative theories will be more beneficial.

Keywords: Migration, international migration theories, Arab Spring, Syria, economy-politics.

Jel Codes: F22, P16.

1. GİRİŞ

Ekonomik, politik vb birtakım zorunlu sebeplerle insanların doğup büyüdüğü topraklardan ayrılmak durumunda kalması veya bununla birlikte macera tutkusu, daha iyi bir yaşam arzusu gibi keyfi istekler göç kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu kavramı açıklamaya yönelik olarak 19 ve 20. yüzyıllarda birçok teori geliştirilmiştir. Farklı araştırmacılar tarafından ele alınan bu teoriler, göçe sebep olan faktörleri incelerken birey, aile ve emek arz/talebi gibi faktörlerin üzerinde durmuşlardır. Her bir faktörü ayrı ayrı ele alıp farklı yönlerden inceleyen çalışmalar; neoklasik göç teorisi, dünya sistemleri teorisi, ikiye bölünmüş emek piyasası teorisi, yeni göç teorisi, network kuramı ve göç sistemleri teorisidir. Bu teorilerin hepsi ortaya çıktıkları dönemde var olan göç hareketlerini açıklamaya çalışmışlardır.

21. yüzyıla gelindiğinde ise dünyanın tekrar yüzleşmek zorunda kaldığı göç dalgası, güncel teoriler ile açıklanmaya ihtiyaç duymaktadır.

Bu açıklamalar doğrultusunda çalışmanın giriş kısmını takip eden 2. bölümünde göç kavramının üzerinde durulacaktır. Farklı araştırmalara konu olan göçün, bu çalışmalarda nasıl tanımlandığıyla ilgili bilgiler verilecektir. Göç kavramının doğru bir şekilde tanımlanması, konunun tam manasıyla ele alınıp incelenmesi açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın 3. bölümünde 19. ve 20. yüzyıllarda göç konusunda geliştirilen teoriler, erken dönem göç teorileri ve modern göç teorileri olmak üzere iki ayrı başlıkta ele alınacaktır. Çalışmanın 4. bölümünde ise 21. yüzyılda ortaya çıkan göç dalgasının ekonomi-politik bir analizi yapılacaktır.

2. GÖÇ KAVRAMI

Sosyolojik açıdan önemli bir hareket olarak kabul edilen (Petersen, 1978:533), emek ve sermayenin coğrafi dağılımındaki eşitsizliğinden kaynaklandığı belirtilen

(Arango, 2000:285) ve ayrıca macera isteği, güvenlik ihtiyacı gibi (terör, kan davasından kaçış vb) daha pek çok sebepten ortaya çıktığı düşünülen göç kavramını açıklamaya yönelik, farklı zamanlarda farklı araştırmacılar tarafından birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bazılarında göçe ilişkin bir sınıflandırma yapılarak, iç ve dış göç ayrımının üzerinde durulmuştur. Mesela International Organization for Migration (IOM)'a göre iç göç; bireylerin herhangi bir amaç veya yeni ikamet yeri kurmak için ülke içindeki bir bölgeden başka bir bölgeye hareketidir. Bu hareket geçici veya kalıcı olabilir. Dolayısıyla bireyler göç etse bile kendi ülkelerinde kalırlar. Dış göç ise bireylerin ikamet ettikleri ülkeden ayrılarak, geçici veya kalıcı olarak başka bir ülkede yaşamasıdır (2004:32-33).

Ballyn'e göre ise göç, bir kişinin doğduğu yerden başka bir yerde geçici veya kalıcı olarak yaşamasıdır (2011:6). Ballyn'e benzer bir şekilde açıklama yapan Everett Lee'ye göre ise göç; genel olarak kalıcı yada yarı kalıcı olarak yaşanılan yerin değiştirilmesidir. Lee bu tanımlamasıyla hareketin mesafesi, gönüllü veya gönülsüz olması yada iç ve dış göç konusuna bir ayırım getirmemiştir (1966:49).

Göç kararına etki eden faktörlere de değinen Lee bu faktörleri; çıkış yerine ilişkin faktörler, varış yerine ilişkin faktörler, araya giren engeller ve bireysel faktörler olarak belirtmiştir (Lee, 1966:49-50). Göçten beklenen net getirinin göç kararında etkili olduğunu söyleyen ve bu durumu bir formülle açıklayan diğer bir çalışma ise varış yeri için net getirinin pozitif olması durumunda rasyonel bireylerin göç edeceğini, negatif çıkarsa göç etmeyeceğini ve sıfır çıkması durumunda da birey için göç etme veya etmeme arasında bir fark olmayacağını belirtmiştir (Massey vd, 1993:435). Todaro göç kararını kentsel-kırsal gelir, göç maliyeti, uzaklık, eğitim, bilgi akışı gibi ekonomik ve ekonomik olmayan faktörlerle açıklarken (1980:366), Hagen-Zenker ise göç kararını ortaya çıkartan faktörleri mikro, makro ve orta düzey faktörler olarak üçlü bir ayırma

tabi tutmuş ve bu faktörlerin göç maliyetlerini ve göç sonucunda ortaya çıkan faydaları etkileyebileceğini belirtmiştir (2008:18-19).

Göç kavramı ile ilgili literatür taraması yapıldıktan sonra, göç konusunda ortaya atılan teorilerin ele alınması, bu konuya olan yaklaşımın tam manasıyla kavranabilmesi açısından önem taşımaktadır.

3. ULUSLARARASI GÖÇ TEORİLERİNİN KISA BİR DEĞERLENDİRMESİ

Antropoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, siyaset bilimi, sosyoloji ve uluslararası ilişkiler gibi farklı disiplinlerin ilgi alanına giren (Brettel & Hollifield, 2000:4) göç olgusunu açıklamaya yönelik birçok teorinin olması (Kurekova, 2011:14) göçle ilgili kapsamlı bir teorinin olup olmadığı konusunda birtakım soruları da beraberinde getirmiştir (Portes, 1997:810). Ancak neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir kavram olan göç konusunda (Sandal, Hançerkıran & Tıraş, 2016:462), tek bir model veya teori üzerinde anlaşma olasılığı düşüktür (Brettel & Hollifield, 2000:3). Bu sebeptendir ki göç sürecini açıklamaya yönelik birtakım teoriler geliştirilmiştir.

3.1. Erken Dönem Göç Teorileri

Göç olgusunun ekonomik analizinin geçmişi Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği (1776)" isimli çalışmasına kadar götürülebilir. Smith eserinde, göçün potansiyel olarak emek piyasalarındaki mekânsal dengesizlikten kaynaklandığına işaret etmektedir. Smith'ten yaklaşık 150 yıl sonra ise Hicks (1932), *başta ücret farklılıkları* olmak üzere net ekonomik avantajlardaki farklılıkların göçün başlıca nedeni olduğunu ileri sürmüştür. Bu iki ismin dışında ise E.G.Ravenstein (1885-1889), H.Jerome (1926) ve G.K.Zipf (1946) erken dönemlerde göç ile ilgili ön plana çıkan araştırmacılarıdır (Bodvarsson & Berg, 2013:29-30).

E.G.Ravenstein'in (1834-1913), 1885 yılında yayımlanan "*The Laws of Migration (Göç Kanunları)*" isimli makalesi göç çalışmaları için başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Lee, 1966:47). Ravenstein'in bu çalışmasında ortaya koyduğu yedi kanun şöyle özetlenebilir (1885:198-199):

1. Göç edenlerin büyük çoğunluğu yalnızca kısa mesafeli göçleri tercih ederler. Nüfus hareketinin yönü, ticaretin ve endüstrinin büyük merkezlerine doğrudur.
2. Bu göç hareketinin doğal bir sonucu, hızlı büyüyen şehirlere yakın bölgelerden gelen göçün artmasıyla kırsal alanda ortaya çıkan boşluklar, daha uzak bölgelerdeki göçmenler tarafından doldurulur.
3. Bu yayılma süreci göç sürecinin tersidir, ancak onunla benzer özellikler gösterir.
4. Her ana göç akımı, kendisini dengeleyen bir karşı akım meydana getirir.
5. Uzun mesafelere doğru ilerleyen göçmenler, ticaretin yada endüstrinin yoğun olduğu merkezlerden birini tercih ederler.
6. Kentte yaşayanlar, ülkenin kırsal bölgelerinde yaşayanlara göre daha az göç etmektedirler.
7. Kadınların göç eğilimi erkeklerden daha yüksektir.

Ravenstein'in bu analizi göç konusunda kendisinden sonra yapılan araştırmaların temelini oluşturmuştur (Grigg, 1977:41). Ravenstein'in kanunlarından birçoğuna dayanan Zipf ise, göç konusunu bir denklem yardımıyla açıklamaya çalışmıştır (Bodvarsson & Berg, 2013:30). "*P(1)*P(2)/D Hipotezi*" olarak anılan ve formüle edilen bu denklemde; P(1) çıkış yerindeki nüfus, P(2) varış yerindeki nüfus, D ise çıkış ve varış yeri arasındaki mesafedir. Bu denkleme göre bireylerin göç kararları; çıkış ve varış yerindeki nüfus ile doğru orantılı, iki bölge arasındaki mesafe ile de ters orantılıdır (Zipf, 1946:677).

Ravenstein'in analizinden yola çıkarak bir teori oluşturmaya çalışanlardan biri de Everett Lee'dir. Lee 1966 tarihli *A Theory of Migration (Göç Teorisi)* isimli çalışmasında göç kararında ve göç sürecinde etkili olan itme-çekme faktörleri üzerinde durmuş ve bu faktörleri; çıkış yerine ilişkin faktörler, varış yerine ilişkin faktörler, araya giren engeller ve bireysel faktörler olarak belirtmiştir (Lee, 1966:49-50).

3.2. Modern Göç Teorileri

Erken dönem göç teorilerinin analiz edilmesiyle yakın dönemlere ait birtakım teoriler geliştirilmiştir. Robert Bach ve Alejandro Portes yaptıkları bir çalışmada, mevcut göç teorilerinin dört farklı kategori etrafında toplanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bunlar; göçün kökenleri göç akımlarının yönü ve devamlılığı, göçmen emeğinin kullanımı ve göçmenlerin sosyo-kültürel adaptasyonudur (Portes & Bach, 1985; Aktaran Portes, 1997:810). Bu kategorilerin her biri dar ve geniş bir bakış açısıyla ele alınabilir (Portes, 1997:811), göçün bu dört farklı yönünü açıklayabilen bir teori geliştirmek, göç teorilerinin nihai hedefidir (Arango, 2000; Aktaran, Kurekova, 2011:3).

Göçle ilgili farklı teorik katkıların yapılabilmesi için, çeşitli sınıflama yöntemleri geliştirilmiştir. Bu doğrultuda en temel ayırım göçün süresi üzerinden yapılmış ve kalıcı, yarı kalıcı ve geçici göç kavramları üzerinde durulmuştur (Olejarova, 2007:9-10). Kriger göç teorilerini ekonomik ve ekonomik olmayan teoriler olmak üzere ikiye ayırırken (2004:85); Faist (2000) ise göç teorilerini mikro, makro ve orta düzey göç teorileri olmak üzere üçe ayırmıştır (Aktaran Krieger, 2004:85). Bu ayrıma göre mikro düzey göç teorileri bireysel göç kararları üzerinde yoğunlaşırken, makro düzey göç teorileri toplu göç eğilimlerini incelemektedir. Mikro ve makro düzeyin arasında yer alan orta düzey göç teorileri ise hem hane halkı hem de toplum düzeyinde göçün sebeplerini ve kalıcılığını açıklamaya çalışmaktadır (Hagen-Zenker, 2008:5).

Bu çalışmada ise erken dönem göç teorilerinden sonra geliştirilen ve modern göç teorileri olarak ele alınan teoriler, ortaya çıkış zamanlarına göre incelenecektir.

3.2.1. Neoklasik Göç Teorileri

Göçle ilgili ilk ve belki de en çok üstünde durulan teori; fayda maksimizasyonu, beklenen net getiri, rasyonel beklentiler, faktör hareketliliği ve ücret farklılıkları gibi birtakım ilkelere dayandırılan neoklasik göç teorisidir (Arango, 2000:285). Neoklasik teori göç konusunda mikro ve makro olmak üzere iki farklı yaklaşım geliştirmiştir. Makro yaklaşıma göre uluslararası göç (*iç göç gibi*) emek arz ve talebinde ortaya çıkan coğrafi farklılıktan kaynaklanmaktadır. Sermayeye nazaran emek piyasası sınırlı olan ülkeler yüksek ücret düzeyine sahipken; emek fazlası olan ülkelerin ise ücret düzeyleri düşüktür. Ortaya çıkan bu ücret farkı, düşük ücretli ülkede çalışan işçilerin yüksek ücretli ülkelere göç etmesine neden olur (Massey vd, 1993: 433; Massey, 1999:35).

Makro yaklaşım ile bağlantılı olan mikro bakış açısı ise, göç kararında bireysel tercihlerin belirleyici olduğunu belirtmektedir (Todaro & Maruszko, 1987:102; Sjaastad, 1962:85; Massey, 1999:35). Buna göre rasyonel hareket eden bireysel aktörler, bir maliyet-fayda analizi yaparlar. Bu analizin sonucunda olumlu bir net parasal kazanç elde edeceklerine inanırlarsa, göç etmeye karar vereceklerdir. Bu doğrultuda hareket edildiğinde söz konusu olan uluslararası göç, insan sermayesine yapılan bir tür yatırım olarak düşünülebilir (Massey vd, 1993:434).

Görüldüğü gibi neoklasik teori göçmenleri, atomistik ve maksimum fayda amaçlayan bireyler olarak görme eğilimindedir. Bunun dışında hane halkı, aile ve topluluk gibi göç hareketine neden olan diğer faktörleri de göz ardı etmektedir (de Haas, 2010:231).

3.2.2. Göç Sistemleri Teorisi

"Sistem yaklaşımı" ilk olarak Akin Mabogunje'un kırsal-kentsel göç ve göç-bölgesel kalkınma üzerine yaptığı

çalışmalarda ortaya atılmıştır (1970a, 1970b). O yıllarda zayıf ampirik temeller üzerine kurulduğu ileri sürülen ve daha sonra Kritiz ve Zlotnik (1922) tarafından geliştirilen bu yaklaşım (Dewaard, Kim & Raymer, 2012:2), göç araştırmaları için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır (Arango, 2000:292). Bu teoriye göre uluslararası göç sisteminin merkezinde genellikle bir ülke veya ülke grubundan oluşan çekirdek bir alıcı bölge, bu bölgenin etrafında ise olağandışı büyüklükteki göçmen akımları ile buraya bağlı olan göç veren ülkeler bulunmaktadır (Fawcett, 1989:671-680).

Sistem yaklaşımı üzerine birçok çalışma yapılmasına rağmen, “göç sistemleri yaklaşımı”nın neleri kapsadığı konusunda tam manasıyla bir birlik sağlanamamıştır (Fawcett, 1989:672). Ancak önceki teoriler kadar farklı genellemeler içeren ayrı bir teori olmasa da, göç sistemleri yaklaşımı da birtakım hipotezler geliştirmiştir. Bu hipotezler şöyle sıralanabilir (Massey vd, 1993:454):

1. Göç olgusunda fiziki faktörlerden ziyade siyasi ve ekonomik ilişkiler ön planda olduğu için, ülkelerin coğrafi açıdan yakın olup olmamaları çok fazla bir önem taşımamaktadır.
2. Bir ülke birden fazla göç sistemine dahil olabilir. Ancak bu durum göç alan ülkeler açısından daha yaygındır.
3. Siyasi ve ekonomik koşulların değişmesiyle birlikte sistemler de gelişir. Bu sebeple istikrar sabit bir yapıya sahip değildir. Ülkeler toplumsal değişime, ekonomik dalgalanmalara veya siyasi kargaşaya tepki olarak bir sisteme üye olabilir veya bir sistemden çekilebilir.

3.2.3. İlişkiler Ağı (Network) Teorisi

Göçmen ağları; mevcut göçmenler ile eski göçmenleri akrabalık ilişkileri ve dostluk gibi paylaşımlarla birbirine bağlayan kişiler arası bir yaklaşımdır. Dolayısıyla bu bağlantı, göç edecek olan kişiler için toplumsal bir sermaye olarak düşünülebilir. Bu ilişki sayesinde hareket maliyetleri ve riskler azalarak uluslararası göç

hareketliliği olasılığı artırılabilir. Varış yeri için hiçbir bağlantıları olmayan ilk göçmenler için, göç maliyetlidir. İlk göçmenlerden sonra ise bu göç edenlerin arkadaşları ve akrabaları için göçün muhtemel maliyetleri azalır. Çünkü akrabalık ve dostluk yapılarının gereği olarak her yeni göçmen varış ülkesi ile sosyal bağları olan bir grup insan yaratır (Massey vd, 1993:448-449).

3.2.4. Dünya Sistemleri Teorisi

Göç konusunu tarihsel-yapısalcı bir yaklaşımla ele alan (Kurekova, 2011:8) ve Wallerstein’in (1974) çalışmalarına dayanan bu teori uluslararası göçün kökenlerini belirli ulusal ekonomilerde işgücü piyasasının ikili yapısından değil, 16. yüzyıldan beri gelişen ve genişleyen dünya pazarının yapısına bağlamıştır. Bu teoriye göre, kapitalist ekonomilerin kapitalist olmayan toplumlara nüfuz etmesi, ülke dışına göç etmek isteyen hareketli bir nüfus yaratmaktadır (Massey vd, 1993:444).

Dünya sistemleri teorisine göre göç, kapitalist gelişme sürecinde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan bozulmaların ve yer değiştirmelerin doğal bir sonucudur. Kapitalizm; Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Okyanusya ve Japonya’daki çekirdeğinden dışarıya doğru genişlediğinden, dünyanın her yerinden daha büyük bölgeler ve insan nüfusunun artan payları, dünya pazar ekonomisine dahil edilmiştir. Çevre ülkelerde var olan toprak, hammadde ve işgücü kapitalist ülkelerin genişlemesi sonucu dünya piyasasının etkisi altına girdiğinden, göç kaçınılmaz olarak gerçekleşmektedir (Massey, 1988; Aktaran Massey vd, 1993:445).

3.2.5. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Teorisi

Göçe sebep olan gerçeklerin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmak amacıyla Michael Piore (1979) tarafında geliştirilen bu teori (Arango, 2000:288), bir taraftan bireylerin göçle ilgili karar alırken rasyonel davranıp davranmadığını sorgularken, diğer taraftan da uluslararası göçün modern

endüstriyel toplumların içsel emek taleplerinden kaynaklandığını savunmaktadır (Olejarova, 2007:14). Dolayısıyla bu teoriye göre göç, geçici bir çekme faktörü (*yüksek ücret, düşük işsizlik, işgücüne duyulan ihtiyaç*) yani gelişmiş ülkelerdeki güçlü yapısal işgücü talebi sonucu ortaya çıkmaktadır (Hagen-Zanker, 2008:7).

Gelişmiş endüstriyel toplumların dört temel özelliği (yapısal enflasyon, motivasyonel problemler, ekonomik düalizm ve işgücü arzının demografik yapısı) bu ülkelerin göçmen emek talebinde bulunmalarına neden olmaktadır. Özellikle işgücü arzının demografik yapısına bakılırsa, mesleki hiyerarşi açısından alt sıralarda yer alan birtakım işlerde kötü koşullarda ve düşük ücretlerle çalışacak olan işçiler için kalıcı bir talep yaratmaktadır. Geçmişte bu işler için duyulan ihtiyaç kadınlar ve gençler tarafından karşılanırken, sonraları göçmen işgücü talebi tarafından giderilmiştir (Massey vd, 1993:441-443).

3.2.6. Yeni Göç Teorisi

Bu teori, son yıllarda neoklasik yaklaşımın temel varsayımlarının bir eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır (Stark & Bloom, 1985; Aktaran, Massey, 1999:36). Bu yaklaşıma göre göç kararı, sadece beklenen geliri üst düzeye çıkartmak için değil aynı zamanda birtakım riskleri de minimize etmek amacıyla bireysel aktörlerden ziyade aileler tarafından alınmaktadır (Stark, 1984; Aktaran, Massey vd, 1993:436). Dolayısıyla göç kararı, bir aile stratejisidir (Lauby & Stark, 1988:473-477). Bu stratejinin belirlenmesindeki en önemli aktör ise, kaynakların dağılımını çeşitlendirerek, ekonomik açıdan ortaya çıkabilecek olan riskleri kontrol etmek isteyen bir bütün halindeki hane halkı üyeleridir (Massey vd, 1993: 436).

Buraya kadar incelenen erken dönem ve modern göç teorileri birlikte ele alındığında, bu teorilerin hepsi içinde yaşanılan dönemde ve geçmiş yıllarda var olan göç hareketlerinin nedenlerini açıklamaya çalışmışlardır. Ancak 21. yüzyıla gelindiğinde dünyanın tekrar yüzleşmek zorunda kaldığı göç dalgası, yukarıda bahsedilen teorilerin birçoğu ile açıklanamayacak boyutlardadır. Dolayısıyla günümüz dünyasında yaşanan göç dalgasının, uluslararası göç teorilerinin biraz dışına çıkarak incelenmesinde fayda bulunmaktadır.

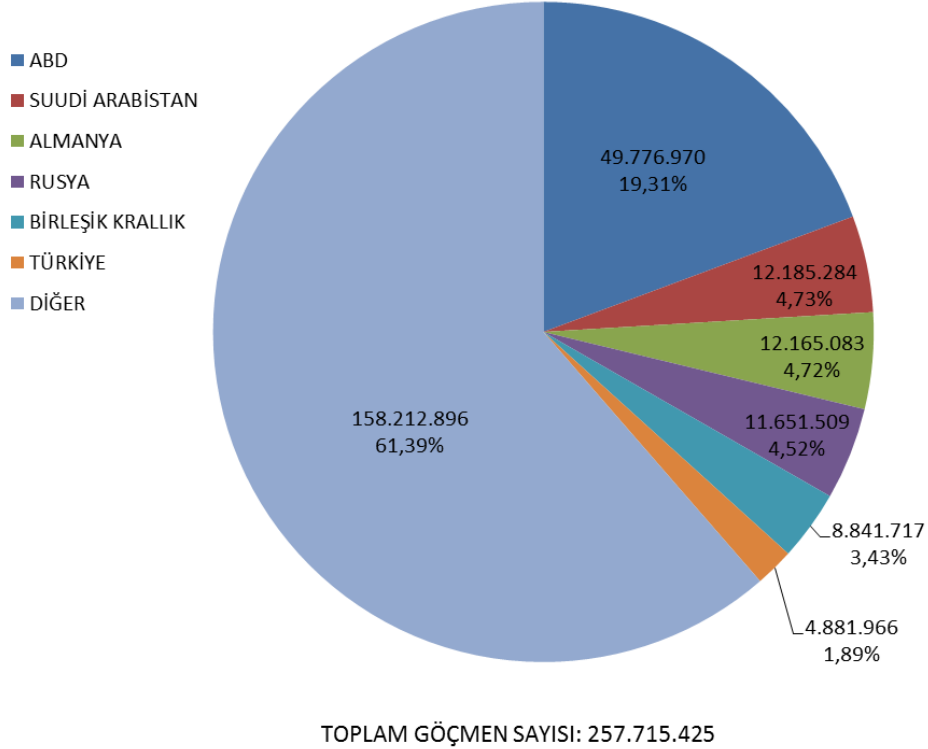
4. 21. YÜZYILDA GÖÇ OLGUSU

Uluslararası göç tarihi; Ticari Dönem (1500-1800), Sanayi Dönemi (1800-1925), Sınırlı Göç Dönemi (1925-1960) ve Sanayi Sonrası Göç Dönemi (1960 ve sonrası) olmak üzere kabaca dört döneme ayrılabilir (Massey, 1999:34). Bu dönemsel ayırmda göçe neden olan faktörlerin belirleyici olduğu söylenebilir. Özellikle coğrafi keşifler, sömürgecilik, sanayi devrimi ve dünya savaşları sonrasında Batılı güçlerin nitelikli ve niteliksiz emek taleplerinin ortaya çıkması birçok bölgenin göçe muhatap olmasını zorunlu kılmıştır.

Göç konusunda yapılan çalışmalar neticesinde ortaya konulan teoriler ile birlikte, bunun pratikteki yansımaları ele alındığında, 21. yüzyılda yaşanan göç dalgasının günümüzün en önemli sorunlarından biri olduğu görülmektedir. Eskiden göç denilince ekonomik sebepler daha ağır basarken, şimdi ise özellikle Müslüman coğrafyanın maruz kaldığı yoğun savaşlar, bu toprakların gittikçe daha çok göç vermesine neden olmaktadır.

2010 yılına gelindiğinde ise Tunus'ta başlayıp Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn,

Şekil 1.En Çok Göçmen Bulunduran Ülkeler-2017

Kaynak: www.un.org.

Ürdün, Yemen gibi ülkelere de sıçrayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan toplumsal protestolar, yeni bir göç dalgasını da beraberinde getirmiştir. Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da yaşanan bu protestolar sonucunda Muammer Kaddafi ve Hüsnü Mübarek gibi bölgenin en önemli iki lideri devrilip, Beşşar Esad’ın akıbeti hala tartışılırken, bölge ülkeleri de iç savaşa doğru sürüklenmiştir. Bu savaşların Müslüman coğrafyada yaşanması bir kader değil, özellikle Batılı güçlerin açık veya gizli bir şekilde yürüttüğü bölge üzerindeki hakimiyet mücadelesinin bir ürünüdür.

Bu coğrafyadaki ülkelerin benzer sebeplerle iç savaşa maruz kalmaları, küçük gruplar veya toplu halde bu bölgeden kaçıışı da beraberinde getirmiştir. Ülkelerini terk etmek zorunda kalan bu insanların, tabi ki gidecek bir yerleri olmalıydı. Ancak Avrupalı devletler göçmenleri kabul etme

konusunda isteksiz davranmış ve bunun sonucunda da çok az ve yetersiz sayıda göçmen kabul etmişlerdir. Bu doğrultuda Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Birleşmiş Milletler (BM) önderliğinde 19 Eylül 2016 tarihinde 193 üye devletin tamamının oybirliği ile kabul edilen ve son zamanlarda yaşanan göçler konusunda küresel dayanışma ve mültecilerin korunması için kilometre taşı olarak belirtilen New York Mülteci ve Göçmenler Deklarasyonu’ndan (UNHRC:2), ayrılmıştır (www.voanews.com). Ayrıca ABD, bazı ülkelere uyguladığı vize ve ülkeye giriş yasağı ile göçmenlere olan yaklaşımını açık bir şekilde ortaya koymuştur.

BM’nin 2017 yılı Aralık ayı içerisinde “Uluslararası Göç” üzerine yaptığı bir araştırmaya göre dünya genelinde 2000 yılında 173 milyon göçmen varken, bu sayı 2010 yılında 220 milyona ve 2017 yılında

da yaklaşık olarak 258 milyona yükselmiştir. 2000 yılında dünya genelinde toplam 706 bin Suriyeli göçmen varken, 2017 yılında ise yaklaşık 6,9 milyon Suriyeli göçmen bulunmaktadır (www.un.org).

Yine aynı araştırmaya göre sınırları içerisinde en çok göçmen bulunduran ilk 5 ülke ABD, Suudi Arabistan, Almanya, Rusya ve Birleşik Krallık'tır. Bu durum Şekil 1'de gösterilmiştir. Buna göre 2017

yılı içerisinde dünya genelindeki göçmenlerin sayısı yaklaşık olarak 258 milyon civarındadır. ABD yaklaşık 50 milyon ile en çok göçmen bulunduran ülke durumundadır.

Ancak, son yıllarda özellikle Suriye merkezli ortaya çıkan ve günümüz göç tartışmalarına neden olan bu göç dalgasının çok az bir kısmı bu ülkelerce karşılanmaktadır. Bu durum Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: En Çok Göçmen Bulunduran İlk 5 Ülkedeki Suriyeli Göçmenler

ÜLKELER	2010			2015			2017		
	TOPLAM	SURİYELİ	YÜZDE	TOPLAM	SURİYELİ	YÜZDE	TOPLAM	SURİYELİ	YÜZDE
ABD	44.183.643	61.003	0,14	48.178.877	80.830	0,17	49.776.970	83.511	0,17
S.ARABİSTAN	8.429.956	515.803	6,12	10.771.336	659.067	6,12	12.185.284	745.580	6,12
ALMANYA	9.812.263	42.959	0,44	10.220.418	44.761	0,44	12.165.083	83.277	0,44
RUSYA	11.194.710	3.203	0,03	11.643.276	3.265	0,03	11.651.509	3.267	0,03
BİRLEŞİK KRALLIK	7.604.583	8.858	0,12	8.411.021	7.761	0,09	8.841.717	8.158	0,09
TÜRKİYE	1.367.034	5.311	0,11	4.131.302	2.768.494	67,01	4.881.966	3.271.533	67,01
TOPLAM		1.079.749			6.238.472			6.864.445	
DÜNYA TOPLAMI		220.019.266			247.585.744			257.715.425	

Kaynak: www.un.org

2010, 2015 ve 2017 yıllarına ait verilerin incelendiği Tablo 1'e göre, her üç dönemde de en çok göçmen bulunduran ülke olan ABD, Suriyeli göçmenler konusunda ise son derece sınırlı bir yaklaşım içerisindedir. ABD'de yaşayan göçmenler içerisinde Suriyelilerin payı yaklaşık olarak %0,15 seviyelerindedir. 2017 yılı için Almanya %0,44, Rusya %0,03 ve Birleşik Krallık ise %0,09'luk bir Suriyeli göçmen payına sahiptir.

Türkiye ise Batılı devletlerin tutumunun aksine, göçmenlere kapılarını sonuna kadar açmıştır. Türkiye'ye gelen göçmenler konusunda özellikle devlet tarafından yapılan harcamalar ve yardımların ülke ekonomisine zarar verdiği düşüncesi, siyasi arenada zaman zaman tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Tablo 1'de de görüldüğü gibi Suriye krizi başladığından beri en çok göçmen kabul eden ülke Türkiye'dir. 2010 yılında Türkiye'deki toplam göçmenlerin sayısı 1.367.034 iken, Suriyeli göçmenlerin sayısı ise sadece 5.311 idi. Yani 2010 yılında Türkiye'deki

toplam göçmenlerin içerisinde Suriyeli göçmenlerin payı %0,11'dir. 2017 yılında ise Türkiye toplam 4.881.966 göçmene kapılarını açarken, Suriyeli göçmen sayısı ise 3.271.533'tür. 2010 yılında %0,11 olan bu oran, 2017 yılına gelindiğinde % 67,01'e yükselmiştir.

Tüm bu açıklamalar göstermektedir ki 21. yüzyıldaki göç dalgasını, bu zamana kadar geliştirilen ve daha önceki bölümlerde incelenen teoriler kapsamında değerlendirmek, göç kavramının bütünlüğü açısından eksik kalabilir. Çünkü bu zamana kadar ortaya atılan teoriler, genel olarak meselenin ekonomik boyutu üzerinde durmuşlardır. Günümüzdeki göç dalgası ise ekonomik faktörlerden ziyade ülke içerisinde yaşanan savaşlar dolayısıyla bireylerin yaşadıkları topraklardan ayrılmak durumunda kalmasıyla ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

16. yüzyıldan beri toprak ve hammadde peşinde koşan kapitalist ülkeler, bu hedef doğrultusunda farklı zamanlarda Amerika Kıtası, Afrika ve Asya'yı birer *ameliyat masasına* dönüştürmüşlerdir. Bu bölgelerden ülkelere götürdükleri göçmenler ise o ülkelerin kalkınmasında itici bir faktör olarak ön plana çıkmışlardır. Bu yüzyıllarda büyük güçlerin çalıştırmak için zorunlu olarak ülkelere götürdükleri göçmenlerin yerini, günümüzde ise doğup büyüdüğü topraklardan yine Batılı güçler tarafından uzaklaştırılan göçmenler almıştır. Bireyleri göçe zorlayan etkenler kısmen farklı olsa da, iki durumda da *zorunlu göç* kavramı karşımıza çıkmaktadır. 16. yüzyılda insanları zorla ülkesine götüren Batılı güçler, 21. yüzyılda yine toprak ve hammadde talepleriyle insanları göçe zorlamaktadırlar.

Günümüzde ise göç dalgası, özellikle 2010 yılında Tunus'ta başlayıp Mısır, Libya, Suriye, Ürdün gibi *Arap* ülkelerini etkileyen ve genel olarak bir bunalım dönemini olmakla birlikte *Bahar* nitelendirmesi yapılan savaşlar sebebiyle insanların doğup büyüdüğü topraklardan ayrılmak zorunda kalmasıyla ortaya çıkmıştır. Savaşan ülkelerin Müslüman ülkeler olması ve benzer sebeplerle iç

savaşlara ve Avrupalı güçlerin açıktan veya gizli olarak birtakım müdahalelerine maruz kalmaları, bu ülkelerin göç vermesinin en önemli nedenlerindedir. Ülkelerini terk etmek zorunda kalan bu insanların, tabii ki gidecek bir yerleri olmalıydı. Ancak Avrupalı devletler sınırlarını göçmenlere açma konusunda son derece temkinli yaklaşırken, ABD de benzer bir tutum sergileyerek hem New York Mülteci ve Deklarasyonu'ndan ayrılmış, hem de bazı ülkelere vize ve ülkeye giriş yasağı koymuştur.

Türkiye ise göçmenler konusunda en hassas davranan ülkelerden biri olarak, göçmenlere kapılarını sonuna kadar açmıştır. Her ne kadar dünya üzerinde en çok göçmen bulunduran ülkeler arasında 19. sırada yer alsada da (www.un.org) günümüzde oluşan göçmen hareketlerine en çok duyarlı olan ülke Türkiye'dir.

21. yüzyıldan önce ortaya atılan ve göç hareketlerini açıklamaya çalışan teoriler, mikro bakış açısıyla, göçü daha çok başta ekonomik olmak üzere birtakım faktörlerin sonucu olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla göç olgusuna daha dar bir çerçeveden yaklaşan uluslararası göç teorilerinin günümüz şartlarında yenilenmesinin ya da alternatif teorilerin geliştirilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. ARANGO, J. (2000). Explaining Migration: A Critical View. 283-296.
2. BALLYN, S. (2011). "The Why and the 'Therefore' of Human Migration: A Brief Overview", s.6-15, (Ed.) Renes, M., Lives in Migration: Rupture and Contunity, Australian Studies Centre Publications.
3. BRETTEL, C.B. & HOLLIFIELD, J.F. (2000). "Migration Theory: Talking Across Disciplines", New York: Rouledge.
4. BODVARSSON, Ö.B. & BERG, H.V. (2013). "The Determinants of International Migration: Theory", s.27-57, (Ed.) Bodvarsson, Ö.B. & Berg, H.V., The Economics of Immigration, Springer: New York.
5. DE HAAS, H. (2010). "Migration and Development: A Theoretical Perspective", International Migration Review, 44(1); 227-264.
6. DEWAARD, J., KIM, K. & RAYMER, J. (2012). "International Migration Systems: Evidence from Harmonized Flow Data. Demography, 49(4); s.1307-1333.
7. FAWCETT, J.T. (1989). "Networks, Linkages and Migration Systems", International Migration Review, 23(3); 671-680.

8. GRIGG, D.B. (1977). "E.G. Ravenstein and the Laws of Migration", *Jornal of Historical Geography*, 3(1), 41-54.
9. HAGEN-ZANKER, J. (2008). "Why do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature", MPRA Working Paper.
10. IOM, (2004). *International Migration Law: Glossary on Migration*. International Organization for Migration: Switzerland.
11. KRIGER, H. (2004). "Migration Trends in an Enlarged Europe", European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
12. KUREKOVA, L. (2011). "Theories of Migration: Conceptual Review and Empirical Testing in the Context of the EU East-West Flows", *Interdisciplinary Conference on Migration: Economic Change, Social Change için hazırlanmıştır*, 06-09 Nisan 2011, University College London.
13. LAUBY, J. & STARK, O. (1988). "Individual Migration as a Family Strategy: Young Women in the Philippines", *Population Studies*, 42(3); 473-486.
14. LEE, E.S. (1966). "A Theory of Migration", *Demography*, 3(1); 47-57.
15. MABOGUNJE, A.L. (1970A). "Systems Approach to a Theory of Rural-Urban Migration", *Geographical Analysis*, s.1-18.
16. MABOGUNJE, A.L. (1970b). "Migration Policy and Regional Development in Nigeria", *The Nigerian Journal of Economic and Social Studies*, 12(1); s.243-262.
17. MASSEY, D.S., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUCI, A., PELLEGRINO, A. & TAYLOR, J.E. (1993). "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review*, 19(3); 431-466.
18. MASSEY, D.S. (1999). "Why Does Immigration Occur? A Theoretical Synthesis", s.34-52, (Ed.) Hirschman, C., Kasinitz, P. & De Wind, J., *The Handbook of International Migration: The American Experience*, Russell Sage Foundation: New York.
19. PETERSEN, W. (1978). "International Migration", *Annual Review of Sociology*, (4): 533-575.
20. PORTES, A. (1997). "Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities", *The International Migration Review*, 31(4); 799-825.
21. RAVENSTEIN, E.G. (1885). "The Laws of Migration", *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2); 167-235.
22. SANDAL, E.K., HANÇERKIRAN, M. & TIRAŞ, M. (2016). "Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler ve Gaziantep İlindeki Yansımaları", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(2), s.461-483.
23. SJAASTAD, L.A. (1962). "The Cost and Returns of Human Migration", *Journal of Political Economy*, 70, 80-93.
24. STARK, O. & BLOOM, D.E. (1985). "The New Economics of Labor Migration", *The American Economic Review*, 75(2); 173-178.
25. OLEJAROVA, E. (2007). "Labor Migration As a Socio-Economic Phenomenon: Slovakia and the Czech Republic in a Comparative Perspective", *Central European University, International Relations and European Studies*
26. TODARO, M.P. (1980). "International Migration in Developing Countries: A Survey", s.361-402. (Ed.) Easterlin, R.A. *Population and Economic Change*

- in Developing Countries. The University of Chicago Press: London.
27. TODARO, M.P. & MARUSZKO, L. (1987). "Illegal Migration and US Immigration Reform: A Conceptual Framework", Population and Development Review, 13(1); 101-114.
28. UNHRC. The New York Declaration for Refugees and Migrants. <http://www.unhcr.org/584689257.pdf>. Erişim Tarihi: 19.12.2017.
29. ZIPF, G.K. (1946). "The P1P2/D Hypothesis: On The Intercity Movement of Persons", American Sociological Review, 11(6); 677-686.
30. <https://www.voanews.com/a/us-backs-out-of-migration-pact/4147078.html>. Erişim Tarihi: 20.12.2017
31. <http://www.un.org>. UN Department of Economic and Social Affairs, Population Division, International Migration. Erişim Tarihi: 20.12.2017

METROPOLLERDE YAŞAYAN SURIYELİLERİN YAŞAMLARINDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ: İZMİR ÖRNEĞİ

THE ROLE OF CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN THE LIFE OF SYRIA LIVING IN THE METROPOL: İZMİR SAMPLE

Rasim AKPINAR*

* Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü,
Muradiye Kampüsü, Manisa, rasimakpinar@gmail.com.

ÖZ

Sanayileşme ve kentleşmeye koşut olarak kentlerin hızla büyüdüğüne şahit oluyoruz. Bu gelişmeye paralel olarak dünyada nüfusu kalabalık kentlerin yönetimi için özel yönetim şekilleri geliştirilmektedir. Zira metropollerde karşılaşılan sorunlar sayı itibarıyla arttığı gibi muhteviyatı da gün geçtikçe değişmektedir. Ülkemizde metropollerin yaşadığı kentsel suç, gecekondulaşma, yoksulluk, çevre, trafik, afet gibi birçok soruna ilave olarak göçler de eklenmiştir. Son dönemde Ortadoğu'da yaşanan olaylar neticesinde ülkemize göç eden Suriyelilerin önemli bir kısmı metropol olarak kabul edilen kentlere akın etmiştir. Bu metropollerden biri de hiç şüphesiz İzmir kenti olmuştur. Bu çalışmada İzmir kentinde mültecilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları üzerinde sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Çıkan bulgular üzerine politika önerileri getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Metropol, sivil toplum kuruluşları, göç, Suriyeliler, İzmir.

Jel Kodları: R23, F22.

ABSTRACT

We are witnessing the rapid growth of cities in parallel to industrialization and urbanization. Parallel to this development, special management forms are being developed for the management of crowded cities in the world. Because the problems encountered in the metropolises increase in number and the content changes day by day. Immigration has been added to our country in addition to many problems such as urban crime, slum, poverty, environment, traffic and disaster. As a result of the recent events in the Middle East, a significant part of the Syrians who migrated to my country flocked to the cities considered as metropolis. One of these metropolises was undoubtedly İzmir city. In this study, qualitative research method was applied in social sciences on NGOs operating in İzmir for refugees. Policy recommendations have been made on emerging findings.

Keywords: Metropolitan, non-governmental organizations, migration, Syrians, İzmir.

Jel Codes: R23, F22.

1. GİRİŞ

Mültecilik bir hukuki statü olarak yeni tanımlanmış bir kavram olsa da göç olgusu neredeyse uygarlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Sözlük anlamı olarak göç; devletlerarası bir sınırı geçerek veya bir

devlet sınırları içerisinde yer değiştirmektir. Zamanı, boyutları ve sebepleri ne olursa olsun insanların yer değiştirdikleri nüfus hareketleridir(Çiçekli, 2009: 23). Türkiye'ye yönelik gerçekleşen göçlerin

tarih boyunca farklı milletlerden farklı sayılarda gerçekleştiği bilinmektedir. Fakat son dönemde Ortadoğu’da yaşanan savaşın etkisiyle Suriyeliler tarafından başlayan ve tüm dünyayı etkileyen büyük bir göç dalgası yaşanmaktadır. Bu şekilde gün geçtikçe daha da artan bu göç hareketleri ülkemizin sosyal ve ekonomik yapısını birçok yönden etkilemektedir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından verilen bilgilere göre 1 Aralık 2016 itibarıyla Türkiye’de kayıt altına alınan ve kendilerine “Geçici Koruma” statüsü verilen Suriyeli mülteci sayısı 2.783.617’ye ulaşmıştır. Bu sayıya ilaveten 300 bin civarında ön kayıtları yapılmış ve kendilerine “Geçici Koruma” verilmek üzere güvenlik soruşturmaları yapılan Suriyeli de halen Türkiye’de bulunmaktadır. Yani Türkiye’de en az 3,1 milyon Suriyeli yaşamaktadır. Nisan 2011 sonrasında Suriyelilerin “açtığı kapıdan” Irak, Afganistan, Somali, Pakistan gibi ülkelere de Türkiye’ye 300 bini aşkın mülteci geldiği bilinmektedir. Sonuç olarak Türkiye, kendi nüfusunun neredeyse % 5’ine ulaşan sayıda mülteci barındırmaktadır. Bu durum 2014 yılından bu yana Türkiye’nin dünyada en fazla mülteci barındıran ülke haline gelmesine neden olmuştur (Erdoğan, 2017:21). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 2016 verilerinden Türkiye’de Geçici Koruma Altında Bulunan Suriyelilerin İllere Dağılımına bakıldığında; toplam 2.790.767 Suriyelinin 97.453 kişisi İzmir metropolünde yaşamaktadır.

Ülkemizde metropollerin kendine has kentsel sosyo-ekonomik problemler yaşadığı düşünülecek olursa, yaşanan problemlerin üzerine gelen Suriyeli göç faktörünün bu büyük, karmaşık yerleşim yerlerini doğrudan etkilediğini söylemek pek yanlış olmaz.

Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemlerini “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına

yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.39). Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan derinlemesine mülakat metodu uygulanmıştır. Nitel araştırmamızda örnekleme belirlenirken araştırma evrenini temsil eden amaca yönelik örnekleme kullanılmak suretiyle İzmir’de üye sayısı ve etki alanı itibarıyla en büyük sivil toplum kuruluşu olan “İzmir Suriyeli Mülteciler Derneği” yönetim kurulu üyeleri ile odak grup toplantısı yapılmıştır. Sonrasında olasılıklı olmayan örnekleme çeşitlerinden biri olan kartopu örnekleme yöntemiyle zincirleme ulaşım prensibi uygulanmıştır. “İzmir Suriyeli Mülteciler Derneği” ile yapılan odak grup çalışmasında, diğer ilgili sivil toplum kuruluşları yetkililerinin isimleri alınmıştır. Çalışma; mülteci sivil toplum kuruluşlarının İzmir’de yaşayan Suriyelilerle ilgili olarak sosyo-psikolojik işlev yüklenip yüklenmediğini; ekonomik işlev yüklenip yüklenmediklerini ve son olarak kültürel ve siyasi/diplomatik işlev yüklenip yüklenmediğini ortaya koymuştur. Çalışmaya konu olan sivil toplum kuruluşlarının diğer kamu kurumlarıyla (valilik, kaymakamlık, belediye gibi) problem yaşayıp yaşamadığı da gün yüzüne çıkartılmıştır. Ayrıca göç hususunda temel kamu birimi olan Göç İdaresinin mülteci sivil toplum kuruluşları nezdinde bakış açısı da alınmıştır.

Sonuç olarak; bu makalede küreselleşmeyle birlikte kamu yönetiminde önemli bir aktör olarak ortaya çıkan sivil toplum kuruluşlarının yeni misyonlar edinerek kendilerine önemli politika alanları açtıkları görülmüştür. Dahası göçle ilgili merkezde ve yerelde kamu siyaseti belirleyicilere bir dizi politika önerileri sunulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Literatürde; metropol, metropolis, metropolitan alan, anakent, anakentsel, büyükşehir gibi değişik kelimelerle birbirinin yerine kullanılan metropolitan alan kavramının çok çeşitli tanımları yapılmakla birlikte, ulusal ve uluslararası

kabul görmüş veya görebilecek bir tanımını vermek oldukça zordur (Eke, 1985). Ülkelere konulara ve gelişmişlik derecelerine göre değişen tanımları vardır. Genelde, metropoliten alan yüksek yoğunluklu büyük bir merkez ile onu çevreleyen ve onunla sıkı günlük ekonomik, sosyal, kültürel, vb. ilişkisi olan kent ve köylerden oluşan ileri aşamada bir toplumun üzerinde oturduğu ve üretim yaptığı toprakların tümü olarak tanımlanabilir (İsbir, 1982:70-71). Günümüzde kentleşme oranının giderek arttığını görüyoruz. Kentleşme süreci içerisinde, metropoller bu sürecin sosyo-ekonomik ve fiziksel boyutlarıyla odaklaştığı ve yoğunlaştığı mekânsal bütünlükler olmaktadır (Erdurumlu,1982:7-9). Günümüzde global ilişkiler içinde dünyada meydana gelen ekonomik ve politik gelişmeler, bölgesel gelişmelerle birlikte, ağırlıklı olarak metropoliten kentleri etkilemektedir. Ülkelerin ve bölgelerin kalkınmasında itici güç rolü oynayan metropoliten kentler, finans, sermaye, işgücü, ticaret ve hizmetlerin merkezi olduğundan ülkelerin gelişme odakları durumundadır. Metropoliten kentlerin gelişmelerinin değerlendirilmesinde, sadece metropoliten bölge ya da daha geniş hinterlandlarının değil, global ekonomik ve politik yapı ile bütünleşme düzeylerinin ve bu yapı içindeki fonksiyonlarının göz önüne alınması gerekliliği, ülke kalkınma planı özel ihtisas komisyonu raporlarında ifade edilmektedir (DPT, 2000).

Metropol ve metropoliten alan olgusu 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında ortaya çıkmıştır. Genel anlamda metropoller, bir ülkenin ya da bölgenin çevresindeki tüm kentsel ve kırsal topluluklara ekonomik yönlerden egemen olan ve genellikle ülkenin başka ülkelerle olan ilişkilerinin de sağlandığı, büyük kentlerdir (Tekel, 2002: 42-43). Keleş, metropoliten kent kavramını; bir ülkenin ya da bölgenin çevresindeki kentsel ve kırsal yerleşim yerlerine ekonomik ve toplumsal yönlerden egemen ve genellikle ülkenin başka ülkelerle olan her türlü ilişkilerinin

sağlandığı en büyük kenti veya bu kentlerden herhangi biri olarak tanımlamaktadır [Keleş, 1998]. Metropoliten alan ise en genel anlamıyla; nüfusun yoğun olduğu ekonomik, sosyal ve yönetim açısından o bölgenin merkezi durumunda olan merkezi şehir ve ya şehirlerin çevre kentleriyle oluşturdukları birim şeklinde tanımlanır (Görmez, 1993: 19). Metropoliten alan idari yönden ziyade, ekonomik ve sosyal bakımdan merkezi bir konuma sahiptir. Metropoliten alan yalnızca sahip olduğu nüfusun fazla olması sebebiyle değil aynı zamanda kamu ve özel sektör iş kollarının buralarda faaliyet göstermesi, eğitim ve sanat yönünden birer merkez olmaları nedeniyle küresel anlamda sembol şehir konumundadırlar (Bal, 2008: 8). Barlas Tolan metropoliten alanı “Belirli bir coğrafi, ekonomik, toplumsal, kültürel, idari, siyasal organizasyon ve kontrol sisteminin mekânda odaklaşma noktası” olarak görmektedir. Ona göre metropoliten alan işlevini ve gücünü çok yönlü çevre-çekirdek alışverişinde ve ilişkilerinde ağırlığını hissettirmekle ve karar mekânizmaları aracılığıyla çevrenin farklı alanlardaki gelişmesini kontrol etmekle kazanmaktadır (Tolan, 1977: 3). Metropoller, ülkelerin gelişme odakları durumundadırlar. Finans, işgücü, mal ve hizmet akımlarının merkezinde yer alırlar. Bu nedenle ülkelerin ya da bölgelerin kalkınmasında itici güç rolünü oynarlar. Metropoller aynı zamanda kentsel problemlerin en yoğun, en çarpıcı yaşandığı yerler konumundadır. Ekonomik, sosyal, fiziksel ve çevresel sorunlar metropollerde hem tek tek, hem de sinerjik olarak büyümektedirler (Keleş ve Ünsal, 1982).

Metropoller, ekonomik büyümelerin ve nüfus yoğunlaşmalarının odak noktası olduğu kadar kentleşme sorunlarının da büyüme ve odak noktaları olduğu görülmektedir. Metropollerin yaşadığı ekonomik, sosyal, fiziksel ve çevresel sorunları bu mekânların aldığı göçler de daha da karmaşık hale getirmektedir.

Onat göç için genel bir tanımlama yaparak göçü, kişilerin kendilerine has nedenlerle bir yerden başka bir yere doğru yer

değiştirmesi olarak tanımlamıştır (Onat, 1993:3). Göçün, sadece bir mekân değişimi olarak görülmesi onun ortaya çıkardığı maliyetleri görmemizi engelleyebilir. Herşeyden önce her göç, insanları ruhsal streslerle karşılaştırır. Kişinin uzun bir kuşaklar tarihi ile kökleşip uyum sağladığı, çevresinde oluşturduğu dengenin, ağır veya hafif, geçici veya sürekli olsun yeni çevrede bozulmaması ihtimali çoktur (Balcıoğlu, 2007:145).

Bununla birlikte basit bir bireysel mekân değişimi olarak düşünölen göç olayı, yer değiştirme olayından ziyade toplum ve bireyler üzerinde büyük etkiler yaratmaktadır.

Kalkınma Planı'nda göçle birlikte kentleşme olgusunun bir kültür değişimi sorununu meydana getirdiğine değinilmiştir. Buna göre kente göç edenlerin kent hayatına uyum sağlayamamaları gibi birçok sorun kalkınma ve gelişmeyi olumsuz etkilemektedir. Kentlere doğru yoğun nüfus hareketlerinin altyapı sorunları, çevre kirliliği ve kültür çatışmalarına neden olduğu belirtilerek bu durumun özellikle gençlerin içe kapanmalarıyla sonuçlandığı ya da tam tersi bir durum olarak gençlerin illegal örgütlere ve suçla yönlendiği belirtilmiştir (DPT, 1997:17).

Günümüzde metropollerin, yüz yüze geldikleri yoksulluk, sağlık, eğitim, çevre, fiziksel gibi karmaşık problemlerin çözümünde sivil toplum kuruluşlarının akıllarından yararlandığını görüyoruz.

Sivil toplum kuruluşları (STK), özel ve kamu sermayesinden bağımsız, beşeri sermayenin örgütlenmesi yoluyla kurulurlar. İnsani yardımlaşma, dayanışma içerisinde yaşanan günlük sorunlar ile ilgili sorumluluk alma ve bu sorunların çözümleri ile ilgili öneri ve fikir geliştirmek, ortaya çıkan sorun ve çözümlerin sosyal hareketler ile dile getirip devlet ve toplum ilişkisinde bir platform oluşturmak, vb. gibi amaçlar hedeflemektedirler. Sivil toplum kuruluşları, sosyo-kültürel, hukuki, politik ve çevrenin menfaatlerini amaçlayan siyasal ve

toplumsal anlamda lobi çalışmalarında bulunurlar. STK'lar ikna ve aktif eylemde bulunma yoluyla çalışan, üye ve faaliyetlerinde çalışma grubunu yaratacak bireyleri gönüllü olma ve gönüllölük durumu ile bir araya getiren, kâr gütmeye amacı olmayan ve gelirlerini üye aidatları, bağışlar veya bunun gibi ödemeler ile sağlayan kuruluşlardır. Kuruluşların bunun yanı sıra başka bir amacı ise, insanları eğitim faaliyetleri ile bilinçlendirmede bulunmak, maddi ve manevi huzur ve yaşamlarına katkı sağlamak ve kent yaşamına dahil ederek yurttaşlık kavramı yaratmak olmuştur (Çaha, 2005, ss.156-158).

Türkiye'de yer alan STK'ların çalışma alanları arasında bilimsel araştırma, aile, çocuk, eğitim, enerji, ekonomi, gazetecilik, kadın sorunları, girişimcilik, insan kaynakları, hukuk, gıda, sürdürülebilir kalkınma, turizm, yardımseverlik, ticaret, ormancılık, temiz toplum, spor, doğal felaketler, sağlık, kültür sanat, sendikacılık, kooperatifçilik, çocuk hakları, gençler, yoksulluk gibi çok sayıda konu oluşturmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmalar temel aldıkları bakış açısına göre nicel ve nitel araştırma olarak ikiye ayrılırlar (Yıldırım ve Şimşek 2008, Kuş 2012, Kümbetoğlu 2005). Nitel araştırma, disiplinler arası bütüncöl bir bakış açısını esas alarak, araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi benimseyen bir yöntemdir. Üzerinde araştırma yapılan olgu ve olaylar kendi bağlamında ele alınarak, insanların onlara yükledikleri anlamlar açısından yorumlanır (Altunışık ve Diğerleri, 2010: 302).

Sonuç olarak nitel araştırma, insanın kendi sınırlarını çözmek ve kendi çabasıyla biçimlendiği toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek üzere geliştirdiği bilgi üretme yollarından birisidir (Özdemir 2010) Araştırmada nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin en önemli nedeni kuşkusuz nitel araştırmanın temel

karakteristiği olan ve tanımlarda da ön plana çıkan araştırma öznelerinin bakış açılarını ve anlam dünyalarını ortaya koyması (Kuş 2012) ve bununla birlikte nitel araştırmanın, disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını esas alarak, araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi benimseyen bir yöntem olması olmuştur.

Genel olarak nitel araştırmada “amaçlı örneklem” türünün tercih edildiği Punch (2005) tarafından ifade edilmektedir. Amaçlı örneklem, çalışmanın amacına bağlı olarak araştırmacının araştırma problemlerine cevap bulacağına ve bilgi açısından zengin olduğuna inanılan kişilerin seçilerek derinlemesine araştırma yapmasına olanak tanır (Kuş 2012, Altunışık ve ark 2010).

Bu bağlamda ilkin "İzmir kentinde yaşayan Suriyelilere yönelik hangi sivil toplum kuruluşları hizmet veriyor?" sorusu üzerinde durulmuştur. Bu soru üzerinden hareketle örnekleme belirlenirken araştırma evrenini temsil eden amaca yönelik örnekleme kullanılmak suretiyle İzmir'de üye sayısı ve etki alanı itibarıyla en büyük sivil toplum kuruluşu olan "İzmir Suriyeli Mülteciler Derneği" yönetim kurulu üyeleri ile odak grup toplantısı yapılmıştır. Örneklemin (araştırma grubunun) seçilmesinde kullanılan diğer bir örnekleme yöntemi kartopu örnekleme olmuştur. Kartopu örnekleme zengin bilgi kaynağı olabilecek birey veya durumların saptanmasında özellikle etkilidir. Kartopu örnekleme, evrene dâhil olabilecek ve araştırmanın amacına uygun örnek olayla ilişki kurmak ve daha sonra temas kurulan kişinin yardımıyla bir başkasıyla, daha sonra yine aynı yolla bir başka örnek olayla temas kurulur ve bu şekilde kartopu etkisi gibi örneklemin büyütülmesi amaçlanır (Altunışık ve ark 2010, Kuş 2012). Odak grup görüşmesinden sonra olasılıklı olmayan örnekleme çeşitlerinden biri olan kartopu örnekleme yöntemiyle zincirleme ulaşım prensibi uygulanmıştır. "İzmir Suriyeli Mülteciler Derneği" ile yapılan odak grup çalışmasında, diğer ilgili sivil

toplum kuruluşları yetkililerinin isimleri alınmıştır.

Odak grup görüşmelerinde çalışmamızı zenginleştirecek 5 temel soru yöneltilmiştir:

1. Derneğinizin kaç aktif üyesi var? Derneğinizin ana faaliyet alanları nelerdir?
2. Derneğinizin İzmir'de yaşayan Suriyelilerle ilgili olarak sosyo-psikolojik işlev yüklediğini düşünüyor musunuz? İzmir'de yaşayan Suriyelilerin sosyo-psikolojik anlamda iyileşmesi için hangi faaliyetleri yapıyorsunuz/yapacaksınız? (sosyo-psikolojik örneğin; metropolde kendini yalnız hissediyor olabilir, sınırsız, savunmasız, güçsüz hissediyor olabilir bunun gibi örnekler çoğaltılabilir)
3. Derneğinizin İzmir'de yaşayan Suriyelilerle ilgili olarak ekonomik işlev yüklediğini düşünüyor musunuz? İzmir'de yaşayan Suriyelilerin ekonomik anlamda iyileşmesi için hangi faaliyetleri yapıyorsunuz/yapacaksınız? (ekonomik örneğin; metropolde yoksul olabilir, işsiz olabilir, kiralık ev bulamayabilir, ön yargılar olabilir gibi)
4. Derneğinizin İzmir'de yaşayan Suriyelilerle ilgili olarak kültürel işlev yüklediğini düşünüyor musunuz? İzmir'de yaşayan Suriyelilerin kültürel anlamda iyileşmesi için hangi faaliyetleri yapıyorsunuz/yapacaksınız? (kültürel örneğin; milli kimliğinizi korumak arzusu, dilinizi, mezhepsel farklılıklarınızı, vatan özleminizi gidermek arzusu olabilir)
5. Derneğiniz diğer kamu kurumlarıyla (valilik, kaymakamlık, belediye) ilişkiye geçiyor mu? Geçiyorsa sıkıntı yaşıyor musunuz? Ne tür problemler yaşıyorsunuz? Göç idaresinin faaliyetleri sizler için destekleyici mi? Bu kurumun sizlere ne gibi faydalarını gördünüz?

4. BULGULARIN YORUMU

4.1. Sosyo-psikolojik işlev:

İzmir Müzisyenler Derneği hem müzisyenlerin kendi arasında bilgi paylaşımı, ekonomik ve sosyal dayanışmasını esas alan hem de sanat toplum ilişkilerini güçlendirme amacı taşıdığını iddia eden kentte 5 yıl önce kurulmuş bir sivil toplum kuruluşudur. Yapılan odak grup görüşmelerinde derneğin 100'e yakın üyesi olmakla birlikte gönüllüler ve etkinliklerine katkı sunanlar anlamında yaklaşık 400 civarında bir ilişki ağına sahip olduğu bilgisi alınmıştır. Ayrıca bu görüşmelerde derneğin, engelliler, çocuklar, kadınlar, haklarını arayan emekçiler, öğrenciler, köylüler, çevre ve ekoloji mücadelesi veren insanlar, cezaevlerinde kalan çocuklar ve kadınlar, hastanelerde tedavi gören çocuklar, huzurevleri, sosyal hizmet kurumları, ayrımcılığa uğrayan kimlik, din ve inançlar ile dayanışma etkinlikleri düzenlemekte olduğu bilgisi de alınmıştır.

Yapılan yüz yüze görüşmelerde dernek yöneticisi, İzmir Müzisyenler Derneğinin mültecilerle ilgili sosyo-psikolojik işlev yüklenip yüklenmediğine dair şunları ifade etmiştir:

“İzmir Müzisyenler Derneği olarak İzmir'de oyuncak köprüsü adıyla bir kampanya başlattık. Otuz yakın çeşitli kurum, dernek ve stk ile birlikte mülteci çocuklar için 10 bin oyuncak yaptığımız atölyeler düzenledik. Savaş nedeniyle ülkesini terketmek zorunda kalan, çok büyük yıkımlar yaşayan ve geldikleri yerlerde çok büyük yoksunluklarla mücadele etmek zorunda kalan mülteci dostlarımız için toplumsal dayanışmaya çağırdık insanları. Sुरुç'taki kamplarda tiyatrocularımızla beraber 5 gün süren bir etkinlikler dizisi gerçekleştirdik. 2.5 ay orada kaldık ve İzmir'den Sुरुç'a orada kurulan kadın üretim çadırında kullanılması için malzemeler toplayıp gönderdik. Aynı süreçte İzmir'de de yeryüzü sofraları adıyla mültecilerle ekmeğimizi, suyumuzu, sevgimizi paylaşıyoruz diyerek insanları evlerinde yaptıkları yemekleri

aynı sofrada mültecilerle paylaşmaya davet ettik. Yüzlerce insan bu süreçte duyarlılık gösterdi. Haftanın 3 yada 4 günü yüzlerce mülteciye herkesin kendi imkanlarıyla hazırladığı yada getirdiği yiyecekleri giyecekleri dağıttık bunu yaparken de dostluk ilişkileri kurduk müzik yapmayı da ihmal etmedik. İlişki kurduğumuz insanlarla ve özellikle çocuklarıyla ritm atölyeleri, müzik koroları, psikolog gönüllülerimizin katıldıkları çocuk etkinlikleri düzenlemeye başladık.

Mültecilerin temel ihtiyaçları için mülteci dayanışması adıyla bir gönüllü dayanışma ağı oluşturduk. Basmane Kapılar'da bir dostumuz deri-tekstil atölyesinin alt katını bizlere tahsis etti. Halen her gün onlarca mültecinin uğradığı ve topladığımız dayanışma malzemelerinin onlara ulaştırıldığı, hem hukuki sorunları, hem sağlık ve eğitim ile ilgili sorunları ile ilgili olarak kurduğumuz dayanışma ağı yoğun bir şekilde çalışma yürütmektedir. Resmi olmamakla birlikte bir çok mülteci kurumu gibi etkin ve ihtiyaçları karşılama noktasında oldukça güçlü bir hareket haline geldi. Biz dernek olarak ortak insani vicdani duyarlılıklar için herkesin kendisini hem bireysel olarak hem de kurumsal olarak katabildiği yatay ve üretim-iş-paylaşım odaklı bir toplumsal örgütlülüğü savunuyoruz. Bu anlamda herkesin kendisini katabildiği, kendi mesleği, yetenekleri, bilgisi ve duyarlılıklarıyla alanda, kendisini bir engelle karşılaşmadan ifade edebildiği bir ortam oluşturduk. Yaklaşık 3.5 yıldır derneğimizin ana çalışma kalemlerinden birisi de Mülteci çalışmalarıdır.”

İzmir Mültecilerle Dayanışma Derneği kentte mülteciler odaklı faaliyet gösteren bir diğer sivil toplum kuruluşudur. Yapılan odak grup görüşmelerinde derneğin yaklaşık 70 üyesinin bulunduğu ve dört yıl önce kurulduğu anlaşılmıştır.

Yapılan yüz yüze görüşmelerde dernek yöneticisi, İzmir Mültecilerle Dayanışma Derneğinin mültecilerle ilgili sosyo-psikolojik işlev yüklenip yüklenmediğine dair şunları ifade etmiştir:

“Derneğimiz Sosyo-psikolojik destek vermektedir, savaşın izlerini kayıplarını silme, azaltma konularında özellikle kadın ve çocuklara yönelik özel çalışmalar (örnek olarak mültecilerin kendilerini daha iyi ifade etmeleri için çalışma arkadaşlarımızın Arapça bilmeleri onlar için çok önemli zira çok acil durumlarda tercüme desteği sağlıyoruz bunun yanı sıra sağlık için hastanelerden randevu sistemine yardım ederek muayene desteği sağlıyoruz.”

Halkların Köprüsü Derneği kentte mülteciler odaklı faaliyet gösteren bir diğer sivil toplum kuruluşudur. Yapılan odak grup görüşmelerinde derneğin yaklaşık kayıtlı 342 üyesinin bulunduğu ancak bu rakamın saha çalışmaları ile derneğin aktif faaliyetlerine katılanların bini geçtiği bildirilmiştir.

Yapılan yüz yüze görüşmelerde dernek yöneticisi, Halkların Köprüsü Derneğinin mültecilerle ilgili sosyo-psikolojik işlev yüklenip yüklenmediğine dair şunları ifade etmiştir:

“Bir Kadın Bir Hikaye etkinliği yaptık örneğin bu ay. Ve bu kadın buluşmalarımızı her ay yapmaya karar verdik. Konuklarımız arasında Suriyeli Arap, Kürt ve Türkmen kadınlar ve en küçüğü 10 günlük dört çocuk vardı. Mülteci dostlarımızla savaş öncesi Suriye’deki yaşamlarını, mülteci olarak yaşamının zorluklarını, kendilerine yönelik önyargıları, kaygılarını, dertlerini, acılarını konuştuk. Onlar konuştukça hafifledi; biz dinledikçe ağırlaşık... Yükümüz şimdi daha da ağır. Çünkü artık onları adlarıyla, hikayeleriyle, özlemleriyle, kaygılarıyla vd. birer kişi olarak tanımaya, arkadaş olmaya başladık...”

Kentte mülteciler odaklı bir diğer sivil kurum ise Konak Kent Konseyi Mülteci Meclisidir. Yapılan odak grup görüşmelerinde bu meclisin, özellikle Suriyelilerin İzmir’de yoğunlaşmasından dolayı konu ile ilgili, duyarlı oluşum ve kişilerin biraraya gelip, Mültecilerin sorunlarına ortak çözümler yaratmak amacı ile kurulduğu bilgisi alınmıştır.

Yine bu görüşmeler neticesinde Konak Kent Konseyi Mülteci Meclisi çalışmalarının mülteciler için değil mültecilerle beraber yapma anlayışını benimsediği; içerisinde muhtarların da bulunduğu 50 civarında kurumsal oluşumun temsil edildiği bilgileri de alınmıştır.

Yapılan yüz yüze görüşmelerde meclis başkanı, Konak Kent Konseyi Mülteci Meclisinin mültecilerle ilgili sosyo-psikolojik işlev yüklenip yüklenmediğine dair şunları ifade etmiştir:

“Mülteci Meclisi içinde şu an kadın, çocuk ve spor çalışma grupları bulunmakta, odaklanarak çalışmalar yapılması öngörülmektedir. (En kısa sürede Çalışma Yaşamına ilişkin yeni bir grup oluşturma amacındayız.)Örneğin pilot çalışma olarak ilkokula giden Suriyeli çocuklara gönüllü öğretmenlerle (öğretmen ve üniversite öğrencileri) Türkçe ve Matematik dersleri verilmekte. 1 ve 2. sınıflar ile 3. ve 4. sınıflara giden öğrencilere ayrı olarak verilen derslere ikişer öğretmen girmektedir. Bu çalışmanın önümüzdeki öğrenim döneminde yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.

Yine Meclisimiz bünyesinde bulunan İzmir Müzisyenler Derneği ve Türk Psikologlar Derneği ile yapılan ortak etkinlikte Suriyeli çocuklarla müzik ve ritim çalışması yapılırken, anneleri ile sanat terapisi çalışması yapılmıştır. Etkinlik sonunda kadınlar duygularını ifade etmiş olmaktan dolayı mutlu olduklarını belirtmişlerdir.

Ayrıca Kapılar bölgesinde mülteci ve Türkiyeli çocuklarla 6 hafta süren yaz etkinliğinde drama, müzik ve ritim, çamur, bariş için turna kuşu çalışmaları yapıldı. Amaç çocukların üretken işler yaparak eğlenmelerini ve birlikteliklerini sağlamaktır.”

4.2. Ekonomik işlev:

Yapılan yüz yüze görüşmelerde dernek yöneticisi, İzmir Müzisyenler Derneğinin mültecilerle ilgili ekonomik işlev yüklenip yüklenmediğine dair şunları ifade etmiştir:

“Gönüllülerimiz mültecilere ev eşyası, gıda, kışlık kıyafetler, bot, mont, kırtasiye malzemeleri, bebekler ve kadınlar için hijyen malzemeleri, kira-gıda vb nakdi dayanışma başta olmak üzere hemen hemen her alanda çalışma yürüttüler. Hatta dernek olarak ev taşıma işine girip, hamallık ederek taşıdığımız evlerden ihtiyaç fazlası malzemeleri almak, taşıma için ücret almak şeklinde kaynak yaratarak mülteci çalışmalarına aktardık. Sadece geçtiğimiz yaz 20 ye yakın ev taşıma işi yaptık. Müzisyenler Derneği olarak mültecilerle dayanışma amacıyla diğer kurumları da kapsayarak 10 a yakın dayanışma konseri yaptık. İkinci el ev eşyaları başta olmak üzere bizlere ulaşan insanların vermek istedikleri yardımları gönüllü nakliyecilerimiz dostlarımızın da yardımıyla mültecilerin yaşadıkları evlere, semtlere taşıdık.

Dayanışma konserlerimizde ücret yerine 'Bilet yok dayanışma var!' diyerek gelenlerin, kırtasiye malzemeleri, oyuncak, müzik aletleri, battaniye, gıda-erzak, kıyafet, çocuk bezi, kadın pedi başta olmak üzere mültecilerin ihtiyaçlarını karşılayacak malzemeler getirmesi çağrısında bulunduk. Bu tür çalışmalarımız sürekli olarak devam ediyor. Mülteci Dayanışması grubumuz 2000 insana ulaştı ve dünyanın bir çok yerinden gelen akademisyenler ve gazeteciler başta olmak üzere mülteci hakları için çalışan yada bir duyarlılık oluşturmak isteyen insanlara rehberlik de yaptık.”

Yapılan yüz yüze görüşmelerde dernek yöneticisi, İzmir Mültecilerle Dayanışma Derneğinin mültecilerle ilgili ekonomik işlev yüklenip yüklenmediğine dair şunları ifade etmiştir:

“Derneğimiz Mülteci topluluğuna ekonomik desteklerde bulunmaktadır örnek olarak (Ev bulmada yardımcı olmak, gıda giyim ve ihtiyaca yönelik yönlendirmeler ve tabikide bu konularda yerel halkın desteği de oluyor mesela iyi durumu olan esnaf vatandaşlarımızdan topladığımız yardımlarla dağıtım yada ihtiyacı karşılama(ev kirasını ödeme, eczanelerin

karşılama) ilaçları alma, iş fırsatları sunma...)”

Yapılan yüz yüze görüşmelerde dernek yöneticisi, Halkların Köprüsü Derneğinin mültecilerle ilgili ekonomik işlev yüklenip yüklenmediğine dair şunları ifade etmiştir:

“İzmir mülteci emeği sömürüsünün en yoğun yaşandığı kentlerden biridir. Suriyeli mülteciler kent merkezinde patronlar/işverenler, kırsalda ise dayıbaşları tarafından kayıtdışı/yaygın olduğu emek yoğun ve aynı zamanda işçi örgütlülüğünün sifira yakın olduğu sektörlerde çalıştırılıyorlar. Bornova Doğanlar civarında yaşayan Suriyeliler Işıkkent Ayakkabıcılar Sitesi'nde, Buca Gediz ve Karabağlar civarında yaşayan Suriyeliler tekstil atölyelerinde, Konak Kadifekale, Agora, Basmane ve Ballıkuyu civarında yaşayanlar ise bu bölgelerdeki merdiven altı tekstil atölyelerinde ve az da olsa inşaat sektöründe çalışmaktadır.

Ayrıca Buca, Karabağlar civarında yaşayan Suriyeliler günü birlik nakliye sektöründe çalışırken ve Konak'ta yaşayanlar ise atık toplama işinde veya 'dilencilik' yaparak hayatlarını sürdürmeye çalışıyor. Suriyeli mülteciler arasında en yoğun işsizlik oranı da Konak civarında yaşayanlar arasında görülmektedir. Yetişkinlerin iş bulamaması çocukları çalışmaya zorlamakta, enformel ve kayıt dışı sektörler çocuk emeğiyle dolup taşmakta, bu sektörler çocuk emeğiyle ayakta durmaktadır. Suriyeli çocuklar kağıt toplamakta ya da mendil satmaktadırlar. Suriyeli mülteci kadınların çalışma yaşamına dair yeterli veri bulunmamakla beraber özellikle Konak civarında yaşayanların merdiven altı tekstil atölyelerinde çalıştığı bilinmektedir. Kent merkezi dışında Foça, Torbalı ve Seferihisar gibi ilçelerdeki Suriyeli mülteciler tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu bölgelerde yaşayan Suriyeli mültecilerin iş durumu bölgedeki tarım ürününe göre değişkenlik gösteriyor. Genellikle geçici olarak bu bölgelerde bulunuyorlar. Dayıbaşları tarafından bu bölgelere getirilen Suriyeli mülteciler ya

tarla civarındaki boş, harabe evlere ya da çadırlara yerleştirilmektedir. Foça'daki Suriyeli mülteciler yoğun olarak domates ve zeytin hasadında çalıştırılırken, Torbalı ve Seferihisar civarındakiler ise mandalina, lahana gibi ürünlerin toplamında çalıştırılıyorlar. Daha öncesinde bölge illerinden Kürt tarım işçilerini getiren dayıbaşları şimdi daha da ucuz çalıştırabildikleri Suriyeli mültecilere yönelmiş durumdadır. Biz bunları raporluyoruz. Kamuoyunu doğru bilgilendirmeye, yöneticileri tedbir almaya çağırıyoruz.”

Yapılan yüz yüze görüşmelerde meclis başkanı, Konak Kent Konseyi Mülteci Meclisinin mültecilerle ilgili ekonomik işlev yüklenip yüklenmediğine dair şunları ifade etmiştir:

“Özellikle STK'ların bu alanda işbirliğini oldukça önemsemekteyiz. Bu konuda örnek vermek gerekirse;

İzmir Büyükşehir Belediyesi süt kuzusu projesi kapsamında 1 - 5 yaş arası çocuklara süt dağıtmakta. Bu projenin mülteci çocukları da kapsamı için İzmir'de 220 oluşumla (dernek, vakıf, oda, sendika v.b.) İBB'ye toplu dilekçe verilmiş, mülteci çocukların da süt kuzusundan yararlandırılması yönünde karar alınması sağlanmıştır.”

4.3. Kültürel işlev:

Yapılan yüz yüze görüşmelerde dernek yöneticisi, İzmir Müzisyenler Derneğinin mültecilerle ilgili kültürel işlev yüklenip yüklenmediğine dair şunları ifade etmiştir:

“İzmir Müzisyenler Derneği olarak mültecilerin kentimizle entegrasyonunu sağlamak amacıyla aynı kentin çocukları adıyla bir kampanya başlattık. Aynı kenti paylaşan mülteci ve Türkiyeli çocukların birlikte olduğu, eğlendiği, birbirine şarkılar öğrettiği, folklorik özelliklerini paylaştığı onlarca etkinlik düzenledik. Mülteci Günü kapsamında bir çok yerde Türkçe, Kürtçe, Arapça başta olmak üzere farklı dillerde şarkılar söyledik, Mültecilerin de sahnemizde müziğini paylaşmasını sağladık. Konak Kent Konseyi Mülteci

Meclisi bileşeniyiz ve Mülteci-Der başta olmak üzere kentimizde mültecilerle çalışan yerli ve yabancı hemen hemen tüm kurumlarla ortak etkinliklerimiz oluyor. Mesela bir sağlık taraması için çadırlarda yaşayan mültecileri ziyaret ettiğinde bir kurum, bizler de müziğimizle orada oluyoruz. Arapça repertuarımız baya gelişti diyebilirim.

Tam da bu süreçte 22 dilde şarkılar söylediğimiz yeryüzü şarkıları korosu' nu kurduk. Koro'da 5 mülteci dostumuz var. Mülteci müzisyenlerle de düzenlediğimiz kadınlara ve çocuklara yönelik etkinliklerde sahnemizde beraber müzik icra ederek güzel bir gönül bağı kurduk.

Mültecilerle mümkün olduğunca siyasal-mezhepsel-etnik tartışmalara girmemeye çalışıyoruz. Kapalı toplum yapısı ve muhafazakar aile kurumu baskın olan mülteci dostlarımız, çocuklarını bize emanet ettiklerinde bir çok önyargıyı da aştılar. Bir çok kara çarşafli kadının bizim etkinliklerimizde gülümseyerek şarkılar söylediğine, darbuka yada bendir çaldığına, halay çektiğine, kız ve erkek çocukların dans ettiği, birlikte oynadığı ve eğlendiği etkinliklerimizde buna karşı bir reaksiyon göstermediğine tanık olduk. Bir kardeşleşme ortamı yarattık bu anlamda muthuyuz.”

Yapılan yüz yüze görüşmelerde dernek yöneticisi, İzmir Mültecilerle Dayanışma Derneğinin mültecilerle ilgili kültürel işlev yüklenip yüklenmediğine dair şunları ifade etmiştir:

“Derneğimiz Kültürel anlamda da faaliyetler sunmakta bu konuda Entegrasyona yönelik çalışmalarımız aynı zamanda kültürel faaliyetlerimiz desteklemektedir örneğin piknik ve okullarda verilen derslerin yanı sıra merkezimizde cumartesi ve pazar ek olarak yardım destek dersleri mesela matematik ve dil kursları kendi dilleriyle okullar açmalarına yardımcı olmak yerel halkla faaliyetler oluşturmak Dünya Mülteci gününde Arap ve Türk şairleriyle barış şiirleri okumak artı ressamı aynı şekilde

ortak alanlarda aslında aynı coğrafyayı paylaştığımızı farkındalığını sürmek ve ortak kültürü birleştirme aktiviteleri yapmak, bu alanın gurur kaynağı ise 3 yıl önce kurduğumuz Suriyeli mülteci futbol takımı halen bucadaki kulüpte turnuvalara katılması.”

Yapılan yüz yüze görüşmelerde dernek yöneticisi, Halkların Köprüsü Derneğinin mültecilerle ilgili kültürel işlev yüklenip yüklenmediğine dair şunları ifade etmiştir:

“Suriyeli sanatçılar ile Türkiyeli sanatçıları biraraya getirdiğimiz bir grubumuz var. Bir yıldır birlikte müzik, resim, heykel, tiyatro vb gibi alanlarda üretim yapıyorlar. 13 Mayıs 2017'de bir büyük etkinlikle bu üretimleri İzmirliyle paylaşacağız. Bir mültecinin yazdığı oyun sahnelenecek. Mülteciler ve gönüllülerimiz tiyatro yapacaklar. Konserler olacak. Resim sergisi açılacak. Kültür -Sanat grubumuz bu işlerle ilgileniyor.

Yöneticileri, mültecilerin 'Suriye sevdalarına' duyarlı olmaya çağırdık hep. Asimilasyona karşıyız. Artık iletişim imkanları çok yüksek bir çağdayız. Onların kalpleri burada atacak kulakları Suriye'de olacak. Zaman içinde bir ayakları burada bir ayakları Suriye'de olacak. Bütün bu gerçeklere uygun bir uyum politikası geliştirmek zorundayız.”

Yapılan yüz yüze görüşmelerde meclis başkanı, Konak Kent Konseyi Mülteci Meclisinin mültecilerle ilgili kültürel işlev yüklenip yüklenmediğine dair şunları ifade etmiştir:

“Ara ara çocuk şenlikleri yapıldı, çocukların tiyatrolara gitmeleri sağlandı, spor grubumuzun oluşması ile birlikte mülteci çocuklarımızla çok yönlü ve süreklilik ilkesiyle ilgilendik. Spor grubumuzun oluşumuyla beraber çoğunluğu kadın olmak üzere 100 civarında Suriyeli Konak Belediyespor ve Antalya Döşemealtı Belediyespor 1. Kadın Futbol Ligi maçına götürüldü, trübün onlarla canlandı. Ayrıca "Mülteciler, Kent ve Spor" paneli yapıldı. Bu panelde İzmir'de çok sayıda Suriyeli Profesyonel nitelikte

futbolcu olduğunu, ama statülerinden dolayı takımlarda ve liglerde (amatör değil) oynayamadıklarını, bu yüzden çalışmak ya da tehlikeli yollardan Batıya gitmek durumunda kaldıklarını öğrendik. Bundan sonrasına yönelik 6 aylık program oluşturularak kadın, çocuk ve gençlerin hem spor yapmaları, hem de bu vesile ile spor ve kent yaşamına katılmaları sağlanacak.

Kültürel boyutta Mülteci şairler ve Türkiyeli şairlerle ortak şiir etkinliği düzenlendi, birlikte şiirler okundu, müzik yapıldı. En sonuncusu yeni oluşturulan "Suriyeli Edebiyatçılar ve Yazarlar Derneği İzmir Şubesi" ile birlikte yapıldı. Bu çalışmalarda Suriyeliler dışındaki mülteci şair ve yazarların da katılmasına özen gösterildi. Bir ay kadar önce Türkiye'nin değişik yerlerinden gelen "Suriyeli Mülteci Sanatçılar Sergisi - Sanat Sınır Tanımaz" adı altında resim ve heykel sergisi düzenlendi. Bu çalışmalar mültecilerin kültür ve sanat aracılığıyla kentimize olumlu kazanımlar sağlayacağını düşünüyoruz.

Mültecilerin hem kendi yaşamları, hem de kentsel, sosyal, kültürel alanda en büyük yaşadıkları engelin dil olduğu aşikardır. Bu konuda, Milli Eğitim, Halk Eğitim ve çeşitli kuruluşların verdiği kursların ulaştıkları kitle açısından yetersiz olduğu saptamasından hareketle 20 gönüllümüze TÖMER'den "Yabancılarla Türkçe Öğretme Kursu" aldık. Bu gönüllüler mültecilere onların buldukları bölgelerde ücretsiz Türkçe öğreteceklerdir, hatta bu kurslara başlamış bulunmaktadır. Amacımız eğitici eğitimleriyle daha fazla gönüllü öğretmen yetiştirerek bu kursları yaygınlaştıracaktır.

Mültecilerin uzun süredir burada kaldıkları ve kalmaya devam etmeleri gerektiğinden hareketle yardıma dayalı yasamdan çıkararak, ekonomik, sosyal, kültürel boyutlarına destek olmak amacıyla süreklilik içeren geniş kesimi ilgilendiren çalışmalarını yaygınlaştırmak amacı içindeyiz. Bundan sonra gerek kamu, gerek de yerel yönetimlerle daha etkin ilişkilerle

daha kapsamlı çalışmalar yapma, yapılan/yapılacak çalışmalara destek vermek ve söylemlerimizi yaşama geçirmek amacıyla

Son olarak kentlerin çok kültürlü, heterojen yapılar olduğundan hareketle mültecilerin de kendi kültürlerini buraya da taşıyarak ve bu kentin kültürel yaşamını zenginleştireceğini düşünüyoruz. Bunun örneğini bu yıl 8 Mart nedeniyle düzenlenen kadın kursları fuarında Konak Kent Konseyi standında Suriyeli kadınların yaptıkları yemekleri ücretsiz olarak İzmirle tanıştırmaları ve beğeni almalarını gösterebiliriz.”

4.4. Kurumsal yönetim:

İzmir Müzisyenler Derneği yöneticisi ile yapılan görüşmelerde kurumsal yönetime ilişkin şunları ifade etmiştir:

“Konak Kent Konseyi Mülteci meclisi üyesiyiz. Mülteci Meclisi duyarlı insanlardan oluşmakta ancak mültecilerin özellikle kendi aramızdaki dayanışma ile çözemeyeceğimiz ciddi ve kapsamlı sorunları için destek istediğimizde çoğu zaman ya hiç yanıt alamıyoruz yada çok gecikmeli oluyor. Yaptığımız bir çok kadın ve çocuk etkinliğinde belediyeden bütçe geç çıktığı yada çıkmadığı için kendimiz gerçekleştirmek yada iptal etmek zorunda kaldık. Halen gerçekten etkin bir çalışma yürütmediği inancındayız kurumların.

Kimliği olmayan ve sağlık noktasında desteğe ihtiyacı olan mülteciler için kurumlarla görüşmelerimiz olabiliyor. Kira yardımı vb için de kaymakamlık yada belediyeden destek isteyebiliyoruz. Ancak bu noktada çok da yeterli değil gelen destek. Kendi belirledikleri ailelere düzenli yardım yaparken, henüz geçici kimlik alamamış yüzlerce aile büyük mağduriyetler yaşamakta. Bu sorunları da genelde kendi dayanışma ağımla çözmeye çalışıyoruz. Göç İdaresi ile bir kaç temasımız oldu. Ancak bağımsız faaliyetleri yada proje-hibe programı şeklinde yürütmeyen çalışmaları desteklemiyorlar.”

İzmir Mültecilerle Dayanışma Derneği yöneticisi ile yapılan görüşmelerde kurumsal yönetime ilişkin şunları ifade etmiştir:

“Derneğimiz 2011’den itibaren Türkiye’de bulunan Resmi ve Yasal Kurumlar, sivil toplum kuruluşları, iş adamları ve iş kadınları ile Mültecilere yardım etmek için hep bir iletişim içindeyiz buna ilaveden Valilikler, Kaymakamlıklar, belediyeler, Sağlık Müdürlüğü ve diğer Resmi Kurumlarla da iletişim içindeyiz, Şu an faaliyet olarak Konak Kent Konseyi Mülteci Komisyonu ile Süt kuzusu Projesini hayata geçirdik (Sadece Türklere Süt dağıtımı olmaması buna Mülteci çocukların da hakkı olduğunu söyledik ve şu an artık süt herkese dağıtılıyor) bunun yanı sıra Mültecilerin yoğunluk gösterdiği mahallelerde muhtarlarla iletişime geçip yardım sağlamak. Göç İdaresinin Faaliyetleri bizim için çok destekleyici çünkü kendi vatandaşlarımıza ilk önce Arapça tercüman sağlamları bizim yükümüzü azaltıp, ellerinden gelen çabayı sağladıklarına canı gönülle inanmaktayız.”

Halkların Köprüsü Derneği yöneticisi ile yapılan görüşmelerde kurumsal yönetime ilişkin şunları ifade etmiştir:

“Sorunun kısa yanıtı tüm yetkililerle vali yardımcısı, kaymakamlar, belediye başkanları, AFAD, Kızılay yöneticileri ile yüzyüze ya da dilekçeler vererek temas etmeye çalışıyoruz. Göç İdaresi eskiden adeta bir polis teşkilatı gibi kurulduğundan yeni durum için bir evrim geçirmesi gerekiyor, bu da çok zaman alıyor. İlişki geliştirmek oldukça zor!”

5. SONUÇ

Sivil toplum kavramı çok eski tarihlere kadar uzanmaktadır. Bununla birlikte özellikle 1980’den sonra sivil toplum kavramının dünyada ve Türkiye’de politik alanda ve akademik çevrelerde daha sıklıkla kullanıldığını müşahade ediyoruz. Bu gelişmeye paralel olarak küreselleşmenin ve kentleşmenin etkisiyle kentsel siyasette yeniden şekillenmeler de olmuştur.

Metropol ölçeğinde kentlerin yönetimi için yeni kurumsal arayışlar gerçekleşmiştir. Zira bu kentler yeni problem alanlarıyla karşılaşmış yeni hizmet talepleri ortaya çıkmıştır. Eskiden beri sürdürdükleri kamusal hizmetlerin niceliği ve niteliği değişmiştir. Mülteci göçleri de metropol alan yönetiminde ortaya çıkan yeni ve karmaşık bir sorun olarak önümüzde durmaktadır. Demokrasinin olmazsa olmazı kentsel siyasette daha aktif roller üstlenen STK'ların çalışma alanları giderek genişlemiştir. Bu örgütlerin çalışma alanlarına özellikle metropollerde artık eğitim, kadın sorunları, çocuk hakları, gençler, yoksulluk, mülteci hakları gibi çok sayıda konu girmiştir.

Çalışmamızda ülkemizin üç büyük metropolünden biri olan İzmir kentinde yaşayan mültecilere yönelik faaliyette bulunan hak temelli sivil toplum kuruluşları ile nitel araştırma gerçekleşmiştir. Çalışmanın bulgularına göre İzmir'de mülteciler odaklı faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sosyo-psikolojik işlev yüklediğini söylemek mümkündür. Ayrıca çalışmamız neticesinde; İzmir'de mülteciler odaklı faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının ekonomik işlevler de yüklediğini söyleyebiliriz. Bir diğer husus İzmir'de mülteciler odaklı faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının kültürel işlevler yürütmesidir. Son olarak, çalışmamızda İzmir'de mülteciler odaklı faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının kurumsal yönetime ihtiyaç duyduğunu ifade etmeliyiz.

KAYNAKÇA

1. ALTUNIŞIK, R., vd., 2010. Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri spss uygulamalı, 6. Baskı, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
2. BAL Hüseyin, 2008. Kent Sosyolojisi, Fakülte Kitabevi, Isparta.
3. BALCIOĞLU, İ. 2007. Sosyal ve Psikolojik Açıdan Göç. İstanbul: Elit Kültür Yayınları.
4. ÇAHA, Ö., 2005. Sivil Toplum Üstüne. Sivil Toplum ve Demokrasi. Kaknüs Yay., İstanbul.
5. ÇİÇEKLİ, B.,2009. Göç Terimleri Sözlüğü, Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü Yayınları No: 18.
6. Devlet Planlama Teşkilatı. 1997. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Ankara: DPT Yayınları.

Çalışmamızın ortaya koyduğu bulgular ışığında metropollerde uygulanması amacıyla aşağıdaki politika önerilerini sunabiliriz:

- İlk, Suriyeli mültecilerin yaşadıkları kente uyumuna ve sosyal yaşama entegrasyonuna yönelik olarak, başta Suriyeli mülteciler ve yerelde yer alan temel aktörler olmak üzere, ilgili bütün kamu, özel ve sivil toplum taraflarının etkin katılımını ve yönetişimini gerekli kılabilecek katılımcı ve bütünsel bir çalışma süreci önerilmektedir.
- Sonrasında, kentte yaşayan Suriyeliler ile ilgili güncel ve kapsamlı mevcut durum analizi raporunun hazırlanması gerekir.
- Mevcut durum analizi üzerine inşa edilecek kentin mültecilerine münhasır orta vadeli bir strateji belgesi oluşturulmalıdır.
- Metropollerde faaliyet gösteren kent konseyleri, kalkınma kurulları benzeri mahalli, katılımcı demokratik mekanizmaların mültecileri de içerecek biçimde genişletilmesi gerekmektedir.
- STK temsilcilerinin öneri ve fikirleri merkezi idarede, bakanlıklarda ve TBMM'de tartışılmalıdır.
- Ülkemizde faaliyet gösteren mülteci STK'larının online olarak sürekli iletişim kanalları kurulmalıdır.

7. Devlet Planlama Teşkilatı, 2000. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
8. EKE, A. E., 1985. "Anakent Yönetimi ve Yönetimler Arası İlişkiler: Batı Deneyimi ve Türkiye", Amme idaresi Dergisi, C.18, S.4.
9. ERDOĞAN, Murat, 2017. "kopusu"tan "uyum"a kent mültecileri Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği", Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayını.
10. ERDumlu, G., 1982. Türkiye'de Metropolitan Yönetim sorunları ve Bir Sistem Önerisi, Ankara.
11. GÖRMEZ, Kemal, 1993. "Türkiye'de Anakent Yönetiminin Sorunları". Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 2(1), 19-29.
12. İSBİR, Eyüp Günay, 1982. Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetimi, Ankara.
13. KELEŞ, R. ve A. Ünsal, 1982. Kent ve Siyasal şiddet, AÜSBF Yayınları, Yayın No:507, Ankara.
14. KELEŞ, Ruşen, "Kentbilim Terimleri Sözlüğü", İmge Kitabevi, Ankara, 1998.
15. KUŞ E, 2012. Nicel-nitel araştırma teknikleri sosyal bilimlerde araştırma teknikleri nicel mi? Nitel mi? Ankara, Anı Yayıncılık.
16. KÜMBETOĞLU B, 2005. Sosyoloji ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma, İstanbul, Bağlam Yayınevi.
17. ONAT, Ü. 1993. "Gecekondu Kadınının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci". Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
18. ÖZDEMİR, M., 2010. Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1).
19. PUNCH, KF, 2005. Sosyal araştırmalara giriş nicel ve nitel yaklaşımlar. Ankara, Siyasal Kitabevi.
20. TEKEL, A. 2002. "Metropolitan Planlamanın Önemi ve Gerekliliği Üzerine". Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 11(1), 42-55.
21. TOLAN, Barlas, 1977. Büyük Kent Sorunlarına Toplu Bir Bakış, AİTİA Yayınları, Ankara.
22. YILDIRIM A, Şimşek H, 2008. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara, Seçkin Yayınevi.

MÜLTECİ SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNE İLİŞKİN YENİ BİR YAPILANMA: GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

A NEW STRUCTURING RELATED TO SOLVE THE PROBLEM OF REFUGEE: THE GENERAL DIRECTORATE OF IMMIGRATION AUTHORITY

İ. Ethem TAŞ*, Hatike KOÇAR**, Yeter ÇİÇEK***

* Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Yönetim Bilimi ABD, i.ethem.tas@gmail.com

** Öğr. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, Aksu Mehmet Süreyya Demiraslan MYO, Yerel Yönetimler Programı, hatike_kocer35@hotmail.com

*** Arş. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları ABD, y.cicek_01@hotmail.com

ÖZ

Günümüzde ülkeleri önemli ölçüde etkileyen göç olgusu karşısında Türkiye de göçmen veren ülkeler ile göçmen alan ülkelerin arasında bir kavşak durumundadır. Türkiye gerek coğrafi konumu gerekse stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca göç hareketlerinin durağı olmuş ve milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmıştır. Bu sebeplerden dolayı, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de göç konusuna daha rasyonel bakabilmek, göç konusunda etkin politikalar belirleyebilmek ve uygulayabilmek için yeni düzenlemeler yapılmakta ve bu kapsamda kurumlar oluşturulmaktadır. Bu düzenlemelerin en önemlisi 04/04/2013 tarihli ve 6458 sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" ile kurulan tam adı "Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü" veya kısa adıyla "Göç İdaresi Genel Müdürlüğü"dür. Bu kapsamda çalışmada; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün mülteci sorununun çözümüne ilişkin olarak yaptığı politika ve stratejileri incelenecek olup, çalışmada yıllık göç raporları ve göç istatistikleri dikkate alınarak Türkiye'deki mülteci sorunu incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Mülteci, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

Jel Kodları: K4, K37, K39, K40

ABSTRACT

Turkey has a junction position between the countries which give the immigrant and the countries which take the immigrants against the fact of immigration which affects significantly on the countries today. Turkey has become the station for the immigration acts with both its geographical position and strategic position throughout the history and it hosted for the immigrants in millions. Thus, the new regulations have been done in order to consider rationally about the immigration in Turkey, to determine the effective policies about the immigration and to apply them, and the institutions are established within this scope. The most important one in these regulations is " Turkish Republic, The Ministry of Internal Affairs, The General Directorate of Immigration Authority " as its full name or as its brief name "The General Directorate of Immigration Authority " which was established with 04/04/2013 dated and 6458 numbered " The Law of Foreign and International Protection". In the study within this scope; the policies and strategies that The General Directorate of Immigration Authority made about the solution of refugee problem will be reviewed, the refugee problem in Turkey will be examined in consideration with the annual immigration reports and immigration statistics in the study.

Keywords: Immigration, Refugee, General Directorate of Immigration Authority

Jel Kodları: K4, K37, K39, K40

1. GİRİŞ

Göç, insanları yaşadıkları yerden çeşitli ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel nedenler dolayısıyla başka bir yere hareket etmelerini içeren ve bütün insanlığı ilgilendiren bir olay olarak tanımlanabilmektedir. İnsanın farklı ülkelere, kentlere ve bölgelere göçü geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmekte ve yoğunluğu daha da artmaktadır (Bahar- Bingöl, 2010: 44).

Günümüzde ülkeleri önemli ölçüde etkileyen göç olgusu Türkiye’yi de etkilemektedir çünkü Türkiye göçmen veren ülkeler ile göçmen alan ülkeler arasında bir köprü konumundadır. Türkiye’nin bu özelliğinin sebepleri arasında coğrafi ve stratejik konumunun büyük etkisi vardır. Bundan dolayıdır ki tarih boyunca kitlesel sığınma hareketleri de dâhil olmak üzere, geniş anlamda göç hareketlerinin durağı olmuş ve milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmıştır (23.09.2017, www.goc.gov.tr).

Ülkeye göç ile gelen nüfus yoğunluğu ve göç hareketliliği, geçmiş ile kıyaslandığında son yıllarda değişim yaşandığı görülmektedir. Bu değişim neticesinde Türkiye hedef ülke konumuna gelmiştir (23.09.2017, www.goc.gov.tr).

Geçmiş ile kıyaslandığı zaman Türkiye’ye yönelik artan ve çeşitlenen ve Türkiye’yi hedef ülke konumuna getiren göç hareketleri, Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve demografik yapısını, kamu düzenini ve güvenliğini derinden etkilediği ve yeni bir göç yönetimi anlayışına olan ihtiyacı da beraberinde getirdiği görülmektedir (23.09.2017, www.goc.gov.tr).

Özellikle son yıllarda Türkiye’nin yakın komşularında yaşanan iç istikrarsızlıklar neticesinde buradaki insanların Türkiye başta olmak üzere, dünyanın çeşitli ülkelerine yoğun bir kitsel dış göç olayında

bulunmaları, ülkemizin “göç yönetimi” konusunda çağın gereklerine ve dünyadaki örneklerine uygun adım atmamayı zorunlu kılmıştır.

Farklı zaman ve değişik dönemler boyunca göç hareketleriyle karşı karşıya kalan Türkiye, özellikle son dönemde “Arap Baharı” adı verilen ve çok yakın coğrafyada gerçekleşen siyasal ve toplumsal olaylar neticesinde şimdiye kadar olmadığı büyüklükte göç hareketleriyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Türkiye’nin söz konusu göç hareketlerine ilişkin uyguladığı insani nitelikteki “açık kapı” politikası göçmen sayısının artması ve devam etmesi nedeniyle günümüzde yürütülemez hale gelmiştir (Soyupek, 2016: 179). Çünkü bu göç olayı son zamanlarda karşılaşılan en büyük hareket olmakta ve bu olaya taraf olanlar bununla başa çıkmanın yoluna aramaktadırlar.

Bu sebeplerden dolayı, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de göç konusuna daha rasyonel bakabilmek, göç konusunda etkin politikalar belirleyebilmek, kriz durumlarında kararları etkin ve verimli uygulayabilmek için yeni düzenlemeler yapılmakta ve bu kapsamda kurumlar oluşturulduğu görülmektedir. Bu düzenlemelerin en önemlisi 04/04/2013 tarihli ve 6458 sayılı “*Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*” ile kurulan tam adı “*Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü*” veya kısa adıyla “*Göç İdaresi Genel Müdürlüğü*”dür (23.09.2017, www.goc.gov.tr). Genel Müdürlüğün kurulmasındaki amaç ise; bu alandaki çalışmaların uzmanlık sahibi, yenilenmeye ve uluslararası işbirliğine açık, güncel bilgileri ve gelişmeleri yakından takip eden; kısacası süreçlerin dinamik yapısına ayak uydurabilen mekanizmalar tarafından yönetilebilmesini sağlamaktır (23.09.2017, www.goc.gov.tr).

2. GÖÇ, MÜLTECİ, SİĞINMACI, GÖÇMEN VE MİSAFİR SURİYELİLER ÜZERİNE

Göç, özellikle ulus ötesi bir hareket olarak, Asya, Pasifik ve küresel ölçekte ekonomik ve sosyal gelişmede giderek daha önemli bir bileşen haline gelmektedir (UNESCAP, 2007: 4).

Göçlerin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Zaman içerisinde göçlerin çeşitlerinde ve niteliğinde bazı değişimler meydana gelmiştir. Toplumlar geçmişten günümüze göç olgu ile karşıya karşıya olmakla beraber ilk zamanlarda yaşanan göç olayı daha çok açlık, savaş, kıtlık ve iklim koşulları gibi nedenlerden kaynaklanırken günümüzde bu nedenler yerini kültürel, siyasi, iktisadi, dini, eğitim, sanayileşme, gereksinim vb. nedenlere bırakmıştır. (Akıncı vd, 2015: 60). Ayrıca günümüzle birlikte yapılan göçlerin niteliği de değişmiş uluslar arası olarak gerçekleşen göçler günümüzün temel odak noktası haline gelmiştir. Bu durum çok disiplinli bir kavram olmakta ve ekonomi, sosyoloji, psikoloji, coğrafya, kültür, hukuk, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, demografi gibi disiplinlerini de yakından alakadar etmektedir (Wickramasinghe-Wimalaratana, 2016: 27).

Göç, daha iyi istihdam olanakları ile zulüm arasında değişen çeşitli nedenlerle bireylerin veya insan gruplarının bir coğrafik yerden diğerine geçici veya kalıcı olarak taşınması olarak da nitelendirilmektedir (Hagen-Zanker, 2008: 4).

Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü'ndeki tanımına göre göç; *“ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireyler ile toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret”* olarak tanımlanmaktadır (23.09.2017, tdk.gov.tr). *“Bireysel ya da kitlesel yer değiştirme eylemi”* (Şahin, 2001: 59) olarak da göç ifade bulmaktadır. Daha geniş kapsamlı bir göç tanımı yapılacak olursa; *“bir yerden başka bir yere yapılan, sosyo-kültürel, politik ve bireysel dinamiklerden etkilenen, kısa-orta ve uzun vadeli olabilen bu eylemin, geriye dönüş, planlı veya sürekli yerleşim hedefi güden bir yer değiştirme hareketi olduğu”* anlaşılmaktadır (Yalçın, 2004: 12-13). Başka bir tanıma göre ise göç, *“toplumsal düzeni ve ülkelerin politikalarını etkileyen sosyal bir olgu olarak kabul edilmektedir. İnsanların farklı coğrafyalar arasındaki bu*

hareketi bireysel ya da küçük topluluklar halinde olabildiği gibi, özellikle savaş durumlarında kitlesel düzeyde de olabilmektedir” (Aksoy, 2012: 293). Ekonomik veya başka kazançlar elde etmek için klasik göçmen ülkelerine (Tunç, 2015: 31) doğru göç eden göçmenlerden oluşan “gönüllü göç” hareketlerinin aksine “zorunlu göç” hareketlerinde ise, göçmenler çatışmadan, şiddetten kaçmakta ve insanlar silahlı çatışma ve şiddet olayları yüzünden yurtlarını ya da içinde yaşadıkları toplumları terk etmek (Gökçan, Açıkıldız ve Ataman, 2015) zorunda kalmaktadırlar. BM Nüfus Bürosunun tanımına göre ise göç, *“kişinin köken yerinden başka bir yere giderek orada kalıcı yerleşmesi ve böylece ikamet yerinin değişmesi”* anlamına gelmektedir. Bahsi geçen tanımlardan da anlaşılacağı üzere göç kavramı çok boyutlu ve oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir.

Göç kavramının bu çok boyutlu yapısı göçün sınıflandırmasında da çeşitliliğe yol açmaktadır. Göç olgusunun dinamik bir yapıya sahip olması farklı türlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

“Bireysel göç” toplumdaki kişilerin siyasi, sosyal, ekonomik olmak üzere çeşitli sebeplere dayanarak bireysel veya aileleriyle birlikte başka bir yere gitme kararı olarak tanımlanabilirken; “toplu göç” ise toplumların veya belli bir bölgede yaşayan insanların çeşitli sebeplerle yer değiştirmesi olarak ifade edilebilir. (Akıncı vd, 2015: 63). Bir başka kategoriye göre ayrım yapılacak olursa ‘kitlesel göç’ belirli zaman diliminde çok sayıdaki kişinin ait olduğu ülkesi dışındaki başka ülkelere düzensiz gruplar şeklinde hareket etmesi olarak tanımlanabilir. Bir diğer kategori için, “isteğe bağlı” ya da “zorunlu yapılan göç” kavramlarına da değinmek gerekmektedir. İsteğe bağlı göç ise; *“kişinin göç ederken başkasının herhangi bir etkisi altında kalmadan gerçekleştirdiği göç türü olarak ele alınırken”*; diğer taraftan zorunlu göç ise *“siyasal baskılar, savaşlar ve doğal afetler gibi etkenler sebebiyle kişiyi göç etmeye zorlayan ve kişinin isteği dışında gerçekleşen göç hareketi”* ifade

edilmektedir (Tümertekin - Özgüç, 2004: 236).

Temel olarak ülkelerin siyasi ve sosyal sebeplere bağlı olarak bir başka göç kategorisi olan “iç göç” ve “dış göç” kavramları karşımıza çıkmaktadır. TDK’ya göre iç göç; “*bir ülke sınırı içerisinden genellikle daha küçük yerleşim yerlerinden daha büyük yerleşim yerlerine geçici ya da sürekli olarak kalma amacıyla yapılan göç hareketi*” olarak tanımlanmaktadır. Daha yalın bir ifadeyle kırsaldan kente yapılan bir göç türüdür ve bu yönüyle iç göçün ekonomik ve toplumsal sonuçları yönüyle işgücü piyasaları ve işsizlik açısından yapısal bir özellik taşıdığı ifade edilebilir. (Bahar- Bingöl, 2010: 45). Dış göç, ise “*siyasi bir sınırın aşılması ve yerleşmek amacıyla sürekli ya da geçici bir yerleşimin söz konusu olmasıdır*” (Bayraklı, 2007: 20).

Göç olayı neticesinde çeşitli kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu kavramlar; Mülteci; “*zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu ve devleti kendisini koruyamadığı yahut korumadığı için ülkesinden kaçan kişidir*”. Bir ülke, bir kişiyi mülteci olarak tanıdığına, söz konusu kişiye menşe ülkesinin sağlamadığı koruma yerine uluslararası koruma sağlar (Akpınar, 2017: 17). Daha kapsamlı tanımı ise 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi’nde yer almaktadır. Buna göre; “*Menşei ülkesi dışında bulunan, ırkı, dini tabiiyeti, beli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü sebebiyle zulüm görmekten haklı nedenlerle korku duyan ve ülkesinin korunmasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen veya zulüm korkusu nedeniyle buraya dönmek istemeyen kişi*” mülteci olarak tanımlanmaktadır. Sığınmacı ise, “*ülkesini terk etmiş ve mülteci olduğu iddiasıyla bir başka ülkeye sığınan ama henüz mülteci olup olmadığı hakkında yetkili merciler tarafından karar verilmemiş kimseler*” şeklinde ifade edilmektedir (Deniz, 2014: 177-178). Göçmen, “*bir ülkeden diğerine geçici ya da kalıcı olarak yaşamak ve genellikle çalışmak ya da aile üyeleriyle yeniden bir araya gelmek için*

giden kişidir” (23.09.2017, pictes.meb.gov.tr) şeklinde literatürde yerini bulmaktadır.

Yukarıda anlatılanlar kapsamında değerlendirildiğinde, Suriye’de yaşanan olaylar neticesinde gerek Türkiye’ye gerekse de dünyanın çeşitli ülkelerine kitlesel iç ve dış göç başlamış ve bu ülkeden sığınmacılar gelmiştir. Türkiye Suriye krizinin başlamasından bu yana açık kapı politikası benimsemiş ve “Suriyelileri Misafir Suriyeli” statüsünde ülkeye almıştır. Buna göre Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından, uluslararası hukukta kabul gören “geçici koruma” statüsüyle koruma altına alınmış Suriyelilerdir. Her türlü imkânları devlet tarafından karşılanmakta, bir anlamda “misafir” konumunda barındırılmaktadırlar (TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 2012: 11-12).

3. TÜRKİYE’DE GÖÇ VE GÖÇ YÖNETİMİNE İLİŞKİN POLİTİKALAR

Uluslararası göçün dünya siyaseti üzerindeki etkisini anlamak için, devletlerin stratejik kazançlar için göçü nasıl şekillendirdiğini ve kontrol ettiğini bilinmesi gerekmektedir. Keza bu kapsamda tarihsel süreçte 20. yy daha da dar kapsamda 1945’ten beri gelişmiş sanayi demokrasilerinde göçün giderek artışı gözlenmektedir (Hollifield, 2012: 2).

Dünya genelinde yaşanan göç olayından hemen hemen her ülke etkilenmekte ve özellikle de küreselleşmenin etkisinin hissedildiği ya da yoğun olarak yaşandığı tüm coğrafyalarda ülke gündeminin ilk sıralarında yer almakta, herkesi ve her yapıyı ilgilendirmektedir (23.09.2017, www.goc.gov.tr). Göç, siyaset, ekonomi, sosyal ve kültürel yaşam gibi pek çok toplumsal olgu ile yakından ilgilidir. Özellikle uluslararası göç söz konusu olduğunda birden fazla devleti aynı anda etkilemektedir. Bu göç türü söz konusu olduğunda göç edilen ülke için nitelikli iş gücünün ülkeye gelmesi gibi bir olumlu

etki söz konusu olurken göç veren ülke içinse bu durum nitelikli iş gücünün ülkeden çıkması gibi olumsuz bir etkisi de olmaktadır. Dolayısıyla göç, göçmenlerin yerleştikleri ülkeler kadar arkalarında bıraktıkları ülkeleri de ilgilendirmekte ve bu ülkeler arasındaki etkileşimi şekillendirip kalıcı izler bırakmaktadır (23.09.2017, www.goc.gov.tr).

Türkiye sahip olduğu coğrafi konumu sebebiyle doğu ile batıyı birleştiren doğal bir köprü konumundadır. Türkiye'nin bu özelliği göç yolları düşünüldüğünde de etkisini kaybetmeden devam etmektedir. Türkiye'nin doğal bir köprü olmasının diğer sebebi ise, Türkiye'nin artan ekonomik gücü ve sahip olduğu siyasi istikrardır. Göç hareketleri açısından Türkiye'nin "geçiş ülkesi" konumu son yıllarda değişime uğramış ve ülkemiz aynı zamanda bir "hedef ülke" konumuna gelmiştir (23.09.2017, www.goc.gov.tr). Bu nedenledir ki Anadolu coğrafyası tarihin her döneminde zorunlu ya da gönüllü göç olgusu ile karşı karşıya kalmış olan bir coğrafya ve medeniyet olmuştur (ORSAM, 2012: 15). Türkiye'nin maruz kaldığı bu göç dalgasını Cumhuriyet öncesi dönem ve Cumhuriyet sonrası dönem olarak iki grup şeklinde incelemek çalışma kapsamında yararlı olacaktır.

Cumhuriyet öncesi dönemde öne çıkan kitlesel ve bireysel sığınma hareketlerinin başlıca örnekleri şu şekildedir (23.09.2017, www.goc.gov.tr):

- 1492 yılında on binlerce Yahudi'nin İspanya'dan gemilerle kurtarılarak Osmanlı İmparatorluğu topraklarına getirilmesi,
- 1672 Thököly Ayaklanması'nın ardından matbaacılığın öncüsü İbrahim Müteferrika ile itfaiyeciliğin öncüsü Kont Ödön Seçenyi (Seçenyi Paşa)'nin ve 1699 yılında Macar Kralı Thököly Imre ve eşinin Osmanlı İmparatorluğuna iltica etmeleri,
- 1709 yılında İsveç Kralı Şarl'ın beraberindeki yaklaşık 2 bin kişilik

grupla birlikte Osmanlı İmparatorluğuna sığınması,

- 1718 Pasarofça Antlaşması'nın ardından Macar Kralı II. Rakoczy Ferenc'in Osmanlı İmparatorluğuna sığınması,
- 1830 Polonya İhtilali'nin liderlerinden bugünkü Polonezköy'ün kurucusu Prens Adam Czartorski'nin 1841 senesinde Osmanlı İmparatorluğu'na iltica etmesi,
- 1848 Macar Özgürlük savaşını kaybeden Prens Lajos Kossuth ve yaklaşık 3 bin Macarın 1849'da Osmanlı İmparatorluğu'na gelmeleri, Farklı istatistikî veriler bulunmakla birlikte, 1856-1864 senesinde ise Rus Ordusundan kaçan yaklaşık 1.500.000 Kafkas nüfusu Osmanlı İmparatorluğu topraklarına kabul edilerek, Balkanlar'a ve Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleştirilmiştir. 1917 Bolşevik İhtilali'nin ardından Vrangel'in yaklaşık 135 bin kişiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğundan koruma talep etmesi.

Cumhuriyet sonrası dönemde yaşanan göç olaylarına bakmak gerekirse (23.09.2017, www.goc.gov.tr):

- 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384 bin kişinin,
- 1923-1945 yılları arasında Balkanlar'dan 800 bin kişinin,
- 1933-1945 yılları arasında Almanya'dan 800 kişinin,
- 1988 yılında Irak'tan 51.542 kişinin,
- 1989 yılında Bulgaristan'dan 345 bin kişinin,
- 1991 yılında I. Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan 467.489 kişinin,
- 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin kişinin,
- 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişinin,
- 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişinin,

- Nisan 2011- Eylül 2013 arasında Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle yaklaşık 500 bin kişinin Türkiye’ye gelişi.

Türkiye’nin göç yönetimi ile ilgili olan literatür incelendiğinde ise üç önemli faktör ile karşı karşıya kalınmaktadır (ORSAM, 2012: 15-16). Ayrıca bu faktörlerin dışında Türkiye’nin AB’ye üyelik süreci ve 2011 yılından sonra ülkemizin komşusu Suriye’de yaşanan gelişmeler ve gelen yoğun göç dalgası Türkiye’nin göç politikasını şekillendirmiştir (Örselli-Babahanoğlu, 2016: 2065). Bahsi geçen bu faktörler şu şekilde sıralanabilir (ORSAM, 2012: 15):

İlk olarak, 1923- 1960 yılları arasında kapsayan göç politikaları Türkiye’nin kuruluş yıllarında ulus devlet, milli kimlik ve aidiyet duygusu kurmaya yönelik olan çabalarıdır. Bundan dolayı milli kimlik ve aidiyet oluşturma anlayışı çerçevesinde Türk soyu ve kültürü taşıyan göçmenlerin ülkeye yerleştirilmesi şeklinde göç politikalarına yansıyan bir takım yasal düzenlemeler bu dönemde hayata geçirildiği görülmektedir. Bu bağlamda; 1932 tarihli ve 2007 sayılı “*Türkiye’deki Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun*” ile bazı mesleklerin yalnız Türk vatandaşları tarafından yapılması; ayrıca 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu’nda Türkiye’ye göç etme hakkının sadece “*Türk soyundan meskûn veya göçebe*” kişilere verilmesi hüküm altına alınmıştır (Örselli ve Babahanoğlu, 2016: 2069).

İkinci faktör, Türkiye’nin göç politikalarının soğuk savaş döneminde NATO’ya girmesi ile beraber bir cephe ülkesi haline gelmesidir. Soğuk savaş döneminde sınır kapılarının önemli bir kısmını resmen veya fiilen kapalı olan Türkiye’nin göç politikaları temel olarak güvenlik eksenine oturmuş ve göç politikaları tamamen güvenlik kurumlarının inisiyatifi altında gelişmiştir. Bu durum göç gibi sosyal, ekonomik, siyasal birçok boyutu bulunan son derece stratejik bir gelişim unsurunun alanını daraltmıştır.

Türkiye’nin göç politikalarını şekillendiren üçüncü gelişme Cenevre sözleşmesini çekince koyarak imzalanmasıdır. Bu dönemde uygulamalarını NATO politikalarına ve büyük ölçüde Cenevre Sözleşmesine koymuş olduğu çekinceye dayandıran Türkiye soğuk savaşın sona erdiği ve küreselleşmenin hız kazandığı 1990’lı yıllarda küresel göçün yeni yüzü ile tanışmıştır

Türkiye’nin göç politikalarını derinden etkileyen en önemli unsurlardan bir diğeri ise Türkiye’nin Avrupa Birliğine üyelik süreci olmuştur. Özellikle üyelik müzakerelerinin başlaması ile beraber göç politikaları AB göç politikalarının etkisi alanına girmiş ve bu alanda yapılan tüm düzenlemeler AB ölçüsünde şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Ancak Son yıllarda özellikle 2011 yılından itibaren Suriye’de yaşanan gelişmeler sonucunda Türkiye’nin yoğun mülteci göçüne maruz kalması ile göç yönetimi konusunda sağlam temellere dayandırılmış kamu politikasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Tekelioğlu, Doğan ve Çelebi, 2015: 23).

Türkiye’ye gelen göçmenler “Geçici koruma” statüsü ile uluslararası koruma altına alınmış ve özellikle de barınma, topluma entegrasyonu, çalışma ve işe maliyetleri gibi sorunları Türkiye’nin göç politikalarını büyük ölçüde etkilemiştir (Tekelioğlu, Doğan ve Çelebi, 2015: 23).

Türkiye’nin göç yönetim mevzuatına bakıldığında oldukça dağınık sayılabilecek mevzuat metinleri ve belirli bölümlerde bir takım başlıklar altında göç ve göçmene ilişkin düzenlemelere yer verildiği görülmektedir (Örselli- Babahanoğlu, 2016: 2066). Osmanlı Devleti döneminde göç ve göçmene yönelik sayılabilecek olan ilk düzenleme Tanzimat Devrinde kurulan İdare’i Muhacir Komisyonu’dur. Bu komisyon Çarlık Rusya’sından kaçıp gelen Kırım ve Kafkas göçmenleri ile ilgili yasal düzenlemeler yapmıştır (Elma, 2016: 5). Türkiye’de 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu, (2510 Sayılı İskân Kanunu”, 21 Haziran 1934 Tarih ve 2733 Sayılı Resmi

Gazete.) göçmen, serbest göçmen, münferit göçmen ve toplu göçmen gibi çeşitli göçmen türlerini tanımlamıştır. İskân bakımından Türkiye'yi 3 bölgeye ayıran kanun, Türkiye'ye yönelen göç hareketleri ile sığınma taleplerini ve bu kişilerin iskânlarını düzenlemiştir. İlgili kanun 2006 yılına gelindiğinde ise yerini aynı adla 5543 sayılı kanuna bırakmıştır.

5543 sayılı İskân Kanunu farklı göçmen türlerini tanımlamakla birlikte soydaş odaklı düzenlemelere yer verdiği için sınırlı bir yapı oluşturmuştur. Bu bağlamda kanunda yer alan göçmen, serbest göçmen, iskânlı göçmen, münferit göçmen ve toplu göçmen gibi çeşitli göçmen tanımlarında izlenmiş olduğu sınırlayıcı yaklaşım, bugünün koşullarında düzenli, düzensiz göç ve uluslararası koruma alanlarını içeren göç kavramından uzak kalmaktadır (5543 Sayılı İskân Kanunu", 26 Eylül 2006 Tarih ve 26301 Sayılı Resmi Gazete)

Yabancılara ilişkin iş ve işlemler ise 1950 yılında çıkarılmış olan 5682 sayılı Pasaport Kanunu ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunlarla yürütülmüştür (23.09.2017, www.goc.gov.tr).

Türkiye; 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli Cenevre Protokolü'ne taraf olan bir devlet olarak, göç hususunda bir takım düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Özellikle, iç hukuk mekanizmasında yasal düzenlemelere ağırlık verilerek sistemin işlerliğine hız kazandırılmıştır. Bu bağlamda Uluslar arası Koruma (İltica) alanında Türkiye'de yürürlüğe konulan ilk politika belgesi 1994 tarihli *Mülteci Yönetmeliği* olarak da bilinen *Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek için Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Yabancılar ile Toplu Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'* tir. Bunun yanı sıra 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretinin tanımlamaları yapılmış olup bu suçları işleyenler hakkında ağır müeyyideler öngörülmüştür. Takip eden yıllarda ise 403 sayılı Türk Vatandaşlığı

Kanunu ve 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinlerini Düzenleyen Yasa ve bu yasadaki yapılan değişikliklerle göç unsurları ile ilgili çeşitli düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur (Akçapar, 2015: 568-569 akt. (Örselli ve Babahanoğlu, 2016: 2069).).

Türkiye'nin AB'ye üye olma çabaları, çalışmaları ve açık kapı politikası uygulaması neticesinde yoğun bir kitlesel bir göç hareketi ile karşı karşıya kalması göç mevzuatında da yeni düzenlemelere gidilmesine neden olmuştur (Örselli-Babahanoğlu, 2016: 2067). Budan dolayı, Türkiye göç konusunda daha etkin politikalar belirleyebilmek ve uygulayabilmek için yeni düzenlemeler getirmiştir. Bu düzenlemelerin en önemlisi, 11.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'dur (23.09.2017, www.goc.gov.tr).

Yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları; Türkiye'den uluslararası koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamı ve uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar ile İçişleri Bakanlığına bağlı *Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün* kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemek amacıyla üç bölüm şeklinde yürürlüğe konulan kanunda düzenlenen başlıca konu başlıkları şunlardır (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 11 Nisan 2013 Tarih ve 28615 Sayılı Resmi Gazete);

- Türkiye'ye giriş ve Türkiye'den çıkış hükümleri
- Vizelere ilişkin hükümler
- İkamet izni ve türleri
- Vatansız kişi ve hakları
- Sınır dışı etme
- Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezleri
- Uluslararası koruma ve türleri
- Geri göndermeme ilkesi
- Geçici koruma

- Uyum
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün kuruluşu ve görevleri
- Göç Politikaları Kurulu
- Merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatı, hizmet birimleri
- Sürekli kurul ve komisyonlar.

4. TÜRKİYE’DE YENİ BİR POLİTİKA ARACI OLARAK GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Türkiye’de de diğer pek çok ülkede olduğu gibi, uluslar arası ilişkiler, göç ve vize politikası ile ekonomik ve refah politikası ile yakından ilgili olmakta ve yıllarca göç veren bir ülke konumundan göç alan bir ülke konumuna geçtiği görülmektedir (Duvell, 2014: 43). Bu durumun sonucunda gerçekleşen göç politikası ve yönetimi de uzun zamandır devletler tarafından kabul edilen bir olgu olmakta ve devletlerin ayrıcalıklarından biri olarak devlet politikalarına yerleşmektedir (Skeldon, 2010: 21).

Geçmişten günümüze kıyaslandığı zaman Türkiye’ye yönelik artan ve çeşitlenen göç hareketleri, Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve demografik yapısını, kamu düzenini ve güvenliğini derinden etkilediği ve yeni bir göç yönetimi anlayışına olan ihtiyacı da beraberinde zorunlu kılmıştır (20.09.2017, www.goc.gov.tr).

Yaşanan bu göç hareketliliğinin altında yatan temel nedenin insancıl güdüler olduğu aşikârdır. Ancak devletler açısından ele alınması gereken bir diğer önemli konu da bu durumu güvenli bir ortamda sağlamaktır. Devletler açısından göç kapsamında düşünüldüğü zaman güvenlik, “ülkenin kamu düzeni ve güvenliğiyle birlikte umut yolculuğunda insanların hayatlarını kaybetmeyi önlemeye yönelik önlemleri” olarak ifade edilmektedir. Bu açıdan yapılan çalışmalar göstermektedir ki, 2015 yılında önceki yılların ortalamasına göre üç kat artarak 150.000’e yaklaşan düzensiz göçmen yakalamaları, 2016 yılı içerisinde sürekliliğini devam ettirmiştir

(20.09.2017, www.goc.gov.tr). Söz konusu bu düzensizliklerin Türkiye ölçeğinde güçlü bir göç yönetimi yapısı oluşturulması ile çözüleceği ve çalışmalar yapılırken dünyadaki örneklerine uygun adımların atılması gerektiği bilinmektedir. Dünya ülkelerinde bu noktada göç hareketlerinin gerçekleşmesi neticesinde genel yaklaşım ve politika 4 aşamadan ibaret olmaktadır, bunlar (11.12.2017, COUNCIL OF EUROPE, 2002: 17):

- Düzenlilik
- Koruma
- İşbirliği
- Entegrasyondur.

Göçün ev sahibi toplumlara etkisi, esasen manzara/görünüm değişikliğinden ziyade sosyal ve ekonomik etkiler bakımından topluları geniş ölçüde etkilemesidir (Bell, Alves, Oliveira & Zuin, 2010: 6). Ayrıca günümüzü en çok tartışılan konuları arasına giren göç, bunun akabinde bu alanda çalışma yapanların ve taraf olan toplumların göç sebebiyle yaşanan olaylardan dolayı sorumlulukları da artırdığı gözlenmektedir. Ancak göç incelemesinin ya da göçe yönelik çalışmaların karşılaştığı en büyük zorluk ise, göçün şekilleri, türleri, süreçleri, aktörleri, motivasyonları, sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamlarda aşırı çeşitli olmasıdır (Arango, 2000: 295). Çünkü göç tüm toplumlarda aynı şekilde kendini göstermemektedir. Bu kapsamda göçe ev sahipliği yapan devletlerin göçle ilgili zorlukları çözmek adına yaptıkları işbirliğinin derinleştiği ve günümüzde bunun kaçınılmaz olduğu aşikârdır (Sutherland, 2013: 3).

Göç hareketleri içinde, Türkiye’nin ev sahibi ülke konumu ve “açık kapı politikası” da dikkate alınarak ve göç alanını daha iyi yönetmek amacıyla köklü değişiklikler öngören, şeffaf ve katılımcı hukuki reform çalışmaları yürütülmüştür halen de yürütülmektedir. Göçün kaçınılmazlığını göz önünde bulunduran çalışmalarda, hassas gruplar başta olmak üzere, tüm göçmenlerin haklarına saygılı, insan odaklı bir yaklaşım benimsenmeye

çalışılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda, Türkiye’de bütüncül bakış açısına sahip bir göç yönetimi yapısı kurulmasının temelini oluşturan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kabul edilmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013: 17-18).

Bu kapsamda çalışmalarla uyumlu olarak, göç ve uluslararası koruma (iltica) alanında stratejilerin belirlendiği, insan hakları temelli, yönetilebilir ve kurumsal bir yapılanma için, önemli mevzuat ve altyapı çalışmaları mevcut olmakta, bunların başında ise Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu gelmektedir (20.09.2017, www.goc.gov.tr).

Türk hukukunda, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) yürürlüğe girinceye kadar, uluslararası koruma ile ilgili hususları düzenleyen temel bir kanun bulunmamakta ve insan haklarını, millî güvenliği ve uluslararası ilişkileri doğrudan etkileyen bu son derece önemli konu uygulamada çoğunlukla idarî düzenlemeler aracılığıyla yürütülmeye çalışılmaktaydı.

YUKK, uluslararası korumanın uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemesi yanında, hem uluslararası koruma başvurusunda bulunan hem de uluslararası korumadan yararlanan yabancıların hak ve yükümlülüklerini de belirlemiştir (Çelik, 2015: 67). Amacı ise gelen göçlerin sosyal yaşantı içerisinde ayrışık şekilde durmasını engellemek, göç eden bireylerin yaşam standartlarını insani koşullarda tutmak ve uyum sürecini hızlandırmak ve kolaylaştırmak olan bu kanun ilan tarihinden bu güne dikkatleri üzerinde toplamıştır.

Sığınmacılık ile ilgili uluslararası düzenlemelerin tarafı olan devletler, bu konuyu genellikle iç hukuk kurallarına göre düzenlemiştir. Ancak devletler sığınmacılıkla ilgili bu düzenlemeleri yaparken; suçluları adaletten kaçırma amacıyla yapmaması gibi bir takım uluslararası bazı şartlara dikkat etmek zorundadır. İnsan hakları ile ilgili olanlar başta olmak üzere mültecilik ile ilgili

uluslararası düzenlemeler, devletlerin sığınmacılar ile ilgili yapmış olduğu iç hukuk kurallarını olumlu bir şekilde etkilemektedir. Bu kapsamda ülkemizde sığınmacılarla ilgili kabul edilen yasal düzeydeki ilk temel düzenleme 4.4.2013 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunudur (YUKK) (Dost, 2014: 43).

İçişleri Bakanlığının hazırladığı rapora göre (2016: 22) kanunun amacı; *yabancıların Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları; Türkiye’den uluslararası koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamı ve uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar ile İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir.*

Kanun, üç ana kısımdan oluşmaktadır:

- Yabancılar,
- Uluslararası koruma,
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kuruluşu ve görevleri

Kanunla düzenlenen başlıca konu başlıkları şunlardır:

- Türkiye’ye giriş ve Türkiye’den çıkış hükümleri
- Vizelere ilişkin hükümler
- İkamet izni ve çeşitleri
- Vatansız kişi ve hakları
- Sınır dışı etme
- Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezleri
- Uluslararası koruma ve çeşitleri
- Geri göndermeme ilkesi
- Geçici koruma
- Uyum
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kuruluşu ve görevleri
- Göç Politikaları Kurulu
- Merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatı, hizmet birimleri
- Sürekli kurul ve komisyonlar

Bu kanun Türkiye'nin göç ve uluslararası koruma (iltica) alanında örnek bir ülke olma yolundaki kararlılığını, hak bazlı ve Türkiye'deki koruma alanını geliştirecek niteliğe sahip olmaktadır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile “*yabancıların her aşamada bireysel hak ve özgürlüklerinin gözetilerek, yeterli personel ve uzmanlığa sahip, göç sürecine ilişkin gerekli tüm işlemlerin en kısa sürede sonuçlandırılacağı ve göç politikalarının öngörülebilir hedefler doğrultusunda siyasi irade tarafından belirleneceği, göç olgusunun bütün aşamalarını kapsayan bütünsel bir yaklaşıma dayanan ve kurumlar arası etkin işbirliğini imkân sağlayan güçlü bir göç yönetiminin temeli atılmış*” ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulması ile de mevzuat ve altyapı çalışmaları sürdürülmüştür (20.09.2017, www.goc.gov.tr).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) doğrultusunda hukuki düzenlemelerin yapılması ve hayata geçirilmesi için görevlendirilen Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün göç alanı ile ilgili görev ve sorumluluklarını devralarak merkez, taşra ve yurt dışı şeklinde teşkilatlandırılarak örgüt yapısı oluşturulmuştur (Örselli ve Babahanoğlu, 2016: 2069).

Genel müdürlüğün **Merkez Teşkilatında** aşağıdaki hizmet birimleri yer almaktadır (21.09.2017, www.goc.gov.tr):

- Düzenli ve düzensiz göçle ilgili iş ve işlemlerden sorumlu *Yabancılar Dairesi Başkanlığı*,
- Uluslararası koruma ve geçici korumaya ilişkin iş ve işlemlerden sorumlu *Uluslararası Koruma Dairesi Başkanlığı*,
- İnsan ticaretiyle mücadele ve mağdurların korunmasına ilişkin iş ve işlemlerden sorumlu *İnsan Ticareti Mağdurlarını Koruma Dairesi Başkanlığı*,
- Göç alanında politika ve stratejiler belirlenmesine yönelik çalışmalar,

ilgili iş ve işlemlerden sorumlu *Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı*,

- Yabancıların toplumla olan uyumlarına ilişkin iş ve işlemlerden sorumlu *Uyum ve İletişim Dairesi Başkanlığı*,
- Genel Müdürlüğün görev alanıyla ilgili devletler ve uluslararası kuruluşlarla iletişim, işbirliği, koordinasyon gibi konulardaki iş ve işlemlerden sorumlu *Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı*,
- Strateji geliştirme ve mali hizmetlere ilişkin iş ve işlemlerden sorumlu *Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı*,
- Hukuk hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin iş ve işlemlerden sorumlu *Hukuk Müşavirliği*,
- Genel Müdürlüğün görev alanındaki konulara ilişkin bilgi sistemlerinin kurulması, işletilmesi, işletirilmesi ve Kanun kapsamındaki ilgili iş ve işlemlerden sorumlu *Bilgi Teknolojileri Başkanlığı*,
- Genel Müdürlüğün insan gücü politikası ve planlaması ile insan kaynakları sisteminin geliştirilmesine ilişkin iş ve işlemlerden sorumlu *İnsan Kaynakları Dairesi Başkanlığı*,
- Genel Müdürlüğün taşınır ve taşınmazları, genel evrak ve arşiv faaliyetleri, bilgi edinme başvurularına ilişkin iş ve işlemlerden sorumlu *Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı*,
- Genel Müdürlüğün görev alanıyla ilgili eğitim faaliyetlerine ilişkin iş ve işlemlerden sorumlu *Eğitim Dairesi Başkanlığı*.

YUKK ilgili hükümlere bakıldığında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü **Taşra Teşkilatlanması**, 81 İl Göç İdaresi Müdürlüğü ve 148 İlçe Göç İdaresi Müdürlüğü içermekte olup, taşra teşkilatı geri gönderme merkezleri, kabul ve barınma merkezleri ve insan ticareti sığınma evlerini de kapsamaktadır.

Genel Müdürlük, 13 Aralık 1983 tarihli ve 189 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname esaslarına uygun olarak *Yurt Dışı Teşkilatı* kurmaya da yetkilidir. YUKK ilgili hükümleri gereğince Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yurt Dışı Teşkilatı, 15 Göç Müşavirliği ve 85 Göç Ataşeliğinden oluşmaktadır.

Son olarak, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü bünyesi altında *Sürekli Komisyon ve Kurullar* bulunmaktadır. Bu komisyon ve kurulların Göç Danışma Kurulu, Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu ve Düzensiz Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulundan oluştuğu görülmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016: 34).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün en temel görevini ise şu şekilde belirtmek mümkündür; ulusal ve uluslararası hukukta yer alan düzenlemeler doğrultusunda Türkiye'nin göç yönetimini oluşturarak, göç politikalarını belirlemek ve bunu dünya ülkelerine de örnek olacak tarza uygulamaya koymaktır. Müdürlüğün başlıca görevleri ise YUKK' da sayılmaktadır (Örselli ve Babahanoğlu, 2016: 2069; YUKK, md.104):

- Göç alanına ilişkin, mevzuatın ve idari kapasitenin geliştirilmesi, politika ve stratejilerin belirlenmesi konularında çalışmalar yürütmek ve Bakanlar Kurulunca belirlenen politika ve stratejilerin uygulanmasını izlemek ve koordine etmek,
- Göç Politikaları Kurulunun sekretarya hizmetlerini yürütmek, Kurul kararlarının uygulanmasını takip etmek,
- Göçle ilgili iş ve işlemleri yürütmek,
- 19/9/2006 tarihli ve 5543 sayılı İskân Kanununda Bakanlığa verilen görevleri yürütmek,
- İnsan ticareti mağdurlarının korunmasına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek,

- Türkiye'de bulunan vatansız kişileri tespit etmek ve bu kişilerle ilgili iş ve işlemleri yürütmek,
- Uyum süreçlerine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek,
- Geçici korumaya ilişkin iş ve işlemleri yürütmek,
- Düzensiz göçle mücadele edilebilmesi amacıyla kolluk birimleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, tedbirler geliştirmek, alınan tedbirlerin uygulanmasını takip etmek,
- Kamu kurum ve kuruluşlarının göç alanına yönelik faaliyetlerinin programlanmasına ve projelendirilmesine yardımcı olmak, proje tekliflerini değerlendirmek ve onaylamak, yürütülen çalışma ve projeleri izlemek, bu çalışma ve projelerin uluslararası standartlara uygun şekilde yürütülmesine destek vermektir.

Kanun kapsamında Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmekte olan ilgili iş ve işlemler 11 Nisan 2014 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şube Müdürlükleri tarafından yapılan yabancılara ait bütün işlemler, 18 Mayıs 2015'ten itibaren İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından yürütülmeye başlanmıştır.

5. SONUÇ

Ülkemiz coğrafi konumu gereğince yüzyıllar boyu göç alan bir ülke olmuştur. Geçmişten günümüze doğru bakıldığı zaman özellikle de yakın tarih olarak 2011 yılında Suriye'de yaşanan iç savaş sonucu Türkiye'nin 'açık kapı politikası' uygulaması ile günümüze kadar milyonlarca göç faaliyeti gerçekleşmiş ve bu göçlere izin verilmiştir.

Özellikle yakın tarihte gözlemlenen sığınmacı ve mülteci olaylarının yoğun olarak yaşanması ve görünen o ki sürekliliğinin de devam edeceği endişesi

göç yönetimine yönelik politikaların dünya ülkelerine örnek olacak şekilde revize edilmesini gerektirmiştir. Bununla birlikte gelen göçmenlere geçici koruma altındaki yabancılar statüsü verilerek bu statülerini kayıt altına almak amacı ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş, Türkiye’de etkin bir göç yönetim politikası oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda İç işleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün temel amacı, *“Göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon sağlamak, yabancıların Türkiye’ye giriş ve Türkiye’de kalışları, Türkiye’den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek”* olmaktadır.

Çeşitli göçler dolayısıyla insanların hayatında meydana gelen köklü ve sıkıntılı değişiklikleri minimize etmeyi, en azından yerleştikleri yeni yerlerinde kuracakları yaşantıları için destek olmayı amaçlayan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, sosyal, ekonomik ve toplumsal anlamda uyum sürecine olumlu katkılar sağlayacağı görülmektedir.

Bu kapsamda değerlendirilecek olursa, yüzyıllar boyu birçok ülkeden göç alan Türkiye yaklaşık son 6 yıldır Suriye’de yaşanan iç karışıklıktan dolayı yoğun göç almaya devam etmektedir. Buna bağlı olarak ülke içerisinde kamu sağlığının ve güvenliğinin sağlanması açısından birçok yasal düzenlemeler yapılmıştır. Geçici koruma statüsünün verilmesi de hukuksal çerçevede verilen bir statü olmuştur. Buna bağlı olarak verilen Geçici Kimlik Belgesi ile Suriyelilere Türkiye’de yaşama hakkı yanında eğitim, sağlık, ekonomi gibi sosyal hakları da içerisine alan birçok imkân tanınmıştır. Ciddi anlamda yoğun bir nüfus hareketi yaşandığından dolayı Türkiye’de yasal anlamda ihtiyaç duyulan alanlarda gerekli düzenlemelerin yapıldığı da görülmektedir.

Yine bu kapsamda Türkiye’de oluşturulan politika bağlamında; zorunlu göç

dolayısıyla insanların hayatında meydana gelen köklü ve sıkıntılı değişiklikleri minimize etmeyi, en azından yerleştikleri yeni yerlerinde kuracakları yaşantıları için destek olmayı amaçlayan geçici koruma kanunu kapsamında Suriyelilere geçici koruma kimlik kartı verildiği ve bu yolla bireylerin kayıt altına alındığı görülmektedir. Sosyal anlamda uyum sürecini hızlandırdığı bilirse de toplumsal anlamda bir merak oluşturduğu ve tam olarak anlaşılmasından kaynaklı bir takım korkulara sebep olduğu dikkat çekmektedir. Bu alan ile ilgili çalışmaların teşvik edilmesi, elde edilen sonuçların resmi makamlar ve bilimsel ortamlar yanında yerel halk ile de paylaşılması ve yerel halkın bilinçlendirilmesi böylesine ciddi bir sorunun yükünün paylaşılması noktasında gereklilik arz etmektedir.

Bu noktada değerlendirildiği zaman Türkiye ile çoğu Avrupa ülkesinde göç hareketlerini gerçekleştiren taraflara yönelik yaklaşım ve tutumun birbirinden farklılık arz ettiği de görülmektedir. Arap Baharının başlangıcından itibaren Türkiye’nin uyguladığı “açık kapı” politikası ve göçmenlere kapıları sonuna kadar açma durumu ile göçmenleri ülkelere sokmamak için sınırlarda önlemleri artıran hatta sınırlara duvar ören, tel örgü çeken Avrupalı devletlerin durumu birbirinden ayrılmaktadır (Soyupek, 2016: 183).

Türkiye her ne kadar göçe yaklaşımında insani değerleri öncelikli olsa da ve Avrupalı ülkelere farklı bir tavı olsa da göç ve iltica konularında yeterli bir politikasının olmadığı görülmektedir. Günümüzde özellikle de AB düzeyinde bir takım düzenlemeler yapılmış ve bu çerçevede AB’nin etkisi ve baskısıyla Geri Kabul Anlaşmasını imzalanmış, sınır yönetimi, yabancılar ve uluslararası koruma konularında hem uluslararası standartlara hem de AB standartlarına uygun düzenlemeler yapmıştır. Yürütülen müzakereler neticesinde mevzuat düzenlemeleri, eşleştirme projeleri, ülkeler arası çalışma ziyaretleri, ortaklaşa eğitimler gibi yöntemler geliştirilmiştir. Tüm bu

faaliyetler neticesinde AB'nin Türkiye üzerindeki etkisinin zayıflamasına rağmen halen devam ettiği de günümüzde görülmektedir (Soyupek, 2016: 183).

Ancak yapılan tüm bu çalışmalar neticesinde de görünen o ki; dünyada ve Türkiye'de göç hareketlerine dair bir sonun gelmeyeceğidir. Bundan dolayı bu alan ile ilgili çalışmaların daha da derinlemesine yapılması, teşvik edilmesi ve uygulamaya konulacak olan politikaların güncelliğini yitirmemesi gerekmektedir. Ayrıca elde edilen sonuçların resmi makamlar ve bilimsel ortamlar yanında yerel halk ile de paylaşılması ve yerel halkın bilinçlendirilmesi böylesine ciddi bir politikanın olumlu sonuçlar alınabilmesindeki yükünün paylaşılması noktasında gereklilik arz etmektedir.

KAYNAKÇA

1. "2510 Sayılı İskân Kanunu", 21 Haziran 1934 Tarih ve 2733 Sayılı Resmi Gazete.
2. "5543 Sayılı İskân Kanunu", 26 Eylül 2006 Tarih ve 26301 Sayılı Resmi Gazete.
3. "6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu", 11 Nisan 2013 Tarih ve 28615 Sayılı Resmi Gazete.
4. 2016 TÜRKİYE GÖÇ RAPORU, http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_goc_raporu.pdf, 20.09.2017.
5. AKÇAPAR, Ş. (2015). "Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsanı Boyutu", *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, İHLAMUR-ÖNER, S. Gülfer ve ÖNER, N. A. Şirin (Der.), İstanbul: İletişim Yayıncılık: 563-575.
6. AKINCI, B. - NERGİZ, A. ve GEDİK, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 58-83.
7. AKPINAR, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların ve Kadınların Sosyal Politika Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 03 (03).
8. AKSOY, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5 Sayı: 20.
9. ARANGO, J. (2000). Explaining Migration: A Critical View, *International Social Science Journal*, 52(165): 283-296ss.
10. BAHAR, O. ve İNGÖL, F. (2010). Türkiye'de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2): 43-61ss.
11. BAYRAKLI, C. (2007). Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Basılmamış Yl Tezi.
12. BELLS, S., ALVES, S., OLIVEIRE, E. S., Z, A. (2010). Migration and Land Use Change in Europe: A Review, *Living Reviews in Landscape Research*, 4, <http://lrlr.landscapeonline.de/Articles/lrlr-2010-2/download/lrlr-2010-2Color.pdf>, 11.12.2017.
13. COUNCIL OF EUROPE, European Committee On Migration, [https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/documentation/Migration%20Management/Towards Migration Management Strategy en.pdf](https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/documentation/Migration%20Management/Towards%20Migration%20Management%20Strategy_en.pdf), 11.12.2017.
14. ÇELİK, N. B. (2015). "Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 1.

15. DENİZ, T. (2014). Uluslar Arası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye, *Tsa Dergisi*, 18 (1): 175- 204ss.
16. DUVELL, F. (2014). International Relations and Migration Management: The Case of Turkey, *Insight Turkey*, 16 (1): 35-44ss.
17. DOST, S. (2014). “Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu”, *S.D.Ü Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (1): 27- 69ss.
18. ELMA, F. (2016). “Suriyeli Sığınmacı Krizi ve Türk Kamu Yönetimine Etkisi: Göç Yönetiminde Yeniden Yapılanma”, *Turkish Migration Conference, University of Vienna*, 12-15 Temmuz 2016, Vienna, Austria.
19. GÖKÇAN, G.- AÇIKYILDIZ, Ç. ve ATAMAN, S. (2015). Göç ve Mültecilik http://multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=58%3:goc-ve-multecilik&catid=35%3:goc-ve-multecilik&Itemid=14&lang=tr, 23.09.2017.
20. HAGEN-ZANKER, J. (2008). Why do people migrate? A review of the theoretical literature, *Munich Personal RePEc Archive*, 25ss.
21. HOLLIFIELD, J. F. (2012). Why do states risk migration?, http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_25254.pdf, 11.12.2017.
22. <http://www.goc.gov.tr>, 23.09.2017.
23. http://www.goc.gov.tr/files/_dokuman_19.pdf, 23.09.2017.
24. http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_goc_raporu.pdf, 23.09.2017.
25. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380, 23.09.2017.
26. http://www.goc.gov.tr/icerik/hakkimiz_da_308_309, 23.09.2017.
27. http://www.goc.gov.tr/icerik/hakkimiz_da_308_309, 23.09.2017.
28. http://www.goc.gov.tr/icerik3/teskilat-semasi_273_274_281#, 21.09.2017.
29. http://www.goc.gov.tr/icerik6/genel-gerekce_327_328_330_icerik, 23.09.2017.
30. <http://www.tdk.gov.tr>, 23.09.2017.
31. https://pictes.meb.gov.tr/izleme/Content/Dosyalar/02171217_ArastYrma_ve_raporlar.pdf, 23.09.2017.
32. https://www.tbmm.gov.tr/komisyoin_sanhaklari, 23.09.2017.
33. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_tasar%C4%B1m_icler.pdf, 20.09.2017.
34. ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ (2012). *Küresel Göç ve Avrupa Birliği İle Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi*, Ankara: ORSAM Rapor No: 123
35. ÖRSELLİ, E. ve BABAHANOĞLU, V. (2016). “Türkiye'nin Göç Yönetimi ve Göç Politikalarının Gelişimi: Bir Kamu Politikası Analizi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (43): 2063- 2072ss.
36. SKELDON, R. (2010). Managing Migration for Development: Is Circular Migration the Answer?, *The Whitehead Journal of Diplomacy & International Relations*, 21-33ss.
37. SOYUPEK, Y. (2016). *Türk Kamu Yönetiminde Göç Politikaları ve Göç Yönetiminin Belirlenmesinde Avrupa Birliği ve Avrupalı Değerlerin Yeri*, <http://tplondon.com/books/9781910781364/978191078136423.pdf>, 12.12.2017.
38. SUTHERLAND, P. D. (2013). Migration İş Development: How Migration Matters To The Post-2015 Debate, *Migration and Development*.
39. ŞAHİN, C. (2001). Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir

- İnceleme. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), Ankara.
40. TEKELİOĞLU, M.- DOĞAN, M. ve ÇELEBİ, A. (2015). “Türkiye’de Göç Politikalarının Gelişimi ve Mevcut Durum”, *Disiplinler arası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu*, İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, 3-25ss.
41. TUNÇ, A. (2015). Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme, *Tesam Akademi Dergisi*, 2 (2). 29 – 63 ISSN: 2148-2462
42. TUMERTEKİN, E. & ÖZGÜÇ, N. (2004). *Beşeri Coğrafya: İnsan Kültür Mekân*, Çankaya Kitabevi, İstanbul.
43. UNESCAP, (2007). Perspectives On Gender And Migration, *United Nations Publication*, http://www.unescap.org/sites/default/files/SDD_PUB_Perspectives_on_Gender_and_Migration.pdf, 11.12.2017.
44. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, 21.09.2017.
45. YALÇIN, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
46. WICKRAMASINGHE, A. A. I.N.- WIMALARATANA, W. (2016). International Migration And Migration Theories, *Social Affairs: A Journal for the Social Sciences*, 1 (5), 13- 32ss.

TÜRKİYE'DE MÜLTECİLERE YÖNELİK YERLEŞİM POLİTİKALARI VE UYDU KENTLER: GÜVENLİK KISKACINDA YAŞAMLAR¹

SETTLEMENT POLICIES FOR REFUGEES IN TURKEY AND SATELLITE CITIES: LIVES IN THE GRIP OF SECURITY

Özlem KAHYA NİZAM*, Songül SALLAN GÜL**

* Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ozlemkahya@sdu.edu.tr

** Arş. Gör. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, songulsallangu@yahoo.com

ÖZ

Bu makalenin amacı Türkiye'de mültecilere yönelik yerleşim politikalarının tarihselliği temelinde uydu kent uygulamasının özgünlüğünü tartışmaktır. 1950'li yıllarda başladığı belirtilen ancak özgün ve yaygın uygulama modeli olarak 2000'li yıllarda 20 civarında kent ile başlayan uydu kentlerin sayısı 2011'de 51'e, günümüzde ise 62'ye kadar yükselmiştir. Uydu kentlerin en önemli özelliği, küçük/orta ölçekli kentler olmasıdır. Isparta, Burdur, Konya ve Denizli gibi görece muhafazakâr Anadolu kentlerindeki bu uygulama ile toplumsal kontrolün hızlı ve denetlenebilir niteliği, kamusal güvenlik kurumları aracılığıyla da işlevselleştirilmektedir. Bu bağlamda mültecilerin ontolojik güvenliği daha belirlenebilir olmakta, kentlerde kentin mekânsal sıkışmışlığı ve yerel halkın benzeşikliği, gelen mültecilerin sosyal ve kamusal-asayiş kontrolünü kolaylaştırmaktadır. Özellikle mültecilerin ırk, tenel ve inanç farklılıkları yerel toplumsal ilişkilerde daha görünür olmakta, toplumsal farklılaşmalar yeni çatışma alanlarını öne çıkarmaktadır. Bu makalede, Isparta örneğinde, uydu kent uygulaması 2014 yılında tamamlanan saha çalışmasının ve Isparta'da yapılan diğer mülteci araştırmalarının bulguları ışığında, güvenlik sorunsalı temelinde tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Yerleşim Politikası, Güvenlik, Uydu Kent, Isparta.

Jel Kodları: F22, F52, O18

ABSTRACT

The aim of this article is to discuss the authenticity of satellite city practice on the basis of settlement policies history of refugees in Turkey. Historically the first pilot applications had been practiced in over 20 cities, the number of satellite cities that were 51 in 2011 is now 62. The most significant feature of satellite cities is that they are small / medium sized cities. The rapid and auditable quality of social control is also functioned through public security institutions with this application in the relatively conservative Anatolian cities like Isparta, Burdur, Konya and Denizli. In this context, the city's spatial jam and the resemblance of the local people also facilitate the social control of the refugees. Refugees' racial, somatic and religious dissimilarities become more visible especially in local social relations, and social differentiation makes new conflict areas visible in the context of race, ethnicity and language. In this article, satellite city application in the case of Isparta is discussed in the light of the field work completed in 2014 and findings of other refugee researches made in Isparta.

Keywords: Refugee, Settlement Policies, Security, Satellite City, Isparta.

Jel Codes: F22, F52, O18

¹ Bu çalışma, Özlem Kahya'nın, Prof. Dr. Songül Sallan Gül'ün danışmanlığında, 2014 yılında tamamlanmış olduğu, "Türkiye'de Sığınmacıların Çalışma Dinamikleri: Batı Akdeniz Örneği" adlı yüksek lisans tezinin bulgularından yararlanılarak oluşturulmuştur. Mültecilerin istihdam süreçlerinin sosyolojik analizinin tüm yaşam deneyimlerinden yola çıkılarak yapılmaya çalışıldığı saha araştırması sonucunda mültecilerin uydu kentteki güvenlik sorunsalı dikkat çekmiş, bu nedenle tezde tartışılmayan güvenlik boyutu ile ilgili veriler ilk kez bu makalede değerlendirilmiştir.

1. GİRİŞ

Coğrafi konumu nedeniyle günümüzde göçler ülkesi olarak kabul edilen Türkiye, 1980’li yıllara kadar uluslararası göç haritasında kaynak ülke olarak öne çıkmıştır. Ulus-devlet olma niteliğinin inşasının devam ettiği bu dönemde Türkiye, dış göçle gelen göçmenleri “Türk soyu ve kültürü”ne bağlı olma ilkesi temelinde yurttaşlığa kabul ve yerleştirme politikası benimsemiştir. 1980’li yıllara gelindiğinde ise, Türkiye’ye yönelen göçün niteliği farklılaşmış, önceki dönemde hakim olan soydaş göçü yerini ‘yabancı’ların göçüne bırakmıştır. Göçmenin değişen profilinin yanında ülkenin göç haritasındaki yerinin de değişmesi, kaynak ülke konumunun bir hedef ülke ve göçe transit ülke konumuna dönüşmesi de oldukça önemli bir gelişme niteliğindedir. Bu durum, Türkiye’ye yönelik uluslararası göçlerin hacminin artması ve emek göçmenleri, transit göçmenler, sığınmacı ve mülteciler gibi farklı göçmenlik kategorilerinin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Türkiye’nin farklı kategorilerde yer alan ‘yabancı’ göçmenlerle karşılaşması, göçmen gruplara yönelik yeni politikalar üretmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda, yeni gelenlerin ülkede kalma ve yerleşimlerine ilişkin mekânsal çözümler bulma çabası sonucunda yerleşim politikası ihtiyacı da öne çıkmıştır. Bir politika olarak yerleşimlerinin düzenlenmesi gereken grup ise, sığınmacı ve mülteciler olmuştur.

1951 yılında imzalanan ve evrensel bir sözleşme olan Mültecilerin Hukuki Durumlarına İlişkin Cenevre Sözleşmesi’ne Türkiye de taraf ülkelerden biridir. Cenevre Sözleşmesi’ne göre “*Irkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her kişi*”

mülteci olarak tanınmaktadır. Sözleşmeye ‘coğrafi sınırlama’ ilkesi ile imza atmış olan Türkiye, sadece Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylardan dolayı gelen kişilere mülteci statüsü vermekte, Avrupa kökenli olmayan mültecilerin ise, geçici olarak ikamet etmelerine izin vermektedir².

Cenevre Sözleşmesi’nde “*Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir*” maddesine dayalı olarak “geri gönderilememe” ilkesi esastır. Bu nedenle Türkiye, Avrupa kökenli olmayan mültecilere güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye’nin 2013 tarihli son yasal düzenlemesi olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 63. maddesine göre bu kategoride yer alan mültecilerin, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek şartıyla Türkiye’de ikametlerine izin verilmiş, hukuksal statü bağlamında ise “şartlı mülteci” ya da “ikincil koruma” statüsü sahibi olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)’nin son paylaştığı 30 Haziran 2017 tarihli Türkiye istatistiklerine göre, 136 bin Afganistanlı, 134 bin Iraklı, 32 bin İranlı, 4 bin Somalili, 9 bin diğer uyruklara sahip mülteci Türkiye’de üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek için beklemektedir. İstatistiklere göre Avrupa kökenli olmayan mülteciler kategorisinde, 3 milyon Suriyeli de bulunmaktadır.

Yerleşim politikaları açısından bakıldığında ise, şartlı mülteciler ve ikincil koruma statüsünde bulunan mültecilerin uydu kent uygulaması temelinde yerleşimleri söz

² Bu çalışmada Cenevre Sözleşmesi’ndeki tanım temel alınarak Türkiye’de uluslararası koruma talebinde bulunan her kişi mülteci olarak ele alınmıştır.

konusudur.³ Ancak Türkiye’de Suriyeli ve Iraklı mültecilerin statüsü uydu kent bağlamında özgün koşula sahiptir. Suriyeliler Türkiye’de geçici koruma statüsünde kabul edilen ama uydu kentlere yasa kapsamında yerleştirilmeyen kişiler iken, Iraklılar ikincil koruma statüsünde uydu kentlere yerleştirilmektedir. Aslında uydu kent uygulaması, diğer dünya ülkelerinde mültecilere yönelik temel yerleştirme politikalarından olan ve bazı dönemlerde Türkiye’nin de başvurduğu barınma merkezi, gözaltı merkezi ya da kamp gibi uygulamalardan farklı, Türkiye’ye özgü, benzersiz bir yerleşim politikasıdır. Türkiye’de çok da bilinmeyen bir yerleşim politikası olan uydu kent uygulaması, hem güvenlik, hem de göçmenlerin niteliği bağlamında kabul görmüş, başlangıçta 20’nin üzerinde olan uydu kent sayısı, günümüzde 62’ye ulaşmıştır. Uydu kent uygulamasının ilklerinden olan Isparta da bu uydu kentlerden biridir ve mültecilere yönelik çalışmalarıyla öne çıkmıştır.

Bu makalede, Türkiye’de göçmenlere yönelik yerleştirme-iskân politikaları ele alınmakta, uydu kent yerleştirme politikası temelinde Isparta örneği güvenlik sorunsalı odağında değerlendirilmektedir. Çalışma, Kahya’nın 2014 yılında tamamlamış olduğu araştırması kapsamında Isparta’ya yerleştirilmiş Somalili, İranlı, Afganistanlı ve Sudanlı toplam 15 mülteci ile yapılmış görüşmelerden elde edilmiş bulgulara dayanmaktadır. Bu çalışmaya (Kahya, 2014a) ek olarak, Isparta’daki mültecilere ilişkin yapılmış diğer çalışmaların bulgularından ve gazete haberlerinden de yararlanılmıştır. Çalışmada, güven kavram

iki boyutlu olarak ele alınmaktadır. İlk olarak, devletin güvenliği anlamına gelen kurumsal-kamusal güvenlik boyutu Isparta’da mültecilere yönelik bürokratik uygulamalar bağlamında tartışılmaktadır. İkinci boyutta ise, Isparta’ya yerleştirilmiş mültecilerin güvenliklerine ilişkin deneyimleri Giddens’in ontolojik güvenlik kavramı çerçevesinde ırk, etnisite, dil, inanç, cinsel yönelim ve tinsel farklılıklar temelinde değerlendirilmektedir.

Uydu kentlerin, güvenlik sorunsalı odağında değerlendirilmesi uluslararası literatürde tartışılan bir konu olmasına rağmen, Türkiye’de yeni yeni çalışılmaktadır. Çalışmanın bu bağlamda, literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca, Türkiye’de sosyolojik bağlamdaki göç yazını daha çok göçmenlerin tanımlanmaları ve sorunları üzerinedir. Güvenlik sorununun Giddensci anlamda ontolojik bağlamını ele alan bu çalışma bu bağlamda göç sosyolojisi alanına da katkı sağlayacaktır.

2. TÜRKİYE’DE GÖÇMENLERE YÖNELİK GELENEKSEL YERLEŞİM POLİTİKASI: TÜRK KÜLTÜRÜNE BAĞLI OLMAK YA DA OLMAMAK

Türkiye’de göçmenlere yönelik yerleştirme (iskân) politikalarının tarihselliğine bakıldığında, yerleştirme işleminin özellikle 1950’lere kadar olan dönemde, iskân olarak adlandırıldığı görülmektedir. Uluslararası göç olgusu ile birlikte ele alındığında ulus devletlerin homojen bir nüfus yaratma sürecinde başvurdukları araçlardan biri (Yardımcı ve Aslan 2008; İçduygu, 2010) göçmenlerin belli politikalar temelinde yerleştirilmesidir. Tekeli (1990)’ye göre yerleştirme, nüfusun salt mekânsal dağılımından öte bir anlam ifade eden, toplumsal sonuçlarını anlamak için devletle birey arasındaki ilişkiye bakılması gereken bir kavramdır. Öyle ki her zaman zorunlu göç olgusunun bir yanında devlet bulunurken, diğer yanında birey bulunur. Bu nedenle, bir göç deneyiminin toplumsal sonuçlarını anlayabilmek için, devletin zorunlu yer değiştirme kararlarını nasıl

³ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na göre, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü sahibi kişiler, Genel Müdürlük tarafından, kamu düzeni veya kamu güvenliği nedeniyle belirli bir ilde ikamete tabi tutulabilir. (Madde 82). Geçici Koruma Yönetmeliği’ne göre, geçici koruma statüsündekiler Genel Müdürlük tarafından belirlenen ilde, geçici barınma merkezinde veya belirli bir yerde ikamet edebilir (Madde 33/a). İkincil korumadakiler ve şartlı mültecilerin yerleşimleri belirlenen kentlerle sınırlıyken, geçici korumadakiler daha geniş ikamet hakkında sahiptirler.

meşrulaştırdığına ve bireyin o toplumdaki haklarının neler olduğuna bakmak gerekir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin yerleştirme siyaseti, tarihsel olarak devraldığı mirasla, aynı zamanda güvenlik endişeleriyle ve güvenlik kavramının özünde yer alan dışarıdan gelene karşı beslenen tehdit ve risk algılamasıyla şekillenmiştir. Bu doğrultuda, siyasi, ekonomik ve toplumsal bir güç olarak nüfusun niceliksel olarak artırılmasına ek olarak, niteliksel olarak da benzeştirilmesini temel alan bir yerleştirme politikası anlayışı benimsenmiştir (Emek İnan, 2016: 12). Ulus devlet kurgusu içerisinde benzeşik bir nüfus yaratma konusunda genellikle bir etnik kimlik, ortak bir geçmiş, ortak bir söylenceler ve anılar dizini, ulusal bir marş, atalarının uğruna öldüğü bir toprak parçası, ulusal bir ekonomi ile birlikte yasal haklar ve ödevler bütünü gibi objektif unsurlar temel alınmıştır (Kaya, 2003: 162).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Wilson'un kendi kaderini tayin ilkesi ile gündeme gelen bu kurgu, pek çok ülkede nüfus politikaları bağlamında bir ötekileştirme ve arındırma projesini başlatmıştır (Özgür, 2012: 203). Savaş sonrasında imparatorlukların yıkılmasıyla birlikte homojen nüfusa sahip olmayan yeni devletler ortaya çıkmış, bu devletler milliyetçilik akımının etkisiyle benimsedikleri zorunlu göç politikası yolu ile homojen nüfuslar yaratma kararı verince, büyük çapta uluslararası göç hareketleri oluşmuştur. Yunan, Yahudi, Polonyalı, Macar, Bulgar, Sırp ve Türk kökenli nüfus grupları kendilerine yeni bir yurt bulmaya koyulmuşlardır. Böylece 1920'li yıllar büyük çapta nüfus değiş-tokuşu sürecine sahne olmuştur (Abadan-Unat, 2006: 48).

Biehl ve İçduygu'ya göre (2012: 3) bu süreçte Türkiye de ulus devletleşme sürecini etnik arındırma ve ötekileştirme politikaları çerçevesinde yaşayan ülkelerden biri olmuş, heterojen Osmanlı nüfusundan Türk ve Müslüman bir ulus yaratma çabasına girmiştir. Bu dönemde uygulanan nüfus politikaları sonucu

Balkanlar'dan 1,3 milyon Müslüman Türkiye'ye gelmiş ve yaklaşık 3 milyon gayrimüslim Türkiye'den ayrılmıştır. İçduygu (2012: 11), 2005 yılına gelindiğinde, ülke içindeki Müslüman sayısının yaklaşık 6 kat artarken, gayrimüslim nüfus oranının neredeyse yok denecek kadar azaldığını ileri sürmektedir. Bu durum uluslararası raporlarda da kendini göstermektedir. 2009 Focus Migration Country Profile Turkey Raporu'nda geçen rakamlara göre Türkiye nüfusunu 2005 yılı itibarıyla %99,8 oranıyla Müslümanlar oluşturmaktadır. Bu dönemde ulus devlet sürecinin bir yansıması olarak Türk soylu olmak, yani soydaşlık temelinde bir göçmen politikası Türkiye'ye hâkim olmuştur.

Türkiye'de göçmenlerin yerleştirilmelerini temel alan ilk yasal düzenleme 1934 Tarihli ve 2510 Sayılı İskân Kanunu'dur. Kanunun 1. Maddesine göre, Türkiye'de yerleşimlerde temel ölçüt Türk kültürüne bağlılıktır. Bu temel ölçüt bağlamında ise, iskan (yerleştirme) haritası üç alana, kanunda geçen kullanımı ile mıntıkaya bölünmüştür. Birinci alan, Türk kökenli nüfusun yoğunluğunun istendiği alandır. İkinci alan, Türk kültürünü temsili istenilen nüfusun nakil ve yerleştirme ayrılan alanlardır. Üçüncüsü ise, sağlık, ekonomi, kültür, siyaset, askerlik ve güvenlik nedenleriyle boşaltılması istenen, yerleştirilmesi ve yerleşimi yasak olan alanlardır (Madde 2). Kanuna göre, Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olanların Türkiye'ye yerleşmelerine izin verilir ve bunlara "muhacir" denir (Madde 3). Türk kültürüne bağlı olmayanlar, Türkiye'ye muhacir olarak alınmazlar (Madde 4)⁴.

Kirişçi (2005: 84–85)' ye göre Türkiye'de 1920'lerin sonundan itibaren ortaya konulan ulusal kimlik tanımının

⁴ Yasada muhacir, "Balkanlarda, Osmanlı yönetimi altında yaşamış ve kendilerini Osmanlı ile ilişki biçimlerine göre tanımlayan, etnik temizlik hareketlerine maruz kalmış, birbirinden çok farklı etnik ve kültürel kökene sahip olan, göçe zorlanmış ya da kendi çabalarıyla ve isteyerek Türkiye'ye gelenler" olarak tanımlanmaktadır.

uygulamada farklı sonuçlar doğurması, laiklik karşıtı köktenci İslamcı hareketler ve Kürt ayaklanmalarının da etkisiyle, devletin siyasal bütünlük ve sınırlar konusundaki endişelerini ön plana çıkarmıştır. Bu endişeler, ulusal kimliğin yurttaşlık temelinde kavranışından sapılarak türdeşliğin ve etnik anlamda “Türklük”ün vurgulanmasına ve göçmen tanımının da “Türklük” temelli bir kimlik tanımı olmasına neden olmuştur. Görüldüğü gibi, 1920’lerde etnik temelli zorunlu göç hareketleri birçok ülkede göç ve yerleştirme politikalarının belirleyici ögesi olmuştur.

3. TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI GÖÇÜN FARKILAŞAN DİNAMİKLERİ VE ‘YABANCI’ LARIN YERLEŞİMLERİ

1934 Tarihli 2510 Sayılı İskan Kanunu, 2006 yılına kadar yürürlükte kalmış, 72 yıl boyunca düzenlenmemiştir. Bu durum, Erder (2007)’in günümüzde Türkiye’ye gelen Türk soyu ve kültüründen olmayan göçmenleri “*Yabancısız Kurgulanan Ülkenin Yabancıları*” tanımlamasına olanak sağlamıştır. 1980’lere gelindiğinde ise, Türkiye’ye yönelen göçün değişen dinamiklerine paralel olarak Türkiye’nin küresel göç rejimi içerisindeki konumu ve gelen göçmenin özellikleri de farklılaşmıştır. 1960 sonrasında küresel göç rejimlerine kitlesel emek gücüyle katılan ve kaynak ülke kimliği pekişen Türkiye, yakın tarihinde ilk kez, “yabancıların” göçü ile karşılaşan ve “göç veren ülke” kimliğinin yanında “hedef ülke” ve göçe “transit olan ülke” kimliğini de edinmeye başlayan bir coğrafya olmaya başlamıştır (Erder, 2007; Kirişçi, 2008; İçduygu, 2012). Bu süreçte göçmenlere yönelik yerleşim politikaları da farklılaşmış, yasal düzlemde 1934 Tarihli 2510 Sayılı Kanun, 2006 yılına gelindiğinde 26301 Sayılı Kanun’la değiştirilmiştir.

Uluslararası göç literatürüne bakıldığında, 1980’lerle birlikte Türk soyu ve kültüründen olan “soydaş” göçü tartışmalarının yerini farklı kültürel

değerlere ve kimliklere sahip olan “yabancı”ların göçü tartışmalarına bıraktığı görülmektedir. Bu tartışmalar bu yabancı göçmenlerin kategorileştirilmesini de beraberinde getirmiştir. Türkiye’ye gelen göçmenler gelme amaçlarına göre transit göçmenler, emek göçmenleri ve sığınmacılar/mülteciler olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır (Kirişçi, 2008; İçduygu, 2012). *Transit göçmenler*, üçüncü bir ülkeye geçmek amacıyla Türkiye’ye gelen göçmenlerdir. Özellikle 1990’lardan beri Türkiye, Afganistan, Bangladeş, Irak, İran ve Pakistan’dan gelen düzensiz göçmenler için transit bir rota üzerinde konumlanmıştır (IOM, 2008: 11). *Emek göçmenleri* Türkiye’ye çalışmak amacıyla gelenlerdir. Bu grupta yer alan göçmenler, Türkiye’yi hedef ülke olarak gören göçmenlerin başında gelmektedir. Bu dönemde Türkiye için ön plana çıkan temel nokta Türkiye’nin emek göçü alan ve göçmen istihdam eden bir ülke konumuna gelmesidir (Dedeoğlu, 2011: 33). Üçüncü grupta ise, 1980’li yıllarda özellikle 1990’ların sonunda Türkiye’de görünürlükleri başlayan, 2000’li yıllardan sonra ise kayda değer biçimde farklılaşan ve sayıları artan *sığınmacı ve mülteciler* yer almaktadır.

Türkiye’de yerleşim politikası ele alındığında geleneksel yerleştirme politikasını değiştiren göçmen kategorisi aslında sığınmacı ve mültecilerdir. 1980’lere kadar Türk soyu ve kültürüne bağlılığı temel alan etnisite, “soydaşlık” temelli olan ve göçmenlerin mesleki deneyimlerini ve toplumsal kökenlerini gözetilerek gerçekleştirilen, “kalcılığa” atıf yapan yerleştirme politikası (Tekeli, 1990), bu dönemde eski önemini kaybetmiştir (Erder, 2014). Yeni dönemde “geçiciliğe” vurgunun yapıldığı yerleşim politikaları öne çıkmıştır.

2000’li yıllarda Türkiye daha yoğun mülteci göçü ile karşı karşıya kalmış, gelen mültecileri sınırlarda tutmanın temel alındığı kamp uygulaması gibi yerleşim politikasına ek uydu kent uygulamasını ortaya çıkarmıştır. Uydu kent uygulamasının çıkış noktası, 1951 yılında

Cenevre Sözleşmesi'ne Türkiye'nin "coğrafi çekince" ile taraf olması olmuştur. Türkiye, mülteci statüsünü coğrafi sınırlama hakkını kullanarak "Avrupa ülkelerinden gelen sığınmacıları" kapsayacak şekilde tanımlamıştır. Geçmişten günümüze bu sınırlamayı halen sürdüren Türkiye'nin mülteci politikası uluslararası hukuktan farklı olarak "Avrupa kökenli olmaya" dayalıdır. Buna göre Türkiye'den sığınma talep eden bir kişinin mülteci statüsü alabilmesi için Avrupa ülkelerinden birinden gelmesi gerekir. Cenevre Sözleşmesi'nin "geri gönderilememe" ilkesinden dolayı ise Türkiye, Avrupa kökenli olmayan mültecilere güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'de üçüncü bir ülkeye yerleştirilme şartıyla yaşamalarına izin verilen bu kişiler "şartlı mülteci" ya da "ikincil koruma" statüsüne sahiptir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Madde 63). Uydu kentler, bu kategorilerde yer alan, çoğunlukla Afrika ve Asya ülkelerinden olan mültecilerin bekleme sürelerinde ikamet etmeleri zorunlu tutulan kentlerdir. Türkiye'de en yoğun mülteci nüfusa karşılık gelen ve Avrupalı olmayan Suriyeli mülteciler ise, Geçici Koruma statüsü sahibi olarak tanınmışlardır. Bu statü bakımından Suriyeli mültecilerin üçüncü bir ülkeye sığınma başvurusunda bulunma hakları bulunmamaktadır. Dolayısıyla da uydu kentlere zorunlu olarak yerleştirilmeleri söz konusu değildir.

3.1 Uydu Kent Uygulamasının Yasal Dayanakları

Göç sosyolojisinde Frank'ın tanımladığı kavramdan farklı bir kavrama karşılık gelen "uydu"⁵ (satellite) kavramı, Türkiye'nin

⁵ Frank'ın kullandığı uydu kavramı, gelişme sosyolojisinin temel kavramlarından biri olup, metropol-uydu ikilemi ile birlikte anılmaktadır. Dünya ülkelerinin az gelişmişlik mekanizmasını bu iki kavram çerçevesinde açıklamaya çalışan Frank, gelişmiş olarak tanımlanan Batı ülkelerinin (metropol), ekonomik ve kültürel olarak sömürdükleri koloni bölgelerinden gelen artı değeri kendilerine aktarabilmek için kendilerine uzak

mültecilere yönelik yerleştirme politikasında oldukça önemli bir yere sahip olan uydu kent kavramından farklıdır. Türkiye, farklı tarihsel dönemlerde farklılaşan niteliklere sahip göçmen/mülteci grupları ile karşı karşıya kalmış, gelen göçmenleri belli yerlere yerleştirmek ya da sınır bölgelerinde kamplar kurmak gibi mekânsal çözümler üretme konusunda da farklılaşan politikalara başvurmuştur.

Uydu kent uygulaması, zorunlu göçün öznesi olan mültecilerin yerleşimlerine ilişkin bir uygulamadır. Tüm ülkelerde mültecilerin yerleşimlerine ilişkin öne çıkan uygulamalardan biri olan kamp, gözaltı merkezleri, barınma merkezi gibi yerleştirme uygulamalarından farklıdır, bu bağlamda Türkiye'ye özgü, eşsiz bir uygulamadır (Sert ve Yıldız, 2013: 135). Bu durum uydu kentler üzerine yapılan çalışmaları önemli kılmaktadır.

Uydu kent uygulamasının tarihsel olarak ne zaman yürürlüğe konduğuna bakıldığında, sağlıklı bir bilginin olmadığı söylenebilir. Araştırmacıların bir kısmının (Frantz, 2003; USCRI, 2009; Jureidini, 2010; Sert ve Yıldız, 2013; Kahya, 2014b) uydu kent uygulamasını, 1950 yılında çıkarılan 5683 Sayılı Türkiye'de Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun'a dayandırdığı görülmektedir. Bu düzenlemede (Madde 17), "*Siyasi sebeplerle Türkiye'ye sığınan yabancılar, ancak İçişleri Bakanlığınca izin verilecek yerlerde ikamet edebilir*" denmektedir. Kirişçi'den öğrenildiğine göre, 1950–1980 döneminde Türkiye'ye yönelik mülteci göçü, BMMYK ile işbirliği içerisinde yönetilmeye çalışılmış, Sovyetler ve çevre ülkelerden gelen ve sayıları 20 bini aşan mültecilerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleri söz konusu olmuştur (Kirişçi, 2008: 15). Bu durum, yasada her ne kadar kent vurgusu yapılmamış, 'yer' ifadesi kullanılmışsa da, günümüzdeki uydu kent uygulamasının temellerinin bu yasal düzenlemeyle atılmış olabileceğini düşündürmektedir.

bölgelere kurdukları yeni yerleşim bölgelerine uydu adını vermektedir (Cirhinlioğlu, 1999: 141).

Mültecilerin Türkiye’deki yerleşimlerini ele alan bir diğer düzenleme, 1994 Tarihli Sığınma Yönetmeliği’dir. Bu yeni yönetmelik ile birlikte, mültecilerin yerleşimleri de yeniden ele alınmıştır. Yönetmelikte doğrudan bir “uydu kent” kavramının kullanımı söz konusu olmayıp, *“Türkiye’ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye’den ikamet izni talep eden yabancıların taleplerinin kabul edilmesi durumunda yabancı, İçişleri Bakanlığı tarafından uygun görülecek bir misafirhanede barındırılır ve İçişleri Bakanlığınca uygun gösterilecek bir yerde ikamet edebilir”* (Madde 6) denmektedir. Mültecilerin yerleştirilecekleri yerler ise, “dini serbestlik ilkesi” çerçevesinde belirlenecektir. Kişilerin, din ve mezheplerinin ibadet ve ayinlerini yapabilmesi temelinde yerleşimleri esastır.

2006 Tarihli Uygulama Talimatı (57 Sayılı Genelge)’nda ise *“Türkiye’de yaşamalarına izin verilen sığınmacılar İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenmiş bazı kentlere yerleştirilir ve Bakanlıktan statülerine ilişkin talimat gelene kadar bu kentlerde serbest ikamete tabi tutulur”* (Madde 5/d) denmektedir. Bu düzenlemede de yine uydu kent isminin kullanılmadığı ancak diğer yasal düzenlemelerden ayrılarak yer gibi daha muğlak bir kavram yerine ilk kez kent vurgusunun yapıldığı görülmektedir. Ayrıca, kentlerdeki serbest ikamet ifadesi de uydu kent uygulamasının günümüzdeki işleyişine uymaktadır. Bu durum da, uydu kent uygulamasının günümüzdeki kullanımıyla en belirgin şekilde bu genelgeyle ortaya konduğunu düşündürmektedir. Üstelik 57 Sayılı Genelge 2010 yılına gelindiğinde yeniden düzenlenmiş ve bu değişiklikte “uydu il” tanımlaması yer almıştır. Düzenlenmiş genelgede mültecilerin uydu kentlere yerleşimlerinde kentlerin kapasitelerinin ve mültecilerin taleplerinin göz önünde bulundurulacağı bilgisi yer almaktadır. Bu genelgeye göre, mültecilerin anne, baba, çocuk, eş, kardeş, büyük anne ve büyük baba ile sınırlı olan akrabalık bağlarının olması durumunda buldukları uydu

kentten başka bir uydu kentte yerleştirilme talepleri de olabilecektir. Yerleştirildiği uydu kentte sağlık problemi çözülmemeyen mülteciler için de aynı talep söz konusudur.

Türkiye’nin yönetmelikleri düzenleyerek, mültecilerle ilgili çıkardığı son kanun olan ve 2013 yılında kabul edilen, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na göre ise, *“Sığınma başvurusu sahibine kendisine gösterilen kabul ve barınma merkezinde, belirli bir yerde veya kentte ikamet etme zorunluluğu getirilebilir”* (Madde 71). Bu yasal düzenlemede ise, mültecilerin yerleşimlerinde “ulusal güvenlik” vurgusunun öne çıktığı görülmektedir. *“Sığınma talep eden kişiye kamu düzeni veya kamu güvenliği nedeniyle belirli bir kentte ikamet etme, belirli süre ve usullerde bildirimde bulunma yükümlüğü getirilebileceği”* (Madde 82/1) vurgusu dikkat çekmektedir. Bu durum da, uydu kentlerde yaşayan mültecilere ilişkin tartışmalarda güvenlik boyutunun ele alınmasının gerekliliğini öne çıkarmaktadır. Mültecilerin yerleşimlerinde temel alınan akrabalık bağlarının olması, dini ritüellerin yerine getirilebilmesi gibi insani ölçütlerin yerini ulusal güvenlik ölçütüne bıraktığı görülmektedir.

Mültecilerin yerleştirilmesi ile ilişkili son yasal düzenleme, 17 Mart 2016 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik’tir. Bu yönetmelikte de uydu kent (uydu il) tanımlaması yer almaktadır. Yönetmelikte uydu kent, “uluslararası koruma talebinde bulunan yabancılar, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen ve ikamet etme zorunluluğu getirilen il” (madde 3/hh) olarak tanımlanmıştır. Türkiye’de yasal düzenlemeler “uydu kent” kavramının ilk olarak 2010 yılında düzenlenen 57 Sayılı Genelge’de kullanıldığını göstermektedir. Ancak, Elizabeth Frantz’ın 2003 yılında hazırlamış olduğu *“Report on the Situation of Refugees in Turkey: Findings of a Five-week Exploratory Study December 2002-January 2003”* adlı raporunda Türkiye’de mültecilerin yerleştirildikleri 24 tane uydu

kent (satellite city) olduğu bilgisi yer almaktadır (Frantz, 2003: 18). Bu bağlamda, rapor, uydu kent uygulamasının bu yönetmelikten daha önce var olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2 Türkiye’de Uydu Kentlerin Coğrafi Görünümleri ve Dinamikleri

Uydu kent uygulamasının ilk ne zaman yürürlüğe girdiği ile ilgili farklı fikirler olduğu gibi, sayıları ile ilgili de farklı araştırmacıların farklı rakamlar kullandıkları görülmektedir. Çünkü, kentlerin sayılarındaki artışı, süreç içerisinde hangi kentlerin dahil edildiğini gösteren resmi istatistiklere ulaşmak olanaklı değildir. Kaynakların yayın tarihlerine göre, bir çıkarım yapmak gerekirse, Frantz (2003: 18)’a göre, 2003 yılında Türkiye’deki uydu kent sayısı 24’tür. HYD’nin Mülteci El Destek Kitabı (2007: 18)’ndan öğrenildiğine göre, 2007 yılında bu sayı, 28 olmuştur. Süreçle yakından ilgili bir resmi kurum olan Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı (2013) sitesinde ise, uydu kent sayısının 2011 yılına kadar 30 iken, 2011 yılında 51’e, 2013 yılına gelindiğinde ise 62’ye çıkarıldığı bilgisi yer almaktadır. Bazı kaynaklar ise uydu kentlerin sayısını 63 olarak vermektedir (Kılıç, 2014; Yıldız, 2017). Aşağıda yer alan harita, 2017 yılında, Türkiye’deki uydu kentlerin coğrafi dağılımını göstermektedir⁶.

⁶ Son olarak Karadeniz Bölgesi’nin kentlerinin dahil edildiği (Kılıç, 2013) uydu kentler, Ağrı, Amasya, Bilecik, Burdur, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Gaziantep, Hakkari, Isparta, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Nevşehir, Niğde, Sivas, Tokat, Van, Yozgat, Aksaray, Karaman, Kırıkkale, Şırnak, Adana, Afyonkarahisar, Erzurum, Hatay, Kahramanmaraş, Çanakkale, Bolu, Uşak, Denizli, Yalova, Siirt, Balıkesir, Batman, Şanlıurfa, Kilis, Ardahan, Malatya, Kars, Iğdır, Düzce, Sakarya, Erzincan, Gümüşhane, Bayburt, Mardin, Sinop, Zonguldak, Samsun, Manisa, Karabük, Adıyaman, Elazığ, Giresun, Trabzon, Artvin, Ordu’dur (Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, 2013).

Şekil 1: Türkiye’de Mültecilerin Yerleştirildikleri Uydu Kentler

Kaynak: (Leghtas ve Sullivan, 2016: 6).

Rakamlar üzerinden bir değerlendirme yapmak gerekirse, uydu kentlerin sayısının gözle görünür bir biçimde arttığı, -2011 yılında 30 iken 2013 yılında 62 olması- iki yıl gibi oldukça kısa bir zaman diliminde iki katına çıktığı ve coğrafi olarak da ülke genelinde yaygılaştığı görülmektedir. 2011 yılı, Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye göçünün başladığı yıldır. Suriye’de olayların devam etmesi ile birlikte göçün hacminin de artmasını, uydu kentlerin sayısının çoğaltılmasında Suriyeli mülteci göçünün rol oynadığını düşündürmektedir. Frambach (2011: 5) da, uydu kentlerin sayısının sürekli değişmesinde ve artmasında Türkiye’nin aldığı yoğun göçe ve kentlerdeki kapasite yoxluğuna dikkat çekmektedir.

Avrupa Komisyonu (AK)’nun Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu’nda uydu kentlerin sayısının artırılması, olumlu bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Ayrıca, Türkiye’nin uydu kent sisteminin genel kapasitesini artırması ve mülteci nüfusun ülke geneline daha dengeli bir şekilde yayması da gerekliliği de vurgulanmıştır. Bu durum uydu kentlerin sayısının artırılmasında, Türkiye’nin aldığı mülteci göçünün hacminin büyüklüğü kadar, sığınma sisteminin Avrupalılaştırılması sürecinin de rol oynamış olabileceğini ortaya koymaktadır.

3.3 Uydu Kent Uygulamasının Sosyolojik Bağlamı: Güvenlik Nasıl? Kim İçin?

Uydu kent kavramı, sosyolojik bir bakış açısıyla ele alındığında ilk olarak güvenlik temelli bir uygulama olması dikkat çekmektedir. Burada sözü edilen güvenlik kavramı, literatür incelendiğinde, sürecin aktörleri olan devlet ve mülteciler açısından farklılaşan biçimlerde ele alınmakta, devletle ilişkili olan kısmı mültecilerden kaynaklanabilecek risk ve tehditleri baz alan kamusal güvenlik temelinde tartışılmaktadır. Mülteciler açısından ise, yerleştirme politikasının toplumsal kontrol ve denetim mekanizması işlevi sorgulanmakta, mültecilerin güvenli yaşam nitelikleri ele alınmaktadır. Uydu kent uygulamasının güvenlik boyutu uluslararası literatürde yer almakla birlikte Türkiye’de yeni tartışılmaya başlanan bir konudur. Bu bağlamda çalışmanın literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Ulusal literatürde uydu kentlerin güvenlik boyutu, ağırlıklı olarak kamusal-kurumsal güvenlik odağında ele alınmaktadır. Özellikle uygulama ilk ortaya çıktığı zamanlarda çoğunlukla İç Anadolu Bölgesi ve çevresinde yer alan kentler olan uydu kentlerin emniyet ve asayiş açısından sorun yaşanmayan ve yabancıların kontrollerinin de zor olmadığı kentler olduğu resmi kurumlar tarafından (Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, 2013; Emniyet Genel Müdürlüğü, 2015) vurgulanmaktadır.

Kamusal-kurumsal güvenlik bağlamında mültecilerin yerel nüfus içerisinde görünmez olmasının önemli olduğuna dikkat çeken Kılıç (2013), mültecilerin ağırlıklı olarak yaşadıkları kentlerin Van, Kayseri, Konya, Afyon, Isparta, Burdur, Nevşehir ve Gaziantep olduğunu, diğer kentlerde neredeyse görünmez olduklarını ileri sürmektedir. Ayrıca Türkiye'nin Ankara, İstanbul, İzmir, Antalya gibi metropol kentlerinde sığınma başvuruları alınmasına rağmen bu kentlerde mültecilerin ikametlerine izin verilmemesi, “mültecilerin çoğunun taşraya gitmeye zorlanması” (USCRI, 2009), mülteci nüfusun küçük ve orta büyüklükteki kentlerde daha denetlenebilir olmasının bir sonucu olarak okunabilir.

Mültecilerin yerleştirildikleri kent içerisinde zorunlu ikamete tabi tutulması, hareket özgürlüğünü kısıtlayan, sıra dışı ve başka bir ülkede görülmemiş olan bir uygulamadır (Sert ve Yıldız, 2013: 135). Yıldız'a göre, İçişleri Bakanlığı'nın mültecilerin yerleştirilmesinde temel aldığı uydu kentlerin düzen ve güvenlik açısından sorunsuz olması ölçütü, bir kentli sorunsuz yapan şeyin ne olduğu ve kimin güvenliğinin göz önünde bulundurulduğu noktasında açık değildir. Güvenlik ‘ulusal toplum’ için midir? Sığınmacılar için midir? Kamusal düzen için midir? Yoksa sığınmacıların düzeni için midir? sorularını yönelten ve cevabın belirsiz ve çelişkili olacağına dikkat çeken Yıldız, bu belirsizlik halinin mülteciler için güvensizliği de beraberinde getirdiğine dikkat çekmektedir. Ona göre, bir mültecinin yaşadığı uydu kentten ayrılması durumunda belli cezalandırmalar yoluyla baskı yaratılmakta, mülteci devlet ve kamu için ‘bela/sorun’ olarak gösterilip sınır dışı bile edilebilmektedir (2017: 213).

Uydu kentlerin kamusal-kurumsal güvenlik temelinde ele alınmasının bir diğer nedeni, uydu kentlere gönderilen mültecilerin kayıt işlemlerinin yakın zamana kadar uydu kent

polisi tarafından yapılmış olmasıdır⁷. Polise kayıt olma, polisten izin alma gibi işlemler, polisin mülteciler üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmasına izin vermektedir. Sözde, mültecileri ülkenin her yerine dağıtarak onların korunmasını sağlamak anlamına gelen uydu kent uygulaması pratikte, hareket özgürlüğünü kısıtlayan bir probleme dönüşmektedir (Frantz, 2003; Zapparoli vd., 2015). Sert ve Yıldız'a göre, Türkiye'nin uydu kent uygulaması gibi bir uygulama ile mültecilerin hareket özgürlüğünü engellemesi, Türk otoritelerinin mültecileri bir güvenlik nesnesi olarak gördüklerini ortaya koymaktadır (2011: 33). Hatta bu durum sınırlar içerisindeki mülteciler kadar yeni gelenler için de bir kontrol mekanizması işlevi görmektedir (Ünlüer, 2015: 62).

Bu kontrol mekanizması sürecinde mültecilerin buldukları uydu kentlerdeki bildirim yükümlülükleri, polis merkezine haftanın bazı günlerinde imza atma zorunluluğu başat rol oynamaktadır. Mülteciler için imza atma zorunluluğu, hem fiziksel hem de duygusal olarak sorunlu bir durumdur. Haftanın belli bir günü polis merkezine gitmek fiziksel bir çaba gerektirirken, suçlularmış gibi gidip polisle konuşmak da psikolojik bir çaba gerektirmektedir (Sert ve Yıldız, 2013: 145). MÜLTECİ-DER'in raporunda bu zorunluluk, bir nevi “denetimli serbestlik” biçiminde ikamet olarak tanımlanmaktadır (2015: 8). Kılıç (2014) uydu kentleri, “İçişleri Bakanlığının mültecileri ikamete mecbur ettiği ve çoğu zaman açık hava cezaevi koşulları taşıyan kentler” olarak ele almakta ve mültecilerin bu koşullara dayanamayarak bu kentlerden kaçtıklarına dikkat çekmektedir. Bu da, kurumsal-kamusal güvenliğin uydu kentlerde sıkı denetime tabi olduğunu göstermektedir.

Uydu kent uygulamasının güvenlik ile ilgili daha çok uluslararası literatürde ele alınan boyutu ise, kurumsal-kamusal denetimin yanı sıra toplumsal denetim mekanizması

⁷ 2015 yılından bu yana mültecilerin kayıt ve izin işlemleri ile Göç İdaresi İl Müdürlükleri ilgilenmektedir.

işlevi de görmesidir. Toplumsal denetim sürecinde seçilen kentlerin nitelik olarak metropol kentler olmayıp, ülke genelinde daha az gelişmiş (Frambach, 2011: 5), küçük-orta ölçekli ve çoğunlukla muhafazakar kentler (ECRE, 2003; Frantz, 2003; Frambach, 2011; Jafari, 2013) olması önemli rol oynamaktadır. İnsan Hakları Araştırmaları Derneği (İHAD), uydu kentleri, “mültecilerin gözetim altında tutuldukları kentler” olarak tanımlamaktadır (İHAD, 2009: 2).

Uluslararası literatürde uydu kentlerin toplumsal denetim işlevinin ağırlıklı olarak LGBT mültecilerin yaşam deneyimleri üzerinden tartışıldığı görülmektedir. HYD&ORAM’ın raporuna göre, Türkiye’de LGBT mültecilerin en çok yerleştirildikleri kentler, Kayseri, Nevşehir, Isparta ve Eskişehir’dir (2009: 10). Jafari (2013: 17) de, LGBT mülteciler üzerine Kayseri, Nevşehir ve Kırşehir’de yapmış olduğu çalışmada bu uydu kentleri “metropolitan olmayan, sıklıkla muhafazakar bir biçimde dindar olan ve göçmenlerin hareketlerini kontrol ederek sınırlayan” kentler olarak ifade etmektedir. Jafari’ye göre, uydu kent uygulaması, İçişleri Bakanlığı’nın mültecileri kontrol etmek için kullandığı bir taktiktir ve uygulama yalnızca hareketliliği engellemekte, mültecilerin özgürlüğüne de elinden almaktadır (2013: 183–184). Yine aynı çalışmada, toplumsal denetim işlevi niteliğinde cinsel yönelim temelli olarak başvuruda bulunanların, genellikle, Isparta, Kayseri, Nevşehir ve Niğde gibi muhafazakar ve küçük kentlere gönderildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalar, özellikle LGBTİ mülteciler için seçilen kentlerin muhafazakarlık biçimlerinin mültecilerin yaşantılarını ciddi ölçüde sınırladığını, böyle muhafazakar kentlerde, zorunlu yerleşimin, mültecilerin kötü olan durumlarını daha da kötüleştirdiğini (HYD&ORAM, 2009; Jafari, 2013; Simunaniemi, 2014; KAOS GL, 2016) ortaya koymaktadır.

4. ISPARTA’NIN UYDU KENT OLMA DENEYİMİ: BİR BAŞARI ÖYKÜSÜ MÜ?

Isparta, Avrupa kökenli olmayan ve “şartlı mülteci” ya da “ikincil koruma” statüsünde yer alan mültecilerin İçişleri Bakanlığı tarafından yerleştirildiği uydu kentlerden bir tanesidir. Isparta’nın kamp uygulamasından farklı olan uydu kent uygulamasına ilk olarak ne zaman dâhil edildiği konusunda sağlıklı bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yaman (2003)’ın Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) kurumunun belgelerinden derlediği çalışmada daha önceki dönemlerde Isparta’da bir mülteci kampı olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Araştırmacıdan öğrenildiğine göre, 1942 yılında, yabancı ordulara mensup olan ve Türkiye’den sığınma isteyen kişilere mahsus "kuvve cetveli" hazırlanmış; bu cetvele askeri mülteci olarak Yunan, Alman, Fransız, İtalyan, Rus, Bulgar, İngiliz, Amerikan, İspanyol, Irak adları ile adlar yazılmış, kamplardan biri de Isparta’da yer almıştır⁸. 25 Temmuz 1942 tarihli verilere göre, 3’ü subay, 32’si erbaş, 63’ü er, 3’ü askeri personel toplam 101 Fransız mülteci Isparta kampına yerleştirilmiştir (Yaman, 2003: 154). Bahsi geçen dönem II. Dünya Savaşı’nın olduğu dönemdir ve Isparta, henüz 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin imzalanmamış olduğu bu dönemde mültecilere ev sahipliği yapmıştır. Yıldız’ın çalışmasına göre ise, 1990’lardaki Körfez Savaşı ile beraber Isparta, sığınma talep eden kişileri kabul etmiştir (Yıldız, 2012: 41). Uydu kent politikası bağlamında bakıldığında ise ulaşılabilen kaynaklar arasında en erken tarihli çalışma olan Frantz’ın raporu Isparta’nın 2003 yılında 24 uydu kentten (satellite city) biri olduğunu ortaya koymaktadır (Frantz, 2003: 18). Ulaşılabilen ilk kaynaktan yola çıkarak mültecilerin yerleştirilmesi bağlamında Isparta’nın “uydu kent” olarak en azından

⁸ Kampların yer aldığı diğer kentler, Niğde, Ankara, Yozgat, Erdek, Sivas, Adana.

2003 yılından beri yaklaşık 14 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır.

Isparta'ya yerleştirilen mültecilerin sayılarının ve demografik bilgilerinin düzenli olarak yer aldığı bir istatistik platformu yoktur. Mültecilerle ilgilenen kuruluşların sitelerinde yer alan ya da araştırmalar kapsamında BMMYK'dan/İl Emniyet Müdürlüğü'nden alınan veriler, Isparta'nın yerleştirme sürecindeki dinamikliğini ortaya koyabilmek açısından yol göstermektedir. BMMYK'nın 2007 yılı istatistiklerine göre, Isparta'ya yerleştirilmiş mülteci sayısı, 298'dir. Kıratlı'nın çalışmasından öğrenildiğine göre, BMMYK'nın 2008 yılı verilerinde Isparta'ya yerleştirilen mülteci sayısı 393 olmuştur (Kıratlı, 2011: 31). Isparta İl Emniyet Müdürlüğü'nden alınan bilgiye göre, Ekim 2012 itibarıyla 835 mülteci Isparta'ya yerleştirilmiştir. BMMYK'ya göre, Kasım 2013'e gelindiğinde yerleştirilen mülteci sayısı, 870'e yükselmiştir (Kahya, 2014a: 7). Isparta İl Emniyet Müdürlüğü Mart 2015 verilerine göre, 1071'i Somalili, farklı uyruklardaki toplam 3405 mülteci Isparta'ya yerleştirilmiştir (Önal, 2015: 77-78). Rakamlar, yıl geçtikçe kentte yerleştirilen mülteci sayısının önemli derecede arttığını göstermektedir.

Isparta'nın, mültecilik alanında çalışan araştırmacılar tarafından en çok araştırılan uyu kent olduğunu söylemek mümkündür. Isparta'da yaşayan mültecilerin gündelik yaşam deneyimlerine odaklanan kapsamlı bir literatürün⁹ oluştuğu belirtilebilir. Kentte yerleştirilen mültecilere ilişkin istatistikler ve yapılan çalışmalar, Isparta'ya daha çok Asya ve Afrika kökenli mültecilerin, ağırlıklı olarak da Somalili mültecilerin yerleştirildiğini ortaya koymaktadır¹⁰. 2014 yılına kadar, Isparta'da

Suriyeli ve Iraklı mültecilerin yerleşimleri söz konusu değildir (Kahya, 2014a: 112). Ancak 2014 yılından sonra yapılan çalışmalar (Önal, 2015; Kariman 2015) Isparta'ya Suriyeli ve Iraklı mültecilerin de yerleştiklerini ortaya koymaktadır. Günümüzde Isparta'ya yerleşmiş durumda olan en büyük mülteci nüfusu Suriyelilere aittir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Göç İstatistikleri'ne göre, 06.09.2017 tarihi itibarıyla, 6 bin 731 Suriyeli mülteci Isparta'ya yerleşmiştir¹¹. Ancak, Suriyeli mülteciler, farklılaşan hukuksal statülerinden dolayı uydu kent yerleştirme politikasına dahil olmayıp, Türkiye içerisinde daha geniş bir hareket özgürlüğüne sahiptir (Norman, 2016). Bu nedenle çalışmada, Isparta'da yaşayan Suriyeli mültecilere ilişkin durum değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Literatürden yola çıkarak, bu makalede güvenlik kavramı iki boyutlu olarak değerlendirilmektedir: kurumsal-kamusal güvenlik-asayiş ve ontolojik güvenlik. Kurumsal-kamusal güvenlik-asayiş, bir uydu kent örneği olarak Isparta'da mültecilerle birlikte yaşama deneyiminde devletin ve yerel kamusal otoritelerin güvenlik anlayışına karşılık gelmektedir. Bu bağlamda, Isparta'da mültecilere yönelik yürütülen faaliyetler ve bu faaliyetlerin mültecilerin ontolojik güven inşasındaki rolü ele alınmaktadır. Ontolojik güvenlik boyutunda ise, Isparta'da ırk, etniste, din, tensel farklılık gibi farklı özelliklere sahip mültecilerin yerleşik olanlarla birlikte yaşama deneyimi, mültecilerin gözünden anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Ontolojik (varoluşsal) güvenlik kavramı, sosyolog Anthony Giddens'a ait bir kavram olup, güvenlik duygularının bir biçimidir. Ancak Giddens (1992) bunun basit bir ilişkiye karşılık gelmediğine, güvenin çok önemli bir biçimi olduğuna dikkat çekmektedir. Giddens ontolojik güvenliği,

⁹ Kıratlı, 2011; Sert ve Yıldız, 2011; Yıldız, 2012; Kahya ve Sallan Gül, 2013; Kahya, 2014a; Kariman, 2015; Yüksel Oktay ve Es, 2015; Önal, 2015; Özdemir ve Göker, 2016.

¹⁰ Mültecilerin bazı uydu kentlere yerleşimlerinde Sert ve Yıldız'a göre, uyruk temelli bir politikadan söz edilebilir. Örneğin, Iraklılar Eskişehir ve

Çankırı'ya, bazı Afrikalılar Isparta'ya yerleştirilmektedir (2011: 33).

¹¹ Kaynak: http://www.goc.gov.tr/icerik3/ikamet-izinleri_363_378_4709, (Erişim Tarihi: 23.09.2017).

“çoğu insanın kendi öz kimliklerinin sürekliliğine ve çevredeki toplumsal ve nesnel eylem ortamlarının sabitliğine duydukları itimat” olarak tanımlamaktadır. Kişi ve şeylerin inanılır oldukları duygusu güven kavramında olduğu gibi, ontolojik güvenlik kavramının da merkezinde yer almaktadır. Bu durumda kişi, çevresindeki kişi ve olaylara karşı güven duymuyorsa, güven duygusu geliştiremiyorsa, ontolojik kaygıyla karşı karşıya kalmaktadır (Giddens, 1992: 85).

4.1 Isparta’da Mültecilerin Yerleşimleri ve Kurumsal-Kamusal Güvenlik

Yazılı kaynaklardan en erken tarihli kaynağa (Frantz, 2003: 18) göre Isparta’nın 2003 yılından bu yana uydu kentler arasında olduğu görülmektedir. İçişleri Bakanlığı tarafından Isparta’ya yerleştirilen mülteciler öncelikle kayıt işlemleri için İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi’ne başvurmaktadır. Kayıt işlemleri tamamlandıktan sonra mülteciye emniyet tarafından kimlik belgesi niteliği taşıyan yabancı tanıtım kartı¹² verilmektedir. Alan araştırmasının tamamlandığı yıl olan 2014’de, Isparta’da mültecilerin kayıt işlemlerinden ve güvenliklerinin sağlanmasından sorumlu kurum, İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi’dir. Mültecilerin BMMYK ile görüşmeler vb. durumlarda izin alma işlemleri ile de emniyet personeli ilgilenmektedir (Kahya ve Sallan Gül, 2013: 144–145). Ancak, bir yıl sonra, 18.05.2015 tarihi itibarıyla Isparta Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü kurulmuş, mültecilere ilişkin iş ve işlemleri devralmıştır. Kurum kendi ifadesiyle, “nitelikli personeliyle ve sağlam bir alt yapıyla donanmış, “insan odaklı” bir şekilde hizmet ve faaliyetlerine devam etmektedir” (Isparta Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü Resmi Sitesi, 2015).

İçişleri Bakanlığı tarafından Isparta’ya yönlendirilen ilk mültecilerin yerleşimleri, Isparta Valiliği tarafından kiralanan iki ayrı

bina ile başlamıştır. Binaların bulunduğu/yakın olduğu mahalleler, Yedişehitler, Bağlar ve Gülistan mahalleridir. Bu mahalleler kentin çeperinde yer alan, yerleşik yoksullarının yaşadığı, bakımsız ve sobalı evlerin bulunduğu, ev kiralının da düşük olduğu mahallelerdir. Süreç içerisinde Isparta’ya yerleştirilen mültecilerin sayılarının artmasıyla mülteciler kendi buldukları konutlarda yaşamaya başlamışlardır (Kıratlı, 2011: 68). Mültecilerin belirlenen mahallelerdeki binalara yerleşimleri, barınma desteği olarak okunabileceği gibi, kurumsal-kamusal güvenliği gözetilen bir uygulama olarak da tanımlanabilir.

Kahya ve Sallan Gül’ün Isparta’da mültecilerle ilgili faaliyetlerde bulunan kamu kurumlarındaki yetkili bürokratlarla yapmış oldukları görüşmelerden mültecilerle en çok ilgilenen kurumların İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi ve valiliğe bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) olduğu anlaşılmaktadır. Mültecilerin ihtiyaçları doğrultusunda bu kurumlarla işbirliği içerisinde, Isparta İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkezi, İl Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İl Müftülüğü dolaylı yollardan hizmet sağlamaktadır (2013: 145). Kentte, BMMYK ile koordineli bir biçimde çalışan sivil toplum kuruluşu olan Sığınmacı ve Göçmenlere Dayanışma Derneği (SGDD) bulunmaktadır.

2009 yılında, Isparta Valiliği SYDV’nin mültecilere yönelik barınma ve sosyal yardım alanlarında sağladığı destek ve hizmetler Isparta’nın uydu kentler arasında örnek bir kent olarak gösterilmesine neden olmuştur (MÜLTECİ-DER, 2010: 21). 31 Ağustos 2011 tarihli “Somalili mültecilere yakın ilgi” başlıklı haberde, Isparta Vali Yardımcısı Tahir Demir’in Emniyet Genel Müdürlüğü istatistiklerinde Türkiye’deki mülteciler arasında en iyi şartlarda yaşayanların Isparta’da olduğunu belirttiği bilgisi yer almaktadır. Haberde, Demir, Isparta’da yaşayan mülteciler için “Isparta’da yaşayan yaklaşık 830 mülteciye, hayırsever vatandaşlarımızın katkıları hariç,

¹² Kıratlı, tanıtım kartında uydu kentin isminin kamp olarak geçtiğini, bunun devletin mültecilere yönelik bakış açısını sorgulanması gereken bir durum olduğunu ifade etmektedir (Kıratlı, 2011: 64).

aylık 50 bin TL'nin üzerinde yardım yapıyor. Bir de vatandaşlarımız, kendilerince ilimizde yaşayan mültecilere hem nakdi, hem de aynı yardımlarda bulunuyorlar. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün istatistiki bilgilerine göre de, en iyi şartlarda yaşayan mültecilerin Isparta'da olduğu açıklandı. İlimizde yaşayan mülteciler, en şanslı mülteciler konumundalar” ifadelerini kullanmıştır (Hürriyet Haber, 31.08.2011)¹³.

Isparta SYDV yetkilisinden öğrenildiğine göre, Isparta'daki mültecilere en çok destek olunan alan sağlıktır. 2013 yılında, mültecilerin ilaç masraflarının %80'ini vakıf tarafından sağlanmaktadır. Reçete durumuna göre, 400 TL'ye kadar da hastane masrafları karşılanmaktadır (Kahya ve Sallan Gül, 2013: 146). Kentte, Isparta Valiliği tarafından, ikamet tezkeresi olan her mülteciye sağlık karnesi verilerek sağlık haklarından büyük bir kolaylıkla yararlanmaları sağlanmaktadır. Mültecilere yönelik sağlık giderlerinin SYDV tarafından karşılanması, Türkiye'de çok az sayıda uydu kentte uygulamaya konmuştur. Isparta, Erzurum ile birlikte örnek gösterilen kentler arasındadır (MÜLTECİ-DER, 2015: 22). Mültecilerin sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için ilk defa Isparta SYDV tarafından, kapağında sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını kolaylaştırmayı amaçlayan Türkçe, İngilizce ve Arapça kuralların yazılı olduğu sağlık karnesi uygulamasının da Isparta'da başlatıldığını belirtmek gerekir (Yıldız, 2012: 43).

Uydu kentlere yerleştirilen mülteciler, barınma ihtiyaçlarını kendi olanakları içinde karşılamak durumundadır. Ancak, Isparta, barınma konusunda da mültecilere çeşitli destekler sağlayan bir uydu kenttir. Isparta Valiliği, barınma konusunda özellikle yalnız kadınlara destek sağlamak amacıyla 140 kişilik iki pansiyon kiralamıştır. Bu pansiyonlarda kalanların

çoğu yalnız ve çocuklu kadınlardan oluşup; az sayıda da olsa çocuklu ailelere de yer verilmektedir (MÜLTECİ-DER, 2012; Yıldız, 2012; Yüksel Oktay ve Es, 2015). Pansiyonda kalan her kadın aylık 50 TL para yardımı da almaktadır. Kadınlar pansiyonlarda ücretsiz kalmakla birlikte, günde 3 öğün ücretsiz yemek verilmektedir. Mülteci kadınlar için ortak bir mekânda yaşamak, anıları ve acıları paylaşmak, birlikte gülmek, birlikte ağlamak, güçlü durmak ve birbirine tutunmak anlamına gelmektedir (Özdemir ve Göker, 2016: 105).

Ayrıca, kentte refakatsiz çocuklar olarak da tanımlanan mülteci çocukların Isparta Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğü çatısı altındaki yetiştirme yurdu tarafından barınma ve bakım ihtiyaçları karşılanmaktadır. Kurum, ayrıca mültecilere özürü evde bakım ücreti ve aileye nakdi yardım desteği sağlamaktadır (Kahya ve Sallan Gül, 2013). SYDV'nin bir diğer barınma desteği, kira yardımıdır. Pansiyon dışında ikamet eden mülteciler için düzenli olarak aylık yardımlar yapılmaktadır. Bekâr bir kişi için aylık 50 TL; bir aile için ise aylık 200 TL kira yardımı verilmektedir (MÜLTECİ-DER, 2012). Ancak, 2013 yılına gelindiğinde kentte ayrılan ödeneklerdeki kısıtlılık gerekçesiyle kira yardımı kalkmıştır (Kahya ve Sallan Gül, 2013: 146).

Isparta'da mültecilere yönelik sosyal yardım alanlarından biri de beslenme, gıda yardımıdır. Mülteciler için haftanın 6 günü, günde bir öğün, üç çeşit sıcak yemek ve kişi başı bir ekmek dağıtımı yapılmaktadır (Yıldız, 2012). Isparta SYDV yetkilisinden alınan bilgiye göre, günde bir kere verilen yemek iki öğün yetecek kadar kadardır (Kahya ve Sallan Gül, 2013: 146). Isparta Vali Yardımcısı Tahir Demir basına yaptığı bir açıklamada SYDV tarafından 0-6 yaş arası çocukları olan mültecilere, süt, yumurta, peynir, şeker vb. gıda yardımları yapıldığını da ifade etmiştir (Hürriyet Haber, 31.08.2011).

Yabancı kimlik numarasının yer aldığı tanıtım kartına ek olarak, Isparta'ya

¹³ MÜLTECİ-DER Isparta'ya ilişkin 2012 yılında hazırladığı raporunda, model olarak öne çıkan kenttin, iyi uygulama örneklerinin kısıtlandığı gözlemlenmiştir (MÜLTECİ-DER, 2012).

yerleştirilen mültecilerin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) tarafından sağlanan yardımlardan faydalanabilmek için ikamet tezkeresinin de olması gerekmektedir (MÜLTECİ-DER, 2012). Isparta SYDV tarafından sağlanan yardımlardan bir diğeri ise, Isparta’ya yerleştirilen mültecilerin neredeyse hiç birinden ikamet tezkeresi parası alınmamasıdır. Isparta İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi Müdürü Isparta’nın bu yönüyle diğer uydu kentlerden farklılıklarını ifade etmiştir (Kahya, 2014a: 202).

Mültecilerin yerleştikleri kentle bütünleşmeleri açısından eğitim oldukça önemlidir. Isparta Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile koordineli bir biçimde mülteci çocukların eğitime katılmaları konusunda da çaba göstermektedir. Zorunlu eğitim yaşında olan çocuklar, okullara ücretsiz kayıt olabilmektedir (MÜLTECİ-DER, 2012; Yıldız, 2012; Önal, 2015). Ayrıca, Isparta’ya yerleştirilen mültecilerin, Isparta Halk Eğitim Merkezi (HEM) tarafından Türkçe öğrenme kursları başta olmak üzere kendilerini geliştirebilecekleri kurslara katılımı sağlanmaktadır (Yıldız, 2012; Önal, 2015). Türkçe öğrenmek amacıyla HEM’e başvuran mülteciler yaş gruplarına göre ayrılarak, sadece mültecilerden oluşan sınıflarda eğitim almaktadırlar. Mülteciler, 4–5 ay içerisinde dertlerini anlatacak kadar Türkçe öğrenmiş olmaktadır (Kahya ve Sallan Gül, 2013: 146).

Türkiye’de mültecilerin çalışmaları izne tabi olduğu için Isparta’da çalışan mültecilerin büyük bir çoğunluğunun çalışma hakkından yararlanamamaları söz konusudur (Kahya, 2014a). Kariman’ın 2015 yılında 200 mülteci ile yapmış olduğu çalışmasında, mültecilerden yalnızca 23’ünün çalışma izni olduğu ortaya konmuştur (2015: 64). Isparta Valiliği İŞKUR’la işbirliği içerisinde çalışma yaşında olan ve çalışabilir durumdaki mültecilere ve öncelikle sakat ve daha çok ihtiyaç sahibi olanlara iş olanakları sağlamaktadır (Önal, 2015: 75).

Yapılan araştırmalar, Isparta’ya yerleştirilen mültecilere yetersiz ve düzensiz de olsa kamu kurumlarına ek olarak, yerel halkın ve kentteki STK’ların da yardım ettiklerini ortaya koymaktadır. Özellikle SYDV’nin ve yerleşik halkın, mültecilere yardım etmesi, mültecilerin Isparta’daki yaşamlarını ve yerleşik olanlarla olan ilişkilerini olumlu olarak tanımlamalarında etkili olmaktadır (Kıratlı, 2011; Sert ve Yıldız, 2013; Kahya, 2014a; Önal, 2015). Isparta ayrıca mültecilere yönelik sosyal faaliyetlerle de öne çıkan bir kenttir. Örneğin, 2007 yılında il emniyet personeli ile mülteciler arasında voleybol müsabakaları düzenlenmiştir. Aynı yıl Süleyman Demirel Üniversitesi’nde mülteciler için iftar yemeği verilmiştir (Yıldız, 2012: 45). Diğer yandan, 2011 yılından bu yana 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kapsamında Gökçay Mesireliğinde mülteci çocuklar için Uçurtma Şenliği düzenlenmektedir. Kentin mültecilere yönelik sosyal yardımlarının iyi olmasının yanı sıra kurumsal sosyal faaliyetlerinin de toplumsal bütünleşme açısından önemli rol oynadığı söylenebilir. Güvenlik açısından değerlendirildiğinde, Isparta kamu bürokratlarının kamusal-kurumsal güvenliği, mülteciler üzerinde katı uygulamalar dayatarak değil, onları da kent yaşamına dâhil ederek sağladığı görülmektedir.

4.2 Isparta’daki Mültecilerin Gündelik Yaşam Deneyimleri ve Ontolojik Güvenliğin İnşası

Isparta’da 2014 yılında tamamlanan alan araştırması (Kahya, 2014a) kapsamında 4 Somalili, 2 Sudanlı, 2 Afganistanlı, 7 İranlı olmak üzere toplam 15 mülteci ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. SGDD Isparta temsilciliğinden ilk katılımcı mülteciye ulaşılmış, sonraki katılımcılara ise, kartopu örnekleme aracılığıyla erişilmiştir. Türkçe bilmeyen ya da yeterli düzeyde konuşamayan, Arapça, Farsça ve Somalice dillerini konuşan mülteciler ile tercümanlar aracılığıyla görüşmeler yapılmıştır. Mültecilere istihdama girmelerine ilişkin sorular ağırlıklı olmak üzere Isparta’daki gündelik yaşam

deneyimlerini de öğrenmeyi amaçlayan sorular sorulmuştur. Alan bulgularında farklı özelliklere sahip mültecilerin yaşadıkları deneyimler, güvenlik odaklı bir çalışmanın gerekliliğini düşündürmüştü, bu

düşünceden yol çıkılarak bu çalışma ortaya konmuştur. Aşağıdaki tabloda çalışma kapsamında görüşülen mültecilerin sosyo-demografik özelliklerini göstermektedir.

Tablo 1: Görüşülenlerin Sosyo-demografik Özellikleri

Görüşmeci	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim Durumu	Ülkesinde Yaptığı İş	Medeni Durumu	Uyruğu
1	Erkek	39	İlkokul Mezunu	Çiftçi	Evli	Somali
2	Erkek	28	Hiç Okumamış	Serbest meslek	Evli	Somali
3	Erkek	40	Üniversite Mezunu	Gıda Mühendisi	Evli	Sudan
4	Erkek	33	İlkokul Terk	Seyyar Satıcı	Evli	Somali
5	Erkek	45	İlkokul Mezunu	Terzi	Evli	Somali
6	Erkek	33	Lise Mezunu	Devlet Memuru	Bekar	Sudan
7	Kadın	24	Ortaokul Mezunu	Çalışmıyor	Bekar	Afganistan
8	Erkek	24	Ortaokul Mezunu	Serbest Meslek	Bekar	İran
9	Erkek	28	Ön Lisans	Çalışmıyor	Bekar	İran
10	Erkek	29	Ön Lisans	Bilgisayar Operatörü	Bekar	İran
11	Erkek	48	Lise Mezunu	Kuaför	Bekar	İran
12	Erkek	37	İlkokul Terk	Şoför	Evli	Afganistan
13	Transseksüel	46	Lise Terk	Seks İşçisi	Bekar	İran
14	Erkek	44	Lise Terk	Kuaför	Boşanmış	İran
15	Erkek	26	Lise Mezunu	Müzisyen	Bekar	İran

Genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun İranlı ve erkek olduğu görülmektedir. Yaşları 24-46 yaşları arasında değişen grupta hiç okumamış mülteci de üniversite mezunu mülteci de bulunmaktadır. Katılımcıların yarısından fazlası bekârdır. İranlı mültecilerin Türkiye'ye gelme nedenleri, cinsel yönelim, din değişikliği gibi kişisel nedenlere dayanırken, diğer mülteciler ülkelerindeki savaş ve iç karışıklıklardan dolayı gelmiştir (Kahya, 2014a: 109). Mülteci olma halinin kaynakları ve süreçleri farklı olsa da, hepsi daha güvenli bir yaşam arayışıyla yola çıkmıştır. Bu nedenle, ontolojik güvenlik, mültecilerin çevresindeki insanlara ve süregelen olaylara duydukları güven, hayatlarının merkezinde yer alan bir gerçekliktir.

Daha önceki bölümde tartışıldığı gibi, Isparta, kurumsal-kamusal güvenlik sorunu olmayan, mültecileri dışlayarak değil, içerilmelerini sağlayarak politikalar üretmeyi başarmış bir uydu kenttir. Yapılan araştırmalar, özellikle savaştan kaçıp gelen mülteciler için Isparta'nın verdiği en önemli şeyin güvenlik olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmalar özellikle savaş mültecilerinin Isparta'da olmaktan mutlu olduğunu ve kentte şu ana kadar mültecilerden kaynaklı çatışmaların yok denecek kadar az olduğunu göstermektedir (Kıratlı, 2011; Yıldız, 2012; Kahya, 2014a; Önal, 2015; Kariman, 2015). Ancak, kurumsal-kamusal güvenliğin neredeyse sorunsuz bir biçimde işleme, ontolojik güvenliğin inşasında toplumsal alan ve ilişkilerde sorun olmadığı anlamına gelmemektedir. Isparta'ya yerleştirilen mültecilerin ontolojik güven inşasında ırk,

etnisite, tensel farklılık, inanç farklılığı, dil gibi değişkenler önemli bir rol oynamaktadır.

“Bana niye kömür yermiyorlar. Ben İranlıyım, Hıristiyan’ım diye mi? Kış sadece Somalililere, Müslümanlara mı var? Bizim evde her zaman güneş mi var?”

Isparta uydu kent örneğinde yerleşik olanlarla mültecilerin aynı toplumda birlikte yaşama deneyiminde ontolojik güvenlik bağlamında ele alınması gereken en belirleyici faktörün din olduğu söylenebilir. Isparta’nın inanç açısından Müslüman/Sünni ağırlıklı nüfusu, benzeşik özelliklere sahip olan mülteciler için bir sosyal dayanışmaya karşılık gelebilirken, farklı dinsel inançlara sahip olan mülteciler için dışlanmaya ve ontolojik güvenlik sorununa dönüşebilmektedir. Kahya (2014a)’nın çalışmasında dinsel temelli dayanışmanın temel grubu olarak özellikle Somalili Müslüman mültecilerin ön plana çıktığı anlaşılmıştır. Somalili mültecilerin tümü, yerleşik halkın ve kent bürokrasisinin, özellikle Isparta SYDV çalışanlarının kendilerine karşı olumlu bir bakış açısına sahip olduklarını dile getirmiştir. Sert ve Yıldız’ın Isparta’da yaptıkları alan çalışmasının bulgularında da yerleşik olanların Müslüman olmalarından dolayı Somalili mültecilere daha sempatik yaklaştıkları gözlemlenmiştir (2013: 145). Araştırmalarda “din-ümme” temelli dayanışmada Somalilerin bu kadar ön plana çıkmasının nedeni ise, Isparta’ya en çok yerleştirilen mültecilerin Somalililer olması ve Somalilerin de neredeyse tümünün Müslüman olmasıdır (Yıldız, 2012: 68). Bu durum, Somalilerin Isparta’dan en memnun ve toplumla en kaynaşmış mülteci grubu olmasını da beraberinde getirmektedir.

Dinsel anlamda çatışma grubu olarak tanımlanan mülteciler Isparta örneğinde İranlı mültecilerdir. Cinsel yönelim, din değişikliği gibi nedenler ile Türkiye’den sığınma talep eden ve Isparta’ya yerleştirilen İranlı mülteciler, Müslüman olmadıkları düşüncesiyle Somalililer ile benzer muameleyi görmediklerini, hem iş

yaşamında, hem sosyal yardımlardan yararlanma süreçlerinde, hem de yerleşik halkla olan ilişkilerinde ayrımcılığa uğradıklarını ve dışlandıklarını ifade etmişlerdir. Isparta örneğinde, mültecilerin yaşam koşullarını ele alan Sert ve Yıldız, dinsel temelli ayrımcılığın kent temelli bir başka boyutuna dikkat çekmektedir. 1994 Tarihli Sığınma Yönetmeliği’ne göre, mültecilerin kentlere yerleştirilmesi ölçütünün dini ibadetlerini yerine getirilebilmesi olduğunu hatırlatan yazarlar, Isparta’da yerleştirilmiş olan Hıristiyan mülteciler olduğuna ancak Isparta’da kilisenin olmadığına, dolayısıyla da inanç özgürlüğünün olmadığına vurgu yapmaktadırlar (2013: 145).

44 yaşındaki İranlı, din değişikliğinden dolayı mülteci olan, erkek mülteci inancından dolayı karşı karşı kaldığı ayrımcılığı sosyal yardım alma sürecindeki deneyimi çerçevesinde açıklamıştır. Mülteci, dininden dolayı Somalili mültecilere yardım verilirken, kendisine verilmediğini ileri sürmüştür. Emek süreçlerinde de mültecinin dini inancı, iş bulmasını zorlaştıran ya da çalışmaya devam etmesi için sessiz kalması gereken bir faktör olarak öne çıkmaktadır:

“SYDV ilk geldiğimde yirmi çuval kömür verdi, ondan sonra bir daha vermedi. Dedim ‘niye?’ ‘Valilik’ dedi. ‘Herkes alıyor’ dedim. ‘Sana vermem’ dedi, ‘tamam’ dedim. Bir gün de baktım Somalililere kamyonla kömür dağıtıyorlar. Onlara veriyor, bana vermiyor. Bana niye kömür vermiyorlar. Ben İranlıyım, Hıristiyan’ım diye mi? Kış sadece Somalililere, Müslümanlara mı var? Bizim evde her zaman güneş mi var? Önemli olan insanlık, insaniyetlik varsa ben dini hiç önemsemiyorum. Yahudi, Müslüman, Hıristiyan... Adam Hindistan’da fareyi seviyor. İnsaniyetlik varsa tamam ama yoksa at hepsini, hiç bir şey yok. SYDV’den hiç memnun değilim. İşte de öyle. ‘Dinin ne?’ diyor. ‘Hıristiyan’. ‘O zaman sen bekle’. İş vermiyor, problem oluyor iş konusunda. İş yerinde fazla şeylere karışmam ben. Çünkü zaten beğenmiyor, ‘Hıristiyan o’ diyecek. Onun

için ben hiç konuşmam. İş yerinde benim bir arkadaşım var, Hıristiyan olduğu için kötü davrandılar ona. Ben söylemiyorum. ‘Din var, allah var’ diyorum yani fazla konuşmam ben. Çünkü konuştuğunda tartışma çıkıyor’.

Kıratlı’nın çalışmasında da, 43 yaşındaki İranlı bir kadın mülteci *“Isparta’dan memnun değilim, burası çok küçük şehir. Çok küçük bakıyorlar burada. Birçok insana kira parası veriyorlar ama bize vermiyorlar. Hıristiyanlara vermiyorlar, ama Müslümanlara veriyorlar. Müslümanlara daha çok yardım veriyorlar”* (2011: 79–80) sözleriyle yaşadığı din temelli ayrımcılığı dile getirmiştir. Isparta’da yapılan çalışmalarda (Kıratlı, 2011; Sert ve Yıldız, 2013) da dikkat çekildiği gibi din ontolojik güvenin ana belirleyici ögesi olarak öne çıkmaktadır.

“Onların bazıları ne kadın, ne erkek. Bu, bizim geleneklerimize ve dinimize ters”¹⁴

Isparta’da ontolojik güvenlik bağlamında ele alınması gereken ikinci belirleyici etken ise, mültecilerin cinsel yönelimleridir. HYD&ORAM (2009: 10)’ın raporuna göre, Türkiye’de LGBT mültecilerin en çok yerleştirildikleri dört kentten biri Isparta’dır. Isparta gibi küçük ve muhafazakâr nitelikli bir uydu kentte (Sert ve Yıldız, 2013: 145), farklı cinsel yönelimlere sahip olan mültecilerin en fazla dışlanmaya maruz kalan ve güvenlik tehdidi ile karşı karşıya kalan mülteciler olduğu söylenebilir. Mülteciler için kıyafet ve saç değişikliği yaparak, ‘Türk erkeği’ görünümüne bürünmek, kentteki yaşamını güvenle sürdürmek için De Certaucu (2009: 103) deyimle bir direniş taktiği olarak ortaya çıkmaktadır. 28 yaşındaki İranlı eşcinsel bir erkek mülteci, kente uyum sağlayabilmek ve iş piyasasına dahil olabilmek için kendisini değiştirmesi gerektiğini dile getirmiştir:

“İlk geldiğimde sıkıntı yaşıyordum kıyafetlerimden dolayı falan. Sonra hepsini duruma göre değiştirdim. Maddi durumdan

dolayı değil, kıyafetim de vardı, kendim seçtim değiştirmeyi. Dedim ki ‘yapamam böyle artık burada, böyle kıyafetlerle iş bulamam’. Mecburen böyle yaptım. Alıştırdım kendimi. Burada yaşamak istedim, çalışmak istedim. O şekilde olmazdı yani, kendimi değiştirmek zorunda kaldım” (Kahya, 2014a).

Bir başka görüşmeci, 29 yaşındaki, İranlı eşcinsel erkek mülteci ise, Türkiye’nin LGBT’ler için iyi bir ülke olduğunu ancak Isparta’nın yaşanabilir bir kent olmadığı, yaşadığı bir olay üzerinden şöyle dile getirmiştir:

“Türkiye iyi bir ülke ama Isparta eşcinseller için, LGBT’ler için çok iyi bir yer değil. Mesela benim ev sahibim çok iyi bir insan, çok seviyor beni. Bir gün mesela saçlarımı arkadan top(ar)lamıştım. Hiç hoşuna gitmedi, söyledi ‘kızlar gibi olmuştun’. İnsan korkuyor, güvenlik yok. Hep kendi kendine dikkat etmek gerekiyor. Çok iyi değil yani. Biz burada rahat değiliz. Mesela bir kere biz İyaşpark’a gitmiştik. Ele ele gidiyorduk, kaç kişi bizi dövecektiler. Biz kendimizi çok belli etmiyoruz, normal geziyoruz. Başkaları var daha belli oluyor yani eşcinsel oldukları. Onlara daha çok sıkıntı yaşatmışlar burada. Burada bazen partnerimle sokağa çıkıyoruz yürümek için. Hep düşünüyoruz öyle yürümeyeceğiz, böyle yürüyeceğiz. Bize bakıyorlar, ne olacak? Hep düşünüyoruz, böyle yapacağız, öyle giyinmeyip böyle giyineceğiz. Tüm zamanımız, enerjimiz buna gidiyor”.

HYD&ORAM’ın Isparta’da yaptıkları alan çalışmasında, LGBT mültecilere cinsel yönelimlerinden dolayı iş verilmek istenmediği ve mültecilerin yaşamlarını sürdürmek için seks işçisi olarak çalışmak zorunda kaldıkları bilgisi ortaya çıkmıştır (2009: 25). Isparta bürokrasisi ile yapılan görüşmelere dayanan alan araştırmasında da yetkililerden biri, mülteci bir kadının fuhuşa zorlandığı bilgisinin olduğunu ve bu mültecinin bir başka uydu kentte aktarıldığını ifade etmiştir. Yetkili Isparta için “ Sığınmacılar çok açıklar bu tür şeylere, özellikle de Isparta’da yaygın bir fuhuş sektörü var, bu tehlikeye açıklar”

¹⁴ Sert ve Yıldız (2013: 145)

açıklamasını yapmıştır (Kahya ve Sallan Gül, 2013: 150).

Araştırma bulgularında dikkat çeken bir nokta ise, cinsel yönelimin sıklıkla dinsel referanslarla birlikte dile getirilmesidir. Isparta’daki LGBT mülteciler, cinsel yönelimlerinin “bir Müslüman’a yakışmadığı” söylemleri ve zaman zaman da şiddet eğilimleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. 48 yaşındaki, İranlı, erkek mültecinin deyiimiyle Ispartalıların ‘İslamcı düşünceleri’ kendi yaşantılarını her alanda sınırlandırarak yaşamalarına neden olmaktadır. Somalili mülteciler ise, Müslüman olmalarından dolayı daha rahat bir yaşam sürmektedirler (Kahya, 2014a):

“Türkiye insanları mezhebi düşündükleri için, İslamcı düşündükleri için çok dikkat ediyorum yanlış bir şey yapmamaya. İstemiyorum, bilmesinler benim eşcinsel olduğumu. Çalıştığım yerde bildiler beni, eşcinselim. Onlar düşünüyorlardı ki ben hiç Allaha güvenmiyorum, hiçbir dinim yok falan. Orada 18–19 yaşında biri çalışıyordu, beni dövmek istiyordu. Diyordu ki ‘sen ne biçim Müslümansın, neden eşcinselsin?’ falan. Somalililer daha şeyler, Müslüman oldukları için onları daha seviyorlar. Ben iş yerinde oturuyordum, sürekli birileri geliyordu. Diyordular ‘bak, eşcinsel’. Hep aşağılıyordular, rahatsız ediyordular. Orada benim dışımda patron ve iki çalışan daha vardı. Biri benimle iyiydi. Diğer ikisi yok. Birisi eşcinsel olmam konularına girdi, kavga edecekti benimle. Bana küfür falan ettiler. Susuyordum, hiçbir şey demedim”.

“Biz Allah yarattı böyleyiz. Siyah olmak ya da beyaz olmak iyiliğini belli etmez insanın”.

Kahya (2014a)’nın çalışmasına göre, her ne kadar İranlı mülteciler tarafından özellikle Somalili mülteciler dinsel referanslara dayandırılarak bir sosyal dayanışma grubu olarak tanımlansalar da Afrikalı mültecilerin, ten renklerinin siyahî olması, kentteki görünürlüklerini artırmaktadır. Kentte birçok Afrika ülkesinden siyahi mülteci bulunmasına rağmen, tüm siyahilerin Somalili olarak tanımlanması yönünde bir eğilim olduğu gözlenmiştir.

Fiziksel görünüş açısından kendini gizleyemeyen ya da değiştiremeyen siyahi mülteciler, gündelik yaşamlarında ırkçı söylemlerle daha fazla karşılaşmaktadır. Benzer bulguları tartışan Sert ve Yıldız’a göre, bu durumun temel nedeni, Isparta halkının büyük çoğunluğunun farklılıkların olduğu bir kültürel geçmişe sahip olmamasıdır. Bu durum, siyahi mültecilere yamyam, aç, fakir ya da futbolcu gibi kalıp yargılarla yaklaşılmasına yol açmaktadır (2013: 145). 22 Aralık 2010 tarihli T24 Haber’in “Isparta’daki Somalili Siyah Kadınlar: Siyahız Diye Ev Vermiyorlar” başlıklı haberine göre, Somalili kadınlar Isparta Valiliği önünde siyahi olmaları nedeniyle kendilerine ev verilmemesini protesto etmiştir (T24 Haber, 2010). Isparta bürokrasisiyle yapılan araştırmada da yetkililere, Somalili ve Sudanlıların aşağılanmaya maruz kaldıkları, arkalarından “Arap” diye seslendirildiğinin bilgisinin geldiği ortaya çıkmıştır (Kahya ve Sallan Gül, 2013: 149).

Sudanlı, 40 yaşındaki, erkek bir mülteci, Isparta’nın farklı ten rengindeki insanların yaşadığı bir kent olmamasından dolayı bu tür davranışlarla karşı karşıya kaldıklarını ayrıntılı bir biçimde şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bütün Isparta’da bir şey var. Tanımıyorlar insanları, bizi mesela, Afrika’dan gelenleri. Aralarına mesafe koyuyorlar. Isparta küçük bir şehir olduğu için mi böyle yoksa tüm Türkiye’de mi böyle bilmiyorum. İlk geldiğimizde bir arkadaşımın pazara gittik. Alışveriş yapıyorduk. Yaşlı bir kadın bizi görmüş, kaçtı, korktu yani. İnsanlar dedi ki ‘bu yaşlı kadın köyden gelmiş, ilk defa görüyor hayatında siyah bir insan’. Bazı insanlar biz siyah olduğumuz için bizi anlamıyorlar. Bazen belli ediyorlar, yolda yürürken biri görüyor seni gülüyor. Biri sana garip bir şekilde bakıyor, bir şey söylemiyor gidiyor. Beni insan olarak düşünmüyor öyle hissediyorum. Daha önce bir olay olmuştu. Boya yapan bir dükkana gittik, işçi olarak çalışıyordum. Yeni boya yaptık ama bir yerde silik bir şey olmuştu. Yanındaki kişi bizim Türkçe anladığımızı bilmiyordu. ‘Onlar duvarlara ellerini

basmışlardır, böyle olmuştur' dedi. Sonra usta kızdı. 'Onlar bizim gibi insan, o siyah Allah yarattı. Onların elleri iz bırakmaz'. Çalışan diğer mülteci arkadaş gömleğini sıvayıp duvara kolunu sürdü 'bak' dedi. 'Bir şey kaldı mı' dedi. 'Biz Allah yarattı böyleyiz. Siyah olmak ya da beyaz olmak iyiliğini belli etmez insanın'".

Siyahi olmayan mültecilere göre de, Somalili mültecilerin ten renkleri 'yabancılık'larının daha anlaşılır olmasına neden olmaktadır. 37 yaşındaki, Afganistanlı erkek mülteci "*Ten rengi milletin dikkatini çekiyor. Şimdi diyelim ki bir Somalili buradan geçse millet 'illa bu yabancı' diyor. Ama bize diyemiyorlar, yabancı mıyız değil mi anlaşılıyor*" sözleriyle fiziksel olarak yerleşik halkla benzeşikliğin getirdiği avantajı ortaya koymaktadır. Siyahi mültecilerin görünürlüğü'nün kolay olması, iş yaşamına girmelerini de zorlaştırmaktadır. Çalışma izni olmayan siyahi mültecilerin maliye tarafından denetlenmesi, diğer mültecilere göre daha kolay olmakta, ten rengi toplumsal olduğu kadar kurumsal-kamusal denetimi de artıran bir niteliğe bürünmektedir (Kahya, 2014a).

"Senin doğumun bu yanlardan diyorlar. Yabancıyım diyorum, kabul etmiyorlar"

Mültecilerin yerleştirildikleri uydu kentlerdeki ontolojik güven inşasında etkili olan bir diğer faktör, dildir. Farklı sosyo-demografik özelliklere sahip olsalar da, mültecilerin Türkçe konuşuyor olmaları, hem yerleşik halkla olan iletişime olanak sağlamakta, hem de sağlık hizmetlerinden yararlanmalarında ya da çalışma yaşamına katılmalarında kolaylık sağlamaktadır. Ana dili Türkçe olan 37 yaşındaki, Afganistanlı erkek mülteci, Isparta'da aynı dili konuşuyor olmanın yaşattığı aidiyet ve bütünleşme duygusunu şu sözlerle ifade etmiştir (Kahya, 2014a):

"Bizim Ispartalılarla ilişkilerimiz iyi. Bir şikayetimiz yok, iyi anlaşıyoruz. Üzmüyorlar bizi. Komşu olarak muhabbetimiz var, oturuyoruz, konuşuyoruz. Çünkü bizim anadilimiz Türkçe. Afganistan'dayken biliyorduk

Türkçe, o yüzden zorlanmıyorum. Orada hem Özbekçe var, hem Türkmence. Biz Türkmen geçiyoruz. Benim Türk arkadaşlarım fazla. Birbirimizin evlerine gidip geliyoruz. Onlarla Türkçe konuşuyorum. Eşim ve çocuklarım da Türkçe biliyorlar. Çoğunlukla Türklerle iletişime geçiyorlar. Türkçe bilmesem adam bana bir bardak su getir dese, ben 4 saat peşinden koşarım bardak ne diye. Muhabbetimiz daha iyi, sıcak, oturduğumuzda güzelce muhabbet ediyoruz. Birbirimizi anlıyoruz. Yağa yağ diyoruz, yumurtasından, buğdayından, şekerinden aynı dili konuşuyoruz. Müşterilerin evlerine gidiyorum. 'Nerelisin?' diyorlar, 'yabancıyım' diyorum, 'yok sen yabancı değilsin, bizimle dalga geçiyorsun' diyorlar. Konuşunca biraz biraz dil farklı geliyor, ya diyorlar sen Hataylı, senin doğumun bu yanlardan diyorlar. Yabancıyım diyorum, kabul etmiyorlar".

Aslında Isparta uydu kent örneğinde yerleşik halk ile mülteciler arasında ontolojik güven bakımından soydaşlık temelinde güçlü bir bağ yoktur. Daha çok mülteciler 'yabancı' olarak tanımlanmaktadır. Türkçe bilmemek, dillerini anlamadıkları bir toplumda yaşamaya çalışmak ontolojik güvenliğin inşasında tüm mülteci gruplar için en önemli sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Isparta uydu kentine yerleştirilen mültecilerin Somalice, Farsça gibi bilinme oranı düşük olan dilleri konuşuyor olmalarına ek olarak, yerleşik halkta İngilizce gibi yaygın bir yabancı dili bilme oranının düşüklüğü de durumu olumsuz etkilemektedir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Uydu kent uygulaması, pek çok ülkede yaygın olan mültecilerin zorunlu ikamete tabi tutuldukları kamplar ve gözaltı merkezleri gibi yerleştirme politikalarından farklıdır. Türkiye'de uydu kentlere yerleştirilen mültecilerin kent içi hareketliliklerine izin verilen uygulamada, serbest ikamet ilkesi benimsenmiştir.

Temelde uydu kentlerde kamusal-kurumsal güvenlik olgusunun önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle mültecilerin kent içi dolaşım dinamikleri yasal mevzuat ve güvenlik güçleri aracılığıyla denetlenmektedir. Mültecilerin kent içerisinde serbest ikamete tabi tutulmasına rağmen, ülke içi hareketliliklerinin engellenmesi ya da kent içerisinde varlıklarını güvenlik birimlerine parmak izi ya da imza karşılığında bildirim yükümlülüğü, kamusal-kurumsal güvenliğin gündelik yaşamdaki görünürlüğünde önemli bir denetim olanağı sağlamaktadır. Diğer yandan, büyük çoğunluğu küçük ve orta ölçekteki muhafazakâr Anadolu kentleri olan uydu kentlerde kurumsal-kamusal denetime ek olarak toplumsal denetim mekanizmaları da önemli rol oynamaktadır. Kentlerde giyiniş, davranış ve kültürel farklılıklarıyla görünürlükleri artan mültecilerin toplumsal farklılıklarının kontrolü de uydu kentleri diğer denetim mekanizması olarak öne çıkarmaktadır.

Uydu kentlerde, asayişin etkin rolü kurumsal-kamusal güvenlik işlevini yerine getirirken, kentlerin kültürel ve sosyal açıdan benzeşik nüfus profili kendisinden farklı olan mültecileri denetleme işlevini yerine getirmektedir. Bu durum, kamu düzeni ve ulusal güvenlik açısından yararlı olarak tanımlanabilirken, kente yerleştirilen mülteciler açısından ırk, etnisite, tensel ve inançsal farklılıklar ya da benzerlikler temelinde ontolojik güven inşasında belirleyici olabilmektedir. Isparta örneğinin ele alındığı bu makalede, mültecilerin kentin yerelinden ayrılan özellikleri arttıkça, farklılıklar belirginleştikçe mülteciler açısından olumsuzlukların arttığı da belirlenmiştir. Hatta cinsel yönelim gibi etkenler mültecilerin bir tehdit olarak görülmelerine kadar uzanabilmektedir.

Benzer biçimde Isparta'da mültecilere yönelik kamusal sosyal yardımların mültecilerin gündelik yaşamlarında oldukça önemli bir yere sahip olduğu ve ontolojik güven inşasında kente olan güveni artırıcı bir öğe olduğu görülmektedir. Isparta uydu kent bürokrasisi, futbol müsabakaları, 23

Nisan Uçurtma Şenliği, Ramazan aylarında iftar organizasyonları gibi düzenlemelerle, sosyal etkinlikler ve dindaşlık-inanç temelinde mültecilerle birlikte yaşama deneyimini güçlendirmektedir. Somalili Müslüman mültecilerin ağırlıklı yerleştirildiği bir uydu kent olan Isparta'da yerleşik olanlarla mülteciler arasında ciddi bir çatışmadan söz etmek de oldukça güçtür. Yine kentin, kurumsal-kamusal güvenlik politikalarının çok da katı olmamasının mültecilerin kamusal ve ontolojik güven inşasına olumlu katkı sağladığı da söylenebilir.

Uydu kent yerleşim politikaları temelinde Isparta'da, inanç, Müslüman mültecilerin ontolojik güven inşasını kolaylaştıran en önemli faktördür. Ancak, kent muhafazakar yapısı nedeniyle, Müslüman olmayan mülteciler için bir çatışma alanına dönüşme potansiyeli taşımaktadır. Farklı dinsel inançlara sahip olan mültecilerin ibadethane ihtiyacının karşılanmadığı bir uydu kent olan Isparta, yine yerleşik halkın muhafazakâr bakış açısı nedeniyle Müslüman olmayan mülteciler için ontolojik güven temelinde olumsuzluklar taşımaktadır. Farklı ten rengine ya da cinsel yönelime sahip mültecilerin kentteki görünürlüklerinin kolay olması, farklılıklar temelinde dışlanmalarına neden olmaktadır.

Sonuç olarak Isparta örneğinde, kent bürokrasinin esnek güvenlik önlemleri ve sosyal yardımların yaygınlığı bağlamında kurumsal-kamusal güven inşasında başarıyı yakalamış bir uydu kent olduğu ifade edilebilir. Özellikle Isparta'da Müslüman olan ve ortak tarihsel kültürel dinamikleri güçlü olan mülteciler için, ontolojik güven temelinde yerleşik halkla bütünleşik bir yaşam söz konusudur. Ancak tensel, inançsal farklılıklar ve cinsel yönelim temelinde ayrılan mülteciler için bir uydu kent olarak Isparta, kurumsal-kamusal ve inşa edilemeyen ontolojik güvenlik kısılacında bir yaşama karşılık gelmektedir. Oysa tüm insanlar, yerleşik ya da mülteci, eşit ve adil bir yaşamın öznesi olmalıdır. Kadın-erkek-LGBT, Müslüman-Hıristiyan-Yahudi, inançlı-inançsız, beyaz-siyahi, Türkçe konuşan ya da diğer dilleri konuşan

insanlar olarak insan olmanın her özelliği, ayrıştırıcı değil, bir arada yaşama deneyimini güçlendirici olmalıdır. Bu nedenle uydu kentlere yerleştirilen mültecilere yönelik politikaların analizinde Isparta örneğinde belirtilen değişkenlerin dikkate alınması ve katı güvenlik önlemleri yerine, “insan olma”, birlikte yaşama ve dayanışma temelinde, ekonomik ve toplumsal hayata katan, içerici kamusal ve toplumsal politikalar geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma, bir uydu kent olarak Isparta'ya yerleştirilmiş mültecilerin güvenliğe ilişkin deneyimleri ile sınırlıdır. Farklı uydu kentlerde yaşayan kent mültecilerinin kurumsal ve ontolojik güvenliklerine ilişkin durum ve eğilimleri ise araştırılması gereken bir olgu olarak önemini korumaktadır. Diğer kentlerdeki deneyimlerin güvenlik bağlamında daha fazla araştırılması, karşılaştırmalar yapılabilmesi bakımından önemlidir. Çalışma bu bağlamda, yapılacak diğer çalışmalara ışık tutacaktır.

KAYNAKÇA

1. 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi, <http://www.hyd.org.tr/?pid=294>, 09.09.2017.
2. 1994 Yönetmeliği, Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, <http://www.hyd.org.tr/?pid=296>, 09.09.2017.
3. 2006 Uygulama Talimatı (57 Sayılı Genelge), http://www.egm.gov.tr/Documents/uygulama_talimatı_2010_genelge.pdf, 09.09.2017.
4. 2510 Sayılı İskan Kanunu (1934) http://www.nvi.gov.tr/Files/File/Mevzuat/Nufus_Mevzuati/Kanun/pdf/IskanKanunu.pdf, 09.09.2017.
5. 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun (1950), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5683.pdf>, 09.09.2017.
6. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2014) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>, 09.09.2017.
7. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (2016). http://www.goc.gov.tr/files/dokuman_5.pdf, 07.10.2017.
8. ABADAN-UNAT, N. (2006). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, 2. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
9. AK (2011). Avrupa Komisyonu. Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu, Komisyon Çalışma Dökümanı, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf, Erişim tarihi: 06.07.2017.
10. BIEHL, K. , İÇDUYGU, A. (2012) Giriş, Kentler ve Göç, Türkiye, İtalya, İspanya, 1. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
11. BMMYK. (2007). 2007 Yılı Türkiye İstatistikleri, <http://www.unhcr.org.tr/?page=12>, Erişim Tarihi: 09.09.2017.
12. BMMYK (2017).UNHCR Türkiye İstatistikleri, “UNHCR Türkiye: Kilit Veriler ve Sayılar Haziran 2017”, <http://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 26.09.2017.
13. CİRHİNLİOĞLU, Z. (1999). Azgelişmişliğin Toplumsal Boyutu, Ankara: İmge Kitabevi.

14. CENEVRE SÖZLEŞMESİ. (1951). Prof. E.B. Zoomers/Msc. J. Schapendonk, August 2011.
15. DE CERTEAU, M. (2009). Gündelik Hayatın Keşfi I, çev. Lale Arslan Özcan, Ankara: dost Kitabevi Yayınları.
16. DEDEOĞLU, S. (2011). “Türkiye’de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66(1), ss: 26–48.
17. ECRE (2003). European Council on Refugees and Exiles, “Responding to the Asylum and ceess Challenge”, An Agenda for Comprensive Engagement in Protracted Refugee Situations, April 2003.
18. EMEK İNAN, C. (2016). “Türkiye’de Göç Politikaları: İskan Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”, Göç Araştırmaları Dergisi, 2(3): 10–33.
19. EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2015), İltica Göç İşlemleri, <http://www.egm.gov.tr/Sayfalar/iltica-goc-islemleri.aspx>, Erişim Tarihi: 08.08.2017.
20. ERDER, S. (2007). “Yabancısız” Kurgulanan Ülkenin “Yabancıları”, iç. Türkiye’de Yabancı İşçiler, Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri, (der. F. Aylan Arı), İstanbul: Derin Yayınları.
21. ERDER, S. (2014). “Balkan Göçmenleri ve Değişen Uygulamalar: İskan Kurumunun Dostları”, iç. Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus Devletin Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere”, Mirekoç Proje Raporları, 1/2014.
22. FOCUS MIGRATION (2009). Turkey Country Profile, No: 5, April 2009.
23. FRAMBACH, N., (2011). Refugees in Istanbul Lost between Policy and Practice, Master Thesis, Faculty of Geosciences: MA International Development Studies, Supervisors: Prof. E.B. Zoomers/Msc. J. Schapendonk, August 2011.
24. FRANTZ, E. (2003). “Report on the Situation of Refugees in Turkey: Findings of a Five-week Exploratory Studt December 2002-January 2003.
25. GIDDENS, A. (1992). Modernliğin Sonuçları, çev. Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı.
26. GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ GÖÇ İSTATİSTİKLERİ. (2017). http://www.goc.gov.tr/icerik3/ikamet-izinleri_363_378_4709, (Erişim Tarihi: 23.09.2017).
27. IOM, (2008), A Country Report: Turkey, Geneva
28. HÜRRİYET HABER (2011), 31.08.2011 Tarihli “Somalili Mültecilere Yakın İlgi” Haberi, <http://www.hurriyet.com.tr/somalili-multecilere-yakin-ilgi-18618199>, Erişim Tarihi: 29.09.2017.
29. HYD. (2007). Helsinki Yurttaşlar Derneği “Uydu Kentlerde Mülteciler: Terel Stk’lar İçin Bir Değitim Programı Projesi, Mülteci El Destek Kitabı.
30. HYD&ORAM. (2009). Unsafe Haven: The Security Challenges Facing LGBT Asylum Seekers and Refugees in Turkey, June 2009.
31. ISPARTA VALİLİĞİ İL GÖÇ İDARESİ MÜDÜRLÜĞÜ RESMİ SİTESİ. (2015). KURUMSAL/Hakkımızda, <http://isparta.goc.gov.tr/tr/page/kurumsal-hakkimizda>, Erişim Tarihi: 03.09.2017.
32. İÇDUYGU, A. (2010). Türkiye’ye Gelen Uluslararası Göçün Toplumsal ve Siyasi Koşulları, iç. Türkiye’ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar - Bireysel Yaşamlar içinde, (der. Barbara Pucsh, Tomas Wilkoszewski), çev. Mutlu Çomak-Özbatır, İstanbul: Kitap Yayınevi

33. İÇDUYGU, A. (2012). Kentler ve Göç, Türkiye, İtalya, İspanya, 1. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
34. İHAD. (2009). İnsan Hakları Araştırmaları Derneği, “Türkiye İltica ve Sığınma Hakkı 2008 İzleme Raporu, Şubat 2009.
35. JAFARI, F. (2013). Silencing Sexuality: LGBT Refugees and The Public-Private Divide in Iran and Turkey, The University of Arizona, Doctor of Philosophy.
36. JUREIDINI, R. (2010). “Mixed Migration Flows: Somali and Ethiopian Migration to Yemen and Turkey Final Report”, Centre for Migration and Refugee Studies American University in Cairo, May 2010.
37. KAHYA, Ö. ve SALLAN GÜL, S. (2013). "Bir Uydu Kent Örneği Olarak Isparta'dan Sığınmacılık Sorununun Görünümleri", Uluslararası Katılımlı VII. Sosyoloji Kongresi, Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar Bildiri Kitabı II, Editör: Muammer Tuna, 02-05 Ekim 2013, Muğla, s.141- 158.
38. KAHYA, Ö. (2014a). “Türkiye’de Sığınmacıların Çalışma Dinamikleri: Batı Akdeniz Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Songül Sallan Gül, Isparta.
39. KAHYA, Ö. (2014b). "Türkiye'de Sığınmacılık ve Uydu Kent Deneyimi", II. Uluslararası Davraz Kongresi Küresel Sorunlar ve Çözüm Arayışları Bildiriler Kitabı, Süleyman Demirel Üniversitesi, 29-31 Mayıs 2014, Isparta, ss. 4081–4114.
40. KAHYA NİZAM, Ö. (2016). “Uydu Kentlerden Sınır Kentlere Türkiye’de Kent Mültecileri ve Gündelik Yaşam Deneyimleri”, iç. Kente Dair, yay. haz. Mim Sertaç Tümtaş, Ayşe Dericioğulları Ergun ve Cem Ergun, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
41. KAOS GL. (2016). “Tekin Olmayı” Beklerken: LGBT Mültecilerin Ara Durağı Türkiye”, Alan Araştırmasını Yapan ve Yayına Hazırlayan: Hayriye Kara ve Damla Çalık, Temmuz 2016.
42. KARİMAN, S. (2015). “Türkiye’ye Göç Eden Mültecilerin Sosyal Hayata Uyum Sürecinin İncelenmesi: Isparta Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
43. KAYA, A. (2003) Ulusal Yurttaşlıktan Çoğul Yurttaşlığa? Yurttaşlık Kuramlarına Eleştirel Bir Yaklaşım, iç. Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar, Göç, Yurttaşlık, İnsan Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Küresel Adalet ve Güvenlik, (der. Ayhan Kaya ve Günay Göksu Özdoğan), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
44. KILIÇ, T. (2013). “Kentlerdeki Mülteciler”, <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/10/Kentlerdeki-Muleciler-Av.Taner-Kilic-18.09.2013.pdf>, Erişim Tarihi 27.07.2017.
45. KILIÇ, T. (2014). “Türkiye’de Mültecilerin Uyum Meselesi”, <http://multeci.net/?p=397>, Erişim Tarihi: 04.09.2017.
46. KIRATLI, T. (2011). Türkiye’de Sığınmacı ve Mültecilerin Toplumsal Görünümleri: Türkiye Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
47. Kirişçi, K. (2005) Eski ve Yeni Göç Modelleri ile Türkiye’nin Ulusal Kimliği, Türk(iye) Kültürleri içinde, (der. Gönül Putlar-Tahire Erman), Tetragon Yayınları, Ankara.

48. KİRİŞÇİ, K. (2008). “Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye’sinde Göç ve Sığınma”, *Düşünce Gündem Mültecilik Özel Sayısı*, Sayı: 44, Yıl: 4, Temmuz 2008, s. 12–15.
49. LEGHTAS, I., SULLIVAN, D. (2016). “Tanrı’dan Başka Kimsemiz Yok: Türkiye’deki Suriyeli Olmayan Mülteciler İçin Kalıcı Çözümlerin Bulunmayışı”, *Refugees International Alan İnceleme Raporu*, Şubat 2016.
50. MÜLTECİ-DER. (2010). “İltica ve Göç Alanında Yaşanan Gelişmelere Genel Bakış”, <http://www.madde14.org/images/4/4a/MulteciderGenelBakis2010.pdf>, Erişim Tarihi: 19.09.2017.
51. MÜLTECİ-DER. (2012). Isparta, <http://multecilericin.org/sehirdetay.aspx?sehir=isparta>, Erişim Tarihi: 07.07.2014.
52. MÜLTECİ-DER. (2015). “Türkiye’de Mültecilerin Kabul Koşulları Hak ve Hizmetlere Erişimleri Uydu Kentler İzleme ve Raporlama Projesi Raporu, Egeus Matbaacılık, İzmir.
53. NORMAN, K.P. (2016). “Access to Legal Residency for Refugees in the Middle East: Bureaucracy, Deterrence, and Prolonged Impermanence”, <http://www.mei.edu/content/map/access-legal-residency-refugees-middle-east>, Erişim Tarihi: 04.09.2017.
54. ÖNAL, A. (2015). “Isparta’da Yaşayan Mülteci ve Sığınmacıların Sağlık Hizmetlerine Erişimde Yaşadıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
55. ÖZDEMİR, B., GÖKER, M.(2016). “Cultural Adaptation of Somali Female Asylum Seekers in Isparta”, Eroğlu, D., Cohen, J.H., Sirkeci, I. (eds.), *Turkish Migration 2016 Selected Papers*, London: TPL.
56. ÖZGÜR, N. (2012). *Modern Türkiye’nin Zorunlu Göçmenleri: Muhacirler, İskanlılar, Mübadiller, İslamlar, Soydaşlar, G Grubu, Mülteciler, Tekne Mültecileri, iç. Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar*, (der. İ. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner), İstanbul: İletişim Yayınları.
57. SERT,D.,YILDIZ, U. (2011). “To be or not to be: The Case of Refugees in Satellite Cities of Turkey”, *Proceeding of Internaitonal Human Security Conference on Human Security: New Challanges, New Perspectives*, 27-28 October 2011.
58. SERT,D.,YILDIZ, U. (2013). “Autonomy Despite Restrictions: Asylum Seekers in Isparta, Istanbul and Yalova”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2013, Cilt: 1, Sayı:1, p.135–153.
59. SUMINANIEMİ, M. (2014). “Exit to Exist: The Situation of LGBT Asylum Seekers in Turkey”, *University of Uppsala (Home), University of Strasbourg (Host) Master Thesis*, Stockholm, August 2014.
60. T24 HABER. (2010). “Isparta’daki Somalili Kadınlar: Siyahız Diye Ev Vermiyorlar”, <http://t24.com.tr/haber/ispartadaki-somalili-kadinlar-siyahiz-diye-ev-vermiyorlar,118341>, Erişim Tarihi: 20.09.2017.
61. TEKELİ, İ. (1990). “Osmanlı Devleti’nden Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 50. Sayı.
62. USCRI. (2009). *United States Committee for Refugees and Immigrants, World Refugee Survey 2009 - Turkey*, 17 June 2009, available at: <http://www.refworld.org/docid/4a40d2b480.html> [accessed 5 July 2017].

63. ÜNLÜER, E. (2015). “Externalization of The Refugee Responsibility: The Role Of Turkey within the International Refugee System with Special Regard to Afghan Refugees”, METU School Of Social Sciences, Master Thesis, Ankara.
64. YABANCILAR HUDUT İLTİCA DAİRESİ BAŞKANLIĞI. (2013). <http://www.yabancilar.pol.tr/Sayfalar/SIKÇA%20SORULAN%20SORULAR.aspx>, Sıkça Sorulan Sorular, Soru: 42- 43, (Erişim Tarihi: 30.08.2017).
65. YAMAN, A.E. (2003). “II. Dünya Savaşında Türkiye’de Askeri Mülteciler ve Gözaltı Kampları (1941–1942)”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 33 Cilt: 21, ss. 143–166, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/29/215.pdf>, Erişim Tarihi: 20.09.2017.
66. YARDIMCI, S., ASLAN, Ş. (2008). “1930’ların Biyopolitik Paradigması: Dil, Etnisite, İskan ve Ulusun İnşası”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, 11(44): 131–153.
67. YILDIZ, M.S.(2012). “İsparta’ya Gelen Yabancı Sığınmacıların Sosyal Çevre Farklılıklarından Kaynaklanan Uyum Sorunları”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
68. YILDIZ, U. (2017). “Tracing Asylum Journeys: Transnational Refugee Mobility to Canada via Turkey”, Carleton University, PhD Thesis Political Science, Ottawa, Ontario.
69. YÜKSEL OKTAY, E., ES, M. (2015). “Türkiye’ye Sığınan Kadınların Problemleri: Isparta Örneği”, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 16. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi Özel Sayısı.
70. ZAPPORALI, A. vd. (2015). “The Making of the Iranian Refugee: From Revolution to Asylum”, University of Toronto, Trudeau Centre for Peace, Conflict and Justice, The Kiessling Papers, November 2015.

TÜRKİYE, MISIR, IRAK, ÜRDÜN VE LÜBNAN'DA BULUNAN SURIYELİ MÜLTECİLER: RAKAMLARLA GERÇEKLER

SYRIAN REFUGEES IN TURKEY, EGYPT, IRAQ, JORDAN AND LEBANON: FACTS AND FIGURES

Cansu ÜNVER ERBAŞ*

* Yrd. Doç.Dr., Çağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Finans ve Bankacılık Bölümü,
cansu.u.e@cag.edu.tr

ÖZ

Bu makalede , 2011 Mart sonrası Suriye'den göç eden mültecilerin göç ettikleri hedef ülke üzerinde ekonomiye olan etkileri gözlemlenmiştir. UNHCR kayıtlarına göre Eylül 2017 itibarıyla, 3168757 Suriyeli mültecinin Türkiye'de, 122203 mültecinin Mısır'da, 244235 mültecinin Irak'ta, 654582 mültecinin Ürdün'de ve 1011366 mültecinin Lübnanda yaşadığı bilinmektedir. (<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=122,01.09.2017>) Böylesine büyük bir mülteci kitlesinin hedef ülkeler içinde ucuz işçi sağlaması beklenilebilir bir durum. Diğer taraftan, oldukça yüklü miktarlarda yapılan finansal yardımlardan da bahsedilecek olunursa, \$556.765.964,00 ile en büyük yardım Lübnan'a, \$ 431.185.844,00 ile en büyük ikinci yardım Ürdün'e ve \$300.505.418,00 ile en büyük üçüncü yardım Türkiye'ye yapılmıştır.(UNHCR, September 2017). Bu makalede, Suriyeli mültecilerdeki yüzdelerle hedef ülkelerdeki bazı makroekonomik değişkenlerin (GSYİMH, TÜFE, ithalat, ihracat, işsizlik) yüzdelerle değişimleri arasında belirli bir ilişki bulunup bulunmadığı gözlemlenmiştir. Sonuçlar, bu ilişkinin olumlu olduğu yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Suriye'li mülteci, GSYİMH, TÜFE, ithalat, ihracat, işsizlik, yüzdelerle değişim.

Jel Kodları: F66, J01, J15, J61

ABSTRACT

This paper looks at the impact of economics growth across most Syrian refugees host countries after the civil war in Syria in March 2011. Based on the figures by UNHCR, as of September 2017, there are 3168757 Syrian refugees living in Turkey, 122203 in Egypt, 244235 in Iraq, 654582 Jordan and 1011366 in Lebanon. (<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=122,01.09.2017>). It is inevitable that the massive influx of Syrian refugees into those countries provides cheap informal labour. Not to mention, there are high volume of funding flowing into host countries with the largest \$556.765.964,00 to Lebanon, second largest \$ 431.185.844,00 to Jordan and finally the third largest \$300.505.418,00 to Turkey based on the figures by UNHCR (September 2017). This paper compares whether there is any sensible link between the percentage change in the number of Syrian refugees and some of the main macroeconomic variables such as GDP, CPI, import, export and unemployment in the host country. Findings support that the percentage change in the number of Syrian refugees and macroeconomic variables move along the same direction.

Keywords: Syrian refugees, GDP, CPI, import/export, unemployment, percentage change in difference

Jel Codes: F66, J01, J15, J61

1. INTRODUCTION

Syrian refugee crisis was first thought to be temporary but then worsen since the March 2011 until the present day. Although mostly affected the neighbour countries, it concerns the whole world. When the crisis has started and the first wave of refugees have sought for safer places to move, countries sharing border with Syria end up with large number of refugees. Due to the fact that it was unclear how long it would take, 'temporary' destination countries did not immediately react. However, the situation worsen and alarmed the world, and the increasing/ or unknown state of number of refugees those seeking for safer places until the conflict in their home is settled- which is unknown- has become of one of the world's number one issue.

Due to previous relationships with Syria, Turkey welcomed all refugees coming from Syria, and has the largest proportion of the Syrian refugees from the beginning. According to UNHCR-Mid Year Trend (June 2016) (<http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/58aa8f247/mid-year-trends-june-2016.html>, 10.10.2017), Turkey itself host nearly a million more Syrian refugees than in European countries all combine. With this large number of refugees, Syria is, by far, the largest source country of refugees and it accounts for an increasing proportion of the global population. Based on UNHCR-Mid Year Trend (June 2013), (<http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/52af08d26/mid-year-trends-june-2013.html>, 10.10.2017), 17 per cent of all refugees in the world were Syrian, and this is nearly doubled to 32 per cent in only three years' time (UNHCR-Mid Year Trend (June 2016), and no clear prediction to be made regarding this figures in the near future at this very instant. As of September 2017, there are 5201143 Syrian refugees living in Turkey, Egypt, Iraq, Jordan, and Lebanon with the latest updated figures provided by UNHCR (<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=12,01.09.2017>). With the unknown pattern of the refugees, some

destination countries, such as Turkey, classified Syrian refugees as guests but not a refugee, Özden (2013:5). With this, it is problematic for the survival of Syrian refugees in the longer term- if needed- therefore they most likely to seek for shelter, outside of refugee camps. Thus, with the unclear prediction as to how long more it will take and with the unknown state of the refugees, the question here is to ask varies. (1) Did they already adopted in the host countries, (2) Do they have any impact on the labour market or economy across the destination countries, (3) Or does it not have any serious impact as it is thought at all.

This paper will provide some figures and facts on the number of refugees across the destination countries: Turkey, Egypt, Iraq, Jordan and Lebanon. The percentage difference of Syrian refugees between 2011 to 2016-2017 (where possible) will be presented along with some macroeconomic figures such as: total unemployment (% of total labour force), consumer price index (CPI) with 2010 index, total labour force, real gross domestic product (GDP), export and import volume index (2000 = 100). All comparisons are made for each country separately. As it has roughly 7 years background, any research on the Syrian refugee crisis brings along some limitations which will be covered along with the concluding remarks.

2. RELATED LITERATURE

Since the civil war in Syria in 2011, people who are in danger seek for safer places to live. As majority of migration literature suggest, people mostly tend to migrate to closer areas as the closer the distance the less the migration cost. (Mayda, 2008:1264 Pedersen *et al.*, 2008:18 Karamera, 2000: 1751, Ünver, 2015:89). Most Syrian refugees have moved towards Turkey, Egypt, Iraq, Jordan and Lebanon. Not to mention, considering the fact that all these countries share the same religious background, majority of Syrian refugees feel safer in these countries. The question to ask is, how those refugees adopted in the host countries-

if so- and how those refugees have an impact on the economy.

Özden (2013:7), stated in her report that the Syrian refugees were recorded as guests in Turkey which means that they do not have a work permit, but have a right to stay in refugee camps. This is problematic in terms of refugees in regards of self-sufficiency, because they will need to depend on the financial aids for uncertain time period. This is the case in Jordan as well. Abisaab *et al.* (2014:9), pointed the issue for the survival of Syrian refugees in Jordan as they have no legal permit to work which is critical for self-sufficiency of refugees. Although, Turner (2015:5), pointed that encampment is a way of protecting the possible negative impact of Syrian refugees on the labour market due to a sudden increase in the migrants both in Lebanon and Jordan, by not including them in the labour market might be even greater issue. For instance, Aranki and Kalis (2014:1), also pointed out the difficulties that Syrian refugees are facing in terms of their legal status, as such majority of them have no work permit which impulse them to go under illegal work, face their identities for their survival. Similarly, Thibos (2014:4), pointed how problematic the Syrian refugees are in Lebanon as they have no legal rights to settle or work properly. In fact, including refugees in the labour market where needed most would have a definite positive impact on the market. For instance, Sak *et al.* (2017:12) also proposed the importance of supporting refugee entrepreneurship globally to G20 countries or Dahi (2014: 13) pointed that including refugees in the main sectors could lessen the tension between host community and refugees in Lebanon and Jordan.

It is serious because there is no clear agenda as to when it will all settle. Kirişçi (2014), pointed that at the beginning of the Syrian conflict it was not seen how long it would take thus Turkey have received generous amount of Syrian refugees with the prospect of new Syria establishment will bring goodwill amongst Turkey and Syria. However, it is still an on-going unease and

it is issue for the Syrian refugees in turkey as getting a work permit to be able to work and survive is not easy- they need proper passports, work permit, and comparing to Turkish citizens they positioned more difficult. İçduygu (2015:7), the conflict in Syria has been longer than it has predicted in which Turkey had to deal with the rising number of Syrian refugees for mostly political reasons. Having no better alternative but to leave your home country is no one's best dream, especially not knowing what to expect in the destination country.

As to the direct impact of refugees in the economy on the host countries, Cagaptay and Menekse (2014:4), showed various economic impact of Syrian refugees on the southern of Turkey where majority of refugees located. The figures shows that due to the closing of border the trade between turkey and Syria have negative consequences, but an increase in self-employed refugees balance this out. Also, the increased number of refugees in specific southern cities in turkey will result in an increase in the cost of living and unemployment. Ceritoglu *et al.* (2017:3), showed a detrimental employment impact of Syrian refugees- either by displacing native workers by taking informal jobs-by using a quasi-experimental design. Yet, this impact is still limited- due to the lack of data, unregistered refugees etc. Akgündüz *et al.* (2015:12), using the difference-in-difference method (before and after 2012), they showed that the price of houses and food- which are mostly needed in survival- have increased due to an increase in the number of Syrian refugees, but due to perhaps not adopting Turkish labour market they have not have any significant impact on natives' employment. Bahçekapili and Cetin (2015:9), applied difference-in-difference method by examining Southern Anatolia and the rest of Turkey separately for pre and after 2000-2012 and pre and after 2013-2014 periods, respectively. They highlighted an improvement in Turkey's trade since the arrival of Syrian refugees in

April 2011, but showed detrimental effect of unemployment and regional inflation.

Aiyar *et al.* (2016:12), looked at various refugee effects across European countries by statistics provided from IMF, and mostly observed small but positive impact on GDP in the short run, with accelerating long run impact which depends upon the integration of refugees in the labor market. Balkan and Tumen (2016:676), by applying difference-in-difference method, they look at the impact of Syrian refugees on the CPI in the regions of Turkey and found that the increased number of refugees decreased the level of consumer prices especially in informal-labour intensive sectors as they provide cheap informal labour. Achilli (2015:9), showed that after the arrival of Syrian refugees Jordan faced with an extra pressure on infrastructure which eventually result in an increased border restrictions until 2015, this reflects the decreasing refugee registration trend in Jordan. Stave and Hillesund (2015:40), looked at the impact of Syrian refugees on the labour market in Jordan upon their arrival. Having statistically showed that comparing to Jordanian population that refugees have lower educational background and lower work experience and the fact that very small share of Syrian refugees have work permit, they fail to be complement in the labour market. Fakih and Ibrahim (2016:15), empirically showed that the large number of Syrian refugees have no significant impact on the Jordan labour market by applying vector auto regressive method. One should argue that with different educational background, or demographic share, or work experience Syrian refugees may somewhat have impact on the labour market. However, having short time period might have bias results. (so it would have been better analysed with more time dimensions), Also, vast majority of Syrian refugees do not have work permit so they work in informal jobs which make it difficult to track down and the see the impact of unrecorded refugees on the labour market.

On the other hand, Refaat, and Mohanna (2013:763), based on figures obtained from Amel Association International. Syrian refugees appear to have a severe pressure on health sector not to mention on economy in Lebanon. Having such a traumatic event in their home countries, there is no doubt for Syrian refugees to get involved with health issues such as post-traumatic stress disorder. Indeed, Alpak *et al.* (2015:49), showed that in their empirical analysis based on 352 random refugees quite the high share of refugees face with the post-traumatic stress disorder with the highest percentage in woman and those who has similar health background history. With the pressure of the high share of refugees, the host countries have to deal with not only labour market but also health sector as well. El-Khatib *et al.* (2013:2), mentioned the difficulties that Syrian refugees facing in term of health issues in Lebanon and Jordan. For instance, Murshidi *et al.* (2013:207) pointed the issue in health sector which become even more severe after the arrival of Syrian refugees, as the need for treatment has increased but the necessary labour (doctor, surgical professions etc.), capital has risen in Jordan in 2013.

As can be spotted there are only very few empirical studies available in terms of Syrian refugees and their impact on the host countries economy. Indeed, Yazgan *et al.* (2015:187), reviewed Syrian refugee crisis related papers and point out the lack of empirical studies due to mostly the availability of data, mostly political and social issues regarded large influx of Syrian refugees has been on issue. In few more years' time, when more record of Syrian refugees are available, appropriate econometric model can be set and it may help to investigate the impact of refugees on any economic point of view the host country in a broader aspect .

3. DATA AND DESCRIPTIVE STATISTICS

Latest updated data on the number of Syrian refugees are obtained from UNHCR

([http://data.unhcr.org/syrianrefugees/region al.php](http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php),17.09.2017). The shares of male and female refugees are available for 2016 and 2017 only. Table.1- 5 shows the demographics of Syrian refugees in Turkey,

Egypt, Iraq, Jordan, and Lebanon, respectively. To begin with, Table.1 provides some demographic statistics for Turkey as follows;

Table 1: Demographics of Syrian refugees in Turkey

	2016		2017	
	Male	Female	Male	Female
Overall	53.19%	46.81%	53.19%	46.81%
0 - 4	7.1	6.6	7.1	6.6
5 - 11	8.2	8	8.2	8
12 - 17	8	6.8	8	6.8
18 - 59	28.3	23.6	28.3	23.6
60 +	1.6	1.7	1.6	1.7

In Turkey, the share of male is greater than female for the last two years. The share of working age (i.e. 18-59) have the largest proportion amongst all both in 2016 and 2017, which may reflect to the high number of potential cheap workers in the destination countries. Not being able to identify their educational background with current databases available, one can assume

that individuals escaping from their home countries due to the civil war have limited options- if so- to survive in the destination countries and one of them is to provide cheap labour. If anything better, but still minority, those who can establish their business will be in better condition. Table.2 shows similar figures for Syrian refugees in Egypt as:

Table 2: Demographics of Syrian refugees in Egypt

	2016		2017	
	Male	Female	Male	Female
Overall	55.81%	49.19%	51.21%	48.79%
0 - 4	5.61	5.3	5.6	5.4
5 - 11	10.1	9.6	9.9	9.5
12 - 17	6.5	6	6.6	5.8
18 - 59	26.3	26	26.6	25.7
60 +	2.3	2.2	2.5	2.4

The highest shares of refugees are those who are able to work within the range of age 18-59. Not to mention this share is potentially in an increase as the share of 0-17 in total is quite high as well. Figures from 2016 have almost not changed in 2017. One can consider that most refugees who settled in Egypt already have not moved elsewhere but stayed there. Within few years- if the crisis is still present- most

refugees are most likely to settle where they already are because (1) they will adjust in the new destination countries, (2) they will be less likely to move across as it will be costly and risky, (3) even the Syrian borders are open, with an on-going crisis, refugees might tend to stay and not take an unknown journey. This situation is not any better in Iraq as can be seen from Table 3.

Table 3: Demographics of Syrian refugees in Iraq

	2016		2017	
	Male	Female	Male	Female
Overall	53.99%	46.01%	53.79%	46.21%
0 - 4	8.3	8	8.3	7.9
5 - 11	8.5	8.1	8.7	8.3
12 - 17	5.3	4.6	5.2	4.6
18 - 59	30.7	24	30.4	24
60 +	1.1	1.3	1.2	1.4

Only in Iraq, quite the high share of refugees (ranging from 30.7 % to 30.4 % for male and 24% for female) are at working age group comparing to Turkey and Egypt (where the share of working age was around 26-28%). This share for Jordan and Lebanon is the lowest in comparison to Turkey, Egypt and Iraq as can be seen from Table.4 and 5 respectively. Curiously, both in Jordan and Lebanon, second largest group of refugees are children with age 0-

11 from 16% to 20% of total refugees. Studies both in Jordan and Lebanon express the difficulties that Syrian refugees are facing in terms of health issues and that the burden these destination countries have (El-Khatib *et al.*, 2013:3; Murshidi *et al.*,2013:206). The small share of working age group of Syrian refugees might bring more severe impact on the destination countries.

Table 4: Demographics of Syrian refugees in Jordan

	2016		2017	
	Male	Female	Male	Female
Overall	49.41%	50.59%	49.53%	50.47%
0 - 4	7.9	7.5	8	7.5
5 - 11	11.3	10.7	11.3	10.7
12 - 17	6.9	6.6	6.9	6.6
18 - 59	21.7	23.6	21.8	23.4
60 +	1.5	2.2	1.5	2.2

Table 5: Demographics of Syrian refugees in Lebanon

	2016		2017	
	Male	Female	Male	Female
Overall	47.55%	52.45%	47.47%	52.53%
0 - 4	9	8.6	8.5	8.1
5 - 11	12.2	11.7	12.4	11.8
12 - 17	6.8	6.5	7.1	6.8
18 - 59	18.3	24.1	18.3	24.3
60 +	1.2	1.5	1.2	1.5

Having millions of refugees generate financial burden that not only destination countries should deal with but the rest of the world since it of concern all around the world. Thus, the most essential refugee destination countries: Turkey, Egypt, Iraq, Jordan and Lebanon have had financial

request. The following tables from Table.6 to Table.10 shows the funding requirement figures for these countries in 2016 and 2017 which are obtained from UNHCR ([http://data.unhcr.org/syrianrefugees/region al.php](http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php), 17.09.2017)

Table 6: Funding Requirements in Turkey

	2016	2017	%Δ
Appeal	842928806	890172034	5.45
Received	557423456	300505418	-59.89
Gap	285505350	589666616	69.51
Coverage	66.00%	34.00%	-64.00
Updated	Jan-2017	Sep-2017	

Source: UNHCR, monetary variables are in US\$.

As can be checked from Table.6, only 66% of what appealed has been covered by 2016, and this figured has worsen by 64% in the following year. With the unpredictable number of refugees year by year and having not enough funding for their temporary settlement in destination country may cause both political and financial issues long run if not paid attention. Particularly, in Turkey- where the highest shares of Syrian refugees are located- this issue is crucial.

Similar figures are observed for Egypt in Table.7. With the minimum number of

refugees amongst other four destination countries, they were only able received 40% of what they claimed in 2016, and this drop by 22% per cent by next years' appeal. The contrast between the unstable need of refugees and the decreasing funding that are received might be explained by the fact that Syrian refugee crisis is becoming overwhelming for the world. Thus, one might expect that the destination countries experience even more considerable pressure.

Table 7: Funding Requirements in Egypt

	2016	2017	%Δ
Appeal	146578016	129664428	-12.25
Received	58676325	41422623	-34.47
Gap	87901691	88241805	0.39
Coverage	40.00%	32.00%	-22.22
Updated	Jan-2017	Sep-2017	

Source: UNHCR, monetary variables are in US\$.

Not for long ago, Iraq has experienced similar yet not as severe crisis as Syria itself. Right after the recovery has started in Iraq, it has become one of the essential destination countries for Syrian refugees. With the serious political and economic remaining of civil war in Iraq, its position

to host refugees might be even more challenging. By hosting large amount of Syrian refugees, the financial demands made by Iraq in 2016 were only comprised by 61%, which drop by almost 35% in 2017. (Table.7).

Table 8: Funding Requirements in Iraq

	2016	2017	%Δ
Appeal	285633934	228144832	-22.38
Received	173986183	97619755	-56.23
Gap	111647751	130525077	15.59
Coverage	61.00%	43.00%	-34.62
Updated	Jan-2017	Sep-2017	

Source: UNHCR, monetary variables are in US\$.

Jordan, have no better picture in terms of financial aid that gained in regards of Syrian refugees who are located in there at this present (Table.9). Over 60 % of what is requested has been covered in 2016, yet it declined by more than 50 per cent in the

following year. The figures for previous years are not available. Perhaps, at the beginning- right after the Syrian crisis started- the percentage of funding covered were higher, yet due to the cumulative pressure of refugees overwhelm the rest of the world.

Table 9: Funding Requirements in Jordan

	2016	2017	%Δ
Appeal	1105517045	1189871547	7.35
Received	683377874	431185844	-45.25
Gap	422139171	758685703	57.00
Coverage	62.00%	36.00%	-53.06
Updated	Jan-2017	Sep-2017	

Source: UNHCR, monetary variables are in US\$.

As the home of the second largest share of Syrian refugees (as of 17 September 2017), Lebanon have similar pattern in terms of financial requests' coverage. Only in Lebanon, the funding that covered was dropped substantially by almost 70%. Many

questions remain unanswered in the sense how the destination countries would deal with the large- and an unstable repetition-share of refugees with a declining funding, yet unknown outcome of civil war in Syria.

Table 10: Funding Requirements in Lebanon

	2016	2017	%Δ
Appeal	1902410103	2034796909	6.72
Received	1051948838	556765946	-61.56
Gap	850461265	1478030945	53.90
Coverage	55.00%	27.00%	-68.29
Updated	Jan-2017	Sep-2017	

Source: UNHCR, monetary variables are in US\$.

With this question in mind, we obtained some main macroeconomic variables from World Development Indicators such as; unemployment, total (% of total labour force, modelled ILO estimate); consumer price index (2010 = 100) only for Lebanon it is missing in year 2011, and for Iraq it is missing in 2016; total labour force; GDP (constant 2010 US\$); export volume index (2000 = 100), not available for year 2016 for neither of the countries sampled; and similarly import volume index (2000 = 100), not available for year 2016 for neither of the countries sampled. Next section delivers some statistics and percentage change in difference of the number of Syrian refugees along with the macroeconomic variables to make comparison.

4. RESULTS

Results vary for each of the destination country, thus, are presented separately.

4.1 Turkey

Table.11 presents the number of Syrian refugees fled into Turkey since 2011. As can be viewed, the number of refugees has never stopped increasing in Turkey, although it decelerated. Comparing to 2016, the number of refugees increased by only 1 per cent reaching up to about 3 million refugees in 2017, although this may be justified by the oversupplied refugees previously. As one would expect, in 2012- a year after the civil war started- the number of refugees grew fifteen times greater, and the following year almost grew four times

greater. This sudden increase slowed down from 2013 onward due to the fact that majority of refugees have found a path to destination places and started settling since then, thus the percentage difference in the number of refugees decreased. Yet, the

pattern is still upward. In Table.12, we presented some macroeconomic variables and how they differenced during the large influx of refugees into Turkey to be able to compare with the percentage change in the number of refugees.

Table 11: Syrian refugees in Turkey

Year	Ref	Δ Ref	% Δ Ref
2011	8000	-	-
2012	104920.3	96920.3	1.716614287
2013	391874.4	286954.1	1.155222022
2014	727177	335302.6	0.599262223
2015	1891412	1164235	0.889207942
2016	2737115	845702.7	0.365430624
2017	2994015	256900.5	0.089650892

Source: UNHCR, calculated based on figures obtained from UNHCR

As can be seen, the percentage change in difference has a positive sign in almost all the cases. Although the gap between the percentage changes in all variables, having a positive sign in the difference may lead us to think that Syrian refugees have no

detrimental impact on the main economic indicators. Having said that, however, the narrowing difference comparing to the previous year might leave a question to be answered as to the impact of refugees would play out in the long run.

Table 12: Macroeconomic variables for Turkey

Δ CPI	Δ Unemp	Δ Labforce	Δ GDP	Δ Import	Δ Export
9.467021674	-0.64699936	506263	41081374989	1.888107083	45.30530352
8.687406577	0.583000183	726483	76314864361	18.51983582	-1.777179637
11.03512706	1.147999763	839549	50378111817	-2.276105381	17.14285524
10.40639013	0.355999947	568758	62116980108	3.24146951	3.449268837
11.35696936	0.093000412	569140	31282425424	.	.
% Δ CPI	% Δ Unemp	% Δ Labforce	% Δ GDP	% Δ Import	% Δ Export
0.08513096	-0.076364635	0.018819919	0.046779058	0.00829345	0.149723369
0.072224962	0.069071757	0.026401478	0.081454804	0.077858136	-0.005479077
0.084791753	0.123361244	0.029666283	0.050365785	-0.009252902	0.051628839
0.073875111	0.035394705	0.019609691	0.058795488	0.013151527	0.010075672
0.074841816	0.009044533	0.01924534	0.028356284	.	.

Calculated based on the figures obtained from World Development Indicators. Years 2011-2015, each row , respectively

4.2 Egypt

As can be observed from Table.13, except in 2014 and 2015, there is an upward pattern in the number of refugees that is highest in 2012 and 2013 following up the first wave of refugees sought for destination

countries. This might be fact that the eruption went during 2011-2014 in Egypt. The numbers of Syrian refugees have increased again in 2016. This is a state where refugees seek for a destination better than worst one at the time, confirming how dramatic the situation has been in Syria.

Table 13: Syrian refugees in Egypt

Year	Ref	Δ Ref	% Δ Ref
2011	.	.	.
2012	7308.033	69279.33	1.65156452
2013	76587.36	60591.77	0.566896801
2014	137179.1	-6614.44	-0.049408705
2015	130564.7	-13065.4	-0.105339176
2016	117499.3	3044.727	0.025581292
2017	120544	.	.

Source: UNHCR, calculated based on figures obtained from UNHCR

Apart from macroeconomic variables, one should include the political stability of a country to control for an exact impact of Syrian refugees on the economy, and due to limited data availability this shall wait for later on studies. Nevertheless, the increasing percentage difference in GDP is promising in regards of country's well-being in parallel with the increasing number of refugees. The increasing negative percentage difference in the volume of import and export however, indicates the worsening trade pattern which may be a

result of the eruptions in Egypt- closed borders due to eruptions, lack of entrust cross borders, but not the increasing number of Syrian refugees. If anything that keeps GDP improving it can be explained by the recovery of labour force by the high per cent of working age group of Syrian refugees (Table.2 above). Yet, an econometric model is still needed to control for both political instability and of the number of Syrian refugees on the economy in Egypt.

Table 14: Macroeconomic variables for Egypt

Δ CPI	Δ Unemp	Δ Labforce	Δ GDP	Δ Import	Δ Export
7.833809071	0.670000076	633940	4936014071	42.32863647	-6.944667752
11.10688233	0.539999962	707848	4976735913	-30.61663443	-1.028823946
13.08753568	-0.03999996	539051	6785221915	29.23615555	-6.84322411
14.71614336	-0.32999992	696319	10470182113	11.09033975	9.195910588
21.6611164	-0.82600021	566368	10742134895	.	.
% Δ CPI	% Δ Unempr	% Δ Labforce	% Δ GDP	% Δ Import	% Δ Export
0.068735216	0.05431699	0.022055208	0.021913331	0.186086697	-0.035565787
0.089977133	0.041731063	0.024064825	0.021618429	-0.131219796	-0.005378745
0.096559632	-0.003032598	0.017945834	0.028740101	0.125674987	-0.0365284
0.098475121	-0.02537485	0.022714435	0.042784909	0.043870657	0.048780488
0.129220698	-0.066468191	0.018102519	0.042072749	.	.

Calculated based on the figures obtained from World Development Indicators. Years 2011-2015, each row, respectively

4.3 Iraq

Considering Iraq has just evaded from civil war in 2011, the number of Syrian refugees are still the highest in 2012. Still, it is a case of deciding better of the worse. However, the number of refugees has decreased gradually since 2015 might be explained the fact that they fled into other alternative destination places.

The general figures for the macroeconomic variables have a steady increase as presented in Table.16. The percentage change in difference of total labour force has increased stable at around 4%- the slow recovery aftermath of the war with the new working group of people from Syria. With a 6-7 years of on-going in Syria, yet the largest refugee share of all world by far, it might still take several more years to play

out the impact of the Syrian refugees on the destination countries.

Table 15: Syrian refugees in Iraq

Year	Ref	Δ Ref	% Δ Ref
2011	.	.	.
2012	33059.97	105357.1	1.228818899
2013	138417.1	83170.22	0.462051153
2014	221587.3	24996.46	0.106783453
2015	246583.8	-4677.41	-0.019150475
2016	241906.4	-2885.36	-0.011999166
2017	239021	.	.

Source: UNHCR, calculated based on figures obtained from UNHCR

Table 16: Macroeconomic variables for Iraq

Δ CPI	Δ Unemp	Δ Labforce	Δ GDP	Δ Import	Δ Export
6.442352627	0.050000191	307533	20761078739	38.31107752	12.27315664
2.109620135	-0.13100052	327079	11154988530	25.30527368	-1.567304095
2.556913012	-0.15499973	333864	1266201402	-8.139378277	11.13548649
1.628947193	0.494999886	336108	8743301563	-18.06033733	17.66202876
.	0.567000389	318476	20998495921	.	.
% Δ CPI	% Δ Unempr	% Δ Labforce	% Δ GDP	% Δ Import	% Δ Export
0.059091883	0.003279992	0.038704684	0.130285713	0.168050808	0.11384173
0.018619999	-0.008616471	0.039583884	0.063630649	0.097409891	-0.013850108
0.022112526	-0.010291805	0.038851189	0.006975585	-0.030329586	0.094411766
0.013836906	0.032500568	0.037644857	0.046875	-0.070751479	0.13345473
.	0.035973758	0.034408698	0.104265403	.	.

Calculated based on the figures obtained from World Development Indicators. Years 2011-2015, each row , respectively

4.4 Jordan

Jordan- the destination country with the third largest share of Syrian refugees as of September 2017 (UNHCR), demonstrates an ever rising number of refugees, although decelerating (Table.17). Looking at the macroeconomic variables during the same period in Table.18, the percentage change in GDP is steady at around 2%. The percentage change in total labour market has a growing pattern which may be

justified by the new group of working age refugees. Both the percentage change in CPI and import seem to be decreased from 2014 onward, but the percentage change in the volume of export remained

increasing. According to Achilli (2015), with the uprising pressure of Syrian refugees, Jordan has come up with border restrictions until 2015 which might result in trade constraint eventually.

Table 17: Syrian refugees in Jordan

Year	Ref	Δ Ref	% Δ Ref
2011	.	.	.
2012	53297.38	378614.2	1.56062328
2013	431911.6	168541.9	0.326516052
2014	600453.4	24608.67	0.040160524
2015	625062.1	24902.3	0.039061614
2016	649964.4	8358.986	0.012778513
2017	658323.4	.	.

Source: UNHCR, calculated based on figures obtained from UNHCR

Table 18: Macroeconomic variables for Jordan

Δ CPI	Δ Unemp	Δ Labforce	Δ GDP	Δ Import	Δ Export
4.708333333	-0.69999981	72815	718493504.2	11.22056489	-15.3971744
5.258333333	0.400000572	59877	787299511.9	10.92654465	14.45810425
3.3	-0.70000076	105730	886009669.2	-2.496609198	2.044675481
-1.025	1.203000069	104222	705570412.7	-2.685624387	1.678724253
-0.91666667	0.138000488	90482	605134283.2	.	.
% Δ CPI	% Δ Unempr	% Δ Labforce	% Δ GDP	% Δ Import	% Δ Export
0.044204514	-0.055776879	0.035767556	0.026157203	0.077685408	-0.089220069
0.047161703	0.03225811	0.028483973	0.027897469	0.070262879	0.08400712
0.028503563	-0.057142919	0.0483905	0.030491248	-0.015630725	0.011336818
-0.00876724	0.096228461	0.045513599	0.023634329	-0.017091372	0.009212685
-0.00790628	0.010476806	0.037902014	0.01983463	.	.

Calculated based on the figures obtained from World Development Indicators. Years 2011-2015, each row , respectively

4.5 Lebanon

Lebanon hosts the second largest share of Syrian refugees across the world (UNHCR, as of September 2017). The largest influx of refugees has been recorded in 2012 with a maintaining increase until 2015, than started decreasing afterward (Table.19). By looking at the macroeconomic variables in Lebanon during the same period in Table.20, the percentage change in GDP

has a constant increase at around 1 per cent each year. However, based on figures obtained from Amel Association International (Refaat and Mohanna ,2013:764), it is pointed that there is a severe pressure on health sector as well as the economy in Lebanon. When looking at the general figures, the percentage changes in total labour force is increasing steadily at around 6 per cent while holding up in 2014 onward.

Table 19: Syrian refugees in Lebanon

Year	Ref	Δ Ref	% Δ Ref
2011	.	.	.
2012	56888.81	491904.3	1.624299082
2013	548793.1	518708.8	0.641849149
2014	1067502	102902.9	0.091963544
2015	1170405	-1168052	-1.991975607
2016	2352.667	.	.
2017	.	.	.

Source: UNHCR, calculated based on figures obtained from UNHCR

Table 20: Macroeconomic variables for Lebanon

Δ CPI	Δ Unemp	Δ Labforce	Δ GDP	Δ Import	Δ Export
.	0.048000336	116776	852797346.6	11.50865405	0.775702271
6.202542163	0.021999836	125809	356546817.9	4.818994111	-17.98875396
0.885301208	0.006999969	116426	719511478.5	-4.999841986	-45.23802527
-4.46004803	0.308000088	94526	529000828.2	0.494537907	-15.47885279
-0.93296992	0.245999813	73561	727240983.5	.	.
% Δ CPI	% Δ Unempr	% Δ Labforce	% Δ GDP	% Δ Import	% Δ Export
.	0.007770817	0.068842449	0.021760633	0.067625571	0.00194517
0.05394303	0.003541506	0.069218185	0.008959681	0.027020506	-0.046104045
0.00746919	0.001124222	0.060053985	0.017839445	-0.028048757	-0.126164453
-0.03820505	0.048245627	0.046241864	0.012916046	0.002809831	-0.047162074
-0.00818084	0.036931364	0.034564752	0.017488063	.	.

Calculated based on the figures obtained from World Development Indicators. Years 2011-2015, each row , respectively

5. CONCLUSION

In general, when looking at the percentage change in difference for the number of Syrian refugees and the main macroeconomic variables, we observe no severe negative impact of refugees on the economy of the destination countries; in fact the impact is almost always positive and promising. Having said that however, without an econometric model we fail to investigate unobservable variables along with the macroeconomic variables.

With this aside, one shall distinguish between short run and long run impacts of refugees on the economy of the destination countries. At first, the sudden and substantial increase in the number of Syrian refugees might allow for a shock across destination countries, but not allowing them to enter in the labour market might create even greater pressure. Based on the vast majority of the migration literature, the impact of migrants mostly depends on the time elapsed for their adjustment in the destination countries. Thus, it remains unanswered as the appropriate data in this regard is inattentive.

Other issue is the financial aid that the destination countries obtained in regards of protecting, controlling, and for the survival of Syrian refugees. The data on the funding that destination countries received is available for 2016 and 2017 only, for five essential destination countries- Turkey, Egypt, Iraq, Jordan and Lebanon. The massive decrease in the coverage of what demanded comparing to 2016 is alarming.

With the increasing number of refugees- though decelerating- the Syrian refugee crisis is full of unpredictable outcomes which the crisis concerns the all world. How long more would it take? What would be the economic and political outcomes of the refugees at country and global level? Due to the limitation on the data, we will leave some limitations and suggestion for future research in follow up. In order to be able see the outcomes of the Syrian refugees on the economy of the destination countries, an appropriate econometric model is needed. Due to the data availability- either time period or possible control variables for destination countries, it is challenging to establish an econometric model. Knowing the fact that it is problematic to keep a record of Syrian refugees – if not in refugee camps- , and also the fact that majority of them have no work permit, tracking the exact number of refugees in the labour market and attempt to examine their role in the labour market, on the economy, or any economic activity, is of an growing issue of concern. Perhaps, it is more satisfactory to explore the impact of Syrian refugees at local level (i.e. region, district, area, specific sector in a specific area) with micro elements (i.e. the productivity impact of refugees in specific sector, firm, company). This research area remains multiple unanswered questions. With the current data availability, macro studies are limited, yet ready to boost once suitable data is available.

6. REFERENCE LIST

1. ABISAAB, J., Balsari, S., Siam, Z. A., Fuller, A., Hamill, K., & Leaning, J. (2014). Syrian Refugees in Jordan: Urgent Issues and Recommendations. *Boston, MA: The FXB Center for Health and Human Rights at Harvard University.*
2. ACHILLI, L. (2015). Syrian refugees in Jordan: a reality check. *Migration Policy Centre, EUI*
3. AIYAR, S., Barkbu, B., Batini, N., Berger, H., Detragiache, E., Dizioli, A., ... & Spilimbergo, A. (2016). The refugee surge in Europe. *Europe: Imfstaff Discussion Note (SDN/16/02).*

4. AKGÜNDÜZ, Y., Van Den Berg, M., & Hassink, W. H. (2015). The impact of refugee crises on host labor markets: the case of the Syrian refugee crisis in Turkey.
5. ALPAK, G., Unal, A., Bulbul, F., Sagaltici, E., Bez, Y., Altindag, A., ... & Savas, H. A. (2015). Post-traumatic stress disorder among Syrian refugees in Turkey: a cross-sectional study. *International journal of psychiatry in clinical practice*, 19(1), 45-50.
6. ARANKI, D., & Kalis, O. (2014). Limited legal status for refugees from Syria in Lebanon. *Forced Migration Review*, (47), 17.
7. BAHCEKAPILI, C., & Cetin, B. (2015). The Impacts of Forced Migration on Regional Economies: The Case of Syrian Refugees in Turkey. *International Business Research*, 8(9), 1.
8. BALKAN, B., & Tumen, S. (2016). Immigration and prices: quasi-experimental evidence from Syrian refugees in Turkey. *Journal of Population Economics*, 29(3), 657-686.
9. CAGAPTAY, S., & Menekse, B. (2014). The impact of Syria's refugees on southern Turkey. *Washington Institute For Near East Policy*, 1.
10. CERITOGLU, E., Yunculer, H. B. G., Torun, H., & Tumen, S. (2017). The impact of Syrian refugees on natives' labor market outcomes in Turkey: evidence from a quasi-experimental design. *IZA Journal of Labor Policy*, 6(1), 5.
11. DAHI, O. (2014). The refugee crisis in Lebanon and Jordan: the need for economic development spending. *Forced Migration Review*, (47), 11.
12. EL-KHATIB, Z., Scales, D., Vearey, J., & Forsberg, B. C. (2013). Syrian refugees, between rocky crisis in Syria and hard inaccessibility to healthcare services in Lebanon and Jordan. *Conflict and health*, 7(1), 18.
13. FAKIH, A., & Ibrahim, M. (2016). The impact of Syrian refugees on the labor market in neighboring countries: empirical evidence from Jordan. *Defence and Peace Economics*, 27(1), 64-86.
14. İÇDUYGU, A. (2015). Syrian refugees in Turkey. *The Long Road Ahead. Transatlantic Council on Migration. Transatlantic Council on Migration, Migration Policy Institute. Brussels. Available online at <http://www.migrationpolicy.org/research/syrian-refugeesturkey-long-road-ahead>, checked on, 3(8), 2016*
15. KAREMERA, D., Oguledo, V. I., & Davis, B. (2000). A gravity model analysis of international migration to North America. *Applied Economics*, 32(13), 1745-1755.
16. KIRIŞCI, K. (2014). *Syrian refugees and Turkey's challenges: Going beyond hospitality* (pp. 1-46). Washington, DC: Brookings.
17. MAYDA, A. M. (2010). International migration: A panel data analysis of the determinants of bilateral flows. *Journal of Population Economics*, 23(4), 1249-1274.
18. MURSHIDI, M. M., Hijjawi, M. Q. B., Jeriesat, S., & Eltom, A. (2013). Syrian refugees and Jordan's health sector. *The Lancet*, 382(9888), 206-207.
19. ÖZDEN, S. (2013). *Syrian refugees in Turkey*. MPC – MIGRATION POLICY CENTRE
20. PEDERSEN, P. J., Pytlikova, M., & Smith, N. (2008). Selection and network effects—Migration flows into OECD countries 1990–2000. *European Economic Review*, 52(7), 1160-1186.
21. REFAAT, M. M., & Mohanna, K. (2013). Syrian refugees in Lebanon: facts and solutions. *The Lancet*, 382(9894), 763-764.

22. SAK, G., Kaymaz, T., Kadkoy, O., & Kenanoğlu, M. (2017). *Forced migrants: Labour market integration and entrepreneurship* (No. 2017-61). Economics Discussion Papers.
23. STAVE, S. E., & Hillesund, S. (2015). *Impact of Syrian refugees on the Jordanian labour market*. ILO.
24. THIBOS, C. (2014). One million Syrians in Lebanon: A milestone quickly passed.
25. TURNER, L. (2015). Explaining the (non-) encampment of Syrian refugees: security, class and the labour market in Lebanon and Jordan. *Mediterranean politics*, 20(3), 386-404.
26. ÜNVER, C. (2015). Does Broadband Facilitate Immigration Flows? A Non-Linear Instrumental Variable Approach. *Ekonomi-tek-International Economics Journal*, 4(1), 69-104.
27. YAZGAN, P., Utku, D. E., & Sirkeci, I. (2015). Syrian crisis and migration. *Migration Letters*, 12(3), 181-192.

GÖÇ KRİZİNİN, BREXIT KARARINA VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GELECEĞİNE MUHTEMEL ETKİLERİ¹

POSSIBLE EFFECTS OF THE MIGRATION CRISIS, THE BREXIT DECISION AND THE FUTURE OF THE EUROPEAN UNION

Engin ÇENBERCİ*, Bekir GÖVDERE**

* Dr., engincenberci@gmail.com

** Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
bekirgovdere@sdu.edu.tr

ÖZ

Bu çalışmada, Avrupa Birliği'nin halihazırdaki en önemli sorunlarından olan göç krizinin Birleşik Krallık'ta yapılan Avrupa Birliği'nden ayrılma referandumuna ve Avrupa Birliği'nin geleceğine olan yansımaları incelenmiştir. Arap Baharı sonrasında Suriye'de ortaya çıkan iç savaş sonrasında başlayan göç krizi ve dünya genelinde yaşanan göçmen sorunu 2000 ve 2015 yıllarına ait istatistikler karşılaştırılarak değerlendirilmiş, incelenen yıllarda en çok göç veren ve en çok göç alan ülkeler belirlenmiş ve 2015 yılında en fazla göçmene Avrupa Kıtasının ev sahipliği yaptığı ortaya çıkmıştır. Elde edilen değerler ışığında küresel krizin ekonomik ve siyasi etkileriyle mücadele eden Avrupa Birliği'nin ev sahipliği yaptığı göçmen ve mültecilerin 2016 yılında Birleşik Krallık'ta yapılan Avrupa Birliği'nden ayrılma referandumuna etkileri incelendiğinde, Birleşik Krallık'ın Avrupa Kıtasında Almanya'dan sonra en fazla göçmene ev sahipliği yaptığı, artan göçmen rakamları sonucunda işçi ücretlerinin düştüğü ve işsizlik oranlarının arttığı, Birleşik Krallık'ta yapılan referandumdan ayrılık kararı çıkmasının diğer Avrupa Birliği ülkelerine de cesaret verdiği, muhalefet partilerinin mevcut hükümetlere referandum kararı alınması konusunda baskı yaptığı, yapılan bu politika sayesinde oylarının arttığı ve önümüzdeki günlerde de Avrupa Birliği'nden ayrılma amacıyla yapılacak yeni referandumların Avrupa Birliği'nin yakın geleceği için en büyük tehdit olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Göç Krizi, Mülteci, Göçmen, Avrupa Birliği, Brexit.

Jel Kodları:F15, G01, O52, R23.

ABSTRACT

In this study, the reflections of the immigration crisis, one of the most important problems of the European Union, on the European Union's separation referendum in the United Kingdom and the future of the European Union examined. The migratory crisis that started after the civil war in Syria after the Arab Spring and the migrants problem in the world in general were evaluated by comparing the statistics of the years 2000 and 2015. The countries with the highest number of migrants and the ones with the highest number of immigrants have been identified in the years examined and in 2015 it has emerged that the largest number of immigrants are hosted in European Union. When the influences of immigrants and refugees hosted by the European Union, which is fighting the economic and political effects of the global crisis, are examined in the UK for the referendum on separation from the European Union in 2016, the UK is the most European immigrant homeowners after Germany, lower worker wages and increased unemployment rates as a result of increased immigrant numbers, the decision to split the referendum in the UK, which encouraged other European Union

¹ Bu çalışma, Engin ÇENBERCİ'nin Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, "2008 Küresel Krizi ve Avrupa Birliği'ne Etkileri" konulu doktora tezine dayanmaktadır.

countries to oppose opposition parties' referendum on existing governments and new referendums to be held in the coming days to leave the European Union are the greatest threat to the European Union's near future.

Keywords: Arab Spring, Migration Crisis, Refugee, Immigrant European Union, Brexit.

Jel Codes: F15, G01, O52, R23.

1. GİRİŞ

Suriye, iktidardaki hükümetlerin yıllar boyunca ideolojik temel olarak Arap milliyetçiliğini savunduğu ve halkından da bu ideoloji sayesinde destek gören bir ülke olmuş, ayrıca uzun yıllardır İsrail'e karşı direniş gösteren bir ülke olmasının katkısıyla zengin Arap ülkelerinden finansal olarak hep destek görmüştür (Hinnebusch, 2008: 264). Ülkeyi uzun yıllar yöneten Hafız Esad'ın 2000 yılında ölmesiyle beraber yerine oğlu Beşar Esad yapılan referanduma tek aday olarak girmiş ve %97,29 oy oranı ile devlet başkanı seçilmiş, 2007 yılında yapılan referandumda da %97,62 ile tekrar devlet başkanı seçilmiştir (Şen, 2013: 58-59).

Kuzey Afrika ve Arap ülkeleri, 2011 senesinde Tunus'ta başlayan ve daha sonra Mısır, Libya, Yemen ve son olarak da Suriye'ye sıçrayan halk ayaklanmalarıyla bir değişim hareketi içine girmiş ve bu hareket uluslararası literatürde "Arap Baharı" olarak adlandırılmıştır. Değişim hareketinin ana ortak noktası, otoriter ve tek adam yönetimine sahip bu ülkelerde halkın özgürlük ve ekonomik haklarını toplu olarak hareket ederek yönetimden talep etmesi şeklinde meydana gelmiştir. Gerçekleşen bu halk ayaklanmaları sonucunda; Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de mevcut yönetimler değişmiş, bazı Arap ülkeleri ise yönetimden halkın taleplerini karşılamak için mevcut düzenlerinde değişiklikler yapmışlardır (Sandıklı ve Semir, 2014: 193). Suriye'de ise, aynı coğrafyayı paylaştığı ülkelerde yaşanan ayaklanmalar ve rejim değişiklikleri Suriye iktidarı tarafından fazla önem verilmemiş ve Suriye'nin diğer bölge ülkelerinden farklı olduğu ileri sürülerek Arap Baharı'nın Suriye'yi fazla etkilemeyeceği öne sürülmüştür. Ayrıca,

Beşar Esad'ın hem 2000 hem de 2007 yıllarında yapılan referandumlarda %97'nin üzerinde oy alarak hükümet başkanı seçilmesi, halkın yaşanan tüm sosyal ve ekonomik zorluklara rağmen onu tam olarak desteklediği ve kendisine karşı herhangi bir ayaklanma olmayacağı düşüncesinde olmasına yol açmıştır. Ancak, olaylar Beşar Esad'ın düşündüğünün tersine gelişmeye başlamış ve 2011 yılı Mart ayında

Baas rejiminin önde gelen destekleyicilerinden ülkenin güneyinde yer alan Dera kentinde ilk halk hareketi başlamıştır (Şen, 2013: 59). İlk halk hareketinin rejimin en fazla savunucularından olan bir şehirde başlamasının önde gelen sebepleri ise halkın yaşadığı ekonomik sıkıntı ve kuraklıktır. Bu sıkıntıları dile getiren gençlerin bir başkaldırı olarak duvarlara grafitiler çizmesi sonucu hapse atılması halk hareketinin başlamasına yol açmıştır. Özellikle bölgede elektrik ve iletişim yollarının kesilmesi ve ordunun eylem yapanlara karşı sert tutumu her ne kadar Beşar Esad tarafından istenen reformların yapılacağına dair söz verilse bile halk hareketinin diğer şehirlere sıçramasına engel olamamış ve büyüyen olaylar sonucunda iç savaş başlamıştır (USAK, 2011: 21).

2. SURIYE HALKININ ÜLKESİNİ TERK ETMESİ (GÖÇ KRİZİNİN BAŞLANGICI)

Suriye'de başlayan olayların ülke içinde yayılması ve iç savaşın başlamasıyla beraber zaten ekonomik ve sosyal sıkıntılar yaşayan Suriye halkının bir kısmı rejime karşı savaşmak için ülkesinde kalmayı seçmiş, diğer bir kısmı ise bu çatışmalardan

kaçmak için ülkelerini terk edip Suriye'ye coğrafi olarak başta Türkiye olmak üzere Irak, Mısır, Ürdün ve Lübnan gibi yakın ülkelere sığınmaya başlamışlardır (Boyras, 2015: 40-41). Başta Türkiye olmak üzere komşu ülkeler Suriye'den sığınma talebiyle gelen komşularına kapılarını açmış ve büyük bir kardeşlik örneği göstermiştir. Suriye halkının 2011 yılı içerisinde komşu ülkelere doğru başlattığı göç dalgasının geçen altı sene

içerisinde ulaştığı rakamlar çok büyük sayılara ulaşmıştır.

Tablo 1 incelendiğinde kayıtlı mültecilerin sadece %10'unun mülteci kamplarında kaldığı görülmekte, geri kalan %90'ının ise hazırlanan kamplar dışında buldukları ülkelerde serbest olarak yaşadıkları ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1: Kayıtlı Suriyeli Mülteci Sayıları

Statü	Adet	Yüzde
Toplam Kayıtlı Suriyeli Mülteci Sayısı	4,819,494	%100
Mülteci Kamplarında Kalan Suriyeli Mülteci Sayısı	494,947	%100
Mülteci Kampı Dışında Kalan Suriyeli Mülteci Sayısı	4,324,547	%100

Kaynak: UNHCR tarafından 20.07.2016 tarihi itibarıyla yayımlanan rakamlar (<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>) (erişim:26.07.2016)

Kamplar dışında kalan mültecilerin bazıları göç ettikleri ülkelerde yaşayan akrabalarının yanında kalmakta ve birlikte çalışmakta, gelir durumu yüksek olanlar kendilerine iş kurmakta, ancak büyük bir çoğunluğu kendilerine iş bulup yeni bir hayat kurmaya çalışmaktadırlar. Ancak Suriyeli mültecilerin her işi yapmaya ihtiyacı olduğu için düşük ücretlere razı olması, onların yoğun olduğu bölgelerde işçi ücretlerinde düşüşe ve o bölgelerde yaşayan yerleşik halk arasında işsizliğin artmasına yol açmaktadır (Akgül, Kaptı ve Demir, 2015: 10).

Kayıtlı Suriyeli mültecilerin Tablo 2'de yer alan yaş gruplarına ve cinsiyetlere göre dağılımı incelendiğinde ise, 18-59 yaş arası mültecilerin hem kadın hem de erkek mülteciler arasında birinci sırada olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise 5-11 yaş grubu onun ardından ise 0-4 yaş grubunun geldiği görülmektedir. Cinsiyetlere göre incelendiğinde ise erkek ve kadın mülteciler arasında erkek sayısının 18 yaşın altındaki yaş gruplarında kadın mültecilerden daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Kayıtlı Suriyeli Mültecilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Erkek (%)	Yaş Dilimi	Kadın (%)
9,5	0-4	8,8
10,7	5-11	10,2
6,9	12-17	6,6
21,6	18-59	22,5
1,5	60+	1,7

Kaynak: UNHCR tarafından 20.07.2016 tarihi itibarıyla yayımlanan rakamlar (<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>) (erişim:26.07.2016)

3. MÜLTECİ VE GÖÇMEN KAVRAMI

Türk Dil Kurumu sözlüğü göçmen kelimesini "Kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk)" olarak tanımlamıştır (TDK, 2016). Mülteci kelimesi ise

Mültecilerin Statüsünü Belirleyen Birleşmiş Milletlerin 1951 yılında imzalanan sözleşmesinde "ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu

nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi” olarak tanımlanmıştır (UNHCR, 2009).

Kendi topraklarından yaşadıkları baskı ve şiddet nedeniyle başka topraklara kaçan insanların korunması insanlık tarihinde yer alan en eski özelliklerdendir. Tarihi kalıntılar ve metinlerin incelenmesi sırasında bunlara ilişkin bulunan bilgiler ışığında günümüzden 3500 yıl öncesinde dahi kendi topraklarını baskı ve zulüm sebebiyle terk eden topluluklara rastlanılmıştır. Ancak mülteci ve göçmen kavramının esas önemli sayılmaya başladığı zaman 2’nci Dünya Savaşı sonrasıdır. 1951 tarihinde imzalanan Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme uyarınca kurulan UNHCR (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)’nin temel kuruluş amacı da 2’nci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan mülteci sorununu Birleşmiş Milletler adına ele almaktır. Günümüzde yaşanan küresel göçler incelendiğinde, hem mültecileri hem de göçmenleri kapsadığı ortaya çıkmaktadır ancak yolculuk tipleri aynı olsa da mültecilik ve göçmenlik öz olarak tamamen birbirinden farklıdır ve uluslararası hukukta da düzenlemeleri birbirinden farklıdır. Göçmenler, daha refah bir gelecek yaşamak için yeni iş ve çalışma olanakları aramak için buldukları bölgeyi terk ederler ancak mülteciler hayatlarını kurtarmak için yaşadıkları bölgeleri terk ederler çünkü yaşadıkları zulmün kaynağı kendi yöneticileridir ve bu nedenle mülteciler sığındıkları ülkeler tarafından koruma altına alınmazlar ise veya kendi ülkelerine geri gönderilirler ise yaşamları tehdit altına girer (UNHCR, 2016). Örnek verecek olursak halihazırda yaşanan göç krizinde Avrupa Birliği ülkelerinin kapılarına dayanan bir çok insan vardır ancak hepsi mülteci değildir. Kosova vatandaşı olup Avrupa Birliği’ne göç etmek için sınır kapılarına giden insanlar ile ülkelerinde yoğun tehdit altında yaşayan Suriye vatandaşlarını da iyi bir şekilde ayırt etmek gerekmektedir.

Mültecilerin ve göçmenlerin hukuki haklarını belirleyen Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve diğer hukuki

organizasyonlar tarafından yayımlanan ve bir çok ülke tarafından imzalanan bir çok uluslararası sözleşme mevcuttur ve imzalayan ülkeler de sözleşmelerin hükümlerine uymak mecburiyetindedir. Bahse konu uluslararası sözleşmeler aşağıda belirtilmiştir (Madde14, 2016).

Birleşmiş Milletler Nezdinde İmzalanan Sözleşmeler;

- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü
- BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
- BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
- BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Tüzüğü
- Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme
- Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme
- İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme
- Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilere İlişkin Kılavuz İlkeler
- Sınırşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi
- İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesi, Ortadan Kaldırılması ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol
- Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol
- BM İnsan Hakları Savunucularının Korunması Belgesi
- Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname
- Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması için Prensipler Bütünü

- Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi Göçmen ev işçileri hakkında 1 No'lu Genel Yorum
- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
- Kanun Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazların Etkili Bir Şekilde Önlenmesi ve Soruşturulması Hakkında Prensipler
- Zorla Kayıp Edilmeye Karşı Herkesin Korunmasına Dair Bildiri

Avrupa Konseyi / Avrupa Birliği Nezdinde İmzalanan Sözleşmeler

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi
- Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme
- Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi
- Schengen Yürütme Anlaşması
- AB Dublin II Yönetmeliği
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü
- Sığınma isteyenlerin ülkeye kabulüne ilişkin asgari standartları belirleyen 27 Ocak 2003 tarihli 2003/9/EC Sayılı Konsey Yönergesi
- AT Konsey Tüzüğü EURODAC
- Tampere Başkanlık Sonuç Bildirisi Kararları 1999
- Seville Başkanlık Sonuç Bildirisi Kararları 2002
- Brüksel Başkanlık Sonuç Bildirisi Kararları'na Ek 2004

Diğer Uluslararası Sözleşmeler

- Cartagena Mülteciler Bildirisi
- Afrika Birliği Örgütü Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Sözleşme
- Afrika Birliği Kampala Sözleşmesi
- Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin 1949 Cenevre Sözleşmesi

- Asya-Afrika Hukuksal Danışma Komitesi Mültecilere Karşı Muameleye İlişkin İlkeler
- Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Sözleşme
- Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Anlaşması

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir çok insanın ülkelerini terk etmek zorunda kalması ve savaş sonrasında iki kutba ayrılan dünyada Sovyetler Birliği'nde oluşan rejimden başka ülkelere kaçmak zorunda kalan bir çok insanın olması sonucunda ortaya çıkan göç ve sığınma sorunlarının gerektirdiği çözüm ihtiyacına Birleşmiş Milletler daha fazla kayıtsız Birleşmiş Milletler daha fazla kayıtsız kalamamış ve önce 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Beyanamesini yayımlamış (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1016), daha sonra ise mülteciler ile sığınmacıların hukuki statülerini ve sığındıkları ülkelerin sorumluluklarını düzenleyen Cenevre Sözleşmesi 1951 yılında hazırlanmış ve 1954 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Sözleşmenin temelinde İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi baz alınmış ve ayrımcılık yapmama ilkesi benimsenmiştir. Ancak Cenevre Sözleşmesi özellikle hem Avrupa kıtasını merkeze aldığı hem de kişilerin konumlarından dolayı eşit olarak değerlendirilmediği konusunda bir çok eleştiri almıştır. Bu sebeple, 1967 yılında yapılan Ek Protokol ile eleştirilen konularda düzenlemeye gidilmiştir ancak hem metinde geçen Avrupa kelimesi kaldırılrsa dahi uygulamada ayrımcılığın devam etmesi hem de doğal afet, kıtlık ve ülke içi kargaşalar sebebiyle ortaya çıkan mülteci akımlarına net bir cevap verememesi sebebiyle Cenevre Sözleşmesi ve Ek Protokol eleştirilmeye devam etmiştir (Barkın, 2014: 337-338).

Göç politikalarına Avrupa Birliği perspektifinden bakıldığında ise, Avrupa Birliği'nde göç politikası Adalet, İçişleri ve Vatandaşlık politikası başlığı içinde yer almakta ve halihazırda en aktif politikalarından biri olarak öne çıkmaktadır. Göç politikasının gelişiminin ilk adımı

1957 yılında imzalanan Roma Antlaşmasının 48'inci maddesinde atılmıştır, bu maddeye göre antlaşmayı imzalayan ülkelerin işçileri eğer başka üye bir ülkede iş bulabilirse serbest dolaşım hakkından yararlanabilecektir (Şemşit, 2010: 84). İkinci adım ise 1985 yılında imzalanan Schengen Antlaşması ile atılmıştır, Schengen Antlaşmasında yer alan iç sınırlar arasındaki pasaport kontrollerinin kaldırılmasıyla beraber antlaşmayı imzalayan ülkeler arasında sığınma ve göç konularında ortak bir yöntem geliştirme süreci başlamıştır. 1986 yılında imzalanan Tek Avrupa Senedi ile de Avrupa Birliği ilk kez göçe dair kararlar mevzuata girmiştir. Artık Avrupa vatandaşı olmayanlara karşı ortak bir mevzuat oluşturulmasının ilk adımları atılmıştır. 1990 yılında imzalanan Dublin Anlaşmasında ise sığınma başvurusunda bulunanlar için ortak kurallar kabul edilmiştir. Bunlardan en önemlisi her hangi bir üye ülkeye sığınma başvurusunda bulunup ret cevabı alan bir kişiye diğer başvuracağı üye devletlerden de ret cevabı verilmesi gerektiği kuralıdır (Sönmez, 2015: 210-211). 1992 yılında imzalanan Maastricht anlaşmasında ise sığınma, göç ve vize konuları topluluğun ortak çıkarı olarak belirlenmiş, Adalet ve İçişleri (günümüzde Güvenlik Güçleri ve Adalet Alanında İş Birliği) sütununa dahil edilerek üye hükümetler arası seviyede ele alınmaya başlanmıştır. 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması ile, göç politikası başlığı Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Birliği Adalet Divanı kapsamı içine alınmış ve daha önce imzalanan Schengen antlaşması da Avrupa Birliği hukukunun bir parçası olmuştur. Ayrıca “Kişilerin Serbest Dolaşımı, Sığınma, Göç ve Vize ile İlgili Diğer Politikalar” başlığı Avrupa Birliği'nin üç sütunlu yapısında birinci sütuna aktarılmıştır (Şemşit, 2010: 89-90). 1999 yılında yapılan Tampere Zirvesinde, Avrupa Birliği'nin yaşadığı göç sorununa karşı üye ülkelerin beraber hareket etmelerinin gerekliliği bir kez daha ortaya konmuş ve Avrupa Birliği'nde gerçekleştirilen sınır kontrollerinin arttırılması ve bu yönde projeler

geliştirilmesi kararı alınmıştır (Sönmez, 2015: 215-216). 2010 Lizbon Antlaşmasında ise, Avrupa Birliği içinde iç sınırların kaldırılması ve esas güvenlik alanının dış sınırların olduğu belirtilmiş, sığınma ve göç talebinde bulunacak diğer ülke vatandaşlarına karşı ortak bir politika benimsenmiş, göç politikasının Avrupa Birliği'nin güvenlik politikası nezdinde değerlendirilmesine değinilmiş, en son ve önemli olarak da üye ülkeler adına üçüncü ülkelerle geri kabul anlaşması imzalanabilmesi için Avrupa Birliği'ne yetki verilmiştir (Sönmez, 2015: 217).

Yukarıda bahsi geçen hukuki mevzuat ışığında; Avrupa Birliği'nin kendisine üye olmayan ülkeler tarafından kaynaklanan aşırı bir insan göçüne maruz kaldığı ve bu göçün hem sosyolojik hem de politik sorunlara yol açtığı anlaşılmaktadır. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin ve kurumlarının ise hem var olan göç sorununa karşı tedbirler almakta hem de uymak zorunda oldukları hem Birleşmiş Milletler düzeyinde imzalanan sözleşmeler hem de Lizbon Antlaşması ile yaptırım gücü artan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı uyarınca insan hakları kurallarına saygılı davranmaları gerekmektedir (Özkan, 2011: 187).

4. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÖÇ KRİZİNE BAKIŞ AÇISI

Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan 2015 yılına ait göç raporunda, geçen son on beş yılda uluslararası göçmen sayısının hızlı bir şekilde arttığını ve bu sayının 2015 yılı için 244 milyon kişi olduğu belirtilmiştir. 2000 yılında 173 milyon kişi olan uluslararası göçmen sayısı 2000-2005 yılları arasında yıllık %2 artarak 2005 yılında 191 milyon kişiye ulaşmış, 2005-2010 yılları arasında ise yıllık artış hızı %3'e çıkarak 2010 yılında uluslararası göçmen sayısı 222 milyon kişiye ulaşmıştır. 2010-2015 yılları arasında ise yıllık artış hızı %1,9'a gerilemiş ve 2015 yılında 244 milyon kişi olarak gerçekleşmiştir (UN DESA, 2016: 5). Yine aynı raporda, uluslararası göçmenlerin 2/3'üne OECD tarafından yüksek gelir grubuna sahip

ülkeler olarak tanımlanan ülkeler ev sahipliği yapmaktadır. 2015 yılını baz alacak olursak, 222 milyon kişi olan uluslararası göçmenlerin %71'i olan yaklaşık 173 milyon kişinin 124 milyonu OECD üyesi yüksek gelir grubu ülkelerde, 49 milyonu ise OECD üyesi olmayan ancak yüksek gelir grubuna sahip ülkelerde yaşamaktadırlar. Geriye kalan %29 yani yaklaşık 71 milyon kişi ise orta ve düşük gelir grubuna sahip ülkelerde yaşamaktadırlar. Bunların 61 milyonu orta gelir grubuna sahip ülkeler, geri kalan 10 milyonu ise düşük gelir grubu ülkeler

olarak dağılım göstermektedirler (UN DESA, 2016: 5).

Göçmenlerin dağılımını kıta bazında inceleyecek olursak; 2015 yılında Avrupa kıtasında ikamet eden göçmen sayısı 76 milyon kişi hemen ardından gelen Asya kıtasında ise bu sayı 75 milyon kişi olarak belirlenmiştir. Tablo 3'de 2000 ve 2015 yıllarında uluslararası göçmenlerin kıtalara göre dağılımı verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde 2000-2015 yılları arasında en fazla artışın Asya kıtasında gerçekleştiği görülmektedir (UN DESA, 2016: 6).

Tablo 3: 2000 ve 2015 Yıllarında Uluslararası Göçmenlerin Kıtalara Göre Dağılımı

Kıta	2000 Yılına Ait Göçmen Sayısı (Milyon Kişi)	2015 Yılına Ait Göçmen Sayısı (Milyon Kişi)
Avrupa	56	76
Asya	49	75
Kuzey Amerika	40	54
Afrika	15	21
Latin Amerika ve Karayipler	7	9
Okyanusya	5	8

Kaynak: (UN DESA, 2016: 6)

Göçmenlerin kaynaklarını kıta bazında inceleyecek olursak; hem 2000 yılında hem de 2015 yılında Asya kıtasının en önde yer aldığı, ayrıca Asya kıtasından göç edenlerin 2000-2015 yılları arası incelendiğinde diğer

kıtalara göre çok daha fazla artış gösterdiği anlaşılmaktadır (UN DESA, 2016: 15). Tablo 4'de 2000-2015 yılları arasında göçmenlerin kaynaklarına göre kıta bazında dağılımı gösterilmiştir.

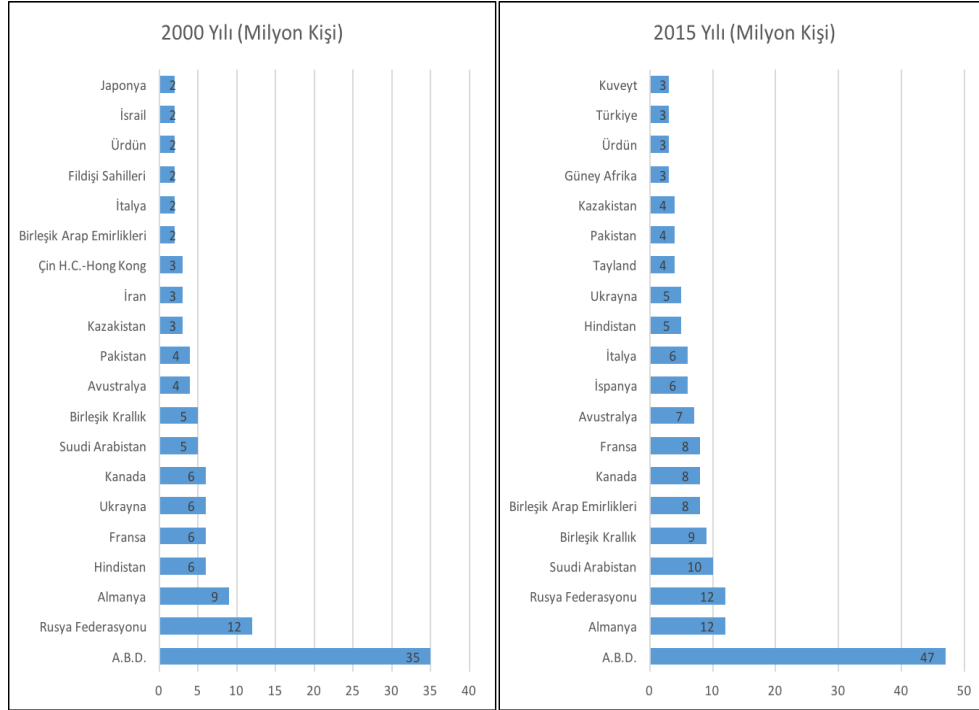
Tablo 4: 2000 ve 2015 Yıllarında Uluslararası Göçmenlerin Kaynaklarına Göre Kıta Bazında Dağılımı

Kıta	2000 Yılına Ait Giden Göçmen Sayısı (Milyon Kişi)	2015 Yılına Ait Giden Göçmen Sayısı (Milyon Kişi)
Avrupa	52	62
Asya	68	104
Kuzey Amerika	3	4
Afrika	23	34
Latin Amerika ve Karayipler	26	37
Okyanusya	1	2

Kaynak: (UN DESA, 2016: 15)

En fazla göç alan ülkeleri incelediğimizde ise Amerika Birleşik Devletleri hem 2000 hem de 2015 yıllarında en önde yer almakla beraber özellikle Avrupa ülkeleri 2000 yılı ile kıyaslandığında 2015 yılı rakamlarına göre daha üst sıralara çıkmışlardır. En fazla göçmene ev sahipliği yapan ilk 20 ülkenin 2000-2015 yıllarına ait istatistikleri Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: 2000 ve 2015 Yıllarında En Fazla Göçmene Ev Sahipliği Yapan Ülkeler

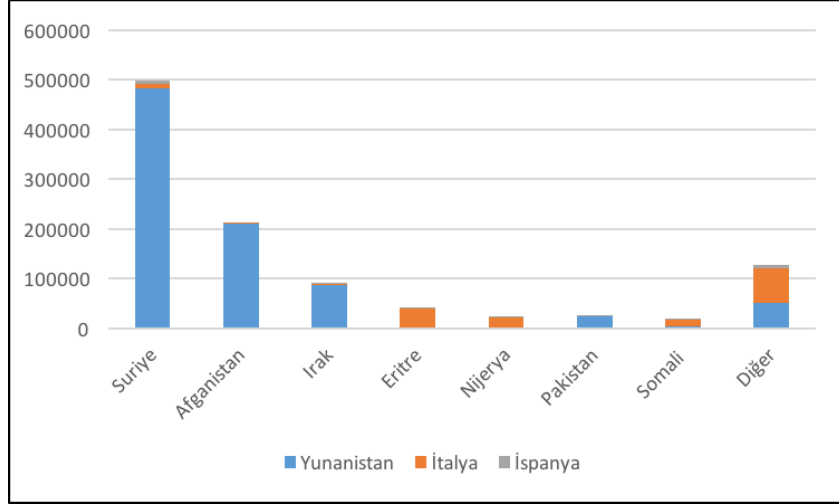
Kaynak: (UN DESA, 2016: 7)

Şekil 1 incelendiğinde Avrupa Birliği'nin lokomotif ülkelerinden olan Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, İspanya ve İtalya 41 milyon göçmene ev sahipliği yapmaktadır ve dünyada en çok göçmene sahip ilk 20 ülkenin içinde yer almaktadırlar, ayrıca diğer Avrupa ülkeleri de geri kalan 35 milyon göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Kuşkusuz, Avrupa Birliği ülkelerinde görülen mülteci sayısındaki artışın en büyük sebebi Suriye krizi sonrasında gelişen Suriyeli mülteci göçüdür. Sadece 2015 yılı ele alındığında ise Avrupa Birliği'nin 1.1 milyonunu sadece Almanya kabul etmiş, toplam 1.2 milyon mülteciye kapılarını açmıştır (Martin, 2016a: 307). 2011 yılında başlayan göç dalgası karşısında Avrupa Birliği'nin göçmenlere kapılarını gecikmiş bir şekilde ancak 2015 yılında açmasının en önemli sebebi ise her siyasi açıklamalarında insanlık onuru, demokrasi ve insan hakları gibi söylemlerin en başlı savunucularından olan Avrupa Birliği'nin mülteci krizinin ne kadar önemli bir kriz olduğunun farkına

varması yasadışı olarak deniz yoluyla Avrupa ülkelerine kaçarken botlarının batması sonucu boğulan ve karaya vuran çocuk bedenlerinin yazılı ve görsel medyada infial uyandırması sonucunda olmuştur (Ercan, 2016: 5).

Göç krizinin artışıyla beraber Schengen anlaşması kapsamındaki sınır kapılarında artan denetim sonucunda Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan Avrupa'ya gitmek isteyen mülteciler sınır geçişi yönünden daha kolay ancak hayati tehlike bakımından daha zor olan deniz yolunu seçmeye başlamışlar ve sahip olduğu bir çok ada sebebiyle daha erişilebilir olan başta Yunanistan olmak üzere İtalya ve İspanya gibi Akdeniz'e kıyısı olan Avrupa Birliği ülkelerini ilk varış noktası olarak seçmişlerdir. Şekil 2'de de görülmektedir ki Orta Doğu ülkelerinden gelenler öncelikli olarak Yunanistan'a, Kuzey Afrika ülkelerinden gelenler ise öncelikli olarak İtalya ve İspanya'ya girmektedirler.

Şekil 2 : Ocak-Aralık 2015 Tarihleri Arasında Deniz Yoluyla Yunanistan, İtalya ve İspanya'ya Gelen Mültecilerin Milliyetlerine Göre Sayı ve Dağılımı

Kaynak: <http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/regionalupdates/Monthly%20Arrivals%20by%20Nationality%20to%20Greece%2C%20Italy%20and%20Spain%20-%20Jan-Dec%202015.pdf>
(erişim:02.08.2016)

Avrupa Ülkelerine Şekil 3'de gösterilen deniz yolunu kullanarak yasadışı yolla geçmeye çalışan ve bu yolu kullanırken bir çok kişinin hayatını kaybetmesi Avrupa Birliği ülkelerinin göçmen alımı konusunda kararını değiştirmiştir. Başta Almanya ve Avusturya olmak üzere diğer Avrupa Birliği ülkeleri sınır kapılarını açmış, ancak daha sonra açılan bu kapılar tekrar kapatılmış ve Şekil 3'de gösterilen göç rotası üzerinde yer alan ülkeler tarafından sınırlara göçmenlerin girişini engellemek için dikenli telden barikat oluşturulmuştur

(Ercan, 2016: 5). Bunun üzerine Almanya Başbakanı Merkel tarafından, Dublin sözleşmesi hükümleri hilafında göçmenlere kucak açılarak (Dublin sözleşmesi uyarınca göçmenlerin ilk ulaşım noktalarında kayıt altına alınmaları ve ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir) göçmenlerin direk olarak Almanya'ya sığınmacı başvurusu yapabileceği açıklanmış ve 12 Eylül 2015 tarihinde 12,000'den fazla göçmen Almanya'ya ayak basmıştır (Martin, 2016a: 309-310).

Şekil 3 : Türkiye-Almanya Arası Göç Rotaları

Kaynak: (Martin, 2016b: 123)

Avrupa Ülkelerinin sınırlarını göçmenlere kapatmasının ise çeşitli nedenleri vardır; bunlardan ilki hala etkileri süren ekonomik kriz içindeki ülkelerin bir de göçmenlerin ülkelerine alınmasıyla ortaya çıkacak maliyetlerle karşılaşmak istememeleri, ikincisi göçmenlerin kabul edilmesiyle beraber yerel halkın işsizlik oranlarının artacak olması, üçüncüsü kabul edilen mültecilerin ülke içinde suça karışmaları durumunda artacak güvenlik sorunları ve dördüncü olarak da uzun vadede kabul edilen göçmenler ile onların birinci ve ikinci kuşak çocuklarının Avrupa'ya entegrasyon sorunlarıdır. Özellikle 1970'li yıllarda Avrupa'daki iş gücü ihtiyacı sonucunda alınan göçmenlerin birinci ve ikinci kuşak torunlarının eğitim ve iş gücüne katılma oranları çok düşük olmakla beraber suça karışma oranları yüksektir (Martin, 2016a: 315). Bu durum sonucunda da bu ülkelerin siyasilerinin üzerinde yeni göçmenlerin alınmaması konusunda halkları tarafından büyük bir baskı mevcuttur.

Ancak tüm bu olumsuz argümanlara rağmen göçmenlerin alınmasına dair olumlu argümanlar da mevcuttur. Avrupa Merkez Bankası Başkanı Mario Draghi bir açıklamasında Avrupa Birliği ülkelerinde bir çok reform yapılmasına rağmen çalışan nüfusun sayısının artırlamadığını hatta

düşüşün bile durdurulamadığını belirterek iş gücü sorununu Avrupa Birliği ekonomisinin gelecekteki en büyük sorunlarından biri olarak gördüğünü ve göçmen kabulünün bir gereklilik olduğunu belirtmiştir (Euronews, 2016).

Ayrıca Almanya Başbakanı Merkel de ihtiyacı olan göçmenlere sınır kapılarının açılmasının bir insanlık görevi olduğunu ve gelen göçmenlerin de Almanya'ya entegre olacağına inandığını belirtmiştir (Deutsche Welle, 2016), ancak gelen göçmen sayısının artması ve Almanya'da suç olaylarına karışması sonrasında Almanya'da Merkel karşıtı söylemler artmaya başlamış ve Merkel'in partisi olan Hristiyan Demokrat Birliği bazı eyaletlerde oy kaybetmeye başlamıştır (The Trumpet, 2016). Hatta bazı ciddi medya organlarında bile uygulanan göçmen politikasının Merkel'in sonunu hazırladığına dair alaycı karikatürler resmedilmeye başlanmıştır (The Telegraph, 2016).

5. AVRUPA BİRLİĞİNİN GÜNCEL VARLIK SORUNLARI: GÖÇ KRİZİ VE BREXIT

Geçtiğimiz son iki yılda Avrupa Birliği iki büyük yara almıştır. Bunlardan birincisi Avrupa Birliği'nin karşı karşıya kaldığı göçmen krizi diğeri ise Birleşik Krallık'ın

Avrupa Birliği'nden ayrılmak için yaptığı referandumun etkisidir ve hala bu iki sorun Avrupa Birliği'nin güncel en önemli konularını oluşturmaktadır. Özellikle yazılı ve görsel medyada göçmen krizinin Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılma sürecini hızlandırdığı hatta sebebinin bu olduğuna dair bir çok açıklama vardır, hatta göç krizinin Avrupa'yı etkilemesinin asil mimarı olarak gösterilen Almanya Başbakanı Angela Merkel de aynı konu doğrultusunda hem siyasiler hem de Avrupa vatandaşları tarafından suçlanmaktadır. Hatta siyasilerin dışında ünlü milyarder George Soros bile yapılan referandum sonucunda Birleşik Krallık'ın Brexit kararı almasının ardında Merkel'in uyguladığı yanlış göçmen politikası olduğunu medya aracılığıyla açıklamıştır (Mail Online, 2016).

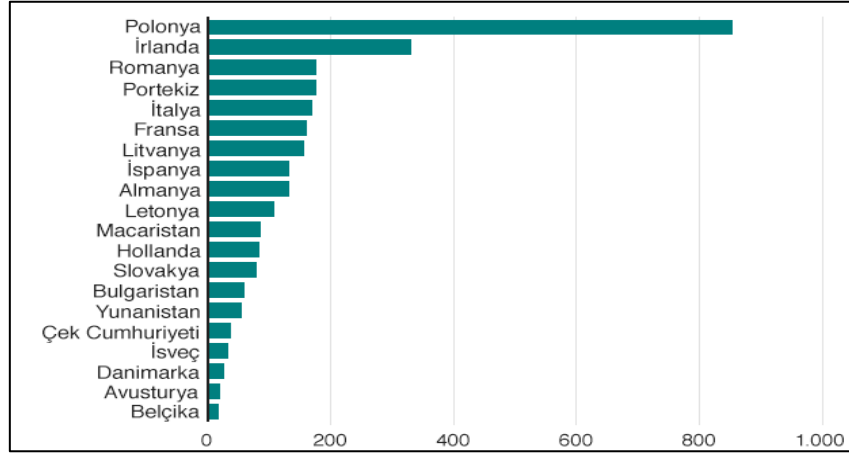
Birleşik Krallık, Avrupa Birliği'ne üye olma sürecinde dönemin Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle tarafından iki kez veto edilmiş, ancak De Gaulle'in siyasi hayatının sona ermesinin ardından 1973 yılında Danimarka ile beraber o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olarak kabul edilmiştir (Açıkmeşe, 2012: 613). De Gaulle'ün Birleşik Krallığı veto etmesinin ardındaki neden ise oldukça basittir, çünkü De Gaulle'e göre Birleşik Krallık yeterince Avrupalı değildir (Bildt, 2016). Aradan 43 yıl geçtikten sonra bazı görüşlere göre ise De Gaulle haklı çıkmıştır çünkü aradan geçen yıllarda Birleşik Krallık Avrupa Birliği'nin karar alma sürecinde bir çok kararı veto etmiş, Schengen anlaşmasını imzalamamış ve ortak para birimini kullanmayı reddetmiştir (Moore, 2016).

Son yıllarda Birleşik Krallık'ta muhafazakar partiler tarafından bir çok kez dile getirilen Avrupa Birliği'nden ayrılma çağrıları sonucunda, başbakan James Cameron 2015 yılı seçimlerini kazanması durumunda Avrupa Birliği'nden ayrılmayı talep edenler için bir referandum yapılması konusunda söz vermiş ve seçimlerin James Cameron tarafından kazanılması sonucunda referandum konusu tekrar gündeme gelmiştir (BBC, 2016a). 23 Haziran 2016

tarhinde yapılan referandum sonucunda ise %52 oranında Avrupa Birliği'nden ayrılma sonucu çıkmıştır, oyların dağılımına bakılacak olursa İngiltere Avrupa Birliği'nden çıkmak istemiş ancak İskoçya ve Kuzey İrlanda Avrupa Birliği'nde kalma yönünde oy kullanmışlardır (The Guardian, 2016). Referandum sonucunun ayrılma yönünde çıkmasıyla beraber diğer Avrupa Birliği ülkelerinden Fransa, Hollanda, İtalya ve İsveç'te de sağcı ve demokrat muhalefet liderleri kendi ülkelerinde de Avrupa Birliği üyeliğinin devam edip etmemesi konusunda referandum yapılması gerektiği konusunda hükümetlerine çağrıda bulunmuşlardır (BBC, 2016b). Ancak Birleşik Krallık'da yapılan referandumdan Brexit kararı çıkması sonrasında beraber ayrılmayı istemeyen hem halk hem de siyasilerden referandumun tekrarlanması talepleri de gelmiştir, çünkü İngiliz Parlamentosu açısından bakıldığında hem Lordlar Kamarasında hem de Avam Kamarasında Brexit'i isteyenler azınlıktadır (Wintour, 2016).

Ancak, referandumun esas incelenmesi gereken kısmı neden %52'lik bir kısmın Brexit istemesidir. Şüphesiz 43 yıllık birlikteliğin ardından ayrılık isteğinin bir çok nedeni olmakla beraber en temel iki nedeninden birincisi, Birleşik Krallık içinde çıkarılacak yasaların Avrupa Birliği yasalarıyla uyumlu olmak zorunda olması, ikincisi ve daha ağırlıklı olarak son yıllarda ön plana çıkan göçmen krizi ve yeni üyelerin Avrupa Birliği'ne alınacak olmasıdır. Özellikle eski Sovyet bloğu üyelerinin Avrupa Birliği'ne alınmasıyla beraber yaşanan aşırı işçi göçü mavi yakalılar arasında hoşnutsuzluk yaratmıştır, çünkü yeni gelen göçmen işçiler daha düşük ücretle çalışmakta ve bunun sonucunda da yerleşik halkın işsizlik oranları artmaktaydı (Boyle, 2015). Şekil 4'de; Ocak-Aralık 2015 tarihleri arasında İngiltere'de yaşayan Avrupa Birliği vatandaşları görülmektedir, şekil incelendiğinde en üst sırada yer alan Polonyalıların büyük bir çoğunluğunun İngiltere'ye çalışmak için gelen mavi yakalı işçiler olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Şekil 4: Ocak-Aralık 2015 Tarihleri Arasında İngiltere’de Yaşayan AB Vatandaşları (Kişi Sayısı x 1000)

Kaynak: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160616_10soruda_referandum (erişim:05.08.2016)

Ayrıca Suriye’de yaşanan iç savaş ve sonrasında başlayan göç krizi ile ilgili Türkiye ve Avrupa Birliği arasında Geri Kabul Antlaşması’nın imzalanması sonrasında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının vizesiz olarak Avrupa Birliği’ne alınma müzakerelerinin ve tam

üyelik için yeni müzakere fasıllarının açılmasının gündemde olması sebebiyle referandum öncesi ayrılma yanlılarının kampanyalarında Şekil 5’de yer alan afiş bir çok yerde kullanılmış ve ayrılık yanlıları referandum sonucunda istedikleri sonuca ulaşmışlardır.

Şekil 5: Birleşik Krallık’da Yapılan Referandum Öncesi AB’den Ayrılmayı İsteyenlerin Kullandığı Bir Afiş

Kaynak: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/may/25/vote-leave-turkey-british-migrants-turks-ankara-eu> (erişim:05.08.2016)

Suriyeli göçmen krizinin ayrılık talebine etkisini irdeleyecek olursak; referandumun yapıldığı tarihte Birleşik Krallık Suriyeli göçmenlere kapılarını açmamış ve ülkede Suriyeli göçmenlerin direkt etkileri (işsizliğin artması, güvenlik ve entegrasyon sorunları) görülmemiştir, ancak 2015 yılı itibarıyla 9 milyon göçmene ev sahipliği yapan Birleşik Krallık bu etkilerin hepsini daha önce ülkesine kabul ettiği göçmenler ile yaşamıştır ve artık yaşamak istememektedir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti ile imzalanan geri kabul antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti pasaportu sahiplerinin vizesiz seyahat kapsamına alınması ve gelecek yıllarda tam üyeliğin oluşması durumunda Birleşik Krallık topraklarında iş gücü dolaşımı kapsamında çalışma ve yerleşme ihtimalinin bulunması Birleşik Krallık halkını korkutmuş ve ayrılık yanlısı siyasetçiler de referandum öncesi bu korkuyu kullanarak hedeflerine ulaşmışlardır (Cookman, 2016).

Birleşik Krallık'ın Brexit talebinin hukuki boyutu incelendiğinde ise referandumdan ayrılık kararı tek başına Avrupa Birliği'nden çıkmak için yeterli değildir; öncelikle Birleşik Krallık'da parlamentodan ayrılık ile ilgili gerekli yasa ve kararların geçmesi gerekmektedir. Gerekli yasaların geçmesi sonrasında ise Lizbon Antlaşmasının 50'nci maddesi gereği Avrupa Birliği Zirvesi'ne ayrılık talebini iletmelidir. Talebin iletilmesini takiben ayrılığın nasıl ve hangi şartlar çerçevesinde yapılacağı ayrılmak isteyen üye ve Avrupa Birliği arasında belirlenir ve karşılıklı olarak karara varılır. Daha sonra hazırlanan anlaşma, Avrupa Parlamentosu'nun da onayı alındıktan sonra Konsey tarafından nitelikli çoğunlukla karar alınarak yürürlüğe girer. Tam olarak ayrılık gerçekleştirilene kadar ayrılmak isteyen ülkenin Avrupa Birliği'nin hukukunu uygulaması ve yürürlükteki yasalara uyması gerekmektedir (Open Europe, 2008: 46).

6. GÖÇ KRİZİNİN AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GELECEĞİNE MUHTEMEL ETKİSİ

Avrupa Birliği'nin günümüzde karşı karşıya kaldığı göç krizi ve Birleşik Krallık'da yapılan referandumda Brexit kararının alınması, Avrupa vatandaşlarının Avrupa Birliği'nin geleceği hakkında karamsar bir düşünce içine girmesine yol açmıştır. Birleşik Krallık'dan önce hiç bir ülkenin cesaret edemediği Avrupa Birliği'nden ayrılma kararına referandum ile halk tarafından karar verilmiş olmasının diğer ülkelere de örnek teşkil edebileceği ve başka üye ülkeler tarafından yeni ayrılık isteklerinin ortaya çıkma ihtimali Avrupa Birliği savunucularının korkulu rüyası olmuştur (Gürlel, 2016).

Avrupa Birliği savunucularının korkusu sebepsiz değildir; çünkü Birleşik Krallık halkının referandumda Brexit kararı vermelerinin altında yatan en önemli neden göçmen krizidir ve hali hazırda Avrupa Birliği'nin göçmen krizi ile olan mücadelesi devam etmektedir. Özellikle sığındıkları ülkelerden oturma ve çalışma izni alan göçmenlerin ucuz iş gücü pazarı yaratması sonucunda yerleşik halk arasında işsizlik sorunu ortaya çıkmış ve bunun sonucunda işsiz kalan halk hükümetlerinin uyguladığı göçmen politikalarına muhalefet yapmaya başlamıştır. Ayrıca bazı Avrupa Birliği ülkelerinde göçmenler tarafından işlenen suçlar ve terör eylemleri sonucunda yerleşik halk arasında güvenlik kaygısı ortaya çıkmıştır. Özellikle sağ ve milliyetçi görüşü savunan partilerin artan göç akını ile Avrupalılık Kimliğinin zaman içinde kaybolacağı yönündeki söylemleri halk tarafından destek görmüştür (Archick, 2016: 6). Bunun sonucunda da Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde muhalefette yer alan sağ görüşü savunan, milliyetçi ve Avrupa Birliği'nden ayrılmayı savunan partilere olan destek artış göstermiş ve yakın zamanda bu desteğin daha da artacağı değerlendirilmektedir (Stiglitz, 2016a).

7. SONUÇ

Sonuç olarak, göç krizinin Avrupa Birliği'nin geleceğine olan muhtemel yansımaları irdelendiğinde görülmektedir ki; Birleşik Krallık'ın Avrupa Kıtasında Almanya'dan sonra en fazla göçmene ev sahipliği yaptığı, artan göçmen rakamları sonucunda göçmenlere ev sahipliği yapan ülkelerde işçi ücretlerinin düştüğü ve işsizlik oranlarının arttığı, Birleşik Krallık'ta yapılan referandumdan ayrılık kararı çıkmasının diğer Avrupa Birliği ülkelerine de cesaret verdiği, muhalefet partilerinin mevcut hükümlere referandum kararı alınması konusunda baskı yaptığı, yapılan bu politika sayesinde oylarının arttığı ve önümüzdeki günlerde de Avrupa Birliği'nden ayrılma amacıyla yapılacak yeni referandumların Avrupa Birliği'nin yakın geleceği için en büyük tehdit olduğu değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

1. AÇIKMEŞE, S. A., (2012), Avrupa Birliği'nde Genişleme, B. Akçay & İ. Göçmen (Dü.) Avrupa Birliği; Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar içinde (s. 611-630), Ankara, Seçkin Yayıncılık.
2. AKGÜL, A. vd., (2015), Göç ve Kamu Politikaları: Suriye Krizi Üzerine Bir Analiz, The Global A Journal of Policy and Strategy, 1 (2), ss:1-22.
3. ARCHICK, K., (2016), The European Union: Current Challenges and Future Prospects, Congressional Research Service Report No.44249.
4. BARKIN, E., (2014), 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi, Ankara Barosu Dergisi, (1), ss:331-360.
5. BBC, (2016a), 10 soruda İngiltere'nin ABreferandumunu, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160616_10soruda_referandum, Erişim tarihi: 04.08.2016.
6. BBC, (2016b), Brexit: AB'de aşırı sağ liderler ülkelerinde referandum istiyor, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624_ab_sag_tepkiler, Erişim tarihi: 04.08.2016.
7. BILDT, C., (2016), Saying Yes to Europe, <https://www.project-syndicate.org/commentary/brexit-betrayal-uk-european-integration-legacy-by-carl-bildt-2016-02>, Erişim tarihi: 04.08.2016.
8. BOYLE, C., (2015), Just what is the UK's problem with Europe?, <http://www.cnbc.com/2015/05/27/why-would-the-uk-want-to-leave-the-eu.html>, Erişim tarihi: 05.08.2016.
9. BOYRAZ, Z., (2015), Türkiye'de Göçmen Sorununa Örnek Suriyeli Mülteciler, Zeitschrift für die Welt der Türken, 7 (2), ss:35-58.
10. COOKMAN, L., (2016), What if Turks talked about Britons the way Vote Leave talks about Turkey?, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/may/25/vote-leave-turkey->

- british-migrants-turks-ankara-eu,
Erişim tarihi: 05.08.2016.
11. DEUTSCHE WELLE, (2016), Merkel mülteci politikasını savundu, <http://www.dw.com/tr/merkel-multeci-politikasini-savundu/a-19297089>, Erişim tarihi: 03.08.2016.
 12. ERCAN, M., (2016), Mülteci Krizi Bağlamında Türkiye-AB İlişkileri ve Geri Kabul Anlaşması, Bölgesel Çalışmalar Dergisi , 1 (1), ss:1-22.
 13. ERGÜVEN, N. S. ve ÖZTURANLI, B., (2013), Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 62 (4), ss:1007-1061.
 14. EURONEWS, (2016), Migrants could help tackle eurozone ageing population - Draghi, <http://www.euronews.com/2016/06/09/migrants-could-help-tackle-eurozone-ageing-population-draghi>, Erişim tarihi: 03.08.2016.
 15. GÜRLESEL, C. F., (2016), Brexit ve Küresel Etkileri, <http://www.moment-expo.com/brexit-ve-kuresel-etkileri>, Erişim tarihi: 24.10.2016.
 16. HINNEBUSCH, R., (2008), Modern Syrian Politics, History Compass, 6 (1), ss:263-285.
 17. MADDE14, (2016), Uluslararası Sözleşmeler, http://madde14.org/index.php?title=Kategori:Uluslararası_Sozlesmeler, Erişim tarihi: 12.08.2016.
 18. MAIL ONLINE, (2016), Merkel's open door policy has brought 'chaos' to Europe, claims George Soros as German leader is blamed for Brexit over her failure to deal with migrant crisis, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3666511/Merkel-s-open-door-policy-caused-Britain-leave-EU-German-leader-blamed-Brexit-failure-deal-migrant-crisis-open-arms-immigration-policy.html>, Erişim tarihi: 04.08.2016.
 19. MARTIN, P. L., (2016a), Europe's Migration Crisis: An American Perspective, Migration Letters, 13 (2), ss:307-319.
 20. MARTIN, P. L., (2016b), Amerikan Gözüyle Avrupa'nın Göç Krizi, Göç Dergisi, 3 (1), ss:121-134.
 21. MOORE, C., (2016), Charles de Gaulle knew it: Britain does not belong in the EU, <http://blogs.spectator.co.uk/2016/05/charles-de-gaulle-knew-it-britain-does-not-belong-in-the-eu/>, Erişim tarihi: 04.08.2016.
 22. OPEN EUROPE, (2008), The Lisbon Treaty and the European Constitution: A side-by-side comparison, http://www.ecln.net/documents/lisbon/lisbon_-_constitution_side_by_side_open_europe.pdf, Erişim tarihi: 28.10.2016.
 23. ÖZKAN, I., (2011), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları Işığında Avrupa Birliği'nin Göç ve Sığınma Politikası, Ankara Barosu Dergisi, (1), ss:165-188.
 24. SANDIKLI, A. ve SEMİN, A., (2014), Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye, A. Sandıklı, ve E. Kaya (Ed.), Orta Doğu'da Değişim ve Türkiye içinde, (s. 193-256), İstanbul, Bilgesam.
 25. SÖNMEZ, P., (2015), Avrupa Birliği'nde Yeni Dönem Postkolonyal İlişkiler ve Göç Politikaları Diyaloğu, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
 26. STIGLITZ, J., (2016a), The Real Issues Of The Eurozone And How To Solve Them, <https://www.socialeurope.eu/2016/09/the-real-issues-of-the-eurozone-and-how-to-solve-them/>, Erişim tarihi: 25.10.2016.

27. ŞEMŞİT, S., (2010), Avrupa Birliği Göç Politikasının Güvenikleştirilmesi ve Dışsallaştırılması: Türkiye'ye Yansımaları, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
28. ŞEN, Y., (2013), Suriye'de Arap Baharı, Yasama Dergisi , (23), ss:55-79.
29. TDK, (2016), Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57ada85b7bf635.17794520, Erişim tarihi: 12.08.2016.
30. THE GUARDIAN, (2016), EU referendum: full results and analysis, <http://www.theguardian.com/politics/ng-interactive/2016/jun/23/eu-referendum-live-results-and-analysis>, Erişim tarihi: 04.08.2016.
31. THE TELEGRAPH, (2016), Angela Merkel's historic error on immigration, <http://www.telegraph.co.uk/news/world-news/europe/germany/angela-merkel/12193876/Angela-Merkels-historic-error-on-immigration.html>, Erişim tarihi: 03.08.2016.
32. THE TRUMPET, (2016), The Fall of Merkel and Rise of a New Germany, <https://www.thetrumpet.com/article/13658.2.0.0/society/immigration/the-fall-of-merkel-and-rise-of-a-new-germany>, Erişim tarihi: 03.08.2016.
33. UN DESA, (2016), International Migration Report 2015 Highlights, New York, UN Department of Economic and Social Affairs.
34. UNHCR, (2009), Mülteci Kimdir?, <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?page=29>, Erişim tarihi: 12.08.2016.
35. UNHCR, (2016), Mülteciler, <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?page=72>, Erişim tarihi: 12.08.2016.
36. USAK, (2011), Mayınlı Arazide Yürümenin Adı: Suriye'de Değişimi Zorlamak, USAK Raporları No.11-04, Ankara.
37. WINTOUR, P., (2016), UK voted for Brexit – but is there a way back?, <http://www.theguardian.com/politics/2016/jun/29/uk-voted-for-brexit-but-is-there-a-way-back>, Erişim tarihi: 08.08.2016.

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE İSTENEN GÖÇMEN PROFİLİ ANALİZİ: EKONOMİK GÖÇMEN Mİ, POLİTİK GÖÇMEN Mİ?

ANALYSIS OF THE DESIRED IMMIGRANT PROFILE IN THE EUROPEAN UNION: ECONOMIC IMMIGRANT OR POLITICAL IMMIGRANT?

Mehlika Özlem ULTAN*

* Yrd.Doç.Dr., Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: ozlemultan@gmail.com

ÖZ

Günümüzde göç ve göçmen profilinin incelenmesine yönelik yapılan çalışmaların çoğunun göçlerin nedenlerine yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak göçün nedenlerinin yanı sıra, göç alan ülkelerin göç alma nedenlerinin de araştırılması önem arz etmektedir. Göçmen profilinin genellikle ekonomik göçmenler üzerinden değerlendirilmesine rağmen, günümüz siyasi koşullarında savaşlardan etkilenen kişilerin politik amaçlı göçlerine de sıklıkla rastlanmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinin göç politikalarına bakıldığında, her ülkenin kendine uygun olan bir politika izlediği görülmektedir. Avrupa Birliği'nin ortak bir göç politikası çerçevesinde toplanması durumunda, istenen göçmen profilinin niteliklerinin de belirlenmesi gerekmektedir. Avrupa Birliği genelinde göçmen entegrasyonunun kolaylığı ya da zorluğunu belirleyen en önemli faktörlerden biri; ülkelere gelen göçmenlerle, ülkelerin istedikleri göçmen nitelikleri arasındaki ilişki olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği ülkelerinin istedikleri göçmen profilini analiz etmek ve ekonomik amaçlı göçmenlerin mi yoksa politik amaçlı göçmenlerin mi alınmasına onay verildiğini incelemek olarak belirlenmiştir. Böylece, göçün nedenlerine yönelik yapılan çalışmalara farklı bir bakış açısıyla bakmak ve Avrupa Birliği ortak göç politikası oluşumuna katkı sağlanıp sağlanamayacağı konusunda fikir sahibi olmak planlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği Göç Politikası, Ekonomik Göçmen, Politik Göçmen, Mülteciler.

Jel Kodları: F22, J15, J61.

ABSTRACT

Today, most studies on examining migration and immigrant profiles seem to focus on the causes of migration. However, it is important to investigate the causes of migration as well as the reasons why the countries are receiving immigration. Despite the fact that the immigrant profile is usually assessed on economic immigrants, in the present political conditions, political migrations of people who affected by wars are also frequently encountered. When the migration policies of the European Union countries are examined, it is seen that each country follows a policy that is appropriate for itself. If the European Union can create the framework of a common migration policy, the qualifications of the desired immigrant profile need to be determined. One of the most important factors determining the facility or difficulty of migration integration in the European Union is the relationship between the immigrants who come to the country and the immigrant qualification that the countries desire. The aim of this study is to analyze the desired immigrant profile of the European Union countries and to examine whether economic or political immigrants were approved. Thus, it is planned to take a different view of the studies on the causes of immigration, and to have an idea that it would be possible to contribute to the formation of the European Union common migration policy.

Keywords: The EU Immigration Policy, Economic Immigration, Political Immigration, Refugees.

Jel Codes: F22, J15, J61.

1. GİRİŞ

Uygarlık tarihi boyunca göç hareketleri hep gündemde olmuştur. Ancak küreselleşme çağı ile birlikte dünyadaki göç hareketleri oldukça fazlalaşmış ve devletlerin politikalarını etkiler hale gelmiştir. Birçok nedenden dolayı insanların göç ettiği bir ortamda, hiçbir ülkenin kendisini göçün meydana getirdiği sonuçlardan uzak tutması mümkün olmamaktadır. Günümüzde göç konusu sadece devletlerin değil, uluslararası örgütlerin de gündeminde yer almaktadır. Ekonomik amaçlı olarak ortaya çıkan, ancak siyasi olarak da bütünleşmeye önem veren Avrupa Birliği'nin (Saygın, 2017: 181), Avrupa kıtasında yaşanan göçmen trafiğinden fazlasıyla etkilendiği görülmektedir. Avrupa Birliği özgürlük, güvenlik ve adalet alanı oluşturmak için yürüttüğü faaliyetler kapsamına, göç politikalarını da dâhil etmiştir. AB kapsamında düzenlenen ortak politikalar daha çok yasa dışı göçle mücadele ve sınır kontrolleri üzerinden yürütülmektedir. Ancak bu çalışma, AB'nin yasa dışı göçle mücadele ve sınır kontrolleri konusundaki politikaları ve görüşlerinden ziyade, AB ülkelerine gelen ve ülkelerin almak istedikleri göçmen profilini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma, nitel ve nicel verilerden yararlanan bir yöntem izlemektedir. Konu hakkında teorik bilgilerin verilmesinden sonra istatistikî bilgiler ışığında Birliğin en az ve en çok göçmen alan ülkelerinin belirlenmesi ve bu ülkelerin hangi göçmen türüne daha çok ihtiyacı olduğunun anlaşılması ise çalışmanın en önemli amacını teşkil etmektedir.

Çalışma kapsamında değerlendirilecek olan göçmen profilinin anlaşılabilmesi için öncelikle göç konusunda yaşanan kavram karmaşasının giderilmesi gerekmektedir. Kavramsal çerçeve çizildikten sonra, göçlerin nedenine yoğunlaşan birçok çalışmanın aksine, göç alan ülkelerin istedikleri göç profillerine ulaşılmaya çalışılacaktır. Böylece, AB ülkelerinin yasal yollarla gelen göçmenlerin yol açtığı ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel

değişimlere nasıl yaklaştığının anlaşılması amaçlanmaktadır.

2. GÖÇ OLGUSU

Göç olgusu, merkezinde insan olmasından dolayı küreselleşmenin insani boyutu olarak nitelendirilmekte ve ülkelerin ekonomi politikaları, politik yapıları ve kültürel bağları üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Göçün etkileri konusuna değinmeden önce, göçün terim olarak incelenmesi, göçmen kavramının açıklanması ve göç ile ilgili diğer terimlere değinilmesi gerekmektedir.

Göç kavramı kısaca, bir bireyin yaşamını geçirmek üzere geçici bir süre için ya da sürekli olarak bir yerleşim yerinden diğerine, yerleşmek amacıyla yer değiştirmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Mutluer, 2003: 9). Göç, insanlık tarihi kadar eski bir süreç olduğu için birçok farklı ve derin kavramsallaştırma çalışmaları olduğu bilinmektedir. Ancak süre ve nedenden bağımsız olarak, en yalın haliyle yer değiştirme hareketi olarak nitelendirilmektedir (Hoppar, 2016: 1). Göç kavramının ayrıca yasal ve yasa dışı göç şeklinde ayrıştırılması da mümkün olmaktadır. Yasal göç, göçün genel tanımıyla benzerlik göstererek; "Kişilerin herhangi bir amaçla kendi ülkelerinin dışına çıkarak, diğer ülkelerde yaşamlarını sürdürmek için gerçekleştirdikleri insan hareketleri" şeklinde tanımlanmaktadır. Yasa dışı göç ise "Bir kişinin yasal olarak bulunduğu ülkeyi terk ederek, başka bir ülkeye yasa dışı yollardan girmesi; yasal yollardan girdikten sonra süresi içinde ülkeyi terk etmemek suretiyle, o ülkede yasal izin sahibi olmaksızın uzun süreli olarak yaşaması ve/veya çalışması" şeklinde ifade edilmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 14-15). Göçün kavramsallaştırılması sürecinde nedenlerine bağlı olarak zorunlu göç ve gönüllü göç ayrımı ortaya çıkmıştır. Zorunlu göç, bireylerin savaş, doğal afet ve kıtlık gibi sebeplerle yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalmaları şeklinde ifade edilmektedir. Gönüllü göç ise, bireylerin

ekonomik, eğitim, aile birleşimi gibi nedenlerle göç etmeye kendi iradeleriyle karar vermeleri şeklinde tanımlanmaktadır (Hoppar, 2016: 1).

Uluslararası Göç Örgütü'nün 2009 yılında yayınladığı 'Göç Terimleri Sözlüğü'ne göre göçmen kavramının net bir tanımı bulunmamaktadır. Göçmenin, kişisel rahatlık amacıyla ve herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın, kendi kararıyla göç etmeye karar verdiği bilinmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde göçmen; maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek ya da kendileri veya ailelerinin gelecekte beklentilerini arttırmak için başka bir ülke veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertleri şeklinde tanımlanabilmektedir. Göçlerin sebeplerinin ekonomik olmasından dolayı, göçmen kavramının bazı kaynaklarda ekonomik göçmen olarak da kullanıldığı da görülmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 22). Ancak göçmen kavramının kesin bir tanımının bulunmaması, farklı durumlarda farklı çeşitlilikte göçmen olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca göçmenlerin sayısının ve ülkelerini ne süreyle terk ettiklerinin net olarak belirlenememesi de, tanımlamanın yapılmasını zorlaştırmaktadır (Koser, 2007: 16).

Göç ve göçmen kavramlarından sonra, göçmen ile ilgili diğer kavramların da tanımlanması gerekmektedir. Mülteci, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre, "İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi" şeklinde tanımlanmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 43). Kendi kontrolleri dışında gerçekleşen olayların sonucunda mülteciler, zorla yerinden edilen topluluklar olarak önemli bir sayıya ulaşmışlardır (Kara ve Korkut, 2010: 154-155). Sığınmacı, "İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne dair yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişi" olarak

tanımlanmaktadır. Başvuru sonucunun olumsuz olması halinde bu kişilerin ülkeyi terk etmesi gerekmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 49). Bu doğrultuda sığınmacı, başka bir ülkeye iltica etmek isteyen ve bu amaçla başvuruda bulunan kişiyi nitelendirirken; mülteci, iltica hakkına sahip olan kişiyi tanımlamaktadır. Sığınmacı geçici statüye sahipken, mülteci kalıcı bir statüyü ifade etmektedir (Hoppar, 2016: 2).

3. AVRUPA'YA YAPILAN GÖÇLERİN SINIFLANDIRILMASI

Göç hareketleri tüm dünyaya yayılmış, birçok ülkeyi etkileyen geniş kapsamlı küresel bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Avrupa'nın göç hareketleri açısından tarihi incelendiğinde, İkinci Dünya Savaşı'na kadar göç veren konumda olduğu görülmektedir. Bu dönemden sonra ise göç almaya başlamış, kendi göç politikalarını oluşturmaya çalışmış ve bu süreçte en önemli göç alan merkezlerin başında gelmiştir.

Avrupa Birliği bünyesinde gelişen göç politikalarını tarihsel açıdan kesin çizgiler çerçevesinde değerlendirmek mümkün olmamaktadır. Bunun en önemli nedeni, Avrupa ülkelerinin göç konusunda tecrübelerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Kuzey Avrupa ve güney Avrupa'nın göç alma ve verme dönemleri bile birbirinden farklılık göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, yapılan sınıflandırmaların genellikle Batı Avrupa odaklı yapıldığı görülmektedir. Messina'nın (2007: 19) sınıflandırması değerlendirildiğinde, dönemlerin birbiri içine geçtiği, ancak yine de belli olaylar bağlamında çerçevelendirildiği ve döneme damgasını vuran olaylarla adlandırıldığı anlaşılmaktadır.

Messina'nın sınıflandırmasına bakıldığında, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'ya yönelik göçleri üç dönemde ele aldığı görülmektedir. 1945-1979 arasındaki ilk dönem 'misafir işçi dönemi', 1973-2007 arasındaki ikinci dönem 'aile birleşmeleri

dönemi' ve 1990 sonrası dönem ise 'düzensiz/zorunlu göç dönemi' şeklinde sınıflandırılmaktadır. Birbiriyle tarihsel olarak çakışan bu dönemleri olaylar çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir (Messina, 2007: 19). İlk dönem İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. Avrupa'nın savaş sonrası yeniden inşa edilmesi ve savaşın yaralarının sarılması sürecinde misafir işçilerin kuzeydeki sanayileşmiş ülkelere alınması söz konusu olmuştur. Bu dönemde en büyük dış göçün gerçekleştiği ülke Almanya olarak bilinmektedir. Avrupa ülkeleri ve özellikle Almanya'ya gerçekleşen göç hareketinin temelinde bu ülkeden gelen iş gücü talebi vardır. İkinci Dünya Savaşından sonra büyük bir nüfus kaybı ile karşı karşıya kalan Almanya, "Marshall Yardımı Planları" çerçevesinde önemli istihdam alanları oluşturmuş ve iş gücüne ihtiyaç duymuştur (Suğanlı, 2003: 30). İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'lerin sonuna kadar olan döneme misafir iş gücü kavramı damgasını vurmuş ve 1960'lı yıllarda bu doğrultuda yapılan ikili ticaret anlaşmaları ön planda olmuştur. Böylece düzenli ve planlı göç politikaları uygulanmaya çalışılmıştır. Almanya'nın ardından 1964 yılında Avusturya, Belçika ve Hollanda, 1965 yılında Fransa ve 1967 yılında İsveç'in iş gücü anlaşmaları yapıldığı bilinmektedir (Yavuz, 2013: 612-613). 1970'lerin sonlarına kadar süren bu dönemde Yunanistan, İspanya, İtalya, Türkiye, Portekiz, Doğu Almanya, Polonya, Cezayir, Fas, Hindistan, Pakistan gibi ülkelere işçi göçü gerçekleştirildiği görülmektedir (Özerim, 2014: 22).

1973 yılında yaşanan Petrol Krizi, misafir işçi döneminin sonlanmasına yol açmış, böylece yeni bir dönem ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yaşanan ekonomik krizin etkisiyle ekonomide durgunluk başlamış, işsizlik oranları artmış, gelişen üretim teknolojilerinin ihtiyaç duyduğu işçi profili değişmiş ve misafir işçilerle durumun sürdürülmesi mümkün olmamaya başlamıştır. Misafir işçi döneminde alınan göçmenlerin Birlik açısından sorun teşkil

etmeyeceği ve istenilen zamanda göçlerin durdurulabileceği düşünülmektedir. Ancak bu süreçte ekonomik duraklama göç hareketini bir süreliğine kesintiye uğratsa da, aile birleşmeleri yoluyla ya da siyasi sığınma talepleri ile göçmen akışı devam etmiş ve göçün istenildiği zaman kolayca durdurulabilecek bir olgu olmadığı anlaşılmağa başlamıştır (Samur, 2008: 4). 1980'lerde işsizliğin arttığı öne sürülerek misafir işçilerin kendi ülkelerine dönmeleri talebi ortaya çıkmıştır. Bu dönem ayrıca AB'nin göç konusunda yasal düzenlemelere en çok ağırlık verdiği dönem olarak da karşımıza çıkmaktadır. Göçmenleri istediği zaman geri gönderemeyeceğini anlayan Birlik, vize politikaları oluşturmaya başlamış, üçüncü ülkelerle göç konusunda ikili anlaşmalar yoluna gitmiş, böylece yasal ve yasa dışı göçü kontrol altında tutmaya çalışmıştır (Uçarer, 2001: 292). Bu çalışmalardan en önemlisi, 1985 yılında Belçika, Fransa, Almanya, Lüksemburg ve Hollanda tarafından imzalanan 'Schengen Anlaşması' olarak değerlendirilmektedir. Schengen Anlaşması, imzalayan devletler arasındaki sınırları ortadan kaldırmayı amaçlarken, dış sınırlar üzerindeki denetimi artırmaktadır. 1986 yılında imzalanan 'Avrupa Tek Senedi' ile serbest dolaşım konusunda yeni bir adım atılmış, ayrıca Birlik dışından gelen göç hareketlerine yönelik çalışmaların da hızlandırılması planlanmıştır (Güleç, 2011: 97).

Düzensiz/zorunlu göç dönemi olarak nitelendirilen Soğuk Savaş sonrası dönem ise günümüze kadar uzanmakla birlikte, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Batı'ya iltica eden insanların ön planda olduğu bir sürecin yaşanmasına sahne olmuştur (Güleç, 2011: 86). Bu dönemin en önemli özelliklerine bakıldığında, daha çok yabancılar yasası, kimlik problemleri, yabancı düşmanlığı, etnik ve dinsel örgütlenmelerin yaygınlaşması ve siyasal hak talepleri gibi olayların yaşandığı görülmektedir (Yavuz, 2013: 613).

Birlik içinde iltica ile ilgili yasal çerçevenin temelini oluşturan Dublin Sözleşmesi'nin imzalanması, 1993 yılında yürürlüğe giren

Maastricht Antlaşması'nda oluşturulan 3 sütunlu yapıda 'Adalet, Güvenlik ve İç işleri' kapsamına göç konusunun dâhil edilmesi, 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması'nın göç yönetiminin müktesebata entegre edilmesini amaçlaması, Tampere, Lahey Zirveleri ve Aralık 2009'daki Zirve'de kabul edilen "Stockholm Programı", AB'nin göçle mücadele ve göçmenlerin entegrasyonu konusunda bu dönemde yaptığı önemli çalışmalar olarak dikkati çekmektedir (Güleç, 2011: 88-89).

Avrupa kıtasında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en büyük nüfus hareketlerinin görüldüğü bu dönemde; 1990'larda gerçekleşen Bosna-Hersek Savaşı, Cezayir İç savaşı, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki çatışmalar ve Arap Baharının yaşanması politik göçmen olarak nitelendirilebilecek mülteci akınına yol açmıştır (Özerim, 2014: 26). Böylece ortaya çıkan yasa dışı göçler ve ilticalar Avrupa'da göç krizinin artmasına sebep olmuştur (Schierup, Hansen, and Castles, 2006: 21). Mülteci ve sığınmacıların sayısında yaşanan artış, ülkelerde yaşanan terörizm, suç oranlarındaki artış, işsizlik sorunu ve sosyal politikaların çöküşü gibi olumsuz olaylardan, bu kişilerin sorumlu tutulmasına sebep olmuştur (Özerim, 2014: 27).

1973 Petrol Krizi öncesinde göç alma konusuna iş gücü olarak bakıldığı ve istenildiğinde durdurulabileceğinin düşünüldüğü belirtilmişti. Ancak özellikle 1990'lardan sonra sosyal koşullar, politik etkiler ve kültürel sebeplerle göçmenlerin buldukları ülkede birçok gerilime yol açtığı gözlenmektedir. Eskiden olduğu gibi birer ekonomik ya da politik katma değer olarak görülmeyen göçmenler, vatandaşlar nezdinde ekonomiye, sosyal yaşama, toplum güvenliğine ve kültürel bağlara birer tehdit olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Bu durum, göçmenlerin çok kültürlülük ve entegrasyon kavramlarından ziyade, dışsallaştırma ve ötekileştirme kavramları ile eşleştirilmesine sebep olmuştur. Göçmenlere ekonomi politikaları bağlamında ihtiyaç duyulduğu görülmekte,

ancak Avrupa vatandaşlarının göçmenlere bakışı da göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, AB'nin vatandaşlarına yönelik yaptığı anketlerin sorgulanması yerinde olacaktır.

2015 yılında yapılan son Eurobarometer çalışmaları incelendiğinde, 2014 yılıyla karşılaştırmalı verilere yer verildiği görülmektedir. 16-27 Mayıs 2015 tarihleri arasında 28 AB üye ülkesi, 5 aday ülke ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşlarına yapılan anket sonuçlarına göre, göç konusu AB genelinde %38 oranı ile en önemli sorun olarak değerlendirilmektedir. 2014 yılında 4. sırada yer alan göç, 2015 yılında %14'lük artışla ilk sıraya yerleşmiştir. Ülke bazında bakıldığında ise, göçü en önemli sorun olarak gören ülkelerin başında %65 ile Malta gelmektedir. Malta'yı %55 ile Almanya, %54 ile Estonya ve %50 ile Danimarka izlemektedir. Portekiz (%16) ve Yunanistan (%27) göçü AB'nin en önemli sorunları sıralamasında ilk üçe sokmayan iki ülke olarak göze çarpmaktadır. AB vatandaşlarına 'ülkenizin karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlar nelerdir' şeklinde sorulan soruya, en çok işsizlik olarak yanıt verildiği görülmekle birlikte, Malta, Almanya, İngiltere ve Danimarka yine göç konusunu en önemli sorun olarak belirtmiştir (Public Opinion in the European Union, 2015: 14-18).

4. GÖÇ ETME NEDENLERİ

Göç, göçmen ve bunlarla ilgili kavramların açıklaması yapıldıktan ve Avrupa'ya göçün tarihinden kısaca bahsettikten sonra göçün sebeplerinin de ele alınması gerekmektedir. Bireylerin göç etme nedenlerinin başında ekonomik sebepler gelmektedir. Ancak ekonomik boyutun yanı sıra göçün nedenleri arasında demografik, politik, toplumsal ve sosyo kültürel nedenlerin de olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bu durum, göçün insan merkezli bir yer değiştirme hareketi olmasından kaynaklanmaktadır. Göç hareketinden hem göçmenler hem de göç alan ülkeler etkilenmektedir. Bu durumda göçün sadece

ekonomik gerekçelerle değerlendirilmesi anlamsız hale gelmektedir.

Göçün sebeplerine bakıldığında itici ve çekici faktörler şeklinde ele alındığı görülmektedir. İtici faktörler, göçmenleri göçe zorlayan sebepler olarak karşımıza çıkarken; çekici faktörler göçmenlerin göç etme isteğini artıran sebepler olarak ele alınmaktadır (Lee, 1966: 50). İtici faktörlerin genellikle zorunlu göçlerle sonuçlandığı düşünülürken birlikte, çekici faktörlerin de gönüllü göçlerin oluşumuna imkân tanıdığı bilinmektedir. İlk kısımda yapılan zorunlu ve gönüllü göç tanımlarından sonra, bu durumların nedenlerinin irdelenmesi gerekmektedir.

Zorunlu göçlerin en önemli sebebi politik, dini ya da toplumsal baskılardan kurtulmak şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca savaş, sel, yangın ve deprem gibi felaketler sonucunda bireylerin yaşamlarını devam ettirdikleri bir coğrafyadan istekleri dışında göç etmeleri de zorunlu göç kapsamında değerlendirilmektedir. Bu tarz zorunlu göçler yasal ve yasa dışı yollarla yapılabilir. Yasa dışı yollarla göç eden kişilere yasa dışı göçmen denirken, yasal yollarla göç eden ve belli onaylardan sonra ülkeye kabul edilen kişiler ise mülteci olarak değerlendirilmektedir. Mülteci tanımından da anlaşılacağı gibi, buldukları ülkede siyasi otoriteyle anlaşmazlık veya çatışma halinde olan mülteciler, bu sebeple can ve mal güvenlikleri tehdit altında olduğu için başka bir ülkeye göç etmektedirler. Kritiz ve Keely'ye göre (1981: 18), mülteci göçü, göçün en dramatik hâli olarak görülmektedir. Tarihi açıdan bakıldığında mülteci göçüne uzun yıllardır rastlanmasına rağmen, bu konuda uluslararası alanda koruma faaliyetlerine girişilmesi durumu son zamanlarda sıklıkla gündeme gelmektedir. Mülteci statüsünde yer alan kişilerin, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre birçok hak elde ettikleri bilinmektedir. Bu kişilere eğitim hakkı, mahkemelere müracaat hakkı ve sosyal yardım imkânları açısından, ülke vatandaşlarıyla aynı haklar verilmeyle birlikte; bu haklar dışında kalan

çalışma, konut edinme, ikamet, mal edinme hakkı gibi konular kapsamında yabancılarla aynı statüde değerlendirildikleri görülmektedir (Cenevre Sözleşmesi, 1951).

Gönüllü/isteğe bağlı göçlerin sebeplerini ise 4 başlık altında değerlendirmek mümkün olmaktadır. Bu başlıklardan ilki kazanç ya da ticari amaç taşıyan göçleri kapsamakta; ikincisi, sistematik kolonizasyon sonucu gerçekleşen göçler olarak ele alınmakta; üçüncüsü, göç rekabeti sonucu gerçekleşen göçler olarak nitelenmekte ve sonuncusu ise iş bulma ve istihdam amaçlı göçler olarak değerlendirilmektedir. Bu durumda gönüllü göçlerin genellikle ülkeler veya bölgeler arası gelişmişlik farklarından kaynaklandığını söylemek mümkün olmaktadır (Yavuz, 2013: 611). İş gücü göçü de gönüllü göçler kapsamında değerlendirilmektedir. Buldukları ülkenin sosyo-ekonomik yapısının zayıf olması, istihdam kaygısı, ekonomik güven arayışı, hızlı şehirleşme ve sanayileşmenin etkileri dolayısıyla refah seviyesi ve sosyal yapıda ortaya çıkan değişiklikler, iş gücü göçlerinin sebepleri arasında sayılabilmektedir. Özellikle alt gelir grubuna dâhil olan ve kırsal kesimde yaşayan birçok bireyin, kent merkezlerine göç etmesi söz konusu olmaktadır. Bu durum, iş gücü göçünün az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleşmesini açıklar niteliktedir. Dolayısıyla gelişmiş ülkeler olarak değerlendirilen Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri gönüllü göçlerin başlıca merkezleri haline gelmiştir (Yavuz, 2013: 612).

Göçün nedenleri Avrupa bağlamında değerlendirildiğinde, Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra göç alan konumda olduğu görülmektedir. Bu göçlere hem zorunlu göçler hem de gönüllü göçler dâhildir. Daha özelde ele almak gerekirse bu dönemde Avrupa, sürekli göçler, geçici işçi göçleri, aile birleşmeleri ile gelen göçler, mülteci göçü, yasa dışı göçler ve düzensiz göçlerin hepsine ev sahipliği yapmıştır. Bunların yanı sıra, dönemsel göçler ve emekli göçlerine de rastlandığı

bilinmektedir. Avrupa gelişmişlik düzeyi ve coğrafi konumu sebebiyle hep göçmenlerin ilgisini çeken bir coğrafik konumda bulunmaktadır (Özerim, 2014: 19).

AB vatandaşlarına, 'göçmenler ülkenize sizce hangi amaçla gelmektedirler' şeklinde yöneltilen soruya birçok ülke vatandaşının ortak cevap verdiği görülmektedir. Buna göre, göçmenlerin kendi ülkelerine daha iyi koşullarda yaşamak ve iş bulmak için geldiklerini düşünenlerin sayısı oldukça fazladır. 2011 yılında yapılan ankete katılan 27 AB üyesi ülkeden 18'inin vatandaşlarında ise göçmenlerin iş bulmak için geldiği düşüncesi hâkimdir. Göçmenlerin politik amaçlı geldiğini düşünen vatandaşların çoğunlukta olduğu ülke sayısı ise 12'dir. Diğer sebepler, eğitim, evlilik, transit ülke olarak kullanmak, kişisel gelişim, daha iyi sağlık hizmetleri ve sosyal haklara kavuşmak ve göç edilen ülke ile tarihsel bağların olması şeklinde sıralanabilmektedir (Migrant Integration, 2011: 22).

Avrupa Birliği'ne gelen göçmenlerin göç etme sebeplerinin ülkelere göre dağılımının da incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Yaş aralıklarına göre bir analiz yapıldığında 15-24 yaş aralığında gelen göçmenlerin çoğunlukla ailevi sebeplerle geldikleri görülmektedir. Eğitim amacıyla gelen göçmenler İngiltere ve Avusturya'yı tercih etmişlerdir. İş bulma amacıyla gelen göçmenlerin, göç etmeden önce iş buldukları ülkeler genelde Çek Cumhuriyeti ve Kıbrıs olurken; göç etmeden önce herhangi bir iş bulmamış olan göçmenlerin genellikle İspanya, İtalya, Yunanistan ve İngiltere'ye geldikleri görülmektedir. Uluslararası koruma talebiyle ya da iltica yoluyla gelen göçmenlerin çoğunlukla 25-54 yaş aralığında olduğu anlaşılmaktadır. Bu yaş aralığında en çok iltica edilen ülkeler ise Slovenya, İtalya, Almanya, Fransa, İsveç ve İtalya olmuştur. Bunların yanı sıra, eğitim amacıyla, ailevi sebeplerle ya da aile birleşmesi yoluyla ve iş bulmak ya da iş bulma ümidiyle gelen göçmenlerin çoğunluğu da bu yaş aralığında bulunmaktadır. 55-64 yaş aralığına bakıldığında ise, eğitim ve iş amaçlı göçler

yerine yine ailevi göçler ve iltica yoluyla gelen göçmenlerin ağırlık kazandığını söylemek mümkündür. Bu yaş aralığında en çok iltica edilen ülkeler, Avusturya, İsveç, Almanya ve İngiltere olmuştur. Bu durumda tüm yaş aralığında göçmenlerin, hem iltica yoluyla hem de iş bulma amacıyla en çok Almanya'yı tercih ettiğini söylemek mümkün olmaktadır (Eurostat, 2014).

5. GÖÇ ALMA NEDENLERİ

Göçmenlere duyulan ihtiyaç, bir ülkenin demografik koşulları ve sosyal refah düzeyi ile ilişkili olarak belirlenmektedir. Ekonomik büyümenin ne kadar sağlandığı da önemli bir kriter olarak ele alınmaktadır. AB ülkelerinde göçmenlere ihtiyaç duyulmasının sebeplerini belli başlıklar altında toplamak mümkün olmaktadır. Göçmenlerin en başta yaşlanan nüfusa bir çare olabileceği düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir. Ayrıca yaşlanan nüfusa ilgili olarak emeklilerin çalışan nüfusa bağımlılığının artması da bu sorunun önemini vurgular niteliktedir. 2000'li yıllardan önce bir emekli maaşının karşılanabilmesi için 2 aktif işçinin primleri yeterli olurken, günümüzde 1 emekli için ancak 4 çalışana ihtiyaç duyulması söz konusu olmuştur. Emekli maaşlarına yapılan kamu harcamaları da bu bağlamda artmakta ve bunu karşılamak için göçmen işçilere ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir. Yaşlanan nüfusa ve doğum oranlarının azalmasına bağlı olarak, çalışan genç nüfusun da azaldığını söylemek mümkündür. Göçmenlerin genç, çalışma çağına olmaları ve iş gücünün verimliliğini artırabilecekleri düşüncesi de ön planda olmaktadır. Genelde hizmet sektöründe istihdam edilen göçmenlerin istihdam oranını da artırdığı ve ekonomi sağlamlık endekslerine olumlu katkı yaptığı iddia edilmektedir (Global Migration, 2008: 27-29).

Görüldüğü üzere, göçmenlere duyulan ihtiyaç demografik ve ekonomik ihtiyaçlar çerçevesinde şekillenmektedir. Ancak ihtiyacın esas sebebinin belirlenebilmesi için AB ülkelerinin nüfus verilerine ve

ekonomik yapısına bakılması gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 1: En Çok ve En Az Göç Alan Avrupa Birliği Ülkeleri

Ülkeler	Veriler	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Almanya	Nüfus	81.802.257	80.222.065	80.327.900	80.523.746	80.767.463	81.197.537
	Doğum	677.947	662.685	673.544	682.069	714.927	737.575
	Ölüm	858.768	852.328	869.582	893.825	868.356	925.200
	Gelen Göç	404.055	489.422	592.175	692.713	884.893	1.543.848
	Giden Göç	252.456	249.045	240.001	259.328	324.221	347.162
İngiltere	Nüfus	62.510.197	63.022.532	63.495.303	63.905.297	64.351.155	64.875.165
	Doğum	807.271	807.776	812.970	778.358	775.908	776.746
	Ölüm	561.666	552.232	569.024	574.945	568.840	601.272
	Gelen Göç	590.950	566.044	498.040	526.046	631.991	631.452
	Giden Göç	339.306	350.703	321.217	316.934	319.086	299.183
Fransa	Nüfus	64.658.856	64.978.721	65.276.983	65.600.350	65.942.093	66.488.186
	Doğum	833.654	824.263	821.844	812.343	819.328	799.671
	Ölüm	551.369	545.221	569.986	569.365	559.435	593.807
	Gelen Göç	307.111	319.816	327.431	332.640	339.902	363.869
	Giden Göç	269.531	291.594	255.922	286.820	294.082	297.969
Letonya	Nüfus	2.120.504	2.074.605	2.044.813	2.023.825	2.001.468	1.986.096
	Doğum	19.781	18.825	19.897	20.596	21.746	21.979
	Ölüm	30.040	28.540	29.025	28.691	28.466	28.478
	Gelen Göç	4.011	10.234	13.303	8.299	10.365	9.479
	Giden Göç	39.651	30.311	25.163	22.561	19.017	20.119
Slovakya	Nüfus	5.390.410	5.392.446	5.404.322	5.410.836	5.415.949	5.421.349
	Doğum	60.410	60.813	55.535	54.823	55.033	55.602
	Ölüm	53.445	51.903	52.437	52.089	51.346	53.826
	Gelen Göç	13.770	4.829	5.419	5.149	5.357	6.997
	Giden Göç	4.447	1.863	2.003	2.770	3.644	3.870

Kaynak: (Eurostat, 2017)

Yukarıdaki tabloda 2015 yılı itibarıyla en fazla göç alan ilk 3 ülkenin ve en az göç alan son 2 ülkenin demografik verilerine yer verilmiştir. Göçmenlerin nüfusun azalması sorununu çözeceğine yönelik ortaya atılan iddiaların, gelecek projeksiyonlarıyla gelmesi istenen ya da beklenen tahmini göçmen sayıları

üzerinden hareket ettiği bilinmektedir. Ancak tahminler yerine geçmiş yıllara dönük incelemeler yapıldığında göçmenlerin azalan nüfus sorununa tam olarak çözüm olacakları düşünülmemektedir. En fazla göçmen (yasal göçmenler ve mülteciler) gelen ülkelere bakıldığında, ülkeden göç eden

kişiler ve ölüm sayıları ile gelen göçmenler ve doğum sayıları karşılaştırıldığında, göçmenlerin aslında nüfus artışına neredeyse hiç katkıları olmadığı görülmektedir. Almanya örneğinden hareket edildiğinde; ölüm sayılarının her yıl doğum sayılarından fazla olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca ölüm sayıları ve giden göçmen sayıları toplandığında elde edilen sonuçtan, gelen göçmen ve doğum sayıları çıkarıldığında, nüfusun bu sayıya çok yakın oranda arttığı görülmektedir. Göçmenlerin gelişinin nüfusun sürekli azalmasını engellediği ve ölümlerle giden göçmen sayılarını karşılamaya çalıştığı düşünüldüğünde, nüfusun azalmasını bir süre daha sabit tutabileceği, ancak nüfusun artması için çok daha fazla göçmene ihtiyaç duyulacağı anlaşılmaktadır. AB göç politikaları kapsamında bakıldığında, göçmen politikalarını sıkılaştıran, sınır güvenliğini artıran ve göçmen alımında seçici davranmaya çalışan Birliğin, nüfusun azalması sorununu çözecek sayıda göçmen almasının çok da mümkün olduğu düşünülmektedir.

Avrupa Birliği'ne gelen göçmenlerin nitelikleri ve ekonomiye katkılarının olup olmadığı da değerlendirilmesi gereken noktalar arasında yer almaktadır. Bunun için öncelikle göçmenlerin eğitim seviyelerine bakılması gerekmektedir.

2014 yılı verilerine göre, ilk ve orta öğretim düzeyinin altında eğitim seviyesinde olan göçmenlerden yabancı ülke doğumlu olan 15-64 yaş arası ilk göçmen jenerasyonunun AB ülkelerine gelme yüzdeleri incelendiğinde, en çok göçmenin %62 ile Malta'ya geldiği görülmektedir. Malta'yı %60,1 ile Almanya, %58,5 ile Portekiz takip etmektedir. Göçmen yaşlarına daha dar çerçeveden bakıldığında; 15-24 yaş arası göçmenlerin %45 ile en çok geldiği ülke İngiltere olurken, %30 ile ikinci ülke Almanya olmuştur. En fazla gelen göçmenin 25-54 yaşları arasında olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yaş gruplarındaki göçmenlerin Almanya, İngiltere gibi ülkelere gittiği, ancak 25-54 yaş grubunun tüm AB ülkelerine yayıldığını söylemek mümkün olmaktadır. Örneğin, bu yaş

grubunda en fazla göçmene ev sahipliği yapan ülke %78 ile Lüksemburg olmuştur. Lüksemburg'dan sonra %71 ile Almanya, %69 ile Kıbrıs, %58 ile de Macaristan ve Slovenya gelmektedir. 55-64 yaş aralığında ise en çok göçmenin refah seviyesinin Avrupa'da en yüksek olan ülkelerden biri olan Finlandiya (%52,6) ve İsveç'e (%50,4) geldiği görülmektedir. Almanya yine %51 oranla bu yaş grubunda da üst sıralarda yer almaktadır. Bu durum Almanya'nın her yaş grubundan eğitim seviyesi düşük göçmen aldığı gösterir niteliktedir (Eurostat, 2014).

Avrupa Birliği'nin göçmenlere ekonomik sebeplerle ihtiyaç duydukları iddiasına karşın, aslında tüm göçmenlere iş verilmediği anlaşılmaktadır. 2014 yılında yapılan bir çalışmaya göre; AB ülkelerinde çalışmak isteyen göçmenlerin iş bulma konusunda karşılaştığı sorunlara bakıldığında, ev sahibi ülkenin dilini bilmemeleri, niteliklerinin yetersiz olması, oturma izni alamamaları ve dini ya da sosyal sebeplerle iş bulamadıkları anlaşılmaktadır. Göçmenlerin en çok Belçika, Finlandiya, İsveç ve Avusturya'da dil bilmeme sebebiyle iş bulamadıkları, İngiltere ve İtalya'da niteliksiz oldukları gerekçesiyle işsiz kaldıkları, Yunanistan'da oturma izinleri olmaması dolayısıyla iş bulamadıkları ve en çok İtalya ve Fransa'da sosyal gerekçelerle iş bulamadıkları anlaşılmaktadır (Eurostat, 2014).

Dünyanın bazı bölgelerinde yaşanan yoksullaşma, ekonomik krizler, işsizlik, siyasal istikrarsızlık, iç savaş gibi sebepler göç hareketlerinin artmasına yol açmaktadır. Avrupa gibi gelişmiş ülkelerin bulunduğu bir kıtada, ucuz iş gücüne duyulan ihtiyaç dolayısıyla, az gelişmiş ülkelere gelen göçler de Avrupa ülkeleri tarafından yeniden yapılanma ve ekonomik büyümeyi sağlamak için değerlendirilmektedir (Bardakçı Tosun, 2017: 703).

Arap Baharı öncesinde iç savaş veya siyasi istikrarsızlıklara sahne olan Irak, Afganistan gibi ülkelere başlayan göç dalgasının Arap Baharı sonrasında yaşanan

iç savaşlarla daha ciddi hâle gelmesi, mülteci krizinin AB'nin gündeminde en üst sıraya yükselmesine sebep olmuştur. Mülteci krizi dolayısıyla AB ülkeleri, mültecilere yönelik mevzuatı tekrar gündeme getirmiş ve yürürlükte olan Dublin Zirvesi kararlarını gözden geçirme gereği duymuştur. Dublin sistemine göre, sığınmacılar Birlik topraklarına hangi ülkeden giriş yaparlarsa o ülkede iltica başvurusu yapmak zorundadırlar. Bu durum, özellikle Orta Doğu ve Afrika ülkelerinden gelen mültecilerin Akdeniz ülkelerine giriş yapmak zorunda olmaları dolayısıyla o ülkelerde krizin daha yoğun yaşanmasına sebep olmuştur (Refugees and Migration, 2015: 16-17). Bu ülkelerdeki sığınmacıların sayısının artması, başta rahatsız olmayan Orta ve Batı Avrupa ülkelerinin de uzlaşmayı kabul etmesinde sebep olmuştur. Özellikle 2015 yılında yaşanan yoğun göçmen gelişi karşısında sessiz kalamayan İngiltere, Fransa gibi ülkeler de mülteciler konusunda yeni bir politika geliştirilmesi gerektiğine karar vermişlerdir (Hopyar, 2016: 5-7). Birçok Avrupa ülkesinin mülteci akınından hoşnut olmadığı bilinmekle birlikte, konunun ekonomik açıdan değerlendirilmesinin de unutulmaması gerektiği düşünülmektedir. Giderek yaşanan bir Avrupa Birliği'nde çalışma yaşında ve verimli olan mültecilerin varlığının değerlendirilmesi kaçınılmaz olacaktır. Mülteciler arasında girişimciler çıkması halinde ise ülke gelirine farklı açılardan da katkı sağlaması söz konusu olacak, bazı AB ülkelerinin karşı karşıya kaldığı ekonomik krizin aşılmasına da yardımcı olması mümkün olacaktır.

Göçmenlere olan ihtiyacın nüfus ve ekonomi çerçevesinde değerlendirilmesiyle birlikte, Almanya ve İngiltere hem en fazla göç alan hem de iltica oranlarının en yüksek olduğu ülkeler olarak ön plana çıkmaktadırlar. Bu durum sebebiyle, bu ülkelerin nüfusları ve ekonomik durumlarının incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Ekonomik büyümeyi etkileyen birçok parametre olmakla birlikte,

genç iş gücünün azaldığı ülkelerdeki ekonomik büyümenin sağlanması yasal göçmenlerle sağlanmaya çalışılmakta, hatta yasa dışı göçmenlerin kayıt dışı ekonomide çalıştırıldığı da bilinmektedir. Yukarıda verilen tabloda Almanya'nın doğum oranlarının ölüm oranlarından daha düşük olduğu görülmektedir. Hem doğurganlık oranının az olması hem de yaşlı nüfusun fazla olması dolayısıyla Almanya'da ekonomik durgunluk yaşanması mümkün olmaktadır (Miegel, 2016: 1). Bu duruma çözüm olarak görülen yasal göçmenlerin ülkeye girişlerinde sürekli artış olması da ekonomik büyümenin destekleneceğine yönelik yorum yapılmasına imkân tanımaktadır. Almanya'nın ekonomik büyüme verileri incelendiğinde, 2015 yılında gelen 1,5 milyon göçmenle birlikte büyüme oranını 0,1 oranında artırdığı ve 0,325'ten 0,425'e yükseldiği görülmektedir. 2017'nin başında açıklanan büyüme oranları da bu ortalamanın korunduğunu göstermektedir (Almanya, GSYİH Büyüme Oranı, 2017).

İngiltere örneğine bakıldığında ise, inişli çıkışlı bir grafik izlese de İngiltere'de doğum sayılarının ölüm sayılarından hep daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Ancak İngiltere de diğer AB ülkeleri gibi doğum sayılarının her yıl azaldığı ülkelerden biridir. Ülkeden giden göçmenlerin sayısı azalsa da gelen göçmenler genellikle artış göstermiştir. Azalan doğum sayılarının artan göç sayıları ile eşitlenmeye çalışılması durumu, İngiltere'de de karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun ekonomik büyümeye yansımalarının da değerlendirilmesi gerekmektedir. İngiltere'nin 2014 yılında 0,8 oranında ekonomik büyüme yaşadığı ancak, 2015 yılında bu oranın 0,45'e düştüğü, 2016 yılında 0,5 dolaylarında olduğu ve 2017 yılında ise artış göstererek 0,7'ye çıktığı görülmektedir (İngiltere, GSYİH Büyüme Oranı, 2017). Ekonomik büyümenin belirlenmesinde birçok parametrenin değerlendirilmesi gerekmekte, ancak azalan genç nüfusun olduğu, iş gücünün verimsiz hale geldiği ülkelerde ekonomik büyümenin

gerçekleşmesi için göçmene ihtiyaç duyulması kaçınılmaz olmaktadır.

Göçmenlere olan ihtiyaç konusunda vatandaşların fikirleri de önemli olmaktadır. Göçmenlerin ülkelerine yaptığı katkılar konusunda fikirleri sorulan vatandaşların verdikleri yanıtlar incelendiğinde; göçmenlerin çalışkan oldukları, kültürel çeşitliliğe katkıları olduğu, girişimci göçmenlerin ülke ekonomisine katkıda bulunduğu, komşu ülkelerden gelen göçmenlerin sosyal ve kibar olduklarına yönelik yanıtlar verdikleri görülmektedir (Migrant Integration, 2011: 23). Göçmenlere yönelik olumlu düşüncelerin olmasına rağmen göçmenlere olumsuz yaklaşan vatandaşların da bulunduğu bilinmektedir. Vatandaşların göçmenlere yönelik olumsuz düşüncelerinin arkasında yatan nedenleri ise; yerli halkın çalışacağı işleri ellerinden aldıkları, vergi kaçırarak yasa dışı yollarla çalıştıkları, suç olaylarına sıklıkla karışmaları, küstah davranışlarda bulunmaları, ülkenin sosyal ve sağlık sisteminden fazla yararlandıkları, topluluk halinde yaşadıkları ve bunun kaynaşmaya engel olduğu, dini farklılıklar sebebiyle bütünleşmeye yanaşmadıkları, ülkenin kendi kurallarına saygılı olmadıkları, çalıştıkları işlerde kalite standardının altında iş çıkardıkları şeklinde sıralamak mümkün olmaktadır. (Migrant Integration, 2011: 23-25).

Bu tarz olumlu ve olumsuz düşünceler olmasına rağmen, göçmenlerin gelmesinin istenmesinin esas sebebi, göçmenlerin azalan genç nüfus sebebiyle iş gücüne olan ihtiyacı kapatacaklarının düşünülmesidir. Göçmenlerin yerel halkın işlerini ellerinden aldığına yönelik düşünceler olduğu görülmektedir. Ancak göçmenlerin çalıştıkları sektörler incelendiğinde, aslında bu sektörlerin yerel halkın çalışmayı tercih etmediği ya da çalışma ücretini düşük bulduğu işler olduğu anlaşılmaktadır. Çoğunluğu hizmet sektöründe çalışan göçmenlerin genellikle, yaşlı bakımı gibi sağlık hizmetlerinde, tarım, inşaat, yol yapım işlerinde, ev temizliği, hizmetçilik, tekstil işleri gibi alanlarda faaliyet gösterdikleri bilinmektedir.

Nüfus ve ekonomi çerçevesinde değerlendirilebilecek olan Avrupa Birliği'nin göç alma nedenlerinin aslında hedeflenen nüfus politikalarını tam olarak karşılamadığı anlaşılmaktadır. Ülkelerin istedikleri göçmen profilinin, Avrupa göç tarihi incelenirken ortaya çıkan sonuçlardan ders alınarak şekillendiği düşünülmektedir. AB, günümüzde politik amaçlı gelen göçmenlerin, yerel halkın ve gönüllü göçmenlerin çalışmak istemediği işlerde çalışarak ekonomiye daha fazla katkı sağladığı düşüncesini ortaya koymaktadır. Bu durum, misafir işçi göçlerinin kalıcı göçmenlere dönüşmesi gibi değerlendirilmekte ve gelen göçmenlerden sadece ekonomik amaçlı yararlanılmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Avrupa Birliği'nin de bu sebeple göç politikalarını sıkılaştırdığı, kalıcı olmasını istediği göçmenlerin beklenen niteliklerini yüksek tuttuğu, ancak politik sebeplerle hayatta kalmak için gelen mültecileri niteliksiz işlerde çalıştırarak ekonominin ayakta kalmasını ve hatta büyümesini hedeflediği düşünülmektedir.

6. SONUÇ

Avrupa Birliği ülkeleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaş dolayısıyla ortaya çıkan iş gücü açığını kapamak adına göçmenlere ihtiyaç duymuştur. Göçmenler vasıtasıyla yeniden yapılanmanın ve ekonomik kalkınmanın da sağlanacağı umulmuştur. Bu yüzden, diğer ülkelerden istihdam amaçlı göçler yapılması teşvik edilmiştir. Bu dönemde yapılan göçlerin kalıcı olduğunun anlaşılması ve ekonomik krizler sonucu işsizliğin ortaya çıkmasıyla, ülke vatandaşları göçmenlerin iş gücüne katılmasından rahatsız olmuş ve bu durum AB göç politikalarının oluşturulmaya başlanmasıyla sonuçlanmıştır. Var olan göçmenlerin entegrasyonu konusu ön plana çıkmış ve yeni alınacak göçmenlerin sosyal gelişmişlik düzeyleri, verimli iş gücü yaşında olmaları ve yerli halk ile kültürel benzerlikleri gibi nitelikleri değerlendirilmeye başlanmıştır. Kültürel farklılıkları olan göçmenlerin alınmasıyla

Avrupa Birliği'nin 'çok kültürlü' yapısının vurgulanacağı düşünülmele birlikte, asimilasyon politikalarının da varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. İzlenen bu politikalar ülkeden ülkeye farklılık göstermekte, ancak göçmenlerin yol açtığı düşünülen sorunlara geçici çözümler bulunduğu gerekçesiyle Birliğin hep eleştirildiği anlaşılmaktadır.

Ucuz iş gücüne duyulan ihtiyaç dolayısıyla, AB ülkelerinin göçmenlere ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir. Ancak bu noktada gönüllü göçmen ve zorunlu göçmen, yani bir anlamda gönüllü göçmen ve mülteci/yasa dışı göçmen arasında bir ayırım yapılması gerekmektedir. Ekonomik amaçla gelen gönüllü göçmenler ile politik sebeplerle gelen mülteciler ya da yasa dışı göçmenler arasında fark bulunmaktadır. Bu farkın da ekonomik göstergelere yansıdığı düşünülmektedir. Ekonomik amaçlı gelen yasal göçmenler, yaşlanan nüfusa bağlı olarak artan iş gücü ihtiyacını karşılama konusunda faydalı görülmektedir. AB ülkeleri gönüllü göçmenlerin nitelikli göçmenler olmasını istemektedir. Bu kişilere oturma, çalışma izni verilmekte, bir süre sonra vatandaşlığa geçebilmekte ve ülke vatandaşlarının sahip olduğu haklara sahip olabilmektedirler. Bu şekilde nüfusun artması söz konusu olmaktadır. Ancak bu kişilerin doğurganlık oranlarının yüksek olduğu yaş dönemlerinde gelmeleri halinde nüfusun büyümesi mümkün olacaktır. Aksi takdirde, göçler sadece doğumlar ve ölümler arasındaki sayı dengesinin korunmasına ve nüfusun durağan kalmasına imkân tanıyacaktır. Nüfusun azalması sorunu da uzun bir süre gündemde kalmaya devam edecektir.

Konuya zorunlu göçmenler açısından bakıldığında ise, durumun daha farklı olduğu anlaşılmaktadır. Eurostat verileri de incelendikten sonra, aslında göçmenlere ekonomik açıdan ihtiyaç duyulduğu bilinmekte; iç savaş ve siyasi istikrarsızlıktan kaçarak AB ülkelerine sığınan, mülteci statüsü kazanan kişilerin ya da yasa dışı göçmenlerin yerli halka oranla ucuz iş gücünü oluşturduğu

söylenilmektedir. Bu kişilerin savaş bittikten sonra ülkelerine dönme ihtimali de göz önünde bulundurulduğunda, aslında AB ülkeleri ve politik göçmenler arasında bir kazan-kazan ilişkisi olduğu da düşünülebilmektedir. Mülteciler savaş ortamından uzaklaşarak hayatta kalma mücadelesi verip çalışmak zorundayken, AB ülkeleri de azalan genç nüfuslarına bağlı olarak verimli ve ucuz iş gücüne ihtiyaç duymaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen mülteci hakları kapsamında, mülteci statüsüne geçen politik göçmenlerin birçok hakka sahip olduğu görülmektedir. Ancak, bu kişilerin ülkelerindeki siyasi ortam nedeniyle ya da savaş sonucu zorunlu olarak göç ettikleri göz önünde bulundurulduğunda, ülke vatandaşlarının aksine, daha düşük ücrete ve daha zor çalışma şartlarıyla çalışmayı kabul ettikleri düşünülmektedir. Bu kişilerin bir süre sonra ülkelerine dönme ihtimalleri bulunduğu için de gönüllü göçmenler gibi uzun süreli olmamakla birlikte, vatandaşlık haklarından ve sosyal haklardan yabancı statüsündeki kişiler gibi yararlanabilmektedirler.

Vatandaşların ve devlet politikalarının göçmenlere bakışı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu da ortak bir göç politikası oluşturulmasını zorlaştırmaktadır. Ülkeler yasal göç yollarını sıkı politikalarla denetleyerek, Afrika ve Orta Doğu'dan gelecek mülteci akınına engellemeye çalışmaktadır. Ancak yasal yolların kapatılması yasa dışı göçü teşvik eden en önemli unsurların başında gelmektedir. Bu durum, yasa dışı yollarla gelen göçmenlerin kayıt dışı ekonominin bir parçası olarak kendilerine yer bulmaya çalışmalarına sebep olmaktadır. Sonuç olarak, AB ülkeleri ekonomik amaçlarla gelen gönüllü göçmenlere yönelik uyguladığı politikaları sıkılaştırmaya çalışırken, insan hakları bağlamında değerlendirilmesi gereken savaş mağdurlarının ülkeye girişlerinin kontrolünü de artırmayı hedeflemekte, ancak bu durumun yasa dışı göçleri tetiklediğini de inkâr etmemektedir.

Bu durumda politik sebeple gelen yasa dışı göçmenlerin ve mültecilerin, Birlik ülkelerinin ekonomilerinin büyümesine katkıda buldukları söylenebilmektedir. Yasa dışı göçmenler daha düşük ücrete, esnek çalışma saatlerine karşı çıkamadan çalışmayı kabul etmekte, kayıt dışı ekonomiye katkıda bulunmaktayken, mülteciler belli haklar çerçevesinde yabancılara eş statüde çalışabilmekte ve yine de ülke vatandaşlarından daha düşük koşullarda hayatını idame ettirmektedir. Ayrıca, mültecilerin sahip olduğu haklar dolayısıyla ülkelere geri gönderilememeleri, Birliğin, mülteciler yerine yasa dışı göçmenleri tercih edip etmediğinin de sorgulanmasına yol açmaktadır. Ekonomik amaçla gelen gönüllü göçmenlerin ise hem nitelikleri dolayısıyla hem de bir zorunluluk hissetmemelerinden dolayı işverenlerin ağır tekliflerini kabul etmedikleri görülmektedir.

Tüm bu açılardan bakıldığında, aslında cevabı baştan belli gibi görünen 'ekonomik göçmen mi, politik göçmen mi istenir?' sorusunun yanıtının politik amaçla gelen göçmenler, özellikle de yasa dışı göçmenler olduğu düşünülmektedir. Ekonomik krizlerin etkisini en alt seviyeye indirebilmek için, AB göç politikalarının çalışma çağına olan politik göçmenler üzerinden şekillenmesinin de oldukça muhtemel bir sonuç olduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- (2015). "Refugees and Migration", Kas International Reports, 11/12: 1-38.
- (2017). "Almanya, GSYİH Büyüme Oranı", <http://tr.tradingeconomics.com/germany/gdp-growth>, 26.03.2017.
- (2017). "İngiltere, GSYİH Büyüme Oranı", <http://tr.tradingeconomics.com/united-kingdom/gdp-growth>, 26.03.2017.
- BARDAKÇI TOSUN, S. (2017). "İtalya'nın Afrika Politikası", s. 699-706, (Ed.) ÇOMAK, H., SANCAKTAR C. ve ÇINAR, H.Y., Afrika Politikası 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı, Beta Yayınları, İstanbul.
- CENEVRE SÖZLEŞMESİ, (1951). "Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme", <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, 10.12.2017.
- ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT, (2008). "Global Migration". Barometer, Methodology, Results & Findings: 1-32.
- EUROPEAN COMMISSION, (2011). "Migrant Integration", Aggregate Report: 1-124.
- EUROPEAN COMMISSION, (2015). "Public Opinion in the European Union", Eurobarometer 83: 1-44.
- EUROSTAT, (2017). <http://ec.europa.eu/eurostat>, 16.03.2017.
- GÜLEÇ, C. (2015). "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları", Tesam Akademi Dergisi, 2(2): 81-100.
- HOPYAR, Z. (2016). "Avrupa'da Göç ve Mülteci Olgusu", Diaspora Araştırmaları Merkezi, Ocak 2016 Raporu: 1-12.
- KARA, P. ve KORKUT, R. (2010). "Türkiye'de Göç, İltica ve Mülteciler", Türk İdare Dergisi, 467: 153-162.
- KOSER, K. (2007). International Migration: A Very Short Introduction, Oxford University Press, Oxford.
- KRITZ, M.M. and KEELY, C.B. (1981). Global Trends in Migration, The Center for Migration Studies of New York, Inc., New York.
- LEE, E.S. (1966). "A Theory of Migration", Demography, 3(1): 47-57.

16. MESSINA, A. (2007). *The Logics and Politics of Post WWII Migration to Western Europe*, Cambridge University Press, Cambridge.
17. MIEGEL, M. (2016). "Immigration as Survival Strategy", *International Reports* 4: 1-6.
18. MUTLUER, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
19. ÖZERİM, G. (2014). "Avrupa'da Göç Politikalarının Ulusüstüleşmesi ve Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa Göç Tarihinde Yeni Bir Dönem Mi?", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 5(1): 1-48.
20. SAMUR, H. (2008). "Avrupa Birliği'nde Göçe Yönelik Global Yaklaşım", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2).
21. SAYGIN, D. (2017). "Afrika Güvenliğinde Cılız Bir Ses: Avrupa Birliği", s. 181-190, (Ed.) ÇOMAK, H., SANCAKTAR C. ve ÇINAR, H.Y., *Afrika Politikası 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı*, Beta Yayınları, İstanbul.
22. SCHIERUP, C., HANSEN, P. ve CASTLES, S. (2006). *Migration, Citizenship, and the European Welfare State: A European Dilemma*, Oxford University Press, Oxford.
23. SUĞANLI, M. (2003). *Almanya'da Yaşayan ve TC Merkez Bankasında Hesabı Bulunan Türklerin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve İşçi Dövizleri*, TC Merkez Bankası Yayını, Ankara.
24. UÇARER, E. (2001). "Managing Asylum and European Integration: Expanding Spheres of Exclusion", *International Studies Perspectives*, 2(3).
25. ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ, (2009). "Göç Terimleri Sözlüğü", No.18, [http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf), 12.03.2017.
26. YAVUZ, S. (2013). "Göç, Entegrasyon ve Din: Avrupa'da Yaşayan Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(26): 610-623.

**AB - TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE GÖÇ:
İLERLEME RAPORLARI ÜZERİNE İÇERİK İNCELEMESİ**
**MIGRATION IN EU-TURKEY RELATIONS:
A CONTENT ANALYSIS ON ACCESSION REPORTS**

Nermin AYDEMİR*, Gökberk KESKİN**

* Yrd. Doç. Dr. Antalya Bilim Üniversitesi, nermin.aydemir@antalya.edu.tr

** Antalya Bilim Üniversitesi Öğrenci gokberk.keskin@std.antalya.edu.tr

ÖZ

Son yıllarda küresel ölçekteki iktisadi ve siyasi sorunların hız kazanması ile birlikte sığınma göçünde ciddi bir artış söz konusudur. AB (Avrupa Birliği) başta olmak üzere gelişmiş ülkelerin giderek içe kapanmaları ise daha önce göç konusuna nispeten uzak kalmış ülkelerde ciddi bir yoğunluğu beraberinde getirmektedir. Bu durumun en çarpıcı örneklerinden biri Türkiye’de yaşanmaktadır. Cenevre Sözleşmesi’nde (1951) konulan coğrafi çekince¹ ile ‘iltica meselesinden’ uzun süre uzak kalan Türkiye, 2011’de başlayan Suriye göçü ile birlikte bugün dünyanın en büyük sığınma göçüne ev sahipliği yapmaktadır.² Bu durum ise Türkiye’nin göç siyasetini şekillendirmekte önemli yer tutan AB ile ilişkileri çok farklı bir boyuta taşımaktadır.

Bu çalışmada, AB’nin Türkiye’yi göç bağlamında resmettiği çerçeve üzerinde durulmaktadır. Her yıl AB’nin yayınladığı ilerleme raporlarındaki içerikten yola çıkılarak AB’nin konu hakkındaki bakış açısına yönelik detaylı incelemeler yapılmaktadır. Konu hakkındaki içeriği derinlemesine incelemek, farklı bakış açılarını saptamak ve bunları anlamlandırmak adına nitel içerik analizi yöntemi kullanılmaktadır. 15 yıllık bir dönem kapsadığı çalışmada her bir beş yılı temsilen 2000, 2005, 2010 ve 2015 raporlarını içeren bir örneklem seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İltica, göç, AB, Türkiye, İçerik Analizi

Jel Kodları: F22, O15, R23.

ABSTRACT

There has been an increasing growth in the asylum related migration with the intensification of economic and political problems worldwide. As the developed countries in general and European Union (EU) countries in particular adopt more restrictive policies, such migratory influx creates new countries of destination. Turkey is one of the most significant cases in this regard. Being largely away from asylum related “issues” with its geographical limitation on the Geneva Convention (1951),³ the country now hosts the largest asylum related migration in the World.⁴ This, in turn, leads EU-Turkey relations into a very different direction as (asylum related) migration lies at the core of EU-Turkey relations.

We examine how the EU frames Turkey with regard to the context of migration. Analyzing the content of yearly accession reports by the EU, we examine the EU perspectives on the subject area. We use qualitative content analysis to analyze the content in detail, to unveil existing patterns and to study the underlying factors of different patterns. We analyze the reports of 2000, 2005, 2010 and 2015 to represent the 15 year time period between 2000 and 2015.

Keywords: Asylum, Migration, EU, Turkey, Content Analysis

Jel Codes: F22, O15, R23.

¹ <http://www.unhcr.org/protection/convention/3d9abe177/reservations-declarations-1951-refugee-convention.html> (Erişim tarihi: 14.12.2017).

² <http://www.unhcr.ie/about-unhcr/facts-and-figures-about-refugees> (Erişim tarihi: 15.07.2017)

³ <http://www.unhcr.org/protection/convention/3d9abe177/reservations-declarations-1951-refugee-convention.html> (Erişim tarihi: 14.12.2017).

⁴ <http://www.unhcr.ie/about-unhcr/facts-and-figures-about-refugees> (Erişim tarihi: 15.07.2017)

GİRİŞ

Türk Devleti her ne kadar son dönemde aldığı Suriyeli göçü ile gündeme gelse de esasen Türkiye Cumhuriyeti göçler üzerine kurulmuş ve göçlerle şekillenmiştir. İmparatorluk topraklarının önemli bir kısmının kaybedilmesi ile birlikte Osmanlı tebaasından milyonlarca Müslüman anayurda ‘geri dönmüştür’. Kesin verilere ulaşmak mümkün olmamakla birlikte, 18. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun zayıflamasından 1990’lara kadar geçen zaman dilimi içerisinde Kırım’dan, Kafkaslardan ve Balkanlardan yaklaşık 5,5 milyon göçmenin Anadolu’ya yerleştiği düşünülmektedir (Kırisci, 1991). Cumhuriyet tarihinde ilk kez 1927 yılında yapılan resmi nüfus sayımında ülke nüfusunun 13 milyon 648⁵ bin olduğu dikkate alındığında, muhacir nüfusun nasıl bir kurucu unsur olduğu gözler önüne gelmektedir.

Türkiye, böylesi bir göç zeminin üzerine kurulmakla birlikte başta iltica olmak üzere göç mevzuatı ve kurumları açısından son derece sınırlı bir birikime sahiptir. Mevcut literatüre göre, bu çelişkinin en temel açıklaması, bahsedilen göçün esasen bir yurda dönüş olmasıdır. Bu göçlerle birlikte gelen sığınmacılar, imparatorluğun kaybedilen topraklarından anayurda dönen (eski) Osmanlı tebasıdır (İçduygu ve Sirkeci, 1999; Kırisci, 2007; Ozcurumez ve Şenses, 2011; Yıldız and Uzgoren, 2016). Cumhuriyetin kurulmasının ardından ‘kaybedilen topraklardan’ gelen muhacirlerin büyük bir kısmının bir iltica hukukuna değil, İskân Kanuna⁶ tabi tutulmuş olması bu durumun en temel göstergelerindendir. Gelen sığınmacılar – zaman zaman farklılıklar gösterse de – başka siyasal sistemin mensuplarından çok vatanlarına dönen Türkler olarak nitelenmişlerdir (Çatır, 2006; Kırisci, 2007). Göçmenlerin ülkeye girişlerinin yanı sıra yeme-içme, barınma, sağlık ve eğitim

gibi ihtiyaçları anavatana dönüş düşüncesi etrafında karşılanmıştır. Çoğu durumda ise anayurtlarına geri dönen Türklerin Türkiye’de hâlihazırda yerleşik haldeki akrabaları göç ve uyum sürecini oldukça kolaylaştırmıştır. Bu noktada, son derece büyük sosyolojik olaylar olan bu geniş kapsamlı göçlerin gerek toplumsal hayatta gerekse ilgili literatürde çok da fazla gündeme gelmemesini süreç içinde uyumun kendiliğinden gerçekleşmesi ile açıklamaktadır (Çatır, 2016). Diğer taraftan, bahsedilen göçlerin önemli bir kısmı, modern iltica rejiminin – dolayısıyla devletlerin sığınmacılara yönelik sorumlulukların - net olarak belirlendiği Cenevre Konvansiyonunun (1951)⁷ öncesinde gerçekleşmiştir. Devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin yükümlülükleri büyük ölçüde hukuki zeminde değil, ahlaki sorumluluklar çerçevesinde şekillenmiştir.

Diğer taraftan, Türkiye Cenevre Sözleşmesi’nde bulunan coğrafi çekincesi⁸ gereği yakın tarihinde doğusundan gelen sığınma göçleri ile ilgili olarak bu göçleri sadece hedef ülkelere yönlendirmekle sorumlu olmuştur. Bu bağlamda, 1979 İran Devrimi sonrası ve 1990’lı yılların başında Körfez savaşları sonrasında yaşanan sorunları nedeniyle çevre ülkelerde yaşanan büyük çaplı sığınma hareketlerinde Türkiye’nin hukuki sorumluluklar noktasında rezervasyonlarını öne çıkardığı görülmektedir. Nitekim, Türk hukukunda 1994 yılında Irak’tan gelen yoğun sığınma göçünün ardından kabul edilen İltica ve Göç Yönetmeliğine kadar spesifik bir hukuki düzenleme olmadığı görülmektedir. Türkiye’nin iltica ile ilgili ilk hukuki düzenlemesi ancak 1994 yılında Irak’tan gelen kitlesel göçe hukuki bir açıklık getirebilmek için ancak yönetmelik düzeyinde hazırlanmıştır. Benzer şekilde, 2013 yılında çıkan Uluslararası Koruma

⁵ TUIK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1047 (Erişim tarihi: 14.12.2017).

⁶ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071202-4.htm> (Erişim tarihi: 30.10.2017)

⁷ <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10> (Erişim tarihi: 14.12.2017).

⁸ <http://www.unhcr.org/protection/convention/3d9abe177/reservations-declarations-1951-refugee-convention.html> (Erişim tarihi: 14.12.2017).

Kanunu'na kadar uluslararası sığınmacıların hukuki statülerini kanun düzeyinde tanımlayan hukuki bir metin bulunmamaktadır.⁹ Yine, konuyu tek elden yönetecek bir üst kurumsal yapı olan Göç İdaresi'nin kurulması ancak yukarıda belirtilen Yabancılar Uluslararası Koruma Kanunu ile birlikte gerçekleşmiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, Türkiye son derece zengin bir göç tarihine ve birikimine sahip olmakla birlikte modern dünyanın göç ve iltica ihtiyaçlarını yerine getirmek açısından mevzuat, kurumlar ve yetişmiş personel açısından ciddi iyileştirmelere ihtiyaç duymaktadır.

AB, bütün bu kurumsallaşma sürecinde tıpkı diğer pek çok siyasal alanda olduğu gibi modern Türkiye'nin göç ile ilgili politikalarını ve pratiklerini şekillendirmekte önemli bir aktör olmuştur. Mevcut literatür, Türkiye'nin göç konusundaki Avrupalılaşması üzerinde detaylı incelemelerde bulunmakta ve AB'nin gerçekçi bir vizyon olduğu dönemde üyelik müzakerelerinin önemli katkısı olduğunu öne sürmektedir (İçduygu, 2007; Kirişçi, 2003; Özçürümez ve Şenses, 2011). Bütün bunlarla birlikte, bir taraftan Türkiye ve AB ilişkilerinin giderek gerginleşmesi diğer taraftan ise Türkiye'nin özellikle çevre ülkelerde yaşanan şiddet sonucunda dünyanın en büyük mülteci nüfusunu barındıran ülkesi haline gelmesi sonucunda¹⁰ ilişkiler üyelikten hayli uzak bir zeminde devam etmektedir.

AB, büyük kısmı iltica kökenli olmak üzere yoğun bir göçmen nüfusunu barındıran bir Türkiye'yi nasıl tasvir etmektedir? Milyonlarca göçmeni barındıran bir Türkiye'den AB'nin net beklentileri nelerdir? Birlik, geçmişte Türkiye ile ilgili nasıl bir tasvir ortaya koymuş ve nasıl bir gelecek şekillendirme arzusundadır? Göç konusunda nasıl bir işbirliği/yük dağılımı yapılmaktadır? Aşırı sağın yükselmesi, İngiltere'nin AB'den çıkışı, ekonomik

sorunlar, terör olayları gibi önemli dönemeçler (iltica kökenli) göç politikalarının üretilmesinde ne gibi değişimleri beraberinde getirmektedir? Bu sorulardan hareketle, AB'nin Türkiye ile ilişkilerinde göçü nasıl tasvir ettiği üzerinde durulmaktadır. Her yıl yayınlanan ilerleme raporları üzerinde yaptığımız içerik analizi, AB'nin her yıl Türkiye'nin birlik üyeliğine ilerlemesi niyeti ile kaleme alındığı varsayılan ilerleme raporlarında Türkiye'yi giderek yakınında bir çevre ülke olarak konumlandığını göstermektedir.

AVRUPALILAŞMA SÜRECİNİN GÖÇ POLİTİKASINA VE PRATİKLERİNE ETKİLERİ

Giriş kısmında da ifade edildiği üzere, modern Türk Devleti, (sığınma)göçleri ile kurulmuş ve yine büyük ölçüde bu göçlerle şekillenmiştir (Kirişçi, 1991). Bu kadar zengin bir göç zemini üzerinde kurulan Türkiye'nin göçleri düzenleyecek ve kolaylaştıracak kurumsal yapısının henüz çok zayıf olmasının ise en temel sebebi gelen göçmenlerin esasen kaybedilen Osmanlı topraklarından anayurda gelen Türkler olmalarıdır. Bu noktada, Arap Baharı sonrasında gerçekleşen göç hareketleri ile birlikte Türkiye'nin mevcut teamüllerinden uzaklaştığının altı çizilmelidir (İçduygu ve Aksel, 2013). Modern Türk tarihinin geçmiş uygulamalarından farklı olarak eski Osmanlı tebaası kimliğinde bütünleşen göçmenlerinden çok farklı bir kompozisyon söz konusudur. Diğer taraftan, Kırım, Tatar ve Balkan göçlerinin çok önemli bir kısmı modern iltica sisteminin oluşturulduğu 1951 yılının çok öncesinde yaşandığı görülmektedir. Mültecilerin Hukuki Durumuna ilişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi sonrasında gerçekleşen sığınma göçlerinin Türkiye üzerindeki etkileri ise literatürde çokça tartışıldığı üzere mevcut coğrafi çekince ile sınırlandırılmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999; Kirişçi, 2007; Ozcurumez ve Şenses, 2011; Yıldız and Uzgoren, 2016).

Türkiye'nin AB ile ilişkileri, yakın tarihte ülkenin göç politikasını biçimlendiren

⁹ http://www.goc.gov.tr/files/files/iltica_goc.pdf (Erişim tarihi: 14.12.2017).

¹⁰ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (Erişim tarihi: 30.10.2017)

etkenlerden en başında gelmektedir. Esasen konuya ilişkin akademik literatürün önemli bir bölümünün AB'ye giriş sürecinin katkıları üzerinde durduğu gözlenmektedir (Aydın ve Kirişçi, 2013; İcduygu, 2007; Kirişçi, 2003; Özçürümez ve Şenses, 2011). AB üyeliğinin gerçekçi bir hedef olduğu zaman dilimi içinde yürütülen üyelik müzakerelerinde ilgili mevzuatın ve kurumların şekillenmesinde birliğin katkıları görülmektedir. Özellikle AB Göç ve

İltica Mevzuatının şekillendiği 1999 Tampere Zirvesi'nin hemen sonrasında Helsinki Zirvesi'nin (1999) Türkiye'ye tam üyelik yolunu açması sonucunda bu alanda somut ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği müktesebatının sığınmacılar başta olmak üzere göçmenlere yönelik hakların sağlanması, gerekli mevzuatın oluşturulması ve idari altyapının güçlendirilmesi noktasında etkin dış faktör olarak tanımlamak mümkündür (Özçürümez ve Şenses, 2011: s. 247).

AB giriş süreci ile birlikte göç yönetimi ve kontrolü için tasarlanmış tutarlı ve bütünlüğe bir politika benimseme ve bu politikayı yürürlüğe koyma noktasında önemli ilerlemeler kat edilmiştir (İcduygu, 2004). Türk tarafı, 2005 yılının Mart ayında yayınladığı İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı¹¹ AB'nin ilgili mevzuatını göz ederek hazırlanmış; bu konudaki yol haritasını ve zaman dilimleri ile ifade etmiştir. Bahsedilen plan, Türkiye'nin göçmenlik ve sığınma alanlarında ihtiyaç duyduğu yasal düzenlemeler yaparak ilerlemesi noktasında önemli bir yol gösterici olmuştur. Bu belge ile dış sınırların korunması, İltica alanında AB mevzuatının yürürlüğe konması ve etkin bir şekilde uygulanması ile Türkiye'de etkin bir göç yönetiminin uygulanması konularında oldukça ilerici bir vizyon sunulmuştur. Giriş kısmında ifade edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (2013) kabulünde ve konuyu tek elden yönetecek bir üst kurumsal yapı olan Göç İdaresi'nin

kurulmasında bu sürecin ciddi katkısı olmuştur.

Üyelik süreci kapsamında Türkiye'nin göç politikasını değerlendiren yazarların ortak vurgusu, 1951 Cenevre Konvansiyonu üzerindeki coğrafi çekincenin hak temelli bir sığınma politikasına yönelik olumsuz etkileridir. Mevcüt literatürde, Türkiye'nin konvansiyon dışı mültecilere yönelik dışlayıcı yaklaşımı ve belirsizliklerle dolu uygulamaları eleştirmiştir. Türkiye'ye Doğu komşularından gelen sığınmacılar, mevcut sözleşmelere göre Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'nin (BMYK) koordinasyonu ile geçici süre ile misafir edilmekte. Son derece muğlak bir hukuki ve kurumsal zemin dâhilinde gerçekleşen bu misafirliğin ardından ise sığınmacılar AB üye ülkeleri başta olmak üzere dünyanın diğer ülkelerine gönderilmektedir. Esasen, AB'nin konu ile ilgili söyleminde ve uygulamalarında çekincenin kaldırılması yönündeki taleplerin son derece merkeзде olduğu görülmektedir (İcduygu, 2004; Kirişçi, 1996b; Özçürümez ve Şenses, 2011).

Türk makamları ise AB makamlarının iltica yükünü paylaşmak amacıyla yaptıkları baskılara uzun süre direnmiştir. 2000'li yılların ilk döneminde Türkiye, bu çekincelerin ancak tam üyeliğin gerçekleşmesi durumunda kaldırılacağını tezini savunmuştur (Yıldız ve Üzgören, 2016). Bu bağlamda, Türkiye'nin İltica ve Göç Ulusal Eylem Planında (2005) mevcut coğrafi çekincenin kaldırılması yönünde bir ifade yer almasına rağmen bu hedefin temel vurgulardan biri olmadığı görülmektedir. Eylem planı detaylı olarak incelendiğinde, Türk makamlarının geri kabul antlaşmalarından kasıtlarının daha ziyade kaynak ülkelerle Türkiye arasında gerçekleşen akitler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, AB tarafı son yıllarda giderek artan bir şekilde coğrafi çekincenin kaldırılması yönündeki taleplerini arttırmaktadır. Bu noktada, konuyla ilgili değerlendirmeler yapılırken, üyelik müzakerelerinin AB ülkelerine Türkiye üzerinden yoğun bir iltica göçünün

¹¹ [http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani\(2\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani(2).pdf) (Erişim tarihi: 14.12.2017).

yaşandığı zorlu bir dönemde gerçekleştiğinin altı çizilmelidir.

AVRUPA KALESİ VE GÖÇ ÜLKESİ TÜRKİYE

AB'nin sığınma göçü konusundaki yaklaşımı değerlendirirken değişen uluslararası dengeleri göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Komünist blok tehdidinin ortadan kalkması ile birlikte mültecilik kavramının 1950'li yıllardaki ideolojik değerini kaybettiği görülmektedir. Özellikle 2000'li yılların başındaki Arap Baharı ile birlikte dünya üzerindeki göçün önemli bir kısmı Orta Doğu, Güney Batı Asya ve Afrika ülkelerindeki Müslüman nüfustan oluşmaktadır. Yakın dönemde bir taraftan sığınmacı sayısının artması diğer taraftan dünya genelinde ekonomik krizin yaşanması ile birlikte bir dönemin kaynak ülkeleri sığınmacıları ülke dışında tutmak için giderek daha dışlayıcı bir siyaset benimsemektedir (İhramur - Oner, 2013). Türkiye ise sığınma göçüne hazırlıksız yakalanmıştır. Kısa vadede çözüleceği tahmin edilen Suriye sorununda Suriyelilere yönelik son derece açık bir yaklaşım izlenmiştir. Suriye'deki meselenin beklenilenden çok daha uzun sürmesi ise geçici olarak görülen ve Acil Durum ve Afet Koordinasyon Merkezi gibi afetlere yönelik bir kurum önderliğinde ağırlanan Suriyeliler giderek daha kalıcı hale gelmektedir (İçduygu ve Millet, 2016). Türkiye'ye gelen Suriyeli mülteciler hükümet tarafından geçici olarak görülmüştür. Mevcut durumun geçiciliği gelen Suriyeli göçmenleri 'misafir' olarak adlandırmayı beraberinde getirmiş bu durum ise kendilerine sunulabilecek herhangi bir yasal hak bulunamamasına sebebiyet vermiştir. Sonrasında ise, bu misafir tanımlaması yerini 'geçici olarak koruma altına alma'ya bırakmış, 1951 Konvansiyonu'ndaki kısıtlardan dolayı da entegrasyona ortam hazırlanamamıştır. Bu noktada, Suriye'den gelen kişilerin yasal statüsü ile ilgili kafa karışıklığı Türkiye'nin 'mültecilik akınına' hazırlıksız yakalandığının en temel göstergelerindendir. Konuya

ilişkin olarak kullanılan resmi dil, önceleri Suriyeli muhacirleri 'misafir' olarak tanımlanmış, misafir ifadesini çoğu zaman 'mültecilik' kavramı ile eşanlamlı kullanmıştır. Gelen kişilerin sayıları arttıkça ise 'geçici koruma altındaki kişiler' ifadesi tercih edilmiştir (Dinçer ve diğerleri, 2013).

Bu noktada, Türkiye'nin bir taraftan sığınmacılara statü vermek noktasında oldukça ağırdan alırken diğer taraftan da enformel ekonominin kapılarını açtığı görülmektedir. Türkiye'nin özellikle bu bölgelerden aldığı göçmenler, bazıları kayıtlı ve belgeli olarak işe alınıyor olsa dahi, çok büyük bir çoğunluğu hem ülkeye girişte hem de çalışma konusunda belgeleri olmadan ve kayıt dışı ekonomiye dâhil olarak çalışmakta ve bu da Türkiye adına büyük bir sorun oluşturmaktadır (Ozcürmez ve Yetkin, 2010). Sonuç olarak Türkiye'de bulunan sığınmacıların statüleri çok yakın döneme kadar son derece muğlak olarak tanımlanmıştır. Yakın dönemde kabul edilen yasal mevzuatın uygulamadaki eksiklikleri ise ülkede bulunan sığınmacıları AB'deki gibi hak temelli bir iltica politikasının çok uzağında bırakmaktadır. Belirsizliklerle şekillenen sığınma siyaseti ise pekçok mağduriyete kapı araladığı gibi uzun dönemde toplumsal hayat açısından da önemli kırılmalara zemin oluşturmaktadır (Şenses, 2015).

GERÇEKÇİ BİR HEDEF OLARAK BİRLİK ÜYELİĞİ?

2000'li yılların ilk yarısında göç ve iltica alanında kaydedilen gelişmeler, üyelik sürecindeki sorunlarla birlikte (Aydın-Düzgüt, 2016) sekteye uğramıştır. Birliğe katılım öncesi şartları yerine getirmek adına gerekli kanun ve mevzuatın İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı (2005) dâhilinde AB müktesabatını temel alarak reforme etme süreci her iki tarafın da üyelik perspektifinden uzaklaşması ile birlikte oldukça yavaşlamıştır (Kirişçi, 2007). Esasen, Türkiye - AB ilişkilerindeki gerilemeyi, yaşanan göç dalgalarından ayrı düşünmek çok mümkün değildir. Gerek 2000'li yılların başındaki reform süreci

gerek Arap Baharı ve sonrasındaki gelişmeler gerekse AB'nin giderek daha kısıtlayıcı politikalara yönelmesi ile birlikte göç hareketlerinin çevre ülkelere kayması sonucunda bugün Türkiye artık bir göç ülkesi haline gelmiştir. 2011 yılı sonrasında insanlık tarihinin en büyük ve en dramatik göç hareketi olan Suriye göçü bu bağlamda son derece önemli bir yer tutmaktadır (İçduygu, 2011). Birlik ülkelerinin – özellikle göç konusunda – AB'nin insani yaklaşımından her geçen gün uzaklaştığı, içine kapandığı ve kısıtlayıcı yaklaşımlar benimsediği bir dönemde Türkiye – resmi verilere göre- 3 milyon 400 binden fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır.¹² AB ile müzakerelerin henüz başladığı yıllarda bir transit ülkeye dönüşmekte olarak nitelenen Türkiye (İçduygu, 2009), çok kısa bir sürede dünyanın en büyük sığınmacı nüfusunu barındıran ülke haline gelmiştir. Günümüzde yalnızca Suriye'den değil, diğer bölge ülkelerinden de Türkiye'ye sığınabilmek ve buradan Avrupa'ya gidebilmek niyetinde olan göçmen sayısı da artmaya devam etmektedir.

Türkiye, 1990'lardan bu yana Afganistan, Bangladeş, İran, Irak, Pakistan ve birçok Afrika devletinden gelen göçmenler için hem bir transit ülke hem de bir durak olagelmıştır (Özçürümez ve Şenses, 2011). Bu durum ise başta sığınmacı göçü olmak üzere her türlü göç hareketinin her gün giderek daha önemli bir sorun olduğu bir AB'nin Türkiye ilişkilerinin temel sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, göç ve iltica konularında Türkiye'deki reform sürecinde yaşanan tıkanıklar, süreçle ilgili genel tıkanıkların yanı sıra tarafların göç politikalarındaki farklılıkların bir sonucudur. Ahlaki açıdan bakıldığında, Türkiye'nin çok daha özgürlükçü ve kapsayıcı bir göç ve iltica politikası izlediği AB'de ise gittikçe içine kapanan dışlayıcı bir üslubun hâkim olduğu görülmektedir (Düvell, 2015). AB'nin ortak stratejilerin asıl hedefleri başlıca sınır

kontrollerini sıkılaştırmak ve aynı zamanda AB sınırları dışında tampon bölgeler oluşturarak gelen düzensiz göç akımlarının olabildiğince azaltılmasına önayak olmaktadır. Bu noktada, Avrupa Birliği'nin göçleri kontrol altında tutma güçlü dış ilişkiler oluşturmayı da hedeflemektedir (Memişoğlu ve Ilgıt, 2016). Kirişçi'nin (2006) de ifade ettiği üzere, Avrupa Birliği başlangıcından bu yana barış ve ortaklık temalı bir anlayış içinde hareket etmiş ve genişleme politikasını da bu doğrultuda şekillendirmiştir. Bununla birlikte, 2005 yılında son büyük genişleme dalgası ile birlikte AB'de bir genişleme yorgunluğu başgöstermektedir. Nitekim bu sürecin ardından AB'nin daha sonraki hamlelerinde daha ziyade Komşuluk Politikalarına ağırlık verdiği görülmektedir. AB'nin Türkiye ile 2012 yılında imzaladığı ve esasen büyük önem atfettiği geri geri kabul anlaşmasını bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.¹³ Bu noktada, Batı Balkan ülkeleri ile yapılan antlaşmalar Türkiye ile yürütülen müzakere süreci ile taşıdıkları benzerlikler açısından kayda değerdir. Bosna-Hersek, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan da vize serbestisi elde edebilmek amacıyla AB'nin çizdiği yol haritası ışığında geri kabul anlaşmaları imzalamış ve hatta uygulamaya geçirmişlerdir. 2009 ve 2010 yıllarında, bu sayılan ülkelerin vatandaşların Schengen Bölgesi'nde serbestçe dolaşabilme hakkını elde etmişlerdir (Kirişçi, 2014).

Türkiye'nin üyelik sürecinden giderek uzaklaşmasının sığınmacıların gelişleri açısından bir sıkıntı teşkil etmemesine rağmen bu sığınmacıların hakları açısından son derece büyük kayıpları beraberinde getirdiği görülmektedir. Türkiye, bulunduğu lokasyon nedeniyle AB'nin göç ile ilgili siyasetinde her zamankinden daha önemli bir aktör haline gelmektedir. Sirkeci ve Cohen ikilisinin haklı olarak ifade ettiği üzere, Avrupa Göç Rejimi ve politika

¹² <http://www.unhcr.ie/about-unhcr/facts-and-figures-about-refugees> (Erişim tarihi: 15.07.2017)

¹³ Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Antlaşmaları imzaladığı diğer ülkelerin listesini görmek için bakınız: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/irregular-migration-return-policy/return-readmission_en (Erişim tarihi: 30.10.2017)

üretimlerinde Türkiye'ye atfedilmesi gereken sorumluluklar ve bundan doğabilecek gelişmeler her iki tarafında gündemlerini yoğun bir şekilde meşgul etmektedir (Sirkeci ve Cohen, 2016). Ancak bu kilit rol, birliğin içinde bir aktörün değil, sınırları her geçen gün daha vurgulanan Avrupa Kalesinin istikrarına yönelik tehlikeleri uzakta tutan bir 'tampon bölge' ülkesinin oynadığı roldür (Aydın – Düzgüt, 2015).

Bu bağlamda, Türk göç literatürünün önemli isimlerinden Kirişçi de Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik haklı bir kötümserlik içindedir (Kirişçi, 2012). Diğer pek çok fasılda olduğu gibi iltica ile ilgili üyelik müzakerelerinin bazı üye devletlerin vetosu sebebiyle görüşmelere kapalı olması zaten gerçekçilikten hayli uzaklaşmış olan üyelik vizyonunun bu alanlardaki muhtemel katkısını ciddi anlamda sınırlamaktadır (Özkural ve Aka, 2015). Son dönem siyasi tartışmalarının odağında olan Geri Kabul Antlaşması'nda da AB'nin nihai hedefinin daha önceki yıllarda olduğu gibi coğrafi çekinceyi kaldırarak ortak siyasi yaklaşımların ve pratiklerin önünü açmaktan çok AB'nin güvenliğini tehdit eden sığınmacı nüfusun AB toprakları dışına taşıma düşüncesi olduğu görülmektedir. Gerek AB gerekse Türk makamlarının fayda ilişkisine dayandığı bu antlaşma, bir üst yapı içinde var olan aktörlerin ortak faydalardan ziyade popülist taleplere karşılık vermeyi hedefleyen siyasi aktörlerin alış-verişidir. AB, bu antlaşma ile birlikte yasadışı olarak tanımladığı sığınmacı hareketini yavaşlatarak Avrupa Kalesinin duvarlarını daha fazla sağlamlaştırmaktadır. Türk tarafı ise vize serbestisi ödülü ile vatandaşlarına artık üyelik ihtimalinin giderek azaldığı birliğin sınırlarına geçişlerini kolaylaştırmaktadır. 2012 yılında imzalanan Geri Kabul ve Vize Serbestisi Antlaşmaları ile birlikte uzun dönem fiiliyatta ciddi sorunlara yol açan karşılıklı uzaklaşmanın yerini uzlaşmaya ve işbirliğine dönüştürme ihtimali bulunmaktadır (Kirişçi, 2014). Bununla birlikte, antlaşmanın daha olumlu bir zemin hazırlaması ihtimaline dair iyimser bir

yaklaşım benimseyen yazarlar dahi bu antlaşmaların iki tarafı birbirine yaklaştırdığı kadar uzaklaştırdığını da kabul etmektedir. Bu antlaşma ile birlikte aslında birbirinden giderek daha da uzaklaşan iki taraf, antlaşmanın uygulanması noktasında dahi ortak hareket etmekte zorlanmaktadır. Mayıs 2016 itibariyle vize serbestisi için 72 önkoşuldan 65'ini tamamlamış Türkiye'nin vatandaşlarına yönelik vize uygulamalarında hâlihazırda önemli sorunlar yaşanmaktadır. Türkiye ise esasen AB'nin göç akımlarını çevre ülkelere yönlendirmek üzere gerçekleştirdiği Geri Kabul Antlaşması'nı tek taraflı olarak feshedebilme hakkını yüksek sesle dile getirmektedir. Esasen, bu noktada Türkiye'nin AB'den uzaklaşmasının Türk siyasilerinin olduğu kadar birlik ülkelerinin siyasilerinin de bir tercihi olarak değerlendirmek mümkündür (Aydın-Düzgüt, 2016).

METOT

Bu çalışmada, Avrupalılaşma süreci ile ilgili yoğun tartışmaların olduğu 2000-2015 yılları arasındaki süreç incelenmiştir. Özellikle 2000'li yılların ilk yarısında yürütülen müzakereler modern bir iltica sisteminin benimsenmesi ve işleme açısından önem taşımaktadır. Üyelik yolunun açılmasının ardından gelişen yeni konjontür ise her iki tarafın da ortak bir vizyondan ayrılmasını beraberinde getirmektedir (Aydın Düzgüt ve Kaliber, 2016). Bu noktada, AB'nin sığınma politikaları bağlamında Türkiye'ye yönelik söylemini incelemek amacıyla her yıl AB tarafından Türkiye'nin üyeliği yolunda önemli geri bildirimlerin ve tavsiyelerin ele alındığı öngörülen ilerleme raporları üzerinde detaylı olarak çalışılmıştır. İnceleme sürecini kolaylaştırmak amacıyla her beş yılı temsilen biri rapor örneklenmiş ve 2000, 2005, 2010 ve 2015 raporları ele alınmıştır. İlerleme raporlarında iltica ve göç başlıklarının tartışıldığı fasıl olan 24 numaralı Adalet, Özgürlük ve Güvenlik fasılının ilgili bölümleri ayrıntılı şekilde analiz edilmiştir.

İncelenen söylemin analizinde verilerin dikkatli bir şekilde okunmasının ardından ilgili metinler tümevarım yöntemi ile öne çıka belli başlı tartışma alanlarında tasnif edilmiştir. Belirtilen bölümler; (dış)sınırların korunması ve vize politikaları, göç ve iltica, geri kabul antlaşmaları, geri gönderme, ilgili harcamalar, kaçak ve düzensiz göçmen, sığınmacıların çalışma izinleri bölümleridir. Bir metnin birden fazla konu alanını kapsamaması durumunda aynı metin birden fazla kategoride tasnif edilmiştir. Tasnif sürecinin sonrasında gerçekleşen analiz sürecinde 'analitik tümevarım' yöntemine başvurulmuştur. Aynı kategoride tasniflenen verileri temsil ettiği düşünülen bir metin seçilerek ilk olarak ön bir açıklama yapılmış ve ardından aynı kategori içinde yer alan her bir metnin bu açıklamaya uygun olup olmadığı araştırılmıştır. İlk açıklamanın ardından incelenen metinlerin bu açıklamaya uymaması durumunda açıklama yeni metinleri de kapsayacak şekilde değiştirilmiş, bunun mümkün olmaması durumunda yeni açıklamalar yapılmıştır. Bu değerlendirme sürecinde örtüşmelerin yanı sıra farklılıklar araştırılmış ve bu benzerlikler ve farklılıklar üzerine saptamalar yapılmıştır (Silverman 1986: 112). Araştırmanın araştırma birimi, her yıl yazılan rapor metinlerinin ilgili kısımlarıdır.

İLERLEME RAPORLARINDA (SİĞİNMACI) GÖÇÜ İLE İLGİLİ GENEL SAPTAMALAR

İlerleme raporları incelendiğinde, ilk yıllarda AB politikalarının birlik düzeyinde amaçlarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Türkiye'nin müzakerelere başlama yılı olan 2005 yılının raporunda ilgili bölüm, birliği bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak sürdürmek ve daha da genişletmek olan AB amacına vurgu yaparak başlamaktadır. Türkiye'nin göç politikası; bu alandaki hukuki ve kurumsal altyapısı ile personeli de bir birlik ülkesi adayı olarak ele alınmakta ve Türkiye'nin bu doğrultuda gerekli standartlarının olması gerektiğinin

altı çizilmektedir. Daha sonraki yıllarda ise mevcut resmin değişmesi ile birlikte esas vurgunun kaçak göçmenlerle mücadele ve yoğun kitlesel göç olduğu görülmektedir. Zaman içerisinde ekonomik ve sosyal refahın derinleştirilmesi ve genişletilmesi üzerine bina edilmiş insani yaklaşımdan uzaklaşıldığı ve bu refah ortamının korunmasına dair güvenlikçi bir tavrın egemen olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda, ilerleme raporlarında değişen bağlamla ilintili olarak ilgili bölümlerin çok farklı konu alanları ile başladığı görülmektedir.

2000 ve 2005 yıllarına dair ilerleme raporlarında sığınmacıları baskı korkusu olan ülkeye geri göndermeme ilkesinin ön plana çıktığı görülmektedir. Daha sonrasında bu yöndeki vurgu geri planda kalmış ve yerini geri göndermenin hangi koşullarda olduğu bırakmıştır. Yine, ilk dönemde birlik içerisinde bir ülke olması planan Türkiye'nin de sınırı olacak AB sınırlarını koruması yönünde yapılan eşgüdüm çağrıları görülmektedir. Bu eşgüdüm vurgusunun daha sonrasında yerini AB dışında ve AB müktesabatından oldukça farklı bir sığınma pratikleri olan bir tampon bölgenin AB'nin yakın çevresini güvenliğini sağlamasına bıraktığı görülmektedir.

(DIŞ) SINIRLARIN KORUNMASI VE VİZE POLİTİKALARI

Dış sınırların korunması noktasında devamlı bir vurgunun oluşu incelenen zaman diliminin en istikrarlı politikalarının başında gelmektedir. Bununla birlikte, bu noktada da 2005 öncesi ve sonrası raporlar arasında önemli bir farklılık bulunmaktadır. 2000 ve 2005 yıllarına dair raporlarda dış sınırlardan kastedilenin Türkiye'nin de bir süre sonra içinde olacağı sınırlar olduğu açıktır. Bu bağlamda, Türkiye'deki sınır koruma uygulamalarının ve vize politikalarının Schengen müktesabatı ile uyumlu hale getirilmesi yönünde bir taraftan mevcut durum ve ilerlemeler incelenmekte diğer taraftan ise Türkiye'ye ayrıntılı talepler yapılmaktadır. 2000 yılı

raporunda somut ilerlemeler sağlamak amacıyla Türk tarafının Eylem Planı'nı tamamlaması gerektiği üzerinde durulmakta ve bu yöndeki gelişmeleri denetlemek amacıyla bir Görev Gücü'nden bahsedilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye ve birlik ülkeleri arasında uygulama alanlarındaki farklar en aza indirilmeye çalışılmaktadır. Örneğin, Türkiye'de AB ülkelerindeki uygulamadan farklı olarak sınır yönetiminde farklı birimlerin olması üzerinde ayrıntılı olarak durulmaktadır. Bu noktada, askeri olmayan ve profesyonel bir sınır muhafaza teşkilatının kurulması gerekliliğinin altı çizilmektedir. Benzer şekilde, Kara sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkındaki Kanunun gözden geçirilmesi tavsiye edilmektedir. Türkiye'nin AB ile uyumlu bir vize politikası takip etmesi gereği, bu konuda yapılan iyileştirmeler, gerekli atılımlar ve ihtiyaç duyulan düzenlemeler ilerleme raporlarında sıklıkla vurgulanan diğer konu alanlarıdır. Bu çerçevede Türkiye'nin 3. Ülkelere yönelik vize uygulamalarında AB ile eşgüdümü çalışmasının arzulandığı görülmektedir. Benzer şekilde, vize işlemlerinde AB ülkelerindeki pratikler ile uyumlu pratiklerin yerleşmesi hedeflenmektedir. Örneğin, Türkiye'nin gümrük kapılarında vize vermesi uygulaması eleştirilmektedir. Benzer şekilde, özellikle sahte belgelerin tespit edilmesi amacıyla konsolosluk servislerinin geliştirilmesi önerilmektedir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, diğer konu alanları ile kıyaslandığında farklı zaman dilimleri arasında en az değişimin (dış) sınırların korunması vize politikalarında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, 2015 yılı raporunun hemen başında AB'nin, sınır kontrolü, vizeler, dış göç ve iltica ile ilgili ortak kuralları bulunmaktadır. Ancak yine de daha sonraki raporlar olan 2010 ve 2015 raporlarında Türkiye'nin AB'deki denkleri ile eşgüdümlü çalışacak kurumlara ve yetişmiş personel ihtiyacına dair konular dış sınırlar ile ilgili bölümlerin ancak en sonunda; kaçak, düzensiz ve iltica konularının ardından tartışılmaktadır. 2010 ve 2015

raporlarında genel olarak benzer konu alanları tartışılrsa da, Türkiye'nin kendi başına ilgili konu alanlarındaki politikaları ve uygulamaları tartışılmaktadır. Bu noktada AB ve Türkiye arasındaki birlikteliğe yapılan vurgu giderek azalmaktadır. Örneğin vize ile ilgili tartışmalarda, AB ve Türkiye birliğinin ortak oyuncularından çok iki farklı aktör olarak konumlandırılmaktadır. Bu noktada, AB ile Türkiye'nin 3. ülkelere yönelik ortak vize politikası uygulamaları yönünde bir vurgu mevcuttur ancak bu vurguyu yukarıda bahsedilen bulgular sonucunda AB'nin kendi sınırlarını çevreleyen tampon bölgeyi daha güvenli kılma çabası olarak görmek mümkündür. Örneğin bu bağlamda, AB'nin dış sınırlarını koruyan birlik olan FRONTEX ile Türkiye'deki ilgili makamların ortak çalışması tartışılmakta ancak Türkiye'nin FRONTEX bünyesine dâhil edilmesi konu edilmemektedir. Yine, 2010 yılı raporunda sığınma başvurularında uygulanan harçlar ve bu harçların ödenmemesi durumunda getirilen cezai yaptırımlar ve uygulamadaki kolaylıklara değinilmekle birlikte bu noktada AB müktesebatı ile uyum tartışılmamaktadır.

GÖÇ VE İLTİCA

Göç ve iltica konularında incelenen bütün dönem boyunca ortak olan nokta, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesindeki coğrafi çekincesinin kaldırılmasına yapılan vurgudur. Yine, iltica ve göç idaresi kurulması incelenen zaman diliminde üzerinde ısrarla durulan bir konu alanıdır. Bu noktaların haricinde, tıpkı diğer konu başlıklarında olduğu gibi 2000 ve 2005 raporları ile üyeliğin gerçekçi bir hedef olmaktan hızla uzaklaştığı 2010 ve 2015 yıllarına dair raporlarda AB müktesebatına uyuma yönelik vurgu açısından ciddi bir fark gözlenmektedir. 2000 yılı incelendiğinde, Türkiye'nin AB ile göç ve iltica alanında eşgüdümünü arttıracak reformların detaylı olarak takip edildiği görülmektedir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile birlikte gerçekleştirilen personel eğitimi yoluyla

yapılan kapasite artırımından bahsedilmektedir. Yine, iltica statüsünü belirleme prosedürünü iyileştirmek ve hızlandırmak adına iltica alanındaki donanımın (merkez; taşra) ıslahına değinilmektedir. Veri koruma sahasında hazırlanan yeni mevzuat ele alınmakta, bu bağlamda Türkiye’de, kişisel verilerin otomatik işlenmesi bakımından Bireylerin Korunmasına Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin onaylaması gereği vurgulanmaktadır. Benzer şekilde, sığınmacıların barınması için sığınma merkezleri kurulması noktasında çabaların artması gereğinin altı çizilmektedir. 2005 yılı raporunda Türkiye’nin Mart 2005 yılında Göç ve İltica Müktesebatına uyum sağlamak için kabul ettiği Eylem Planı’nın uygulanmada etkin olması vurgulanmaktadır. Bu noktada, Türkiye’nin bir an önce Birlik ile uyumlu kurum, kuruluş ve hukuku normları benimsemesi gereği ifade edilmektedir. 2005 yılı raporunda kitlesel göçlerle ilgili olarak Türkiye’nin İltica ve Göç Eylem Planı’nda bahsedilen ikincil koruma gibi hususlara açıklık getirilmesi istenmektedir. Daha sonraki raporlarda ise sığınmacıların hukuki statülerinin AB’deki uygulamalardan farklı olmasının önemli bir sorun alanı olmadığı gözlenmektedir.

İltica başvurularına dair istatistiklerin ayrıntılı olarak verilmesi, bu konuya verilen önemin yanı sıra AB ülkelerinin sığınma göçüne yönelik kısıtlayıcı tutumlarının bir yansımasıdır. Bu bağlamda, 2010 yılı raporunda iltica sayılarının düşüşünün ilerleme olarak resmedilmesi, AB’nin son yıllarda giderek daha kısıtlayıcı hale gelen iltica politikasının bir yansıması olarak görmek mümkündür. Benzer şekilde, 2015 yılına dair raporda da göç ve iltica ile ilgili detaylı istatistikler verilmektedir. Bu raporda, AB mevzuatına uyma yönünde adımların hızlandırılmasına yönelik vurgunun azaldığı görülmektedir. 2013 yılında Geri Kabul Antlaşmasının imzalanması sonrasında AB’nin 2015 yılındaki raporun göç ve iltica alanındaki ifadelerin diğerlerinden daha pozitif olduğu görülmektedir. Geçici koruma altında

bulunan sığınmacıların hukuki statüsünün birlik müktesebatındaki benzer uygulamalarla örtüşüp örtülmediği bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’nin yiyecek – içecek, barınma, sağlık ve eğitim alanlarında sağladığı hizmetlerdeki eksikliklere yer verilse de genel olarak Türkiye’nin sağladığı imkânlarla yönelik cömert övgüler yer almaktadır. Özellikle 2011 sonrasında Türkiye özelinde önemli bir sorun haline gelen sığınmacıların hukuki statülerinin AB pratikleri örtüşmemesi, ilerleme raporlarında önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmamaktadır. Kayıt altına alınanların eğitim, barınma, gibi sorumluluğu noktasında herhangi bir eşgüdüm, ortak çaba veya sorumluluk paylaşımından bahsedilmemektedir.

GERİ KABUL ANTLAŞMALARI

2000 ve 2005 yılı ilerleme raporlarında da bahsedilmekle birlikte, daha sonraki ilerleme raporlarında Geri Kabul ile ilgili vurgunun arttığı gözlemlenmektedir. Bu noktada, müzakerelerin başlaması olumlu bir şekilde değerlendirilmektedir. İlerleme raporlarında, bir taraftan Türkiye’nin menşei ülkelerle yaptığı ve ülkesine gelen (kaçak, yasadışı) göçmenleri geri göndereceği antlaşmalar takdirle karşılanırken diğer taraftan da Türkiye’nin mevcut coğrafi sınırlamasını büyük ölçüde yürürlükten kaldıracak olan AB ile yapacağı geri kabul üzerinde durulmaktadır. 2010 yılı raporunda bu yöndeki müzakerelerde yol alındığına dair olumlu ifadeler yer almaktadır. Yine bu noktada, somut ve ayrıntılı olarak örneğin Yunanistan ile Türkiye arasındaki mevcut geri kabul protokolünün uygulanması konusunda mevcut protokolün hükümlerinin daha etkin bir şekilde uygulanmasına yönelik olarak Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ile Yunanistan Cumhuriyeti Kamu Düzeni Bakanlığı arasında Mayıs 2010’da imzalanan ortak bir bildiriye değinilmektedir. Benzer şekilde, Türkiye’nin Pakistan ile geri kabul

anlaşması müzakerelerini tamamladığı ifade edilmekte; diğer menşe ülkelerle (Azerbaycan, Bangladeş, Beyaz Rusya, Bosna-Hersek, Makedonya, Gürcistan, Lübnan, Libya, Moldova ve Özbekistan) görüşmekte olduğu geri kabul anlaşmalarına değinilmektedir. Geri Kabul Antlaşması etrafındaki tartışmalar özellikle 2010 ve 2015 yılı ilerleme raporlarında Türkiye ve AB arasındaki sınır üzerinden yürütülmektedir. Bu bağlamda, sınırlardaki “kaçak geçişin” azaldığına dair ayrıntılı veriler paylaşılmaktadır. Vize serbestisi ile ilişkili kısımlar ise olarak ise reformların başlatıldığı ve AB- Türkiye Ortak Eylem Planı'nın AB zirvesi tarafından memnuniyetle karşılandığı ifadeleri ile yetinilmektedir.

Geri Kabul Antlaşmasının 2013 yılında imzalanmasından sonra kaleme alınan 2015 yılı raporunda, önceki raporlardaki eleştirel tavrından çok daha olumlu bir dil bulunmakta ve Türkiye adalet, özgürlük ve güvenlik alanında kısmen hazırlıklı olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'nin 2,2 milyonu geçen sığınmacıyı barındırmada gösterdiği insani yardıma yönelik cömert övgüler bulunmaktadır. Bu bağlamda, müktesebata uyumun sadece vize politikası ile Schengen ve dış sınırlar konularında gündeme gelmesi oldukça dikkat çekicidir. İlk dönemde Türkiye'nin üyeliğinin gerçekleşmesi noktasında eğitim, eşgüdüm, müktesebatla uyumlu hareket alanlarındaki eleştirel dil daha sonraki dönemlerde sadece bu alanlarda varlığını korumaktadır. Bu tartışmalar içinde Türkiye yabancı terörist savaşçılar açısından bir kavsak ve bir kaynak ülke olarak resmedilmekte; çözüm olarak da sınır güvenliğinin sağlanması adres gösterilmektedir.

GERİ GÖNDERME

İlk dönem raporlarını (2005) diğer raporlardan ayıran bir diğer nokta, Türkiye'nin mültecileri baskı korkusu olan ülkeye geri göndermeme (*non-refoulement*) ilkesini titizlikle uygulaması noktasındaki vurgudur. Bu bağlamda, özellikle Çeçenler ve Beyaz Rusların iltica başvurularını

yapmakta karşılaştıkları güçlüklerin altı çizilmekte ve Türkiye'nin bu yöndeki başvuruları kolaylaştırmak ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile daha etkin bir işbirliği içinde çalışması gerektiği ifade edilmektedir. Türkiye'de geçici olarak ikamet eden bu gruptaki göçmenlere yönelik eğitim, yiyecek – içecek ve sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılandığı belirtilmektedir.

Geri gönderme sürecinin çok daha öne çıktığı 2010 yılı raporunda ise gözaltı ve sınır dışı konularında yaşanan sorunlarının çözümünde AB bir paydaş olarak yer almamaktadır. Mevcut sorunların çözüm yolunda gösterilen adresler sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve akademisyenlerdir. Bu bağlamda, daha önceki yıllarda olduğu gibi net bir yol haritası ve somut konular üzerinden hareket edilmemektedir. Belirtilen aktörlerle işbirliği istişare gibi muğlak bir ifade ile tanımlanmaktadır. Bu noktada, AB tarafından işaret edilen kurumlar, birlik veya üye devletlerin makamları değil; AB tarafından desteklenen ve devam eden ortak işbirliği projelerindeki uzmanlık olarak tanımlanan muğlak bir aktördür. 2010 yılı raporunda değinilen tek kurumsal yapı; yasadışı göçle mücadele konusunda alınacak tedbirlerin tespit edilmesi, kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi ve operasyonel faaliyetlerin izlenmesi amacıyla Şubat 2010'da Türkiye'nin oluşturduğu Yasadışı Göçle Mücadele Koordinasyon Kuruldur. Raporda, kurulun İçişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı başkanlığında iki ayda bir toplanması ve Genelkurmay Başkanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı temsilcilerinden oluşması haricinde herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Kurulun işleyişi, yeterliliği gibi konular üzerinde durulmamaktadır.

2010 ve 2015 raporlarında, göçmenlerin hangi şartlara göre kaçak veya düzensiz olarak tanımlandığı veya geri göndermenin haklı gerekçelere dayanıp dayanmadığı

sorusu göz ardı edilmektedir. Örneğin, 2015 yılı raporunda bu yöndeki tek eleştiri, Türkiye'nin geri göndermeme ilkesine uymadığı gerekçesiyle sivil toplum örgütleri tarafından eleştirildiği saptamasıdır. 2010 yılı raporunun ilgili bölümleri daha çok geri göndermenin operasyonel konuları ile ilgilidir. Bu noktada, küçük bir istisna; Eylül 2010'da, Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan genelgede 'yakalanan yasadışı göçmenlerin' avukatla görüşme hakkına getirilen açıklığa değinilmesidir. Bu açıklığın neyi ifade ettiği ve avukatla görüşmede karşılaşılan sorunlara değinilmemektedir. Burada yer alan bir diğer önemli konu, sınır dışı edilme ve idari gözetim kararına karşı itiraz hakkını açıkça ifade etmektedir. Ancak bunun hangi koşullarda olacağı veya yine muhtemel sorunlar raporda tartışılmamaktadır.

İLGİLİ HARCAMALAR

İlerleme raporları üzerinde yaptığımız içerik analizinde öne çıkan bir diğer husus, başta geri kabul merkezlerindeki harcamalar olmak üzere sığınmacılara yönelik harcamalarda AB'nin bir ortak olarak yer almamasıdır. 2005 yılı ilerleme raporunda, Avrupalı olmayan mültecilerin ve iltica başvurusunda bulunmak isteyenlerin maddi ihtiyaçlarının karşılanması noktasında başlıca sorumluluğun Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne ait olduğu çok kısaca ifade edilmektedir. Aynı raporda, Türk makamlarının konuya ilişkin harcamalarına – yine çok kısaca değinilmekte ve bu destekler sağlık hizmetleri, ailesi olmayan çocuklar için barınma ve eğitim hizmetlerinin yanı sıra nakit, gıda, giyecek yardımları ve ısınma için yakıt şeklinde doğrudan yardımlar olarak listelenmektedir. 2010 yılı raporunda ise Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan genelgeye atıf yapılmaktadır. Raporda, Türkiye'de mevcut barınma kapasitesinin 2.875 olduğu ifade edildikten sonra her biri 650 kişi barınma kapasitesine sahip dört geri gönderme merkezinin

(Bitlis, Van, Aydın ve Edirne) inşa/yenileme/donanım çalışmalarının devam ettiği belirtilmektedir. Kayıt dışında bulunan veya kamp dışında yaşayan kaçak/düzensiz göçmenler ile henüz süreci devam eden mülteci başvurularına değinilmediği gibi AB'nin bu konudaki desteği sadece her biri 750 kişi barınma kapasitesine sahip iki ilave geri gönderme merkezinin (Ankara ve Erzurum illerinde) oluşturulması ile sınırlandırılmaktadır. 2015 yılında ise Türkiye için önemli bir sorun ifadesi ile tanımlanan harcamalar sadece bir cümle ile kapsamaktadır. AB'nin bu noktada herhangi bir desteğinden bahsedilmemektedir. Daha sonraki yılları da kapsayan ayrıntılı bir analizin olmaması, harcamaların ortak göç ve iltica politikasında önemli eksiklerinden biri olarak karşımıza çıkmıştır.

KAÇAK VE DÜZENSİZ GÖÇMEN

2010 ve 2015 yıllarına dair raporlarda göçmenleri tanımlarken kaçak ve düzensiz sıfatlarının yoğunlukla kullanıldığı görülmektedir. Örneğin 2010 yılı ilerleme raporunun 29. Faslı doğrudan Türk Ceza Kanunu'nun, göçmen kaçakçılığına ilişkin 79. maddesinde yapılan ve göçmen kaçakçılığına karışanlara verilen cezaları artıran değişiklik ile başlamaktadır. Temmuz 2010'da kabul edilen bu değişiklik, göç konusunda kat eden ilerlemelere dair bir örnek olarak kabul edilmektedir. Benzer şekilde, İçişleri Bakanlığı'nın Mart 2010'da düzensiz göçle mücadeleye ilişkin bir yayınladığı genelge de bu çerçevede değerlendirmektedir. Söz konusu genelgeye göre adli işlemleri tamamlanan düzensiz göçmenlerin geri gönderiliş süreçleri detaylı şekilde ele alınmaktadır. Geçmişteki raporlardan farklı olarak bu konuda herhangi bir personel eksikliği veya personel kapasitesinin geliştirilmesine yönelik hususlara değinilmemekte, Türk makamlarının uygulamaları kendi içerisinde ele alınmaktadır. Mevcut pratiklerin, yasaların, personelin veya hukuki ve kurumsal zeminin birlikteki örneklerle uyumu

üzerinde durulmamaktadır. Bu noktada, ilk dönemde birliğe katılıma dair köklü ve hızlı değişikliklerin titizlikle yapılması gerektiğine dair eleştirel dilden uzaklaşılmasıdır. Yine, 2015 yılında kaçak – düzensiz göçmen istatistiklerine uzun uzun yer verilirken bu tanımların hangi kriterleri esas alarak yapıldığı, iltica başvurularına yönelik imkânlarda kısıtlama olup olmadığı ve uygulamadaki muhtemel aksaklıklar ilerleme raporunun dışında tutulmuştur. Bu noktada, Türkiye’de mevcut olan düzensiz göçmenlerin veya Türkiye içinden çıkan teröristlerin AB sınırları içine girmemesi noktasında Türkiye’nin etkin denetim sağlamanın yanı sıra Yunanistan ile işbirliği yapması gereği vurgulanmaktadır.

2010 yılı raporunda düzensiz veya kaçak olarak adlandırılan göçmenlerle ilgili olarak Yabancılar Kanunu’na ilişkin olarak kapsamlı bir değişiklik hazırlığının İltica ve Göç Görev Gücü, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve BMMYK ile yakın işbirliğinde gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Ancak bu işbirliğinin nasıl bir zemin üzerinde gerçekleşeceğine ve hangi yol haritasının izleneceğine dair detaylı tanımlar yapılmadığı gibi bu kurumların ne yönde katkı sunduklarına dair net bir açıklık getirilmemektedir. Benzer şekilde, (muhtemel) sorunlara dair herhangi bir eleştiri veyahut çözüm önerisi sunulmamaktadır. 2000 ve 2005 yılı raporlarında sıkça rastlanan Türkiye’nin AB müktesebatına uygun hareket etmesi, AB kurumları ile eşgüdüm halinde çalışması gibi eleştirilerin 2010 ve 2015 yıllarına dair raporlarda oldukça azaldığı gözlenmektedir. Söz konusu eleştiriler, önceki yıllardaki gibi eğitim ve sağlık alanında değil, gözaltı ve sınır dışı uygulamalarındadır. 2010 yılı raporunda kamu yöneticilerinin düzensiz göçmenlerin haklarına ve göç yönetimine ilişkin usullere dair farkındalığının somut tedbirler yoluyla artırılmasının kilit önemi haiz bir konu olduğu vurgulanmakta ancak bu noktada detaylı açıklamalar yapılmamaktadır. Bu bağlamdaki tek istisna, düzensiz göçmenlerin gözaltı alınması ve sınır dışı

edilmelerindeki süreçlerde mevzuata uygun hareket edilme çağrısıdır. Yine, bu noktada gözaltı ve sınır dışı uygulamalarının haklılığı tartışılmamaktadır.

2010 yılı raporunda, sığınmacıların sayısındaki düşüş, düzensiz göçün azalmasına yönelik ‘olumlu değerlendirmelerin’ hemen yanında bulunmaktadır. 2015 yılı raporunda ise 2 milyon Suriyelinin kayıt altına olması bir ilerleme olarak sunulmakta, bu konuda – esasen birlik içerisinde son derece önemli yer tutan – kayıtdışı göçmenler konusu göz ardı edilmektedir. Yine kayıt altına alınan sığınmacılara yönelik Türkiye’nin ev sahipliğine cömert övgülerde bulunulmakla birlikte mevcut uygulamaların yeterliliği göz ardı edilmekte, bu noktada AB pratikleri ile eşgüdüm önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmamaktadır.

SİĞINMACILARIN ÇALIŞMA İZNI

2010 yılı raporunda, Türkiye’nin sığınmacılara çalışma izni verilmesi iltica konusunda kaydedilen bazı ilerlemelerden biri olarak, Ocak 2010’da, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun’un Uygulanmasına Dair Yönetmelikte yapılan değişiklik ile birlikte, sığınmacıların çalışma izni başvurularının koşullarının kolaylaştırıldığı kısaca ifade edilmektedir. Ancak çalışma izninin ancak belli sayıda Türk çalışan istihdam edilmesinden sonra ve son derece kısıtlı iş dallarında olması ve esasen Türkiye’de çalışan sığınmacıların çok büyük bir kısmının kayıt dışı çalışması gibi uygulamada yaşanan zorluklar ilgili kapsamın içinde değildir. Aynı düzenlemede İçişleri Bakanlığı tarafından sığınmacı statüsü verilen kişiler için, ikamet izinlerinin geçerlilik süresine bakılmaksızın çalışma izni başvurusunda bulunma hakkı getirilmesinin getirebileceği sorunlara dair çözüm önerileri veya bu durumun AB müktesebatı ile uyum derecesi ise raporun kapsamının dışında kalmıştır. Yine, 2015 yılı raporunda sığınmacılara yönelik çalışma iznine son derece dar bir kapsamda değinilmektedir. Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin iş

piyasasına erişimlerinin sağlanması, bu kişilerin kendilerine yeterliliklerini büyük ölçüde artıracak ve Türkiye'de saygın bir şekilde kalmalarına imkân tanıyan bir gelişme olarak nitelenmektedir. Bununla birlikte, bahsedilen çalışma iznine dair detaylı bir tartışma veya yaşanan sorun ve çözüm önerileri raporun dışında bırakılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada, AB Komisyonu'nun her sene kaleme aldığı ilerleme raporlarında göç alanındaki bölümlerden yola çıkarak Türkiye'nin değişen zaman zarfı içerisinde nasıl resmedildiği incelenmiştir. İçerik analizinden yola çıkarak yapılan çalışmada, ilgili veri, (dış)sınırların korunması, vize politikaları, göç ve iltica, geri kabul antlaşmaları, geri gönderme, ilgili harcamalar, kaçak ve düzensiz göçmen, sığınmacıların çalışma izinleri olmak üzere sekiz temel başlık altında ele alınmaktadır. Sığınma göçü kapsamında AB'nin Türkiye'ye yönelik algıları ve siyaseti ile ilgili ilerleme raporlarını temsilen seçilen 2000, 2005, 2010, 2015 yılı raporlarına dair nitel analiz elbette ki sınırlı bir temsiliyete sahiptir ve farklı kaynaklar ile metotlarla yapılacak değerlendirmelerle bir arada nitelendirilmelidir. Bununla birlikte, çalışmadan yola çıkılarak, giderek daha güvenlikçi bir yaklaşım benimseyen AB'nin, Türkiye'yi bir üye ülke olarak değil, göçmenleri durduran bir çevre ülke

olarak tasvir ettiği görülmektedir.

2005 yılı raporunun Adalet ve İçişleri ile ilgili olan 24. Faslı'nın hemen başında da değinildiği üzere, AB politikalarının amacı, Birliği bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak sürdürmek ve daha da geliştirmektir. Sınır kontrolü, vizeler, dış göç ve iltica alanlarındaki işbirliğinin bu ortak özgürlük, güvenlik ve adalet alanı yaratma misyonu ile şekillenmesi esastır. AB üyeliğinin Türkiye açısından gerçekçi bir vizyon olduğu ilk yıllarda, bu bağlamında ayrıntılı tartışmalar yürütülmektedir. İlk dönemin raporlarında Türkiye'nin önündeki yol haritaları titizlikle değerlendirilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Türkiye'nin göç politikası; bu alandaki hukuki ve kurumsal altyapısı ile personeli de bir birlik ülkesi adayı olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, adaylık sürecinde gerekli standartlarının sağlanması gerektiğinin altı çizilmektedir. Zaman içerisinde sığınmacıların haklarını merkeze alan ve eşgüdüm sağlama etrafında şekillenen söylemin yerini giderek sınırların korunması yönündeki vurgunun aldığı söylemek mümkündür. Özellikle 2010 ve 2015 yılı raporlarında temel vurgunun kaçak ve/ya düzensiz göçmenlere yönelik tedbirler olduğu görülmektedir. Bu noktada, son yıllardaki raporlarda dış sınırların korunmasına yönelik vurgunun yanı sıra AB ile Türkiye arasındaki vizenin ayrıntılarının sürekli olarak gündeme gelmesi, Türkiye'nin bir tampon bölge haline gelmesi tezini haklı çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

1. AYDIN, U. & KİRİŞÇİ, K. (2013). "With or without the EU: Europeanisation of asylum and competition policies in Turkey", *South European Society and Politics*, 18(3): 375–395.
2. AYDIN-DÜZGİT, S. (2016). "De-Europeanisation through Discourse: A Critical Discourse Analysis of AKP's Election Speeches", *South European Society and Politics*, 21(1): 45-58.
3. AYDIN-DÜZGİT, S. ve A. KALIBER (2016). "Encounters with Europe in an Era of Domestic and International Turmoil: Is Turkey a De-Europeanising Candidate Country?", *South European Society and Politics*, 21 (1): 1-14.
4. AYDIN-DÜZGİT, S. (2015). "Avrupa Birliği Kurumlarının Türkiye Söylemlerinde Bir Güvenlik Topluluğu olarak Avrupa", *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 23(2), 99-122.

5. BURÇ AKA, H. & ÖZKURAL, N. (2015). "Turkey and the European Union: A Review of Turkey's Readmission Agreement", *The European Legacy: Toward New Paradigms*, 20(3): 255-272.
6. BÜRGİN, A. (2016). "Why the EU Still Matters in Turkish Domestic Politics: Insights from Recent Reforms in Migration Policy", *South European Society and Politics*, 21(1): 105-118.
7. CIGERCİ, N. (2016). "Bursa – Kırcaali Hattı: 1989'da Gelen Bulgaristan Göçmenleri Örneği", s107-134, (Ed.) IHLAMUR – ONER, S.G. & SİRİN – ONER, N. A. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, İletişim Yayınları*, İstanbul.
8. ÇATIRCI, G. (2016). "Zorunlu Göç Tecrübesinin Devlet Politikalarına Yanıtması: Bulgaristan'dan Türkiye'ye Kitleli Göçün Analizi", s. 217-232, (Ed.) IHLAMUR – ONER, S.G. & SİRİN – ONER, N. A. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, İletişim Yayınları*, İstanbul.
9. DINCER, O. B., E. FERRIS, S. KARACA, K. KIRIŞÇI, E. ÖZMENEK ÇARMIKLI (2013). *Turkey and Syrian Refugees: The Limits of Hospitality* (2013). Brookings Institute ve USAK, s. 24.
10. DUVELL, F. (2014). "International Relations and Migration Management: The Case of Turkey", *Insight Turkey*, 16(1):35-44. http://file.insightturkey.com/Files/Pdf/insight_turkey_16_1_2014_duvell.pdf.
11. HSIEH, H. F. ve S. E. SHANNON. 2005. "Three Approaches to Qualitative Content Analysis." *Qualitative Health Research* 15: 1277-88.
12. IHLAMUR – ONER, S.G. 2013. "Turkey's Refugee Regime Stretched to the Limit? The Case of Iraqi and Syrian Refugee Flows," *Perceptions*, autumn 2013, Vol. XVIII, No. 3. 191-228.
13. İÇDUYGU, A. (2011). "The politics of demography and international migration: implications for the EU-Turkey relationship", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 12(1): 59-71.
14. İÇDUYGU, A. (2009). "International Migration and Human Development in Turkey", *Migration Research Program at Koç University (MiReKoc)*, <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/19235/> MPRA Paper No. 19235, 13 Aralık 2009.
15. İÇDUYGU, A. (2007). "EU-ization matters: changes in immigration and asylum practices in Turkey", s. 201-222, (Ed.) FAIST T., ETTE A., In the *Europeanization of National Policies and Politics of Immigration*, Palgrave Macmillan: London.
16. İÇDUYGU, A. (2004). "Demographic Mobility and Turkey: Migration Experiences and Government Responses", *Mediterranean Quarterly*, 15(4): 88-99.
17. İÇDUYGU, A. & MİLLET, E. (2016). "Syrian Refugees in Turkey: Insecure Lives in an Environment of Pseudo-Integration", *Global Turkey in Europe*, No:13 (August 2016), 6. <http://www.iai.it/en/node/6690>.
18. İÇDUYGU, A. & SİRKECİ, İ. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri, 75 yılda Köylerden Şehirlere*, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
19. KİRİŞÇİ, K. (2014). "Will the readmission agreement bring the EU and Turkey together or pull them apart?" CEPS Commentary, 04/02/2014. www.ceps.eu/book/will-readmission-agreement-bring-eu-and-turkey-together-or-pull-them-apart. [Erişim tarihi: 10.09.2014].
20. KİRİŞÇİ, K. (2012). "Turkey's New Draft Law on Asylum: What to Make of It?", s. 63-83, (Ed.) PAÇACI

- ELİTOK, S. & STRAUBHAAR, T., Turkey, migration and the EU: Potentials, challenges and opportunities, Hamburg University Press, Hamburg.
21. KİRİŞÇİ, K. (2007). "Turkey: A Country of Transition from Emigration to Immigration", *Mediterranean Politics*, 12(1): 91-97.
 22. KİRİŞÇİ, K. (2006). "A Friendlier Schengen Visa System as a Tool of 'Soft Power': The Experience of Turkey", *European Journal of Migration and Law*, 7(4): 343 – 367.
 23. KİRİŞÇİ, K. (2003): "The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union/Turkish Relations", *Turkish Studies*, 4 (1): 79-106.
 24. KİRİŞÇİ, K. (1996a). "Refugees of Turkish "Coerced Immigrants" since 1945 Origin: to Turkey", *International Migration*, 34(3): 385-412.
 25. KİRİŞÇİ, K. 1996b. "Is Turkey Lifting the 'Geographical Limitation'? The November 1994 Regulation on Asylum in Turkey," *International Journal of Refugee Law* 8(3).
 26. KORKUT, U. (2014). "The migration myth in the absence of immigrants: How does the conservative right in Hungary and Turkey grapple with immigration?", *Comparative European Politics*, 12(6): 620–636.
 27. MEMİŞOĞLU, F. & ILGIT, A. (2016). "Syrian refugees in Turkey: multifaceted challenges, diverse players and ambiguous policies", *Mediterranean Politics*, 22(3): 317-338.
 28. OKYAY, A. & ZARAGOZA-CRISTIANI, J. (2016). "The Leverage of the Gatekeeper: Power and Interdependence in the Migration Nexus between the EU and Turkey", *The International Spectator*, 51(4): 47-48.
 29. ÖZÇÜRÜMEZ, S. & ŞENSES, N. (2011). "Europeanization and Turkey: studying irregular migration policy", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 13(2): 233-248.
 30. ÖZÇÜRÜMEZ, S. & YETKİN, D. (2014). "Limits to Regulating Irregular Migration in Turkey: What Constrains Public Policy and Why?", *Turkish Studies*, 15(3): 442–457.
 31. ŞENSES, N. (2015). "Rethinking Migration in the Context of Precarity: The Case of Turkey." *Critical Sociology* 1–13.
 32. SILVERMAN, D. (1986). *Qualitative Methodology and Sociology: Describing the Social World*. Gower: Aldershot.
 33. SİRKECİ, İ. & COHEN, J.H. (2016) "Cultures of Migration and Conflict in Contemporary Human Mobility in Turkey", *European Review*, 24(3): 381-396.
 34. YILDIZ, A. & UZGÖREN, E. (2016). "Limits to temporary protection: non-camp Syrian refugees in İzmir, Turkey", *Southeast European and Black Sea Studies*, 16(2): 195-211.

AVRUPA'DA YAŞAYAN TÜRKİYELİLERE DAİR GURBETÇİ VE ALMANCI SÖYLEMLERİNİN YENİDEN DÜŞÜNÜLMESİ

RETHINKING GURBETÇI AND ALMANCI DISCOURSES TOWARDS TURKISH ORIGIN PEOPLE LIVING IN EUROPE

Gaye GÖKALP YILMAZ*

* Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, gayegokalp@gmail.com

ÖZ

Avrupa'ya Türkiyeli işçi göçü 1960'lı yıllardan itibaren önemli bir toplumsal olgu olarak hem Türkiye hem de Avrupa toplumunda önemli toplumsal değişimlerin nedeni olmuştur. "Bir gün dönmek" amaçlı çıkılan göç yolculuğunda, bir türlü dönülmeyen Türkiye, birinci kuşaklar için "vatan" olarak önemini korumaya devam etmektedir. Ancak, özellikle ikinci ve üçüncü kuşaklar için Türkiye'ye ilişkin düşünceler değişmeye başlamıştır. Dolayısıyla, Avrupa'da yerleşik olan ve artık kendilerini "Euro-Türkler" olarak tanımlayan Türkiye kökenliler için yaklaşık 50 yıldır Türkiye toplumunda egemen olan "Gurbetçi" ve "Almanca" kavramlarının gözden geçirilmesi önem taşımaktadır. Bu iki kavramın taşıdığı "vatan", "gurbet" ve aşırı tüketime bağlı gösterişli yaşam ve pejoratif yaklaşımlar, özellikle üçüncü kuşaklar için geçerli durumlar değildir. Almanya'nın Duisburg ve Aachen kentlerinde gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlarla desteklenen bu çalışma, bu eksende Almanya özelinde değişen "Avrupa'da yaşayan Türkiyeli olma durumunu" tartışmakta ve bu nüfusun "Euro-Türkler" olarak tanımlanma talebinin altını çizmektedir. Ayrıca, çalışma, Euro-Türkler olarak yeniden dikkate alınması gereken "ait olma" biçimlerinin bütünleşmenin de en önemli anahtarlarından biri olduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiyeli İşçi Göçü, Gurbetçi, Almanca, Euro-Türkler

Jel Kodları: F22, O15, R23.

ABSTRACT

Turkish Labour Migration to Europe has been a significant reason for both Turkish and European Societies beginning from 1960's. Turkey, is still significant as "a homeland" for first generation migrants who have started their journey of migration with the belief of "returning back one day". However, especially for second and third generations, attitudes towards Turkey, have started to change. Therefore, it seems crucial for those who define themselves as "Euro-Turk, to rethink concepts "Gurbetçi" and "Almanca", that have been dominant for more than 50 years. Attitudes these two concepts include like "homeland", "gurbet", over consumption and other pejorative statements in Turkish society towards people living in Germany, are not considered as valid for third generation living in Germany. This study, enhanced with depth interviews carried in Duisburg and Aachen in Germany, discusses the changing condition of "being the Turk living in Europe" and highlights the demand of the third generation of Turks in Germany to be identified as "Euro-Turks. In addition, this study emphasizes, the necessity to reconsider "the forms of belonging", as one of the most significant key concepts of the integration.

Keywords: Turkish Labour Migration, Gurbetçi, Almanca, Euro-Turks

Jel Codes: F22, O15, R23.

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yıkılan Avrupa'nın ve özellikle Almanya'nın yeniden inşası sürecinde hız kazanan yabancı işçi alımı ve gerçekleştirilen ikili antlaşmalarla, Avrupa'da ve Türkiye'de karşılıklı olarak on yıllar boyunca sürececek bir toplumsal değişme dalgası ortaya çıkmıştır. Bu göç dalgası, Dünyanın en büyük üçüncü, Avrupa'nın ise en büyük uluslararası göç dalgası olarak kabul edilmektedir (King ve Kılıç, 2013: 3). Söz konusu süreç, öncelikle ve çoğunlukla erkek işçi göçü olarak başlamış ve ardından aile birleşimleri yoluyla, yapısal değişikliğe uğrayarak, yıllar içerisinde "Türkiyeli bir toplum"un oluşması sürecine dönüşmüştür. Dolayısıyla, aradan geçen 56 yıllık süre zarfında, bu büyük göç süreci, önemli bir toplumsal formasyonun temelini oluşturmuştur. Göç sürecinin ilk 10 yılının ardından aile birleşimleriyle değişmeye başlayan göçün yapısı, özellikle Türkiyeliler üzerine olan akademik çalışmaların da bakış açılarında değişimi beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada amaçlanan, Avrupa'da ve özellikle Almanya'da yaşayan Türkiyeliler¹ üzerine gerçekleştirilen araştırmalarda kullanılan akademik yaklaşımları da analiz ederek, artık hukuki statüleri ve vatandaşlık hakları bağlamında önemli kazanımları olan Türkiyelilerin, özellikle Türkiye'de ve Türk toplumunda yeniden tanımlanma gerekliliklerinin altını çizmektir. "Gurbetçi" ya da "Alamancı" gibi çoğunlukla pejoratif anlamlar içeren tanımlamaların hala egemen olduğu günlük ve akademik söylemlerde, artık kendi yaşam formlarını oluşturan ve "misafir olmayan" Türkiyelilerin, hasret/ gurbet gibi subjektif kavramlarla tanımlanma biçimleri yeniden gözden geçirilmelidir. Dolayısıyla, Kaya'nın da belirttiği gibi, yepyeni yaşam formlarıyla Avrupa'nın ikinci ve özellikle

üçüncü kuşak Türkiyeli nüfusu, akademik çalışmalarda da kendi özgün tanımlama ve kavramsallaştırma modelleri içerisinde incelenmelidir ve Türk toplumu, siyaseti, medyası içerisindeki egemen "Gurbetçi" ve "Alamancı" söylemleri yerini yeni değerlendirmelere bırakmalıdır.

Bu çalışmada bu gereklilik temelinde, Almanya'da yaşayan Türkiyelilerle gerçekleştirilen on beş derinlemesine mülakatın verileri kullanılmıştır.

Çalışmanın temel iddiası ise, Türkiye kökenlilere on yıllar boyunca yüklenen tek tipleştirici Gurbetçi ve "Alamancı" söyleminin yerine, Avrupa'da yaşayan Türkiyelileri Euro-Türkler olarak ele alıp, yaşadıkları toplumsal formasyonlarla bütünleşme sürecine katkı sağlayacak yeni söylemlerin temelini atmaktır.

Bu çerçevede araştırma, Türkiye kökenli görüşmecilerin de benzer biçimde kendilerini artık, "Gurbetçi" ve "Alamancı" olarak tanımlamadıklarını ve Euro- Türkler olarak, yeni "ait olma" biçimlerinin kabul görmesine ilişkin taleplerini ortaya koymaktadır. Bu taleplerin ekseninde araştırma, görüşülen Türkiye kökenliler için, özellikle Türkiye ile olan ilişkilerin romantize edilmesinin ve tüm aidiyetlerin Türkiye üzerine inşa edilmesinin yerine, Avrupalı olmak, yaşanılan toplumsal formasyonla bütünleşmek ve "artık biz de buralıyız" diyebilmenin önemini vurgulamaktadır.

2. TÜRKİYELİ İŞÇİ GÖÇÜNE TARİHSEL BAKIŞ²

Toplumsal bir olgu öncelikle dinamik bir yapısı olabileceği ön kabulüyle ele alınmalıdır. Başka bir deyişle, toplumsal olaylar, yalnızca gerçekleştikleri süre

¹ Araştırmada "Türkiyeli" kavramı, görüşmecilerin tamamının Türk vatandaşlığına sahip olmamaları ve görüşmecilerin, kendi ifadelerinde, sıklıkla göç edilen "Türkiye'den ve Türkiyeli olmak" tanımlama biçimlerini dile getirmelerinden dolayı kullanılmıştır.

² Bu çalışmanın, "Türkiyeli İşçi Göçü'ne Tarihsel Bakış" başlıklı ikinci bölümü, Gaye Gökalp Yılmaz'ın "*Almanya'daki Türkiyelilerin Gündelik Hayat Pratikleri ve Taktikler: Almanya Aachen Örneği*" başlıklı doktora tez çalışmasında yer alan ilgili literatür çalışmasının genişletilmiş halidir.

zarfında değil, öncesinde ve sonrasında da, toplumsal hayatı etkileyen izler bırakmakta ve bu izler zaman içerisinde farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmayla amaçlanan, özellikle Avrupa'ya Türkiyeli işçi göçü konusunda, 50 yıldır süre gelen, egemen paradigmalardan değişmeye başladığı gerçeğinden hareketle, özellikle Türkiye'de medyada, siyasette ve Türk toplumunun gündelik söylemlerinde kullanılan kavramların yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğinin altını çizmektir.

Kaya'nın üç gruba ayrıldığına ortaya koyduğu Avrupa'ya Türk göçü üzerine çalışmalarında sıkça tartıştığı gibi, Türkiyeli göçmenler, ilk dönem Avrupa'ya Türkiyeli işçi göçü çalışmalarında, değişmeyen ve statik bir kültürel bagaj taşıyor olarak ele alınmıştır. Kaya, Türkiye'de yaşadıkları yerlerin geleneksel kültürünün, göçmenlerin yaşadıkları yerlerdeki sosyal ve kültürel kimliklerinin belirleyicisi olarak kabul edildiğini vurgulamıştır (Kaya, 2007: 3).

Temel olarak, birinci dönemde yer alan çalışmalar, göçün ekonomik boyutları üzerine odaklanmış ve özellikle Türkiye'ye aktarılan döviz rezervlerini, göçmenlerin geri dönüş planlarını ve karşılaştıkları kültür şokunu incelemiştir ve bu çalışmalar arasında Nermin Abadan Unat'ın *Batı Almanya'daki Türk İşçileri ve Sorunları* (1964) sayılabilir (Kaya, 2011:1).

İkinci grubu oluşturan çalışmalarda, *Türk Göçmenler*, diasporik özneler ve ulus-ötesi kapitalizmin edilgen kurbanları olarak değerlendirilir ve genellikle etnisite ve kültür ekseninde yapılan bu çalışmalarda Türkiye kökenli işçilerin kendi ülkelerinden getirdikleri kültürel bagajı hiç değiştirmeden kullandıkları savı ortaya koyulmaktadır (Kaya, 2011:2). 1980 sonrası ivme kazanan üçüncü kuşak çalışmalarda ise, kültür, yurttaşlık ve kültürel üretim kavramları devreye girmektedir ve kültür kavramının Senkretik, yani kültürel kimliğin dinamik bir süreç içinde sürekli değişim sonucunda oluştuğu iddiasıyla, ele alındığı görülmektedir (Kaya, 2011:3).

Senkretik kültür kavramına dayanan üçüncü nesil araştırmalarında ise yapı-birey ilişkisinde karşılıklılık bulunması önemlidir. Kaya'ya göre, gerek yapı, gerekse sosyal aktör kültürel kimliğin, katılım stratejilerinin ve gündelik yaşamın evde, okulda belirlenmesi süreçlerinde karşılıklı etkileşim halindedir (Kaya, 2011:5). Dolayısıyla dikkate alınması gereken, Almanya'daki Türkiye kökenlilerin yaşam modellerinin, kültürel incelemelerinde sadece üst yapısal bir analizle ele alınmaması ve karşılıklı etkileşim süreçleri sonucunda yeniden ve yeniden üretilen hareketli formlar olduğuna dair farkındalığın artırılmasıdır.

2.1 Bitmeyen Göç

Uluslararası göç çalışmaları ve özel olarak Almanya'da yaşayan Türkiye kökenliler üzerine ilgili literatürde büyük önem taşıyan çalışmasıyla Nermin Abadan Unat³, 1963 yılında Federal Almanya'da 29 kentte Türk işçileriyle gerçekleştirdiği alan çalışmasıyla elde ettiği verileri ortaya koyarken, öncelikli olarak uluslararası göç olgusuna kuramsal açıdan da katkı sağlamayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, uluslararası göç kuramları bölümüyle başlayan eserinde, klasik göç kuramlarının yanında, yeni ekonomik kuramları, neo-klasik ekonomi kuramı, dünya sistemleri kuramı, göç sistemleri kuramı gibi eserin ilk yazıldığı tarih olan 1960'ların sonlarında akademik dünyada yeni gündeme gelen kuramları ortaya koymaya çalışmıştır. Unat'ın belirttiği gibi, zaman içerisinde göç ve göçmenlere dair kuramlar ve yaklaşımlar değişmiştir;

“O dönemde (Avrupa'ya işçi göçünün başladığı 1960'lar) kabul edilen varsayımlara göre, göç yoluyla ekonominin uluslararası bir karaktere bürünmesi insanların yaşam koşullarında duyulur bir düzelme sağlayacaktır. Bu nedenle gönderen ülkeler, “artan işgücü ihracatına” bir çeşit mal mübadelesi gözüyle bakmışlardır. O dönemin insana bakışında

³ Abadan Unat, N. (2006), *Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus- Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

“Homo Economicus” imgesi egemendir” (Unat, 2006:9).

Unat, Almanya’ya Türk işçi göçü başta olmak üzere, uluslararası göç çalışmalarına, zaman içerisinde değişen konjonktürel yapıyı da dikkate alarak, yeniden bakılmasının gerekliliğinin altını çizer. Çalışmada, küreselleşmeyle birlikte artan sermaye hareketleri ve insan hareketliliğinin sonuçlarının klasik göç kuramlarıyla artık açıklanamayacağını ifade eden Unat, küreselleşme ve özellikle 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılması ve Doğu Bloku ülkelerinin dağılmasıyla, diasporik/yeni ve bölünmüş kimliklerin ortaya çıkmaya başladığını vurgulamaktadır. XXI. Yüzyılda, Ulus-devletin işlevleri ve ulus-üstü kurumlar tartışılmaya devam ederken ve ulus ötesicilik (*transnationalism*) kavramı uluslararası göç çalışmalarında önem kazanırken, çok kültürlülük kavramı ve politikaları da yeniden yorumlanmalıdır. Unat, yabancı düşmanlığı (xenofobia) ve ırkçılıkla ilişkilendirdiği bu politikalara ilişkin olarak;

“Etnik grupların dışlanması ve marjinal konuma itilmeleri bize açıkça gösteriyor ki, kültürel farklılık göçmen kabul eden bir kısım ülkeler için bir dışlama gerekçesi iken azınlıklar için de direniş mekanizması olabilmektedir. Yaygınlaşan ve küreselleşen kültür ise ananevi kültürel değerleri yapay bir şekilde yaşatmamaktadır. Bu tür değerler ancak bazı koşullar altında milliyetçi ve ırkçı saldırganlıkları ve dinci taassubu haklı göstermek için kullanılabilir. Bu tür hareketleri önleyebilmenin bir yolu çok sayıda senkretik sentezler oluşturulması olabilir” ifadesini kullanmaktadır (Unat,2006:13).

Ayrıca, Kaya’nın da belirttiği gibi, uluslararası göç çalışmalarında 1980’lere kadar egemen olan ve kültürü kesin sınırlarla tanımlayarak değişmez kabul eden bütünselci kültür yaklaşımının yerine kültürel kimliğin dinamik bir süreç içerisinde sürekli değişim sonucunda oluştuğunu öne süren senkretik kültür

nosyonuna dayalı çalışmaların ağırlık kazanmasının gerekliliği de Unat tarafından vurgulanmaktadır.

2.2 Euro-Türkler

Avrupa’da ve özellikle Almanya, Belçika ve Fransa’da yaşayan Türkiyeliler üzerine çalışmalar yürüten Ayhan Kaya ve Ferhat Kentel⁴ 2003-2004 yılları arasında gerçekleştirdikleri araştırmalar ve takip eden çalışmalarıyla, Avrupa’da yaşayan Türkiye kökenliler üzerine yakın zaman çalışmalarında oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Çalışma, *Euro-Türklerin*, anavatanlarında ve ikâmet ettikleri ülkelerde klişeleşmiş olan temsil biçimlerine meydan okumaya ve bunun yanı sıra onların Avrupa Birliği, Avrupalılık, anavatan, etnisite, milliyet, yurttaşlık, dindarlık, ulus-aşırılık ve küreselleşme konularına ilişkin eğilimlerini anlamayı amaçlamıştır (Kaya ve Kentel, 2005:4). Ayrıca çalışmada, Avrupa’da yaşayan Türkiye kökenlilerin, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyelik ya da uyum sürecinde olumlu bir köprü rolü mü yoksa uyumsuzluk sergileyen bir azınlık grubu olarak engel mi oluşturacağı sorusuna yanıt aranmıştır.

Kaya ve Kentel’in çalışması yakın zaman Avrupa’daki Türkiye kökenliler ve göçmenlik çalışmalarına egemen yaklaşımlara benzer biçimde, Avrupa’daki Türkiye kökenlilere dair farklı bir tablo ortaya koyabilmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, edilgen bir biçimde “yaşadıkları toplum tarafından dışlanan”, “vatan hasreti çeken”, “iki kültür arasında yok olup gitmiş”, yine “gurbetçi” olarak kabul edilen ve hem Türk hem de Avrupa toplumlarında bu yanlış algılamaya maruz kalan Türkiye kökenlilere dair ön yargıyı yeni bir bakışla değiştirebilmek çalışmanın öncülleri arasında yer almaktadır. Bu durumu Kaya ve Kentel şu şekilde ifade etmektedir;

“Günümüzde, Batı Avrupa’daki Türkiye

⁴ İlgili çalışma için bakınız, Kaya, A., Kentel, F. (2005)., *Euro- Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü Engel mi?*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

kökenli göçmenler ve onların çocukları, artık “geri dönüş miti” ile yaşayan geçici göçmen toplulukları ya da kapitalist batının bir yerlere savurduğu ve sistemin yabancılaştırdığı, küresel kapitalizmin edilgen zavallı kurbanları olarak düşünülemezler. Bu insanlar, daha ziyade kalıcı sakinler, aktif sosyal aktörler ve karar alıcılar haline gelmişlerdir. Örneğin, bugünün Almanya-Türkleri ile geçmişteki “konuk-işçi tipolojisi” arasında pek az ortaklıklar vardır” (Kaya ve Kentel, 2005:6)

Araştırma bulgularına göre, Kaya ve Kentel, *Euro-Türklerin* sadece fiziksel güç gerektiren işlerde çalışan ve kalifiye olmayan işçiler olarak değerlendirilemeyeceğini ve artık kamusal alanda ve birçok meslek alanında sanatçılar, siyasetçiler, esnaflar, işadamları, bürokratlar, gazeteciler, öğretmenler ve şarkıcılar olarak görünür hale geldiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, araştırmada vurgulanması özellikle gerekli görülen bir diğer bulgu da, Avrupa'daki Türkiye kökenliler olarak tek tip bir topluluktan bahsedilemeyeceğidir. *Euro-Türkler* araştırması, Türkiye kökenlilerin özellikle Avrupa toplumları tarafından tek tipleştirici şekilde algılanmasının Türkiye kökenliler ve Türkiye'nin Avrupa'yla bütünleşme sürecinde en önemli engellerden biri olduğunu iddia etmektedir. Bu nedenle Kaya ve Kentel, araştırma bulgusu olarak üçlü bir sınıflandırma yaparak Avrupa'daki Türkiye kökenlileri değerlendirmişlerdir;

1. Köprü Gruplar (% 40'tan fazla):

- Hem anavatan hem de yaşanılan ülke ile eşit oranda ilişkili olanlar. Kozmopolitan ve senkretik kültürel kimlikler (çok-dilli) taşıyan genç kuşaklar bu kategoriye girmektedir;
- Hem anavatan hem yaşanılan ülke ile ilişkili olan ve Euro-Müslümanlar gibi (Fransa'da Cojepiennes ve Almanya'da MUSIAD), Türkiye ve Almanya/Fransa'yı birbirine bağlayan dinamik bir ulus aşırı alan inşa eden gruplar;
- Belirli bir siyasal, dini, etnik ya da

ırksal kimliği tözselleştirmeksizin tireli ve çoklu kimliklere sahip olanlar.

2. Engel Gruplar (yaklaşık % 40):

Aşırı dindar, milliyetçi ve laik kişileri/grupları kapsayan, hâlâ anavatana ilişkin güçlü yönelimleri olanlar.

3. Asimile Olmuş Gruplar (yaklaşık % 20):

Çoğunluk toplumuna asimile olanlar genel olarak ekonomik açıdan daha varlıklı kişi ve gruplar ile Türkiye'de kendilerini dinsel, siyasal ve etnik nedenlerle dışlanmış olarak gören bazı gruplardır. (Kaya ve Kentel, 2005:155-156)

Euro-Türkler araştırması ayrıca tireli kimlikler konusunda da, “*Tireli kimlikler Euro-Türklerin pek çoğunu karakterize etmektedir*” iddiasında bulunmakta ve araştırma verilerinin bazı *Euro-Türklerin* kendilerini, Fransalı-Müslüman-Türk ve Almanyalı-Müslüman-Türk gibi tireli (çoklu) kimliklerle tanımladıklarını ifade etmektedir. Burada önemli olan, siyasal kimliğin dini ya da etnik kimlikten önce gelişidir (Kaya ve Kentel, 2005:159) Fransalı-Türlere kıyasla, Almanyalı-Türkler kendi etnik anklavları⁵, dini adacıları ve geleneksel dayanışma ağlarından memnun olduklarından, daha az bütünleşme taraftarı gibi görünmektedirler (Kaya ve Kentel, 2005:158) Oldukça geniş bir yelpazede bulguları olan *Euro-Türkler* araştırması Avrupa-İslam'ını Anadolu İslam'ına yakın bir noktada konumlandırılmasını öngörmektedir. Ayrıca bir diğer önemli bir sorun olarak, Avrupa'daki Türkiye kökenlilerin medyada klişeler içerisinde temsil edildiğinin ve medyada başarı ve farklılık öykülerinden çok, tek tipleştirici bir söylemin egemen olduğunun altı çizilmektedir. Bu tek tipleştirici söylem ise sıklıkla “Gurbetçi” olmak ve “Alamancı” söylemiyle beslenmekte ve özellikle Türkiye'de

⁵ Siyasi coğrafyada, tamamen başka bir siyasal bölgenin sınırları dahilinde yer alan siyasal bölgeye anklav toprak denilmektedir.

egemen bir söylem olarak varlığını sürdürmektedir.

Euro-Türkler çalışmasından derlenen verilerden hareketle, Almanya'daki Türk diasporasının cemaat oluşumlarını inceleyen makalesinde Ayhan Kaya⁶’din, etnisite ve milliyet kavramları üzerinden kendi cemaatlerini nasıl inşa ettiklerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Avrupa’da ötekileştirmeyi ya da etnik yapılanmaları güçlendiren tek tipleştirici kültür politikalarına karşı, etno-kültürel toplulukların daha güçlü hale geldiği tartışan Kaya, aynı dili, değerleri ve normları taşımanın güven verici, birleştirici ve dayanışmayı artırıcı yanının altını çizmektedir. Berlin, Köln, Paris, Brüksel ve Amsterdam gibi Avrupa’nın başkentleri ve önemli şehirlerinde banliyö ya da gettolarında, Müslüman kökenli diasporik toplulukların izlerini görebilmenin mümkün olduğu makalede belirtilirken bu izlerin “Anayurt Türkiye” ile benzer semboller, renkler, dil, ses, şekil, ifadeler ve jestler ve giyim tarzları olarak tanımlanabileceğini de belirtilmektedir (Kaya, 2011:25). Anayurtla benzer şekilde inşa edilen yaşam biçimleri, ötekileştirilen Avrupa’daki Türkiye kökenliler için kale gibi korunaklı alanları oluşturmaktadır. Bu şekilde yaşadıkları ülkelerdeki yapısal sorunlara karşı emniyet mekanizmaları geliştiren Avrupa’daki Türkiye kökenliler, kendi ifadeleriyle yok olmaktan kendilerini koruyabilmektedir (Kaya, 2011:26).

Bu noktada, kendi varlıklarını ve kendi kimliklerini korumayı amaçlayan Türkiyeliler için gündelik hayatta, “*Var olabilmek*” taktikleri ortaya çıkmaktadır.

Almanya’da yaşayan Türkiyelilerin, egemen yapının düzenleyici *stratejilerine* karşı, gündelik hayatta üretilen *taktiklerini* incelemeyi amaçlayan Gökalp Yılmaz’ın

çalışmasında⁷, taktikler üzerinden Almanya Türklerinin, tek tipleştirici ve homojen tanımlamalara karşı hareketli kurnazlıkları ve iktidarı çarpıtma biçimleri analiz edilmektedir. Bu yaklaşıma göre, Türkiye kökenliler benzer şekilde kendi topluluklarının sınırlarını çizmekte, kendilerine ait eylem ve pratikler dünyası yaratmakta ve bu dünya içerisinde kendilerine ait materyal olanakları da yarattıktan sonra, bir toplumsal yapı içerisinde “öteki” olmanın tüm koşullarını elde etmiş olmaktadır. Başka bir deyişle, Almanya Türkleri gibi, kendi üreticisi olmadıkları bir egemen yapı içerisinde, göçmenler ya da işgale uğrayan bölgelerin yerli halkları, egemen düzene karşı kendi kurnazlıklarını geliştirerek, başka bir toplumsal grubun ürünü olan kültürel, siyasal ve toplumsal yapılar arasında, kendi düzenini oluşturabilmeye çalışmaktadır.

Avrupa Türklerinin kendilerini tanımlama biçimlerini “Alman” ya da “Türk” olmak ikileminden farklı bir düzlemde tartışmanın önemini çizen bu çalışma için Levinas’ın *Rhizome* (kök- gövde) kavramı destekleyici olmaktadır. Levinas’ın “İkili bir yapı içerisinde ele almadan üçüncü tarafını aramak, birey ile öteki arasında üçüncüyü aramak” olarak dile getirdiği ya da, Deleuze ve Guattari’nin “*Rhizome*” (kök-gövde) olarak tartıştığı kavrama göre, rhizomun ya da kök-gövdenin başlangıcı ya da sonu yoktur, her zaman ortadadır şeylerin arasındadır, ara-oluştur, inter mezzo’dur (Kaya, 2011:12). Bu görüşe dayanarak, Avrupa ya da Almanya Türklerinin Türk ya da Alman gibi olmak ekseninde değil, kendi inter-mezzo yani ara- oluşlarını kabul etmenin gerekliliği dikkate alınmalıdır. Yepyeni üçüncü formların varlığının kabulü ve tarihsel olarak da değişmez biçimde ele alınan toplumsal analizler ve kategorileştirmelerin yeniden düşünülmesi gereklidir.

⁶ Kaya, A. (2011)., Power of the Weak: Making and Unmaking Communities in the Turkish Diaspora, Ed. S.Ozil, M. Hofmann, Y. Dayıoğlu- Yücel, *Türkisch deutscher Kulturkontakt und Kulturtransfer: Kontroversen und Lernprozesse (Jahrbuch Türkisch-Deutsche Studien): Kontroversen und Lernprozesse. Jahrbuch Türkisch-deutsche Studien*, V&R Unipress.

⁷ İlgili çalışma için Bknz. Gökalp Yılmaz, G. (2015). “Almanya’daki Türkiyelilerin Gündelik Hayat Pratikleri ve Taktikler: Almanya Aachen Örneği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

2.3 Almanya'daki Türkler⁸

Göç çalışmalarında yaşanan kuramsal değişimleri ortaya koyan ve yine Almanya'da yaşayan Türkiye kökenliler üzerinde çalışmaları bulunan Birsen Şahin de benzer saptamalarda bulunmaktadır. Şahin de, göçmenler konusunda yapılan ilk çalışmalarda daha çok asimilasyon teorisinin kullanıldığını ve bu teorisinin göçü daha çok itici-çekici nedenler üzerine dayandırıldığını, ancak göç çalışmalarındaki merkez paradigmanın son 20 yılda değişime uğradığını belirtmektedir. Şahin'e göre; göçmenlerin yeni toplumun bütün değer ve kurallarını kabul ederek geldiği ülkenin kültüründen uzaklaşması yaklaşımının yerine zamanla, hem yeni toplumun hem de geldiği ülkenin kültürünü birlikte devam ettirebileceği entegrasyon yaklaşımı daha çok kabul görmeye başlamıştır (Şahin, 2010: 56).

Göçmenlerin göç sonrasında yaşadıkları etkileşimlerin ve göçün etkilerini siyasi-politik ve hukuki anlamda tartışan göç çalışmalarına ek olarak, mevcut göç literatürüne "ulus-ötesi" bir bakış kazandırmayı amaçlayan yeni bir "*Ulus ötesicilik Paradigması*" da göç sonrası etkilere odaklanan bir diğer önemli paradigmadır. Özellikle küreselleşme tartışmalarının ivme kazanmaya başladığı 1980'lerin sonuna tarihlenebilecek bu yeni paradigmanın öncüleri Portes, Glick Schiller, Basch ve Blanc-Szanton'a göre, göçmenlerin gündelik yaşamları sadece bir ülkenin sınırları içindeki ilişkilerle yaşamadıklarının altını çizmek önemlidir (Şahin, 2010: 67).

Yukarıda değinilen çalışmalara ek olarak, Ayşegül Sili Kalem'in *Türk Çayına Süt Katmak: Londra'da Yaşayan Türkiyeli Göçmenlerin Gündelik Hayatları* çalışması da Almanya'da yaşayan Türkiyelilere ek olarak İngiltere'de yaşayan Türkiyelilere odaklanmakta ve benzer tartışmalara değinmektedir. Göçün hem tekil özneler, hem de toplumsal gruplarda sebep olduğu

etkinin gözlem alanı olarak gündelik hayat alanının varlığının ve öneminin altın çizen Kalem, Londra'da yaşayan Türkiyeli göçmenlerin gündelik hayatlarını hangi motivasyonlarla şekillendirdiği, yaşamlarının kendi otantik mecrasında şiddetli sarsıntılara maruz kalmalardan korunmak adına ne tür tedbirler aldıkları, yeni hayatlarını kurarken 'eski'yle ilişkilerini ne şekilde sürdürdüklerini incelemektedir (Sili Kalem, 2016:44).

Bu çalışma kapsamında amaçlanan, Almanya'da yaşayan Türkiyelilerin, Türkiye'de kendilerine dair üretilen "Gurbetçi" ve "Almancı" söylemlerine ve "Almancı" algılarına dair düşüncelerini ortaya koyarak, özellikle Türkiye'de romantize edilen Avrupa'daki Türkiyeli imajına dair eleştirel bir bakış açısını ortaya koymaktır.

Yaz aylarını ve yıllık izin dönemlerini Türkiye'de geçiren Avrupalı Türkiyeliler için bu seyahatler, aile ve akrabalarla bir arada olabilmek için de fırsat olarak değerlendirilmektedir. Ancak, her ne kadar Türkiye'ye dair "vatan" kavramı ilgili çalışmalarda egemen olarak kullanılsa da, Almanya'da yaşayan Türkiyeliler için, Türkiye'de geçirilen zamana ve kendilerine dair tutumlara ilişkin değerlendirmeler, yaklaşık 50 yıldır süregelen "vatan hasreti çeken" ve "mağdur olan" algı ve söylemlerinin bu kişilerce olumlu karşılanmadığını ortaya koymaktadır.

Benzer bulguları tartışan Ayşe Çağlar da, farklı bir bakış açısı geliştirerek, Almanya'da yaşayan Türkiyelilerin, Türkiye ile ilişkilerini sosyal sermaye, "itibar", "Almancı, Gurbetçi" kavramlarına dair görüşleri analiz etmiştir.

Almanya'da yaşayan Türkiye kökenliler ekseninde ve özellikle Berlin'de yaşayan Türkiye kökenlilerin sosyal dışlanma ve sosyal hareketlilik stratejileri üzerine çalışan bir diğer sosyal bilimci Ayşe Çağlar, araştırmasında⁹ hem Almanya'da

⁸ Şahin, B. (2010), *Almanya'daki Türkler*, Phoenix Yayınları, Ankara.

⁹ Çağlar, Ayşe (1995). German Turks in Berlin: Social Exclusion and strategies for social mobility,

yaşayan Türkiye kökenlilerin sosyal hareketlilik bağlamında dışlanmasını incelemekte hem de Türkiye'nin Almanya'da yaşayan Türkiye kökenliler için taşıdığı önem ve anayurtla ilişkilerini tartışmaktadır. Bu bağlamda, Almanya'daki Türkiye kökenliler üzerine çalışan Ayhan Kaya ve Ferhat Kentel gibi, Çağlar da Avrupa ve Almanya'da tek tip bir Türkiye kökenli topluluktan söz etmenin mümkün olmadığını ifade etmektedir (Çağlar, 1995:310). Çağlar'a göre, Almanya'da yaşayan Türkiye kökenliler, aslında toplumun her kesiminde yer almaktadır ancak, Almanya'da yaşayan Türkiye kökenlilerin en büyük eksikliği Türk toplumu dışında yaşayanlarla bağlarının zayıf olmasıdır. İkinci ve hatta üçüncü kuşak Türkiye kökenlilerde de benzer şekilde, işyerinde ve okulda edinilen arkadaşlar dışında, Almanlarla az iletişim kurulması Çağlar'ın belirttiği önemli bir sosyalleşme eksikliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Almanya'da yaşayan Türkiye kökenlilerin sosyal tanınma ve Bourdieu'cu anlamda sosyal sermaye açısından da kısıtlı sermayeleri olduğu Çağlar tarafından ortaya konulmaktadır (Çağlar, 1995:311).

Almanya'da yaşayan Türkiye kökenlilerin sosyal sermaye açısından Alman toplumu içerisinde eksik bulunmasının yanı sıra, aynı zamanda Türkiye'deki orta sınıflar tarafından da bir takım yaftalamalarla kabullenilmedikleri Çağlar'ın araştırmasının bulgularından biri olarak ortaya konulmaktadır. Özellikle “*sonradan görme, eğitimsiz, cahil ya da medeniyetsiz*” sıfatlarıyla Türk toplumu içerisinde de bir ötekileştirmeye maruz kalan Almanya'da yaşayan Türkiye kökenliler için sosyal hareketlilik ve sosyal kabullenilme oldukça sıkıntılı alanları oluşturmaktadır. Bu nedenle Almanya'da yaşayan Türkiye kökenliler özellikle “*Almanyalı*” ya da “*Alamancı*” yaftalamalarından ciddi rahatsızlık duyduklarını ve benzeri ifadelerin kendilerinde kabul edilmeme ve dışlanma algıları yarattığını ifade

etmişlerdir (Çağlar, 1995:316).

İronik bir biçimde, araştırmanın önemli saptamalarından biri olarak, Almanya'da yaşayan Türkiye kökenlilerin yine de yıllık izin zamanlarında tatillerini Türkiye'de geçirerek, Türkiye'de orta ve üst sınıfa ait mekânlarda tatil yaparak, üst gelir grubuna hitap eden yerlerden yazlık satın alarak, ya da bu zümreye yönelik ürünler satan yerlerden/mağazalardan alışveriş yaparak, Almanya'da sahip olmadıkları sosyal hareketlilik ve sosyal kabullenilmeyi sağlamaya çalıştıkları ifade edilmektedir (Çağlar, 1995:319). Dolayısıyla, Almanya'da yaşayan Türkiye kökenliler için Türkiye, Alman toplumunda yakalayamadıkları sosyal kabul ve sosyal hareketlilik için bir manevra alanı olabilmektedir.

3. Alamancı /Alamancı Olmak ve Gurbetçilik Üzerine

Almanya'da yaşayan Türkiyeliler bağlamında yer değiştiren kimlikleri inceleyen Ruth Mandel, fiziksel hareketin ve yer değiştirmenin yarattığı sosyal hareketlilik ve bu hareketliliğin meydana getirdiği kültürel dönüşümleri ele almaktadır. Bu dönüşümler merkez- çevre paradigması ekseninde ele alınırken, Shills'in, ideolojik temelli, egemen düzenin kurumlarını yansıtan merkez yaklaşımının yanında, coğrafi olarak konumlanan merkeze bireysel algılamanın eklenmesi dahil edilmektedir (Mandel, 1990:153). Merkezin neresi olduğu ve buna bağlı olarak bireylerin aidiyet ve kimlik inşalarını hangi merkeze olan kültürel bağlılıklar üzerine inşa ettiğini tartışan makalede Mandel¹⁰, Türkiyeli işçi göçünde misafir işçilikten başlayarak, ana vatan Türkiye'de kalan ve Avrupa'da yaşayan Türkiyelilerin karşılaşmalarını analiz ederek değişen ve dönüşen kimliklere odaklanmaktadır. İlk olarak gurbet ve gurbetçi kavramlarını tanımlayan Mandel'e göre gurbetçi;

Journal of Ethnic Migration Studies, 21:3, 309-323.

¹⁰ MANDEL, R. (1990). Shifting Centres And Emergent Identities: Turkey And Germany In The Lives Of Turkish Gastarbeiter. Muslim Travellers: Pilgrimage, Migration, and The Religious Imagination, 153-171.

sürgünde ya da diasporada anavatanından uzakta yaşayan kimse olarak tanımlanmaktadır ve bu tanıma göre Frankfurt'ta ya da İstanbul'da yaşamak durumu, aidiyetini yaşanan merkez yerine doğulan köy üzerine inşa etmekle ilişkili olarak, benzer bir gurbet kavramıyla ele alınmaktadır (Mandel, 1990: 4).

Türkiye'de ise Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler için yıllar boyunca, Abadan Unat'ın da belirttiği gibi, *Türk Toplumunda Yeni Bir Öge: Almanyalı* tanımlaması ortaya çıkmış ve bu tanımlama biçimi 1970'lerden başlayarak, akademik çalışmalardan gündelik ve siyasi dile kadar Avrupa'da yaşayan Türkiyeliler için egemen bir söylemi oluşturmuştur.

“Önce Avrupa, sonra Ortadoğu'ya günümüzde ise ABD, Kanada ve Avustralya'ya kadar yönelen Türk dış göç hareketi, Türkiye'nin demografik yapısının devamlı bir unsuru haline gelmiştir. Bu göç hareketi aynı zamanda yeni tip insanlar oluşturmuştur. Avrupa'da yaşayan Türklere, büyük çoğunluğunun Almanya'da bulunmaları nedeniyle “Almanyalı” adı verilmektedir. Ortadoğu, Rusya Federasyonu ve Türki Cumhuriyetlere giden işçilere ise “gurbetçi vatandaşı” adı verilmektedir. (Unat, 2006: 98).

Unat'ın aynı çalışmasında Ali Gitmez'den alıntılıdığı “Alamancı” ifadesi ise 1979 yılında, Türk toplumsal yapısı içerisinde bir ara-sınıf olarak ele alınmaya başlayan Türkiyeli işçilere dair on yıllarca sürececek bir tek tipleştirilmenin tanımını yapmaktadır;

“Alamancı, yaşam biçimiyle, harcamalarıyla, tüketimdeki savurganlığıyla, geçmiş yoksulluğunun öcünü alırcasına, yeni bir ara-sınıf tutumu içinde. Bu yeni konumu ona, yeni işlevler vermekte, ondan eskisinden farklı davranışlar beklemekte. Göreli zenginlikleri, abartılı tüketim alışkanlıkları, edindikleri yeni varlıklarıyla, yeni ve farklı bir değerler sistemi de geliştirmekte bu ara-sınıf.” (Gitmez, 1979: 157'den aktaran Unat, 2006: 137).

Gitmez'in 1970'lerde Alamancı olarak

ortaya çıkan Türk toplumsal yapısının yeni ara-sınıfına dair, “savurganlık”, “yoksul geçmişleri” “abartılı tüketim” gibi değerlendirmeleri, özellikle 2000'ler sonrasında 3. Kuşak ve sonrasına erişen Almanya'daki Türkiyeli nüfusunun Türkiye'de kendilerine dair oluşan ve en rahatsız olduklarını belirttikleri davranış biçimleri olarak dikkat çekmektedir.

Türkiye'de sosyolojinin önde gelen isimlerinden İbrahim Yasa da, 1979 yılında yayınladığı *Dış Göçler ve Alamancı Aile* başlıklı çalışmasında, 1970'lerin sonlarına doğru sosyolojinin de önemli kavramlarından biri olmaya başlayan ve o dönem için yeni olan bir toplumsal kurum, *Alamancı Aileyi* çok daha somut ve kısa bir biçimde betimlemeye çalışmaktadır (Yasa,1979: 82). Yasa bu somut betimlemeyi yaparken, *Alamancı Aile* olarak tanımlanan bu yeni toplumsal kurumun belirleyici özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır;

“Alamancı Aile” yurda kesin dönüşü yapmış veya yapmamış olan, bir süre yabancı bir Avrupa ülkesinde çalışan işçilerin oluşturduğu bir aile türüdür. Bu tür köy, kasaba, kent ve kentin gecekondü ailelerine göre, yatay ve düşey devingenliği yüksek bir kurumdur. “Alamancı Aile” yörelere, oluşumunun dönemlerine göre ayrılıklar göstermekle birlikte, daha çok kırsal nitelikleri ağır basan bir kurumdur.

“Alamancı Aile” üyelerini öteki kırsal aile üyelerinden ayırt eden daha başka bir takım davranışlar, alışkanlıklar da vardır ve yaşamı bu davranışları yansıtmaktadır. Giyim-kuşamı, temizlik alışkanlıkları, yeni barınakları, bunların içindeki donatım araçları, yeyintilerdeki kimi değişiklikler bu alanda göze çarpan somut göstergelerdir. Alamancı Aile üyelerinin giyim - kuşamı erkek - kadın oluşlarına göre değişmekle birlikte giysilerdeki genel görünüm kadınlar için daha çok karma niteliktedir. Giysilerde yeğlenen kırmızı ve öteki çarpıcı renklerdir. Kadınlara göre, erkek giysilerinde büyük bir benzerlik, tıpkı tıpkılık var gibidir. Beğenilen ve yeğlenen genellikle takım giysilerdir. Giyim kuşam “Alamancı

Aile”nin belirli özelliklerinden biridir. Ayrıca, bu ailede genç kadın ve kızların giysileri büyük ölçüde çağdaşlaşmaya yönelmiştir denilebilir.

“Alamancı Aile”nin artan gelirini tüketici ve gösterişçi nesnelere harcadığı üzerinde sık sık durulmuştur. Bu yargı bir kerteye dek doğrudur. Çünkü gösterişçi tüketim, ülkemizde köylü veya kentli bütün aileler için söz konusudur..“Alamancı aile”nin dış ülkelerde kaldığı ilk yıllarda kazancının oldukça önemli bir bölümünü gösterişçi nesnelere ve armağanlara yatırdığı bir gerçektir. Ancak ilk yıllarında aileler için saygınlık göstergesi olan bu giderler bir süre sonra «doyum aşamasına» erişmekte, giderek daha ussal yatırımlara, çeşitli girişimlere yöneltilmektedir. Bu yöneliş kırsal yörelere yeni bir Alamancı tutum ve anlayış getirmiştir. (Yasa, 1979: 84-85).

Yasa tarafından ortaya konulan yaklaşım da temelinde, bu çalışmanın karşıt olduğu “tek tipleştirici” söylemi destekler niteliktedir. “Alamancı Aile” kavramıyla belirli bir aile tanımlaması yapılırken, bu kategorinin taşıyıcısı olan tüm ailelerin benzer özellikleri taşıdığı var sayılmaktadır. Bu yaklaşıma eleştiri getiren bir görüşü kendi gündelik Hayat Sosyolojisi kuramsallaştırmasında tartışan Certeau’ya göre, bu kategorileştirmeler daima belirli bir kesimin analiz dışında tutulmasına neden olmaktadır ve konunun asıl taşıyıcısı olan sıradan insanın “hareketliliklerinin” gözden kaçmasına neden olmaktadır. (Certeau, 2009: 323).

Certeau’ya göre; sistem sahte durağanlıklar yaratır. Mahalle ve kasaba ortamında “hareketsizlik yanılıgısı” yaratır. Yaşamın her anında sahte durağanlıklar olduğu tahayyül edilir. Aslında söz konusu olan, sadece bu işin ve oyunlarının görünmez oluşudur. Bunların görünmez olduğu nokta da bir grubun ötekinden ayrıldığı “mesafe içinde gerçekleştirilen gözlemin üretmek istediği” ile ona direnen arasındaki ilişkiyi kavradığı noktadır (Certeau, 2009: 323). Certeau’nun karşıt olduğu görüşe göre, tekil ve durağan bir toplum tahayyülü vardır ve aralardaki boşluklar olarak

değerlendirilebilecek olan boşluklar, farklılıklar ya da hareket halindeki unsurlar, tek tipleştirici tanımlamaların içerisinde yok olup gitmektedir.

Homojen ve hareketsizlik yanılıgısı içerisinde ele alınan bir diğer akademik çalışma olarak ele alınabilecek olan ve 1984 yılında Demircioğlu tarafından yayınlanan “Federal Almanya’dan Kesin Dönüş Yapan İşgücü” makalesinde yer alan şu satırlar “Alamancı” tanımlamasının akademik dilde de kendine yer bulduğunu ortaya koymaktadır;

“İki ayrı kültür çevresi, iki ayrı kültür ve iki ayrı değer sisteminin yarattığı sorunlarla karşı karşıya bulunan Alamancı ailelerin karşılaştıkları güçlükleri tartışabilmek için onları şu üç kümeye ayırarak ele almalıyız:

- Yabancı ülkede tüm aile bireyleri yaşayan Alamancılar
- Aile bireyleri Türkiye’de kalan Alamancı aileler ile ailesinin kimileri F. Almanya’da, kimileri Türkiye’de olan Alamancılar ve
- Yurda dönen Alamancılar” (Demircioğlu, 1984: 108).

Bu üç kategorileştirme çabası da yukarıda tartışıldığı haliyle, “Alamancı” etiketini yegane tanımlama biçimi olarak kullanmakta ve yalnızca üç olası kategori kullanarak diğer tüm farklılıkları ortadan kaldırmaktadır.

2014 yılında akademik göç yazınında hala kendine yer bulmaya devam eden ve özellikle Alamancı kavramında yaşanan değişimleri ele almayı amaçlayan Geleççi, Alamancı kavramını ele alırken, bu grubu tanımlayan özellikleri materyal koşullarla ilişkilendirmiş ve özellikle Alamancı Ailenin hanelerindeki ayırt edici özellikleri ortaya koymuştur.

“... Yurt dışına geçici ve geri dönüşümlü bir çerçevede çalışmak üzere gitmiş olan Türk işçilerini ve ailelerini tanımlamak için kullanılan “Alamancı” veya “Alamancı” kelimesi sadece bir kavramdan ibaret değildir. “Alamancı” veya “Alamancı Aile”yi diğer yerli ailelerden farklı kılan, ayıran

önemli göstergeler vardı. Bu göstergelerin en önde gelenlerinden biri köye, kasabaya veya ilçeye yerleşmiş olanların veya geri döneceklerini düşünenlerin yaptırdıkları gösterişli, büyük evlerdir.

1970'li yıllarda ve 1980'li yılların başlarında "Almancı Aile" olarak adlandırılan ailelerin kendilerini ayıran, fark edilir özellikleri 1980'lerin ortalarından itibaren ortadan kalkmaya başlamıştır. Çünkü "Almancı Aile"yi farklı kılan şeyler, daha çok evlerin döşenmesi, mutfak donanımı, gösterişçi tüketim, eski iş çeşidini değiştirme ve giyim-kuşam alışkanlıklarında görülmekteydi" (Güleççi, 2014: 106-107). Ancak söz konusu tanımlamalar hala gündelik hayatın içerisinde yer alan söylemlerde yoğun biçimde kullanılmaktadır.

Almanya'da yaşayan Türkiyelilere ilişkin, Türk toplumunda yaygın olarak yapılan değerlendirmeyi Altun ise şu şekilde ortaya koymaktadır;

"Türkiye için 'işçi dövizi'; Türkler için ise 'Almancı' ya da 'gurbetçi' olan, mizah dergilerinde yıllarca 'tüylü fötr şapka ve transistörlü radyolarla' tipleştirilen, tatillerde Türkiye'ye otomobilleriyle gelip, Kapıkule'de uzun kuyruklar oluşturan yurt dışında yaşayan Türkler artık giderek, Türkiye'nin uluslararası etkinlikleri açısından bir özne ya da aktör konumuna yükseliyor" (Altun, 2005).

Belirtilen özellikleriyle Almanya'da yaşayan Türkiyeliler için kullanılan tanımlamalarda yer alan aşırı tüketim, gösteriş, kullandıkları ürünlerin dikkat çekici biçimde büyük olması gibi tek tipleştirici unsurlar, dünyanın en önemli uluslararası göçlerinden birinin aktörlerinin zaman içinde, doğdukları ülkenin toplumu tarafından nasıl görüldükleri ve değerlendirildikleri konusunda belirleyici olmaktadır. Altun'un da belirttiği gibi, artık klişeleşmiş tanımlama biçimlerinden ciddi şekilde farklılaşmaya başlayan Avrupa'da yaşayan Türkiyeliler uluslararası alanda, Avrupalı Türkler ya da Euro-Türkler olarak ele alınırken, Türk toplumunda yerleşmiş olan kimi zaman karikatürize tanımlama ve

algılardan bağımsız olarak değerlendirilmeyi gerekli görmekteyiz. Bu araştırma bu gereklilik ekseninde, saha çalışmasında görüşülen Almanya'da yaşayan Türkiyelilerin, Türkiye, Türkiye'de geçirdikleri zaman ve Türk toplumunda kendilerine dair mevcut tanımlama biçimlerine ilişkin görüşlerini ortaya koymaktadır.

4.ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma kapsamında, 2016 yılı Haziran ayında Almanya'nın Duisburg ve Aachen kentlerinde 15 kişiyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın evreni olarak kabul edilen Almanya'da, araştırmanın örneklemini oluşturması amacıyla, farklı yaş grupları ve mesleklerden görüşmecilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Çeşitlilik sağlanarak farklılıklar, benzerlikler ve ortak görüşlerin araştırma sürecinde yer alması hedeflenmiştir. Görüşmeciler arasında birinci, ikinci ve üçüncü kuşağa mensup Türkiyeliler bulunmaktadır. En genç görüşmeci 19, en yaşlı görüşmeci ise 66 yaşındadır. Görüşmeciler sosyolog, bilgisayar mühendisi, işçi, okul müdürü, öğretmen, akademisyen, kuaför, proje koordinatörü, işsiz gibi geniş bir yelpazede yer alan meslek gruplarına mensuptur.

Görüşmecilere sorulan sorular, özellikle Türkiye'de geçirdikleri zamanlar, Türkiye'de kendilerine yönelik tutumlar, kendilerine yönelik kullanılan ifadeler ve bu ifadelere ilişkin görüşleri ekseninde şekillenmiştir. Bu bağlamda, görüşmecilerle gerçekleştirilen mülakatlarda elde edilen veriler, özellikle Türkiye'ye ilişkin değerlendirmeler, "gurbetçi" kavramı, "Türkiye'de yaşam", "Türkiye'ye yönelik düşünceler" kategorileri altında incelenmiştir. "Gurbetçi" ve "Almancı" kavramları araştırmanın amacına uygun olarak incelenirken, katılımcıların kendilerine yönelik olarak kullanılan ifadelere ilişkin düşünceleri, Avrupa'da yaşayan Türkiyelilere ilişkin kullanılan söylemlerde, özellikle hasret ve vatan

romantizmi üzerine kurulu dilin artık rahatsız edici bulunduğu görüşünü destekler niteliktedir. Dolayısıyla, özellikle Kaya ve Kentel'in çalışmalarında (2005) ortaya koyduğu gibi, Avrupa'ya göç eden Türkiye kökenlilere ilişkin söylemlerin, "Euro-Türkler" ya da "Avrupalı Türkler" olarak gündelik hayatta ve özellikle Türkiye'deki egemen söylemde gurbetçi kavramıyla yer değiştirmesi fikri katılımcılar tarafından da ifade edilmektedir.

4.1. Değişen Gurbet ve Vatan Duyguları

Değişen Gurbet, vatan ve aidiyet duygusuna değinen Kalem, Londra'da yaşayan Türkiyeliler ile gerçekleştirdiği çalışmasında da benzer bulgulara ulaşmıştır ve söz konusu duygu değişimini şu şekilde açıklamaktadır;

"Küreselleşmenin ulaşım ve haberleşme imkânlarını kolaylaştırması ile gurbet ve gurbetçi kavramlarında ciddi bir dönüşüm yaşandığı bilinmektedir. Londra'da yaşayan Türkiyeli göçmenler için de, ülkeleri artık 'uzaktaki vatan' olmaktan çıkmış, istedikleri zaman kolaylıkla gidebilecekleri memleketlerine dönüşmüştür...İnternetin sağladığı haberleşme kolaylıklarıyla sevdikleriyle hasret gidermenin yanı sıra Londra'nın birçok bölgesinde bulunan market ve restoranlar neredeyse Türkiye'yi bu kente taşımakta, arayıp da bulunamayan Türk ürünü bırakmamaktadır. Bunun yanında çıkarılan Türkçe gazeteler, üyelerini sıklıkla bir araya getiren vakıf ve dernek faaliyetleri hatta her hafta düzenli maç organize eden Türk futbol ligi göçmenlerin hem ülkeleri hem de birbirleriyle bağını güçlendirmektedir". (Kalem, 2016: 60).

Londra'da yaşayan Türkiyelilere ilişkin verilerin de desteklediği gibi, İngiltere'den daha yoğun ve üç milyona yakın Türkiye kökenli nüfusu barındıran Almanya'da ise *Türkiyeli bir hayatı yaşamak*, milyonları bulan bir toplumun üyesi olarak daha kolaydır ve bu nedenle gurbet duygusunun daha az yaşandığı kabul edilebilmektedir.

Görüşmecilere yöneltilen sorulardan elde edilen veriler, Almanya'daki Türkiyelilerin,

aradan geçen yaklaşık 50 yıla rağmen Türkiye ile bağlarını koparmadıklarını ortaya koymaktadır. Görüşmecilerin tamamı Türkiye'ye iki yılda bir bile olsa mutlaka düzenli olarak gittiklerini dile getirirken, tatiller için özellikle Türkiye'nin tercih edilmesi, aile, akrabalık, memleket gibi kavramlarla ilişki olarak gerekçelendirilmektedir. Ancak, değişen "vatan" ve "memleket" tanımlamaları özellikle geçen yıllarla beraber daha çok dile getirilmeye başlanmıştır. Görüşmeciler "Türkiye'ye gitmek sizler için ne ifade ediyor?" sorusuna verdikleri yanıtlarda, Avrupa'da yaşayan Türkiyelilerde egemen duygu olduğuna inanılan "vatan hasreti" söyleminin artık değişmeye başladığını ortaya koymaktadır.

"İlk zamanlar hasret duygusu ile giderdim Türkiye'ye. Çocuğumuz ile bir iki hafta deniz kenarında tatil yapar ve dinlenirdik ve çocuk da Almanya'da olmayan güneş ışınlarını alırdı. Ardından ana-baba evleri sırayla ziyaret edilirdi. Dönüşte de Almanya'da o zamanlar bulunamayan şeylerin alış-verişi yapılır (kitap, kuruyemiş, giyecek vb) ve dönüş yolu tutulurdu.

Son dönemde ise zorunlu ziyaretler (hastalık durumlarında) veya kısa seyahatler (arkadaşlarla ailece bir hafta sonu) Yakın çevremden sadece annem ve bir kız kardeşim var. Sanırım ileride bu gelip gitmelerim daha da azalacak. Tanışım insan sayısı gittikçe azaldı. Artık Türkiye'yi özlemiyorum bile diyebilirim." (Görüşmeci 1, 56 Yaş).

"ilk yıllar kendimi evimdeymiş gibi hissediyordum. Gecen her yıl beni ülkeme biraz daha yabancılaştırdı. Bir kargaşa ve keşmekeş, insanların gerginliği, her an bir şey olacaktı gibi, ve bende bir an önce geri dönme isteği" (Görüşmeci 2, 58 Yaş).

"Türkiye'ye gitmek demek, ailem için hasret giderme, aile ile kavuşma gibi anlamları var, benim için ise bu hisler o kadar da kuvvetli değil. Türkiye ziyareti sadece memleket şehrini görme, hasret giderme değil, arkadaşlarımla bulunduğu ya da gitmek istediğim farklı şehirleri ziyaret

etme anlamını içeriyor” (Görüşmeci 3, Yaş 27).

“Yaşamımın neredeyse yarısını orada, diğer yarısını da Almanya’da geçiren biri olarak şunu söyleyebilirim ki, artık Almanya’ya dönüşte kendimi evimde hissediyorum. Türkiye’deki yaşam tarzı (birçok yönüyle) bana yabancı geliyor artık. Galiba kendimi biraz yabancı olarak hissediyorum.” (Görüşmeci 1, 56 Yaş).

Benzer biçimde katılımcılar arasında kendilerini Türkiye’de artık “evlerinde” ya da “ait oldukları yerde hissetmek” duygusunu terk etmeye başlamış olanlar olduğu gibi özellikle Almanya ve Avrupa’da doğan 3. Kuşak ve sonrası Türkiyeliler ise bu duyguyu hiç yaşamamışlardır.

“Yer yer evde gibi hissediyorum, ancak yine de yabancılık çekiyorum. Gündelik hayat pratikleri, insan ilişkileri ve disiplin farklı olduğu için yadırgamalar olabiliyor” (Görüşmeci 3, Yaş 27).

“37 yıldır Almanya’da yaşıyoruz. Türkiye’yi tatillerden biliyoruz ve seviyoruz. Türkiye’deki yaşam ve düzen bize çoğu kez yabancı geliyor. Eskiden memleket hislerimiz vardı ama maalesef son 5-6 yıldır azaldı” (Görüşmeci 5, Yaş 38).

Görüşmecilerin belirttiği gibi, Türkiye’nin vatan ve memleket olarak tanımlanması artık değişmekte ve yeni toplumsal alanlarda yeni aidiyet biçimleri inşa edilmektedir. Ev ve vatan kavramları, Avrupa’ya göç eden büyük anne ve büyük babaların ve kimi zaman da ebeveynlerin doğum yerleriyle ilişkili olarak tahayyül edilmekten uzaklaşmaktadır. Türkiye’de gündelik hayatın, sıradan insanların, medyanın ve iktidarın “gurbetçi” söyleminden öte, yepyeni “vatan”lar ve “memleketler” tahayyül edilmektedir.

“Türkiye’yi seviyorum. Ama benim memleketim Almanya. Türkiye’de birkaç sene çalışmak isterdim. Durumun iyiyse çok güzel bir yaşam sürdürebilirsin sanırım” (Görüşmeci 4, Yaş 38).

Türkiye’de Avrupa’da yaşayan Türkiyelileri tanımlamak için yaygın olarak kullanılan “Gurbetçi” söylemine ve “gurbet” kavramına 3. Kuşak Türkiyeli bir görüşmeci, kendi aidiyet tanımlamasıyla şu şekilde karşı çıkmakta ve memleket tanımlamasını yaşadığı yer üzerinden yapmaktadır;

“Eskiden kendimi gurbetçi hissediyordum ama artık buralıyız biz. O eski gurbetçi türkülerini dinlerken hüzünlenirdim. Şimdi ise içimden dinlemek bile gelmiyor, çünkü burada kendimizi yerli hissediyoruz. Zaman zaman Almanlar tarafından kabullenilmesek de, bizi istemeseler de biz buralıyız. Yaz tatilinden önce bazı Almanlar bile nereye tatile gittiğimizi öğrenmek istediklerinde, “Nereye memleketinize mi gidiyorsunuz?” diye soruyorlar“ ben ise “hayır memleketimiz burası, tatile gidiyoruz diyorum” (Görüşmeci 6, Yaş 40).

4.2 Yurtdışında Yaşayan Türkiyelilere Türk Toplumunun Bakışı

Avrupa’da yaşayan Türkiyelilere yıllar boyunca Altun’un da belirttiği gibi (2005) , döviz kaynağı, yılda bir kere Avrupa’dan hediye getiren kimseler olarak bakan Türkiye’deki yaygın tutum ve davranışlar, yıllar içerisinde Avrupa’da yaşayan Türkiyeliler için de, ortak bir kökene dayalı bağlar kurdukları Türkiye ve Türk toplumu için olumsuz duygular yaratmaya başlamıştır. Görüşmeciler, Türkiye’de kurdukları ilişkilerde, genellikle kendilerine, Almanya/Avrupa’dan gelen varlıklı kimseler olarak yaklaşıldığı ve hediye beklentisi içerisinde “menfaate dayalı” tutumlar sergilendiğini belirtmektedir. Bu durum Türkiye’de geçirilen zamana ve Türkiye’deki akrabalarla kurulan ilişkilere dair kimi zaman olumsuz değerlendirmeler ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca özellikle esnafların Avrupa’dan gelen Türkiyelileri “varlıklı kişiler” olarak kabul edip, haksız kazanç elde etmeye çalışmaları, Türkiye’ye dair olumsuz değerlendirmelerin temelini oluşturmaktadır.

“Aslında birebir karşılaşmadım ama diğer arkadaşlardan tanık olduğum muamele olarak “sömürülmeye çalışmak”, alışveriş esnasında normalden yüksek fiyat verme vb. çirkin bir fırsatçılık.” (Görüşmeci 3, Yaş 27).

“... Aslında hepsi büyük bir özlemle bizi bekliyorlar, çok sıcak karşılıyorlar ama her ailede olduğu gibi bizde de birkaç hısım akraba gelişimizi çok önemsemeyip, ziyaretimize gelmiyor. Bazısının da getirdiğimiz hediyeleri görmek için yanımıza geldikleri belli oluyor. En komiği de bazen teşekkür yerine memnuniyetsiz bakmaları oluyor” (Görüşmeci 7, Yaş 19).

“Burada ne kadar çalıştığımızı, can çektiğimizi dikkate almayarak, bizden bir şey istemelerinden, beklemelerinden çok rahatsız oluyorum. Bir şey getirmek mecburiyetinde olduğumuzu düşünmelerinden çok rahatsız oluyorum. Getirmedimizde, sağlık olsun veya gerek yok demeleri yerine tavır almalarından çok rahatsız oluyorum. En çok da “siz Almancısınız paranız vardır’ kafasından olanlardan rahatsız oluyorum.” (Görüşmeci 7, Yaş 19).

Burada yer alan eleştiriler, Almanya’da yaşayan Türkiyelilerin Türk toplumu ile olan ilişkilerini tanımlarken kendilerini “hasret çeken insan” durumundan uzaklaştırdığı ve gerçekçi tespitlerle Türkiye’ye ilişkin romantize edilen değerlendirmelerde bulunmadıkları dikkat çekmektedir.

“İlk günler çok heyecanlı ve sevecen, ikinci haftadan sonra beklentiler ve beklentilere alınamayan cevaplardan dolayı gergin geçiyor bazen tatillerimiz. Mali durumun iyi ise ve çok para harcayabiliyorsan bu durum biraz yumuşuyor. Bu nedenle ilk yıllar kendimi evimde hissediyordum, geçen her yıl beni ülkeme biraz daha yabancılaştırdı.” (Görüşmeci 2, Yaş 58).

“Ben kendimi asla bir gurbetçi olarak görmedim. Ancak, Türkiye’de yaşayanların, yurtdışındakiler için bakış açısının çok yanlış olduğunu düşünüyorum” (Görüşmeci 15, 63 Yaş).

4.3 Gurbetçi Kavramı Yerine Alternatif; “Bizler Avrupalı Türkleriz”

Burada yer alan alıntıların bu araştırmanın amacına paralel vurgusu, “Almanya’daki Türkiyelilerin Türkiye’ye dair olumsuz görüşlerinin paylaşılması ve/veya mevcudiyetini ön plana çıkarmak değildir. Alıntılar Almanya’daki Türkiyelilerin Türkiye’ye dair görüşlerini oluştururken, Türk toplumunda egemen olan “hasret ve gurbet” kavramlarının artık geride bırakılmaya başlandığını ve romantize edilen Almancı/gurbetçi tipolojisinin yeniden ele alınmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

“Kendimi gurbetçi gibi hissettiğim çok az oluyor, yurt dışında yaşadığımı biliyorum ama Almanya’da bu hissi taşıdığım yerler az da olsa oluyor elbette bunu ne kadar kırmak isterseniz de size en azından bu hissettiriliyor. Mutlaka toplumsal yaşamın bir bölümünde bu duygu ile yüzleşiyorsunuz, ne kadar bundan kaçmak isterseniz isteyin.” (Görüşmeci 9, Yaş 44).

“Gurbetçi gibi hissetmiyorum kendimi. Kendimi gurbetçi olarak tanımlamazdım. Bu arabesk acılı havayı reddetmek istiyorum. Almanya’da Türkiye’yi, Türkiye’de Almanya’yı özlediğimiz doğru. Bu ikili hayatın özlem gibi dezavantajları olduğu gibi, elbette avantajları da mevcut. Örneğin beni besleyen bir ikilik” (Görüşmeci 3, Yaş 27).

3. Kuşak bir Türkiyeli olan ve yukarıda ifadesi alıntılanan görüşmecinin “bu acılı ve arabesk havayı reddetmek istiyorum” cümlesi bu çalışmanın temel vurgularından biri olan “gurbet” kavramının Almanya’daki Türkiyeliler için yeniden düşünülmesi gerektiğini desteklemektedir. Özlem ve gurbet kavramlarının yıllar boyunca, hep acılı bir dille ele alındığı Almanyalı Türk işçileri için, geçen zaman ve değişen aidiyetler ekseninde artık duyulan özlem, acı ve ızdırap temelli olarak ele alınmamaktadır. Türkiyeliler için Almanya- Türkiye yakınlığı ve ortak kökene dayalı bağlar ve iki toplumu tanıyan olmak, toplumsal zenginlikler olarak tanımlanmaktadır. Ek olarak, iki kültürden

beslenmenin ve özlemenin olumlu ve avantaj sağlayan boyutları ele alınmaktadır. Bu durum Türk toplumunda “gurbetçi” olarak acı çeken ve “Almancı” olarak da pejoratif olarak tanımlanan Almanya’daki Türkiyelilerin, bu iki tanımlama biçimine karşı çıkmalarına neden olmaktadır.

“Almancı denince rahatsız oluyorum çünkü insanlar dövizler geldi gözüyle bakıyorlar. Bu durum da benim hiç hoşuma gitmiyor. İşte o zaman Almancı oluyor adımız ve bu beni rahatsız ediyor” (Görüşmeci 8, Yaş 50).

“Bana Almancı şeklinde yaklaşan olduğunda rahatsız oluyorum tabii ki. Çarşıda yolunacak çaylaksınız, akrabalıkta bol bol para harcayansınız” (Görüşmeci 2, Yaş 58).

“Elbette az da olsa bana da Almancı diyen ya da onun gibi davranmaya çalışanlar oluyor bu durumu beğenmemekle birlikte kelimenin kendisinin oluşturduğu insan kategorisinde olmak negatiflikmiş gibi düşünerek, bunu kırmaya, aslında Almancı olmadığımı anlatmaya, belli etmeye ama bazen de o kelimenin aslında artık demode olduğunu Avrupalı Türklerin çok iyi aşamalar kaydettiği şeklinde, kısacası biz de o aşamaları kaydeden insan grubundayız modunu oluşturmaya çalışıyorum” (Görüşmeci 9, Yaş 44).

“Burada yaşayan biz Türkleri en çok rahatsız eden, üzen şey bu “gurbet” kavramıdır. Bizler burada kendimizi “Avrupalı Türkler” olarak tanımlıyoruz. Birkaç yıl çalışıp, para biriktiren ve dönmeyi düşünen 1. Nesli belki öyle tanımlayabiliriz, ama burada doğan çocuklarımız artık buralı olarak tanımlıyorlar kendilerini” (Görüşmeci 1, Yaş 56).

“Aslında Almancı kavramı da aynı gurbetçi kavramı gibi benim için. Bana pek diyen olmadı ama itici bir kavram benim için” (Görüşmeci 1, Yaş 56).

“Rahatsız olduğum tek şey, bizlere Almancı denmesi, benim iki vatanım var; Türkiye ve Almanya. İkisinde de kendimi iyi hissediyorum” (Görüşmeci 14, 56 Yaş)

“Ben kendimi her iki ülkede de gurbetçi hissediyorum çünkü Türkiye’deyken Almancı, buradayken Türkiyeliyim. Evet, Almanya’da kendimi huzurlu hissediyorum genellikle, temelli dönmek gibi bir arzuya da yok...Annem ve babamın Almanya’da kendilerini evde hissetmediklerini biliyorum, onların hep bir yanı Türkiye’de. Ben kendimi Türkiye’de de gurbetçi hissediyorum sanırım ve bunu Türkiye’deyken Almanya’yi, Almanya’dayken Türkiye’yi özlemeye başladığımda anlıyorum” (Görüşmeci 10, Yaş 22).

Alıntıların da desteklediği gibi, Almancı olmak özellikle maddi olarak sömürülmekle, gurbetçi olmak da Almancı olmakla birlikte ele alınarak, “hasret çeken, vatanından uzak insan” yaklaşımıyla ele alınmaktadır. Ayrıca, Türk toplumunda hala değişmeyen bu iki kavram, kendilerini “Avrupalı Türkler” olarak tanımlayan Avrupa’da yaşayan Türkiyeliler için olumsuz, rahatsız edici ve en önemlisi demode bulunarak daha çok birinci kuşaklara atfedilmektedir. Özellikle kendilerini farklılık temelinde tanımlamayan 3. Kuşak Avrupalı Türkler için, “Türkiye hasreti” mevcut bir hissiyattır ancak kendilerini temel olarak tanımladıkları ekseni bu “özlem ve hasret” duygusu şekillendirmemektedir. Tam tersine Avrupa’da yaşayan Türkiyeliler, yaklaşık 50 yıldır yerleşilen coğrafyaya ait olmanın ve toplumsal olarak kazandıkları ilerleme ve başarılarla anılmanın arzusunda olduklarını vurgulamaktadır.

5. SONUÇ

Avrupa’ya geçici işçi olarak göç eden ancak yıllar boyunca hep ertelenen “vatana dönmek” kararı sonrasında, yerleştikleri yerlere aidiyet geliştiren ve Türkiye’ye dair ebeveynlerinin aktarımının dışında herhangi bir bireysel yaşam deneyimi olmayan Almanya’da yaşayan Türkiyeliler için, Türkiye algısı yıllar içerisinde değişiklik göstermiştir. Göç deneyimini yaşayan birinci kuşak Türkiyeliler için, Türkiye hala “vatan” olarak tanımlanmaya devam

etmektedir. İkinci ve üçüncü kuşaklar için ise durum farklılık göstermektedir. Bu kuşaklar için, “Vatan” kavramı artık Türkiye üzerinden inşa edilmek yerine, kendilerinin tanımladıkları iki yerden birden beslenmek gibi ifadelerle ve tamamen net olarak ortaya koyulamayan bir kavram haline gelmiştir. Ayrıca bu kuşaklar, Türkiye ile olan ilişkileri sürecinde kendilerine yüklenen “Almancı” ifadesini itici ve olumsuz bulmaktadır. Araştırma bulgularında yer alan ifadelerin de desteklediği biçimde, Almanya’da yaşayan Türkiyeliler için, kuşaklar arası farklılaşma ekseninde yaşanan farklı tanımlama biçimleri dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla, birinci kuşak bir Türkiye kökenli göçmen işçi için kullanılan tanımlama biçimleri ile üçüncü kuşak, Almanya doğumlu ve Almanya vatandaşı olan bir Türkiye kökenli için kullanılan söylemlerin aynı olması uygun bulunmamaktadır. Bunun nedeni, göç deneyimini bizzat yaşayanların, Türkiye ile bağlarını daha sağlam ilişkiler kurarak kesintisiz devam ettirme isteği ve ardında yatan “Türk olmak” düşüncesinin muhafaza etmek istemesidir. Ayrıca, 1960’lar ve 1970’lerde gurbet hikâyelerinin bizzat özneleri olan birinci kuşak göçmenler, ayrıldıkları “vatan”larına gerçekten özlem duyan, hasret çeken ve o zaman için yeni olan yaşam alanlarına “gurbet” ve acı vatan kavramlarıyla yaklaşanlardır.

Ancak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenler için terk edilen “vatan” kavramı tamamen ebeveynlerin aktardığı tahayyüllerdir. Kendi deneyimleriyle inşa ettikleri yaşantılarında Türkiye, her yaz izne gidilen, akrabaların olduğu ve köken olarak kendileriyle benzer bağları olan bir toplumun yaşadığı coğrafyadır. Mutlaka Türkiye ve Almanya/Avrupa’da yaşayan Türkiyeliler arasında daha derin duygusal bağların mevcudiyetinin altını çizmek önemli ve gereklidir ancak, söz konusu bağların Türkiye’deki Türk toplumunun zihnindeki kadar “*acı, hasret ve gurbet*” kavramlarıyla inşa edilmediğinin vurgulanması bu çalışmanın temel amacını oluşturmuştur.

Araştırma bulgularına göre, Kaya ve Kentel’in de belirttiği gibi (2005), tek tip bir Türkiyeli göçmen tipolojisinden bahsetmek son derece güçtür ve çoğunlukla Köprü Grupları oluşturan, hem anavatan hem de yaşanılan ülke ile eşit oranda ilişkili olanlar, Kozmopolitan ve senkretik kültürel kimlikler (çok-dilli) taşıyan genç kuşakların oluşturduğu bu kategori artık “Avrupalı Türk” ifadesini kendilerine yakın bulmaktadır. Ayrıca bu gruplar, Türkiye ve Almanya, ya da Türkiye- İngiltere gibi yaşadıkları ülkeler ve Türkiye arasında ulus aşırı alanlar inşa etmekte ve kendilerini Euro-Türkler gibi tireli ifadelerle tanımlamaktadırlar.

Görüşmecilerin sıklıkla dile getirdiği haliyle, Türkiye’de kendileri için kullanılan “Gurbetçi” ve “Almancı” kavramları kendilerini rahatsız etmektedir, çünkü ilgili literatürden alıntılarla da desteklendiği haliyle “Almancı” olmak, Türkiye’deki Türk toplumu tarafından sıklıkla 1970’ler ve 1980’lerde Türkiye’ye yıllık izine gelen Almanyalı Türkiyeliler için kullanılan ve o dönemde ziyarete gelen söz konusu grubun abartılı tüketim alışkanlıkları, savurgan tutumları, gösterişli giyim- kuşam ve tüketim ürünleriyle desteklenen pejoratif bir tanımlamadır. “Gurbetçi” olmak ise yine birinci kuşakların Türkiye hasretleriyle ve Almanya’da /Avrupa’da Türkiye’yi özlemek üzerine inşa edilen bir kavramdır. Dolayısıyla, özellikle üçüncü kuşak Türkiyeli görüşmecilerin de ifade ettiği gibi, kendileri artık bu iki kavramın da taşıyıcıları olmaktan uzaktırlar. Ne tüketim alışkanlıkları, giyim- kuşam tarzları birinci kuşak ebeveynlerinininkiyle aynıdır, ne de hissettikleri Türkiye özlemi. Artık, 27 yaşında ve Almanya doğumlu olan bir görüşmecinin belirttiği gibi “*bu acılı havayı reddetmek*” isteyen Türkiye kökenli yeni bir toplumdaki bahsetmek gereklidir.

Gökalp Yılmaz’ın Almanya Türklerinin gündelik hayatlarında gerçekleştirdikleri sıradan eylem biçimleriyle “Alman olmamaya direnmek” olarak tanımladığı davranış pratikleri, kuşaklar arasında farklılaşarak yepyeni ara-oluşlar yaratmaktadır. Bu ara-oluşların

vurgulanmasının gerekliliği, artık gündelik hayattan başlayarak her alanda sıradan bireyin edilgen halleri terk etmeye başlamasıdır. Sıradan bir göçmen artık kendi yaşamsal taktiklerini geliştirerek, kendisi için en uygun ara formlarda var olmayı başarmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'den görünen haliyle tek tip bir yaşam modeli ve tek tip bir "Almanca modeli"ni gündelik söylemde ve en önemlisi akademik yazında kullanmak son derece eksik ve yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, Almanya'da yaşayan Türkiye kökenlilere, göç ve göçün ekonomik temelleri, vatandaşlık, "gurbetçiler", "Almanca", "arada kalan hayatlar", "iki kültür", "kayıp nesiller" gibi kavramlar kullanarak yaklaşmak, Almanya'da ve Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenlilerin yıllar boyunca ortaya koydukları farklılaşma biçimlerini ve yeni oluşan toplumsal formasyonlarını da göz ardı etmektedir. Sabit ve değişmez olarak ele

alınan toplumsal gruplar ve toplumsal davranışlar üzerine bilgi üretmek , 21. Yüzyılda egemen olan bilgi, sermaye ve insanın hareketliliğine ve akışkan yapısına ve en önemlisi sosyal gerçekliklere uygun düşmemektedir.

En önemlisi ise, Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli nüfusu, artık neredeyse hiç yaşamadıkları bir ülkenin hayali özlemi ekseninde tanımlamak yerine, bil fiil yaşadıkları coğrafyaya ve Avrupa'ya da ait olduklarının kabul edilmesi ve dikkate alınması gereklidir. Bir diğer deyişle Avrupa ve Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli nüfusu, "Avrupalı" olarak da tanımlanmalarının vurgusu olacak olan şekilde, "Euro/ Avrupa Türkleri" ifadesini kullanmak büyük önem taşımaktadır. Yepyeni toplumsal yaşam formlarının var oluşunu kabul etmek, öncelikle değişmez söylemlerin ve tanımlama biçimlerinin terk edilmesiyle mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

1. ABADAN UNAT, N. (2006). Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
2. ALTUN, A. (éd.) (2005). Yurtdışındaki Türk Medyası Sempozyumu – 27.05.2005. Bildiriler Kitabı, Ankara.
3. ÇAĞLAR, A. (1995). German Turks in Berlin: Social Exclusion and Strategies For Social Mobility, Journal Of Ethnic Migration Studies, 21:3, 309-323.
4. DEMİRCİOĞLU, A. M. (1984). Federal Almanya'dan Kesin Dönüş Yapan İşgücü, Hür Berlin Üniversitesi, TODAİE Yayınları, Ankara.
5. GÖKALP YILMAZ, G. (2015). "Almanya'daki Türkiyelilerin Gündelik Hayat Pratikleri ve Taktikler: Almanya Aachen Örneği", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
6. GELEKÇİ, C. (2014). Türkiye'den Yurt Dışına Gerçekleşen İşçi Göçlerine Bağlı Olarak Dilimize Yerleşen Bir Kavram: "Almanca". HÜTAD, (21).
7. KAYA, A. KENTEL, F. (2005). Euro-Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü Engel mi?, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
8. KAYA, A. (2011). Power of the Weak: Making and Unmaking Communities in the Turkish Diaspora, Ed. S.Ozil, M. Hofmann, Y. Dayıoğlu- Yücel, Türkisch deutscher Kulturkontakt und Kulturtransfer: Kontroversen und Lernprozesse (Jahrbuch Türkisch-Deutsche Studien): Kontroversen und Lernprozesse. Jahrbuch Türkisch-deutsche Studien, V&R Unipress, Almanya.
9. KING, R., KILINÇ, N. (2013). 'Euro-Turks' Return: The Counterdiasporic Migration of German-Born Turks to Turkey, Willy Brandt Series of

- Working Papers in International Migration and Ethnic Relations 2/13, Malmö University Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM), İsveç.
10. SİLİ KALEM, A. (2015). Türk Çayına Süt Katmak: Londra'da Yaşayan Türkiyeli Göçmenlerin Gündelik Hayatları. İnsan & Toplum Dergisi, 5(10), 43-72.
 11. ŞAHİN, B. (2010). Almanya'daki Türkler, Phoenix Yayınları, Ankara.
 12. MANDEL, R. (1990). Shifting Centres And Emergent Identities: Turkey And Germany In The Lives Of Turkish Gastarbeiter. Muslim Travellers: Pilgrimage, Migration, and The Religious Imagination, 153-171.
 13. VASSAF, G. (2002). Daha Sesimizi Duyurmadık, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
 14. YASA, İ. (1979). Dış Göçler ve" Alamancı Aile". Sosyoloji Konferansları, (17), 82.